TC.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI

YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

TEMEŞVARLI OSMÂN B. AHMED AĞA'NIN NEMÇE TARİHİ TERCÜMESİ (H. 1135 / M. 1722-23) İNCELEME - METİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZGÜR GÜRLEK

İSTANBUL 2018

TC.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI

YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

TEMEŞVARLI OSMÂN B. AHMED AĞA'NIN NEMÇE TARİHİ TERCÜMESİ (H. 1135 / M. 1722-23) İNCELEME – METİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZGÜR GÜRLEK

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. RECEP AHISHALI

İSTANBUL 2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Özgür GÜRLEK'in "Temeşvarlı Osman b. Ahmed Ağa'nın Nemçe Tarihi Tercümesi (H.1135/M.1722) (İnceleme-Metin)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı Üniversitesi	: Doç. Dr. Recep AHISHALI Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Doç. Dr. Uğur DEMİR Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof. Dr. Ömer İŞBİLİR Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...21.../...05.../ 2018 tarih ve ...2018/10-06... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ III

ÖZET V

ABSTARCT VI

KISALTMALAR VII

GİRİŞ 1

1. MÜELLİF TIMIŞVARLI OSMAN AĞA'NIN HAYATI 1

2. TIMIŞVARLI OSMAN AĞA'NIN ESERLERİ 4

2.1. Târîh-i Nemçe (Nemçe Tarihi) 5

2.2. Hayatı ve Esirlik Hatıraları 5

2.2.1. Müellifin Biyografisinin Yazımında Kullanılan Kaynaklar 7

2.3. Mecmuaları 8

2.3.1. Avusturya Milli Ktp. Mxt. 657'deki Yazma Eser 9

2.3.2. Kitab-ı İnşa 9

2.3.3. Avusturya Milli Ktp. Mxt. 175'teki Yazma Eser 10

2.3.4. Avusturya Milli Ktp. Mxt. 147'deki Yazma Eser 10

2.4. Istılah-ı Nemçe (Nemçe Tarihi Risalesi) "Yeni Bir Nüsha ve Osman Ağa Hakkında Bir Düzeltme" 10

3. NEMÇE TARİHİ TERCÜMESİ (TÂRÎH-İ NEMÇE) 13

3.1. Eserin Şekil Özellikleri 13

3.2. Eserin Telif Tarihi ve İstinsahı Meselesi 14

3.3. Eserin Telif Sebebi 15

3.4. Eserin Telif Yeri ve Doğurduğu Sonuç 16

3.5. Eserin Muhtevası 17

3.6. Eserin Tamamlanmayışı Hakkında 19

3.7. Eserin Kaynak Değeri 20

3.8. Eserin Meydana Getirilişinde Yararlanılmış Olunması Muhtemel Yabancı Tarih Kaynakları Hakkında 21

3.9. Târîh-i Nemçe'nin, Muhteviyat ve Dil Üslubu Bakımından Çağdaş Tarihler İle Mukayeseli Olarak Değerlendirilmesi ve Bazı İlginç Tespitler 23

3.10. Eserin Latinize Edilmesi ve Değerlendirilmesinde Yaşanan Güçlükler 30

4. BAŞLANGIÇTAN XVIII. YÜZYILA KADAR OSMANLI-HABSBURG MÜNASEBETLERİNE KISA BİR BAKIŞ 31

SONUÇ 41

Metnin Transkripsiyonunda Takip Edilen Metod 43

TÂRÎH-İ NEMÇE (METİN) 44

EKLER 158

ERDEL BEYLERİNİN KRONOLOJİK LİSTESİ 164

METİNDEN ÇIKARTILAN KUTSAL ROMA İMPARATORLARI VE ALMAN KRALLARININ MUKAYESELİ LİSTESİ 165

YER İSİMLERİNİN LİSTESİ 175

BİBLİYOGRAFYA 181

ÖNSÖZ

1718-1730 yılları arasını kapsayan, tarihte zevk ve eğlence hayatı yönünden şöhret bulan Lale Devri, bu dönemin baş mimarı olan sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın öncülüğünde pek çok yeniliğe tanık olmuş, birçok ilmi ve kültürel faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Başta Avrupa olmak üzere Osmanlı coğrafyası dışındaki komşu devletlerle daha yakın ilişkiler kurulmaya çalışılıp, bu devletlerin tarihleri ve devlet teşkilatları incelenmiş, bu maksatla da sanat ağırlıklı olmakla beraber heyetler ve şahıslar tarafından yapılan yoğun bir tercüme faaliyetine girişilmiştir.

Bu minvalde tez konumuz olarak belirlediğimiz ve bir şahıs çalışması olarak Tercüman Tımışvarlı Osman b. Ahmed Ağa tarafından kaleme alınan Târîh-i Nemçe(Nemçe Tarihi Tercümesi)'nin de Lale devrindeki bu tercüme faaliyetleri sırasında, sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından Avusturya tarihini tetkik maksadıyla 1722/23 senesinde Osman Ağa'ya Almanca'dan tercüme ettirildiği düşünülmektedir. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Hacı Ahmed Paşa koleksiyonu, nr. 220'de kayıtlı olan ve 145 varakdan meydana gelen eserin bilinen başka bir nüshası da mevcut değildir. Miladi 800-1662 yılları arasını kapsayan ve konu olarak tamamlanmamış eserde müellifimiz, tercümenin hangi eserlerden yararlanılarak yapıldığı hakkında herhangi bir bilgi vermediği gibi tercüme sebebini de belirtmemiştir. Başlangıçtan 1547 yılına kadar Alman Tarihine, 1547-1662 yılları arasında da Osmanlı-Avusturya ilişkilerine değinen eser; Osmanlı Devleti için kritik bir dönem olan 17. yüzyılı Avrupa kaynakları gözünden nakletmesi bakımından muhteviyat, sıra dışı bir şahsiyet olması sebebi ile de müellifi bakımından kıymetli bir yazmadır.

Bu çalışmada öncelikle tez konumuz Târîh-i Nemçe'nin müellifi olan Tımışvarlı Osman Ağa'nın hayatı kendi anlatıları ışığında incelenmiş, kaleme aldığı eserler tanıtılarak haklarında bilgi verilmiştir. Akabinde çalışmanın ana konusu olan Târîh-i Nemçe transkribe edilerek; eserin fiziki özellikleri, telif sebebi, muhtevası ve kaynak değeri gibi konu başlıkları altında incelenmiş; yazmanın ihtiva ettiği muhteviyat bakımından daha rahat anlaşılabilmesi için başlangıçtan 18. yüzyıla kadar olan Osmanlı-Habsburg ilişkileri hakkında bilgiler verilmiş; dönemin çağdaş kronikleriyle mukayese edilerek bilgi doğrulaması yapılmış ve böylece eser eleştirel yönden de incelenerek bilim dünyasının hizmetine sunulmuştur.

Ayrıca araştırmacılara kolaylık sağlanması amacıyla metinde geçen yer adlarının, tespit edilebilen Alman ve Macar karşılıkları tablo halinde verilmiş; şahıs isimlerinin ise orijinal karşılıkları, Osmanlı tarihlerindeki yazılış şekilleri de göz önünde tutularak dipnotlarda belirtilmiştir.

Özellikle belirtmem gerekir ki, tez adı her ne kadar Nemçe Tarihi Tercümesi olarak belirtilse de, yazmanın esas adı Târîh-i Nemçe olup, kütüphane kataloğundaki yanlışlıktan meydana gelen bu durum için araştırmacıların affına sığınır, çalışmalarında Târîh-i Nemçe adını esas almalarını rica ederiz.

Tezimin tüm sürecinde yakından ilgilenerek beni yönlendiren ve metin kısmında gerekli düzeltmeleri yapan tez danışmanım Doç. Dr. Recep Ahıshalı'ya, bulduğum tez konumun kesinleşmesinde yardımına başvurduğum sayın hocam Prof. Dr. Erhan Afyoncu'ya, ilgi ve alakasını esirgemeyen Prof. Dr. Muzaffer Doğan hocama, yer adlarında beni yönlendiren Göker İnan'a, Almanca tercümelerdeki yardımları için Ömer Faruk Demirkan'a, fikrî ve şahsî desteğiyle yardımlarını esirgemeyen pek değerli dostum Yunus Demir'e teşekkür ederim.

Son olarak maddi ve manevi anlamda her zaman yanımda olan annem Kevser Kaya'ya, sıcak ve güler yüzlü yaklaşımlarıyla yardımlarını esirgemeyen Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi ve İSAM Kütüphanesi personeline teşekkürü borç bilirim.

Özgür GÜRLEK

İstanbul, 2018

ÖZET

17. yüzyıl, Osmanlı Devleti için büyük savaşların ve önemli toprak kayıplarının vuku bulduğu kritik bir dönemdir. Bu dönemde yaşamış ve bu dönemi yansıtan bir esaretnameye sahip olması bakımından, Osmanlı tarihi ve edebiyatında önemli bir konuma sahip olan Tımışvarlı Osman Ağa'ya atfedilen yazma, araştırmamızın konusunu teşkil etmektedir. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Hacı Ahmed Paşa koleksiyonu, nr. 220'de kayıtlı olan ve konu olarak tamamlanmamış eser, miladi 800-1662 yılları arasını kapsar. 1500'lü yıllara kadar Avusturya ve Alman Tarihi, sonraki kısmında ise Alman tarihine ek olarak Avusturya-Osmanlı ilişkilerine değinen eser, transkribe edilerek muhteva ve kaynak değeri yönünden değerlendirilmiş ve de dönemin çağdaş kronikleriyle mukayeseli karşılaştırılması yapılarak eleştirel yönden incelenmiştir.

Geniş bilgilere yer vermese de ilk dönem Almanya tarihini aydınlatması ve önemli gelişmelerin meydana geldiği 17. yüzyıl Osmanlı-Avusturya(Nemçe/Beç) ve Osmanlı-Almanya ilişkileri hakkında bilgi vermesi bakımından kıymetli bir eserdir.

ABSTRACT

17th century is the critical period for Ottoman Empire when great wars and major territory losses have taken place. My study focuses on the manuscript which is attributed to Tımışvarlı Osman Ağa as a result of his important role in Ottoman History and Literature with regard to his memoir of captivity which reflects its period.

The manuscript which is incomplete thematically and registered with no:220 at Süleymaniye Library, Hacı Ahmet Paşa Collection involves the years between AD 800-1662. The writing mentions Austria and German History until 1500s, and in the following years it mentions Ottoman-Austria relations in addition to German History. In this study the manuscript is transcribed into Latin alphabet, evaluated in terms of its content and source value -both its importance for Turkish History and credibility- and critically examined with its periods' contemporary chronicles by comparing them.

Although it doesn't give extensive knowledge, it sheds light on the first period German History and gives information about 17th Century Ottoman-Austria and Ottoman-German relations when major events occurred, which makes it a valued writing.

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.t.	Adı geçen tez
A.g.m.	Adı geçen makale
Bkz.	Bakınız
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	Cilt
d.	Doğum
DİA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
çev.	Çeviri, çeviren
haz.	Hazırlayan
H.	Hicri
M.	Miladi
nr.	Numara
ö.	Ölüm
s.	Sayfa
S.	Sayı
TTK.	Türk Tarih Kurumu
V.	Volume
Vr.	Varak

GİRİŞ

1. MÜELLİF TIMIŞVARLI OSMAN AĞA'NIN HAYATI

Müellifimiz, 1670-71 senesinde günümüzde Romanya'nın batısında yer alan Avusturya hududundaki Tımışvar'da doğmuştur[1]. Çocuk yaşta yetim ve öksüz kalan Osman Ağa, dört kardeşiyle beraber ablasının eşi ve aynı zamanda babasının kethüdası olan enişteşi Zülfikar Kethüda'nın vasiliği altında, Tımışvar'da[2] bulunan hocalardan dönemin şartlarına nazaran oldukça iyi bir eğitim alarak yetişir[3].

Küçük yaştan itibaren askerliğe oldukça meraklı ve yetenekli olan Osman Ağa, bu cengâverliğini sınır boylarında gerçekleştirilen akınlarda da ispatlayarak, babasının asker dostlarından birisi olan Farisan-ı Evvel Ağasının Odabaşılık teklifini kabulle, genç yaşta bir sınır boyu süvari subayı olarak resmen askerlik hayatına başlar. Lakin bu başlangıcın dört yıl sonra kaderini değiştireceğinden ve kendisini çileli bir hayata sürükleyeceğinden de habersizdir[4].

1683 yılında Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın seraskerliğinde gerçekleştirilen Viyana Kuşatması mağlubiyetle sonuçlanmış ve bu başarısızlığın ardından yoğun bir savaşlar silsilesi başlamış ve akabinde geri çekiliş ve kargaşa ortamı doğmuştur. Bu kargaşa döneminin devam ettiği tarihlerde Tımışvar Muhafızı Koca Cafer Paşa tarafından, merkezden gönderilen Arad Kalesi muhafızlarının maaşlarını Lipova'ya(Lipve) götürmekle görevlendirilen müellifimiz, kalenin General Antonio Caraffa komutasındaki Avusturya ordusu tarafından kuşatılıp teslim alınması sonucu 22 Haziran 1688[5] tarihinde Avusturyalılara esir düşer[6].

---

[1] Osman Ağa esaretnamesinde anne ve babasının ölüm tarihini H. 1077(M.1666-67) olarak verir ve kendisinin de o sıralar dokuz yaşında olduğunu söyler. Bu hesaba göre Osman Ağa'nın 1657-58'lerde doğmuş olması gerekir. Dolayısıyla esir düştüğünde de otuz bir yaşında olmaktadır ki, bu yaş eserinin yani esaretnamesinin pek çok yerinde değindiği on sekiz ve yirmi bir yaşları ile çelişmektedir. Dr. Kreutel ise çeşitli ihtimalleri karşılaştırıp onun 1671'de doğmuş olduğunu söylemektedir. (Bkz; Richard F. Kreutel und Otto Spies, *Leben und Abenteuer des Dolmetschers Osman Aga: Eine Türkische Autobiographie aus der Zeit der grossen Kriege gegen Osterreich*, Bonn 1954, *Giriş: XVIII-XIX;* Harun Tolasa, *Kendi kalemiyle Temeşvarlı Osman Ağa : (Bir Osmanlı Türk Sipâhisinin Hayatı ve Esirlik Hatıraları)*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 30; Tolasa, *a.g.e.*, Metin: 36b, 57a)

[2] Romanya'nın batısında, 1552-1716 yılları arasında Osmanlı hâkimiyetinde bulunan şehir. Bugün Romanya'nın ikinci büyük şehridir. Tarihi kayıtlarda adına ilk kez 13. yüzyılda rastlanır. Kaynaklarda "Temeşvar" ya da "Tameşvar" olarak da zikredildiği olur. Ayrıntılı bilgi için bkz; Mihai Maxim, "Tımışvar", *DİA*, c.41., s.94-95.

[3] Tolasa, *a.g.e.*, s. 61-62.

[4] Tolasa, *a.g.e.*, s. 61-63.

[5] Osman Ağa bu tarihi H. 1098 (M. 1686/87) olarak vermektedir. Aradan hayli bir zaman geçtikten sonra anılarını kaleme almış olması onun bazı tarihleri karıştırmasına neden olmuştur. Koca Cafer Paşa'nın Tımışvar muhafızlığı ve Avusturya ordusunun Lipova kuşatmaları belirtilen tarihten bir yıl sonra vukû bulan olaylardır. Muhtemelen de Osman Ağa, bu sıralar 18 yaşlarında olmalı(Bu bahsi ilk notta açıklamıştık). Bkz; Tolasa, *a.g.e.*, metin: 4a; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osamanlı Tarihi*, c.3/1., TTK Yayınları, Ankara 1983, s. 509.

[6] Tolasa, *a.g.e.*, s. 64-72.

Toplam on iki yıl esaret altında yaşayan müellifimiz sırasıyla Prens Louis'in piyade alayında Oditor Layedand(Alay Kadısı) olarak görev yapan teğmen Fisher(Fischer), Kont Ottovon Stubenberg ve karısı Grafin Anna Isabella von Lamberg, Landeshauptmann von Görz Beyi Sigmund von Stubenberg, İmparator I. Leyopold'un(Slt.1658-1705) elçisi, kapıcıbaşı ve sefer komiseri olan Cristoph Tiedmeir de Schallenberg'in hizmetlerinde bulunur.

On iki yıllık esaretinin yedi yılını Viyana'da, beş yılınıda Graz(Graç) Kapbenberg ve çeşitli sınır şehirlerinde, Avusturya ordusu içerisinde; seyis, muhafız ve şekercibaşı gibi hizmetlerde bulunarak geçiren müellifimizin en dikkat çekici dönemini ise şüphesiz imparatorun sefer komiseri olan Schallenberg'e hizmet ettiği yıllar oluşturur. Schallenberg, imparatorluk savaş divanında yüksek rütbeli bir general olmakla birlikte imparator ve ailesine oldukça yakın biriydi. Osman Ağa da imparatorun sefer komiseri olan Schallenberg'in görevleri gereği onun yanında Avusturya'nın çeşitli vilayetlerine seyahat edip, Avusturya ordusuyla çeşitli kuşatma ve savaşlara katılır. Yine efendisinin kişisel seyahatlerinde Linz(Linç) Regensburg(Regnişburg), Augsburg, Trol, Breşa, Milano, Polon Yanık, Komoran gibi şehirleri görme imkânına sahip olur ve imparatorluk sarayında düzenlenen davetlerde hizmetli olarak görevler alarak pek çok kez sarayı yakından görme ve gözlemleme şansı elde eder. Böylece gerek Avusturya ordusunun yapısı ve işleyişine gerekse imparatorluğun saray teşrifatı ve sosyal yapısına yakından tanık olan müellifimiz, tüm bu gözlemlerini kısmen hatıratının satır aralarında bizlere aktardığı gibi daha detaylı bir şeklini de rapor halinde kaleme döktüğüde bilinmektedir[7].

1699 Karlofça Antlaşması'nın getirdiği barış ortamının yarattığı rahatlık ortamından istifade eden müellifimiz, 1700 tarihinde oldukça dramatik ve maceralı bir kaçış yolculuğundan sonra esaretten kurtulur. Ailesinin pek çok üyesini kaybetmiş olan müellifimize, Odabaşılık görevi iade edilir. On iki yıllık esaret hayatında Nemçe(Beç), Hırvat ve Sırp dillerini iyi derecede öğrenmesi, ona Odabaşılık görevine ilaveten tercümanlık yolunu da açar[8]. Karlofça Antlaşması sonucu sınırların yeniden tahriri için merkezden gönderilen görevlilere Tımışvar Muhafızı Sarı Ahmed Paşa aracılığıyla altmış akçelik tercümanlık arz olunur ve Devlet-i Aliyye'den gelen berat ile Osman

[7] Tolasa, *a.g.e.*, s. 74-169.
[8] Sezai Balcı, *Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık ve Bab-ı Ali Tercüme Odası*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2006, s. 20.

Ağa, resmi olarak Tımışvar'ın divan tercümanlığına atanır. Bu tarihten itibaren toplam on yedi yıl, çoğu üç tuğlu olan on bir paşaya tercümanlık hizmetinde bulunur[9].

Bu süre zarfında müellifimiz, sınır boyunda yer alan Arad, Erdel, Segedin ve Varadin generellerine önemli görevler için gönderilmiş; Karlofça sonrası barış döneminde Tımışvar sınırlarının belirlenmesi, Avusturya-Osmanlı arasında anlaşmazlığa sebep olan Bosna sınırları, Kecşkemet ve Durazzo(Draç/Durres) olaylarının[10] çözümünde, müzakerelerde görev almış ve büyük yararlılık ve başarı göstermiştir. Esaret yıllarından Avusturya generallerince tanınması onu, bir sorun vuku bulduğunda ilk başvuru kaynağı haline getirmiş ve bu durum onun vazifesindeki karizmasını arttıran önemli bir etmen olmuştur. Müellifimiz gerek sınır görüşmeleri icabı gerekse müstakil olarak paşalarla Avusturya generalleri arasında yaptığı görüşme ve mektuplaşmaları neredeyse bir kitap olacak şekilde genişçe yazmış ve onun bu kayıtları Kreutel tarafından kitap olarak yayımlanmıştır[11].

Osman Ağa, on yedi sene Tımışvar'da yaşar. Bu süre zarfında kendisine Tımışvar Beylerbeyi İbrahim Paşa tarafından iki tımar ihsan edilmiş, akabinde Varadin'de şehit düşen Sadrazam Damad Ali Paşa tarafından Yakofça zeameti ihsan edilmiş ve mezbur İbrahim Paşa tarafından evlendirilerek üçü kız, beşi erkek olmak üzere sekiz çocuğu olmuştur[12].

Başarılı ve oldukça rahat bir hayat süren müellifimizin bu durumu, barış ortamının sonra erip art arda alınan mağlubiyetler sonucu Rumeli şehirlerinin bir bir Osmanlı hâkimiyetinden çıkmaya başlamasıyla değişir. Müellifin bu süreci hüzünle gözlemlediği, hatıratındaki satır aralarından anlaşılmaktadır. 20 Ekim 1716'da Tımışvar düşer ve Osman Ağa karısı da dâhil her şeyini kaybeder. Tımışvar'ın kaybedilmesiyle Belgrad'a sığınsa da çok geçmeden iki yıl sonra Belgrad da düşer. Muhasarada evinin

---

[9] F. Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Çoşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Mersin 1992, s. 273; Tolasa, *a.g.e.*, s. 169-222.

[10] *Kecşkemet Sorunu: Avusturya'nın Kecşkemet şehrinde, ellerinde izin belgesi olmasına rağmen saldırıya uğrayıp öldürülen Türk tüccarları meselesidir. Bu olay Osman Ağa'nın 'Paşalarla Generaller Arasında' isimli eserinde ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

*Durazzo Krizi: Adriyatik Denizi'nde, bügün Arnavutluğa bağlı olan Durres(günümüzdeki adı) isimli liman şehrinde, Fiumenser Galliota tarafından bir Fransız gemisine el konulması sonucu Osmanlı Devleti'nin bu durumu karasularını ihlal ve hatta saldırı olarak nitelediği olaydır. Kecşkemet sorunu ile birlikte gemiler geri alınarak Durazzo krizi çözüme kavuşturulmuştur. Bir buçuk yıldır çözülemeyen bu sorunu, Osman Ağa'nın kısa sürede çözüme kavuşturmuş olması onun diplomasi yeteneğini ortaya koymaktadır Bkz; Kreutel ve Spies, *Der Gefangene Der Giauren: Die abenteuerlichen Schicksale des Dolmetschers 'Osman Ağa aus Temeschwar'*, (Graz, Wien, Köln, 1962), s. 218,219,225; Tolasa, *a.g.e.*, s. 225.

[11] Richard F. Kreutel, Friedrich Kornauth, *Zwischen Paschas und Generälen: Bericht des Osman Aga aus Temeschwar über die Höhepunkte seines Wirkens als Diwandolmetscher und Diplomat (Paşalarla Generaller Arasında)*, Graz: Verlag Styria, 1966.

[12] Tolasa, *a.g.e.*, s. 222-226.

yakınlarında meydana gelen bir patlama sonucu akrabalarından dokuz kişiyi ve bir miktar malını da kaybeder. Bu sıralarda gözleri de iyiden iyiye görmez olur[13].

Doğduğu, büyüdüğü toprakların birer birer elden çıkmasını acı ve keder eşliğinde seyreden ve bunu hatıratında açıkça belirten müellifimiz, bir süre Vidin'de tercümanlık yapmışsa da 1724 yılının başlarında İstanbul'a göçer[14] ve Tophane semtine yerleşerek mütevazı bir hayat sürüp, tercümanlıkla uğraşarak ömrünün geri kalanını burada geçirir. Çocuklarından sadece bir kızı ve İsmail adında bir oğlu hayatta kalır. Yedi sene İstanbul'da yaşar. Bu süre zarfında bir kez daha evlenir ve bu evliliğinden üç oğlu olur. Ancak ikisi hayatta kalır[15].

Osman Ağa, yaşadığı süre boyunca bilinen üç eser kaleme almış ve bunlardan "Eserleri" başlığı altında ayrıntılı olarak bahsedilmiştir. En önemlisi ve bizim de ana başvuru kaynağımız olan esirlik anılarını kaleme aldığı eserinin sonuna 24 Şa'bân 1136/18 Mayıs 1724 İstanbul-Tophane kaydını düşmüştür. Bu sıralar Osman Ağa elli dört elli beş yaşlarındadır. İhtiyarlığına ve gözlerindeki rahatsızlığa rağmen İstanbul'da geçirdiği süre boyunca 1725 yılına kadar Bâb-ı Âli'de tercüman olarak çalışır[16].

Tolasa ve Kreutel'in araştırmaların göre Osman Ağa'nın hayatı, kaleme almış olduğu diğer çalışmalarından yararlanılarak 1725 yılının Mayıs ayına kadar takip edilebilmektedir. Bu tarihten sonra ise hayatı hakkında bilgi edinmemiz kesilmekle[17] beraber, yapılan arşiv taramaları da sonuçsuz kalmıştır. Dolayısıyla ölüm tarihini de bilememekteyiz.

2. TIMIŞVARLI OSMAN AĞA'NIN ESERLERİ

Çocukluğunda iyi bir eğitim aldığını belirten Osman Ağa'nın bu eğitim düzeyini, bir askere nazaran eserlerindeki güzel yazısından da fark etmek mümkündür. Gerek gençliğinde aldığı eğitim, gerek esirlik yıllarında Nemçe, Sırp ve Hırvat dillerini öğrenmiş olması ve gerekse de esaret sonrası tayin edildiği tercümanlık gibi görevlerin ve yürüttüğü diplomatik faaliyetlerin neticesinde İstanbul'da vefat edinceye kadar pek

[13] Osman Ağa esaretnamesinde bu durumu "*gözlerimiz alîl olup*" şeklinde belirtmekle beraber, Tolasa bu sözle Osman Ağa'nın gözlerinin görme gücünün azaldığını kastedebileceği gibi, kesin bir körlük olarak da ifade etmiş olabileceğini söylemektedir. Tercüman Osman Efendi'nin esirlik hatıralarını tamamladığı 1724 tarihi ile "Zwischen Paschas und Generalen(Paşalar ve Generaller Arasında)" isimli eserini tamamladığı 1725 tarihi karşılaştırılırsa Tolasa'nın ilk yorumunun daha doğru olduğu anlaşılmaktadır. Bkz; Tolasa, *a.g.e.*, s. 226-227.

[14] Fakat bu tarih tez konumuz olan Osman Ağa'nın *"Târîh-i Nemçe"* adlı eserini kaleme aldığı tarihle çelişmektedir. Bu durum *"Eserin Telif Yeri ve Doğurduğu Sonuç"* başlığı altında ilerleyen kısımlarda ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bkz; Târîh-i Nemçe, metin: vr.2a; Kreutel und Spies, *a.g.e.*, Giriş: XXII; Kreutel ve Spies, *a.g.e.*, 1962, s.13

[15] Tolasa, *a.g.e.*, s. 227.

[16] Kreutel und Spies, *a.g.e.*, Giriş: XXII-XXIII. (Bkz; Notlar nr.1.)

[17] Tolasa, *a.g.e.*, s. 21.

çok eser kaleme almıştır. Mevcut bilgilerimize göre Tımışvarlı Osman Ağa'nın toplam üç eseri bulunmaktadır[18].

2.1. Târîh-i Nemçe (Nemçe Tarihi)

Tez konusu olması sebebiyle ayrı bir başlık altında daha geniş şekilde incelenecektir.

2.2. Hayatı ve Esirlik Hatıraları (Esaretnâmesi)

Osman Ağa'nın bu eseri, Osmanlı tarih yazıcılığında türüne az rastlanan esaretnamelerin en meşhurudur[19]. Aynı zamanda yine Osmanlı edebiyatında eşi az bulunan bir otobiyografi özelliği de taşımasından dolayı önemi iki kat daha artmaktadır[20]. Osman Ağa, *Târîh-i Nemçe*'den bir yıl sonra Türkçe olarak kendi el yazısıyla kaleme aldığı bu eserinde, esaret öncesi hayatından özet niteliğinde kısaca bahsedip, akabinde sınır boyu süvarisi olarak görev yaparken 1687-88 yılında Lipova'da Avusturyalılara esir düşüşünden başlayıp Karlofça Antlaşması sonrası oluşan barış ortamının getirdiği fırsattan istifade edip 1700 senesindeki oldukça zorlu, dramatik ve bir okadar da maceralı bir kaçıştan sonra 7 yıl Viyana'da, 5 yılda Avusturya'nın çeşitli vilayetlerinde olmak üzere 12 yıl süren esaret hayatını itinalı bir şekilde anlatmıştır. Esaretinden sonraki hayatını ise yine özet olarak eserin son sahifelerinde içten bir dua ile beraber vermiştir.

Tmışvarlı tercüman Osman Ağa'nın, İstanbul'un Tophane semtinde 18.5.1724 tarihinde 54 yaşında iken tamamladığı bu eseri, 19. yüzyılda Şark İlimleri mütehassıslarından Avusturyalı şarkiyatçı ve diplomat A. Kremer tarafından bulunarak(muhtemelen İstanbul'da) satın alınmış ve kendisinden sonra da British Museum'a satılmıştır[21]. Akabinde de Alman aydınları tarafından keşfedilerek bize tanıtılmıştır. Osman Ağa tarafından verilmiş orijinal bir adı ya da başlığı olmayan eser[22] bugün 124 varaklık yani 248 sayfalık bir kitap olarak Londra'da British Museum Nr:MS Or. 3213'de muhafaza edilmektedir.

---

[18] Tolasa, *a.g.e.*, s. 8.
[19] Erhan Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2013, s.165-166.
[20] Babinger, *a.g.e.*, s. 274.
[21] M. Şevki Yazman, *Viyana Muhasarasından Sonra Esir düşen Temeşvarlı Osman Ağa*, Tanyeri Yayınları, İstanbul 1961, s. 6-7; Kreutel ve Spies, *a.g.e.*, giriş: XXIV.
[22] Sevim Karabela Şermet, "Alman Oryantalizminde Özel Bir İsim: Otto Spies ve Türkolojiye Hizmetleri", *Turkish Studies Academic Journal*, Volume 9/5, Spring 2014., s. 1194.

Eser üzerine Türkiye'de ve Almanya'da farklı akademik çalışmalar yapılmıştır[23]. Sahihliği Bonn Üniversitesi akademisyenlerince tetkik edilip doğrulanmış[24] olan eserin üzerindeki ilk çalışmalar, Dr. Heinz Griesbach tarafından yapılmış olup, 1954 yılında da Dr. Richard F. Kreutel ve Alman oryantalizminde önemli bir yeri olan Türkolog Profesör Otto Spies tarafından birlikte Almanca'ya çevirilmiş[25] ve "*Tercüman Osman Ağa'nın Hayatı ve Maceraları*" adıyla Bonn Üniversitesi tarafından yayımlanmıştır[26]. Sekiz sene sonra gözden geçirilmiş olarak aynı araştırmacılar tarafından 1962'de daha detaylı incelenmiş haliyle "*Osmanische Geschichtsschreiber(Osmanlı Tarihçisi)*" serisinin dördüncü cildi olarak "*Der Gefangen Der Giauren" yani "Gavurların Esiri*" ismiyle yeniden yayımlanır[27]. Yine Kreutel daha önce Otto Spies ile beraber yayınladığı Almanca çevirinin dışında 1980'de aynı nüsha üzerinden tahkikli bir neşir daha yapmıştır. Kreutel ve Spies'in tüm bu çalışmalarından sonra ise sırasıyla M. Şevki Yazman, Harun Tolasa, Esat Nermi ve Orhan Sakin'in tercüme ve sadeleştirerek günümüz Türkçesine uyarlama faaliyetleri olmuştur. Aralarında ise Harun Tolasa'nın çalışması akademik anlamda en sıhhatli olanıdır. Diğer eserler Almanca tercümenin tekrar Türkçeye tercümesinden ibaretken, Harun Tolasa'nın çalışması ise Londra'da bulunan orijinal eserin 1963 yılında hocası Fahir İz tarafından İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü'ne getirilen fotokopi nüshası üzerinden bitirme tezi olarak yapılan birebir transkribidir[28]. Sonraki yıllarda kitap olarak da basılan Tolasa'nın bu çalışması Orhan Sakin tarafından günümüz Türkçesine uyarlanarak yayımlanmıştır[29].

Sevinç, hüzün, dram ve umutsuzluğun bir arada olduğu eserin en önemli özelliği ise büyük savaşların ve önemli tarihi gelişmelerin vuku bulduğu bir dönemde, 17. yüzyıl Avrupası ve Osmanlısının kültürel ve sosyal hayatının, sosyolojik yapısının, Rumeli Türklerine ait gelenek ve görenek ögelerinin, Avusturya cephesindeki esir bir Osmanlı sipahisinin gözüyle nakledilmiş olmasıdır. Tımışvarlı Osman Ağa, yaklaşık 11-

[23] Şermet, *a.g.m.*, s. 1194
[24] Yazman, *a.g.e.*, s.3.
[25] Tolasa, *a.g.e.*, s.2.
[26] Bkz. nr.1: Kreutel ve Spies, *a.g.e.*
[27] Bkz; Hilal Görgün, "Richard Franz Kreutel", *DİA*, c. 26, 2002, s. 292.
[28] H. Tolasa, *Osman Ağa'nın Hatıraları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi, İstanbul 1964. - (115 sayfadan oluşna eser, İst. Ünv. Türkiyat Enstitüsü, nr.T.630'da kayıtlıdır).
[29] Bu neşirlerin tümü sırasıyla şunlardır: Kreutel ve Spies, *a.g.e.*, 1954/1962**.;** Kreutel, *Die Autobiographie des Dolmetschers 'Osman Aga aus Temescwar'(Temeşvarlı Osman Ağa'nın Hayatı ve Maceraları)*, Cambridge 1980**;** M. Ş. Yazman, *a.g.e.*; Yazman, *Viyana Kapılarından Dönüş ve Osman Ağa 'nın Çilesi*, Tarih Yayınları, İstanbul 1962; *E. N. Erendor, Gavurların Esiri,* Milliyet Yayınları, İstanbul 1971; Tolasa, *a.g.e.*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1986; Erendor, *Temeşvarlı Osman Ağa'nın Anıları*, Aksoy Yayıcılık, İstanbul 1998; O. Sakin, *Bir Osmanlı Askerinin Hatıratı: 1688-1700 Esaretten Kaçış*, Bilgi Kültür Sanat Yay., İstanbul 2007 ve 2015; Tolasa, *a.g.e.*, Akçağ Yayınları, Ankara 1986 ve 2004; Sakin, *Temeşvarlı Osman Ağa: Bir Osmanlı Askerinin Sıradışı Anıları 1688-1700*, Ekim Yay., İstanbul 2008. - (Ayrıca M. Ş. Yazman'nın 1963 yılına ait *Hayat Tarihi Mecmuası*'nda da tefrika halinde Osman Efendi'nin'nın hayatına dair yazıları vardır. Lakin mecmuanın sayısı tespit edilememiştir.)

12 yıl süren tutsaklık döneminde pek çok efendiye hizmet etmiş ve başta Avusturya İmparatorluğu'nun merkezi olan Viyana olmak üzere çeşitli şehir ve vilayetlerde bulunmuştur. Hizmet ettiği kişiler ve yerler arasında önemli generaller ve imparatorluk sarayı da bulunmakta idi. Buradaki kişisel gözlemlerine hatıratında yer vermesi bizim imparatorluğun devlet teşrifatı, sosyal, kültürel ve askeri yapısı hakkında fikir sahibi olmamızı sağlaması açısından mühimdir. Ayrıca klasik dönem Osmanlı edebiyatında anı türünün azlığının mevcut eserlerin değerini arttırdığı düşünülürse, Osman Ağa'nın anılarının paha biçilmez kıymeti tartışılmaz bir gerçektir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulursa, eserin önemi kat ve kat artmaktadır[30].

2.2.1. Müellifin Biyografisinin Yazımında Kullanılan Kaynaklar

Osmanlı Devleti'nde, tercümanlık müessesi kapsamında eyalet tercümanlığının doğuşu, gelişimi ve işleyişi hakkında bilgilere sahip olmamıza rağmen bu tercümanların hayatı hakkında pek azının bilgisine sahibiz. Özellikle sınır boylarında bulunun eyalet tercümanlarının ise çoğu sıradan ve silik şahsiyetler olması sebebiyle, bu tercümanlar hakkındaki bilgileri ancak Mühimme Defterlerine yansıyan şikâyetlerden öğrenebiliyoruz. Bu şahsiyetler arasında, batı sınırlarında bulunmuş ve önemli diplomatik roller üstlenmiş olan Osman Ağa gibi bir istisna hakkında bile maalesef, tercümanlığına atıf yapan bir belge dışında başka bir bilgiye ulaşamadık[31].

Bu bağlamda onun hayat hikâyesini ele alırken mecburi başvuru kaynağı olarak esirlik hatıralarını kaleme aldığı esaretnamesini kullandık. Bu eseri aynı zamanda onun kaleme aldığı kitapları arasında en önemli değere sahip olanıdır. Aradan hayli bir zaman geçtikten sonra anılarını yazan Osman Ağa'nın gerek çocukluk çağlarının gerekse de zamanın vermiş olduğu etkiyle bazı tarihleri yanlış verdiği anlaşılmaktadır. Zira verdiği tarihler ile belirttiği yaşlar çelişki göstermektedir. Biz burada yanlış verilen tarihleri dipnotlarda belirterek doğruya en yakın tarihleri kullanmaya çalıştık.

Tercüman Osman Efendi'nin, sırasıyla Richard F. Kreutel ve Otto Spies, M. Şevki Yazman, Harun Tolasa, Esat Nermi Erendor, Orhan Sakin, gibi isimler tarafından

[30] Furkan Öztürk, "Osmanlı Edebiyatında Birinci Ağızdan Anlatılar Çerçevesinde Temeşvarlı Osman Ağa'nın Otobiyografisi", *Cedrus Dergisi*, III(2015), s. 329; Şermet, *a.g.m.*, s.1195.

[31] Eyalet tercümanları, Divan-ı Hümayun tercümanlarının aksine imparatorluğun hem iç hem de dış ihtiyaçlarına cevap verirlerdi. Bulundukları eyaletlerdeki yönetimle gayrimüslim ahali ve diğer yabancılar arasında aracılık yaparlar; beylerbeyi, sancakbeyi, vali, paşa, subaşı vb. idarecilerin emrinde ve mahkemelerde çalışırlardı. (Ayrıntılı bilgi için bkz: Mahmut H. Şakiroğlu, "Tercümanlık(Osmanlılar'da)", *DİA*, c. 40. s. 490-92; S. Balcı, *a.g.t.*, s. 18-27; Bilgin Aydın, *Dîvân-ı Hümâyûn Tercümanları ve Osmanlı Kültür ve Diplomasisindeki Yeri*, The Journal of Ottoman Studies / Osmanlı Araştırmaları Dergisi, c. XXIX (2007), s. 41-86; Cengiz Orhonlu, "Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık" - *Atatürk Konferansları* V, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1975, s. 15-24)

pek çok neşri yapılan eserinin, en düzgün ve doğru olanı olarak kabul ettiğimiz ve orijinal eserin fotokopi nüshası üzerinden bitirme tezi olarak birebir transkripsiyon çalışması yapan Harun Tolasa'nın 1986(ilk basım) ve 2004 basımı kitaplarını mukayeseli olarak kullandık. Diğer çalışmalar birebir transkripsiyon çalışması olmayıp sadeleştirme ya da Almanca tercümenin Türkçeye tercümesi olmaları sebebi ile sağlıklı kabul edilmeyip kullanılmamıştır. Buna ek olarak yine Tolasa'nın birebir transkripsiyon çalışması eses alınarak Orhan Sakin tarafından yayımlanan kitapta unvan ve isimlerin orijinal hallerini tespit etmemizde en büyük yardımcılarımızdan biri olmuştur. Yine Tolasa'nın da mektuplaşarak bilgi alışverişinde bulunduğu ve kitabından yararlanmış olduğu Dr. Kreutel'in, Otto Spies ile beraber Almanca yayımlamış oldukları "*Lebend und Abenteur des Dolmetschers Osman Aga*" isimli eserinin giriş kısmında[32] Osman Ağa'nın hayatı hakkında verilen bilgiler ve de Kreutel'in daha önce Spies ile beraber yayınladığı Almanca çevirinin dışında Osman Ağa'nın Londra British Kütüphanesi'nde bulunan Türkçe yazmasını tahkikli olarak neşrettiği(1980) eseri, Osman Ağa'nın hayat hikâyesini yazmamızda son derece faydalı olmuştur[33].

2.3. Mecmuaları

Müellifimizin eserlerinin tümü hakkında henüz kapsamlı bir çalışma yoktur. Mevcut bilgiler ise ana kaynak olarak niteleyebileceğimiz Kreutel ve Spies'in çalışmalarına dayanmaktadır. Bu araştırmacıların naklettiğine göre, Osman Ağa'nın altı eseri vardır. Bunların dördü, söz konusu araştırmacılar tarafından 1954 tarihli yayınlarında tanıtılmış, son ikisi(Mxt.147-175) ise daha sonra tespit edilmiş ve birkaç cümleyle 1962'deki ikinci baskıda değinilmiştir. Toplamda altı adet olarak zikredilen bu eserlerin bazıları muhteva olarak birbirine oldukça yakın olmakla birlikte, bazılarının da müellifimize ait olup olmadığı kesinlik kazanmış değildir. Bu sebeple, haklarında çok az bilgi bulunan ve şiddetle incelenmeye muhtaç olan bu eserlerin, birbirlerinin nüshaları olabileceği kuvvetle muhtemeldir.

Her ne kadar, bu konuda kesin bir hüküm vermemiz doğru olmayacağı gibi bahsi geçen eserlerin birbirlerinin nüshası olabileceği mevzusu da gözden ırak tutulabilecek bir boyutta değildir. Bu minvalde en doğru sonuç, ancak bu eserlerin mukayeseli tetkike tabi tutulmasıyla elde edilebilir.

[32] Bkz; nr.1.
[33] Bahsi geçen eserler için bkz; nr.29.

Birbirlerinin nüshaları olduğunu düşündüğümüz bu eserler, tek bir ana başlık altında birleştirilmiş ve her biri ayrı olarak kendi başlıkları altında incelenerek tanıtılmaya çalışılmıştır.

2.3.1. Avusturya Milli Kütüphanesindeki Mxt. 657 Numaralı Yazma Eser

Österreichischen Nationalbiblothek'de bulunan ve bitim tarihi 1725 yılının Mayıs ayı olarak belirtilen yazma, Tımışvarlı Osman Ağa'nın hatıratı ve *Nemçe Tarihi*'nden sonraki şüphesiz en önemli eseridir. Eser, belli bir başlık taşımamakla beraber muhteva bakımından; Osman Efendi'nin esaret sonrası Tımışvar'daki tercümanlık vazifesi esnasında yürüttüğü resmi faaliyetler, görevlendirme icabı Avusturya(Nemçe) generallerine vb. yaptığı diplomatik ziyaretler, paşalarla generaller arasındaki yazışmalar, 1699 Karlofça Antlaşması sonrası sınır görüşmeleri, bu görüşmelerde yaşanan anlaşmazlıkların çözümündeki rolü ve bütün bunlara dair bazı belge ve mektupları ihtiva eder[34].

1703-11 tarihleri arasında Erdel Beyi olan II. Rakoczi Ferenc'in, Macaristan'ın bağımsızlığı için Habsburglularla mücadeleye girmesi ve bu minvalde Osmanlı'nın kendisini desteklemesi için Tımışvar Beyi Ali Paşa'yla irtibata geçerek yardım istemesi ile başlayan, Osman Efendi'nin Rakoczi'ye yaptığı elçilik seyahatı hakkında verdiği ayrıntılı bilgilerle devam ederek, yine kendisinin Osmanlı Devleti ile imparatorluk arasındaki Bosna sınırları, Kecşkemet, Durazzo vb. anlaşmazlık yaratan olayların çözümündeki rolünden ve başarısından bahsedişiyle sona eren eser, 1966 yılında Graz'da Prof. Dr. Richard F. Kreutel tarafından Friedrich Kornauth ile birlikte "*Zwischen Paschas und Generalen(Paşalar ve Generaller Arasında)*"[35] adıyla Almanca olarak yayımlanmıştır[36].

2.3.2 Kitab-ı İnşa

Çoğunlukla Osman Ağa'nın görev yaptığı dönemdeki Tımışvar Sancakbeyliğine ait diplomatik yazışma ve örneklerini ihtiva eden ve bazı tarihi hadiselere ait bilgilerin de mevcut olduğu koleksiyon, 1756 tarihinde Şark Akademisi'nin eline geçmiş ve halen Avusturya Devlet Arşivi'nde (Viyana Şark Eserleri Kütüphanesinde) muhafaza edilmektedir[37].

[34] Tolasa, *a.g.e.*, 2004, s. 35.
[35] Bkz; nr.11.
[36] Tolasa, *a.g.e.*, s. 35; Kretuel und Spies, *a.g.e.*; giriş: XXV-XXVI.
[37] Tolasa, *a.g.e.*, s. 35.

Oluşum tarihi belirtilmeyen ve 1756 gibi çok erken bir tarihte Şark Akademisi'nin eline geçen koleksiyon niteliğindeki eser, iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda, 1716 Petervaradin Meydan Muharebesi hakkında kısa bir anlatımın ardından, Vidin valisinin 1723-24 tarihleri arası divan kayıtlarına ait birkaç mektup yer alır. Asıl ve ana bölüm olan ikinci kısımda ise, tercümanlar için bürokratik ve diplomatik başvuru kılavuzu olması amacıyla, Alman elçilerinin ve elçi tercümanlarının sadrazamın huzuruna çıkıncaya kadar Bâb-ı Âli memurları ile gerçekleştirilen bürokratik işlem ve konuşma kayıtları ile devlet adamları ve memurların mektuplaşmalarında metin inşa ve kurallarının gösterildiği örnek yazışma vesikaları bulunmaktadır.[38]

2.3.3. Avusturya Milli Kütüphanesindeki Mxt. 175 Numaralı Yazma Eser

Yazarın ikinci bir diplomatika kitabı olan bu eser ise Osman Ağa'nın yürüttüğü bir takım diplomatik faaliyetleriyle beraber bazı yazışma ve raporlarını ihtiva eder. Başlığı olmayan eser, muhteva bakımından Kitab-ı İnşa ile benzer konuları ele alır.

2.3.4. Avusturya Milli Kütüphanesindeki Mxt. 147 Numaralı Yazma Eser

Sonundaki bir kayıttan Osman Ağa'ya ait olduğu düşünülen(ona ait olmasa bile en azından toplayıp elinde tutmuş olmalıdır) eser bir mektup koleksiyonudur[39]. Yani bir tür münşeât mecmuasıdır[40].

2.4. Istılah-ı Nemçe (Nemçe Tarihi Risalesi) "Yeni Bir Nüsha ve Osman Ağa Hakkında Bir Düzeltme"

Yazma, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Ali Emiri Tarih tasnifinde 595 demirbaş numaralı *Nemçe Sefaretnamesi*'dir. Müellifi kütüphane kataloğunda Tımaşvarlı Osman Ağa olarak gözükmekte olup cilt kısmı hariç 21 varakdan oluşan eserin yazı türü ise nesihtir.

---

[38] Kretuel und Spies, *a.g.e.*; giriş: XXVI.
[39] Tolasa, *a.g.e.*, s. 35-36; Kreutel ve Spies, *a.g.e.*, 1962, s. 14.
[40] Çeşitli mektup, yazışma evrakı, görüşme kayıtları vb. türünden resmi veya hususi vesikaların toplanıp bir araya getirilmiş haline münşeat mecmuası adı verilir. Katib el defterleri olarak da isimlendirilen ve katiblere inşa tekniğini öğretmek için de hazırlanan bu mecmuaların en eskileri 15. yüzyıla ait olan Kırımlı Hafız Hüssam ile Ahmed-i Dai'nin "Teressül" isimli eserleri olup, en meşhuru da 16. Yüzyıla ait Feridun Bey'in münşeatıdır. Mektubat olarak da anılan münşeatlar, idari ve siyasi tarih yönünden Osmanlı tarihini aydınlatan önemli kaynaklardır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Afyoncu, *a.g.e.*, 167-171; Mustafa Uzun, "Münşeat", *DİA*, c. 32, 2006, s. 18-20; Abdurrahman Daş, *Osmanlılarda Münşeât Geleneği, Hoca Sadeddin Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Münşeâtı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003; Halil İbrahim Haksever, *Eski Türk Edebiyatında Münşeatlar ve Nergisi'nin Münşeatı*, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1995.

Ancak, dikkatli bir incelemeyle eserin, müellifimiz Osman Ağa'ya ait olmadığı anlaşılmakla birlikte, bu durumun kataloglamada oluşan bir yanlış yorumlamadan kaynaklanmış olabileceğini düşünmekteyiz. Eserin, mevcut sefaretnamelerden şekil ve mahiyet bakımından farklı olması ve muhteva olarak Osman Ağa'nın hayatı ve eserleri ile yakınlık göstermesi, söz konusu sefaretnamenin ona atfedilmesine sebep olmuş olabilir[41]. Aslen Reîsülküttâb Hacı Mustafa Efendi'ye ait olan bu sefaretname, şekil ve mahiyet bakımından diğer sefaretnamelerden farklı olması sebebiyle de daha çok layiha olarak adlandırıldığı gibi "*Istılâh-ı Nemçe*" ya da "*Nemçe Tarihi Risalesi*" olarak da adlandırılmaktadır[42].

Toplamda 21 varakdan oluşan eserin 1-14. varaklar arasını, Osmanlı devlet geleneğinde mûtat olduğu üzere, her yeni padişahın cülüsunu tebliğ için belli başlı devletlerin hükümdarlarına elçiler gönderilmesi usulü çerçevesinde Sultan I. Mahmud'un tahta çıkışıyla onun cülusunu tebliğ için Viyana'da ki imparator VI. Karl'a elçi olarak gönderilen baş mukataacı ve Tavukçubaşı damadı olan Reîsülküttâb Hacı Mustafa Efendi'nin [43] elçilik sonrası yazdığı layihası; 16-21. varaklar arasını da Toskana[44] dükası ve Maria Teraza'nın kocası olan Françesko(I. Franz)'nun 13 Eylül 1745 tarihinde imparator olarak seçilmesi üzerine gerek bu yeni intihabı aydınlatmak[45] gerekse de Toskana dükalığının tarihi hakkında malumat edinilmek üzere 1746 yılında *Nemçe Risalesi*'ne zeyl olarak yazmaya memur kılındığı ve yine 1746 yılında kaleme alıp padişaha sunduğu başlıksız[46] takrir oluşturur.[47] 15. varak ise geçiş varağı olarak kullanılmış ve boş bırakılmıştır.

---

[41] Müellifimiz Osman Ağa'nın, çeşitli diplomatik görev ve başarıları bulunsa da herhangi bir sefaret görevi bulunmamaktadır. Hatıratında da böyle bir göreve dair bir açıklaması mevcut değildir**.** Muhteva olarak Osman Ağa'nın hayatı ve eserlerine yakın olması, eserin ona atfedilmesine sebep olmuş olabilir.

[42] Eserin, İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nuruosmaniye tasnifindeki 1282/2 demirbaş numaralı nüshasında ise "*Nemçe devletiyle herseklilere dair tarihçe*" başlığı kullanılmıştır. Bkz; Unat, *a.g.e.*, s. 65.

[43] Milli Kütüphane'nin künye kataloğunda ise Mustafa Hatti Efendi'ye ait olabileceği zikredilmiştir. Lakin eser, Reisülküttap Mustafa Efendi'nin incelenip yayınlanmış mevcut nüshalarıyla karşılaştırıldığında, metinlerin birbiriyle birebir aynı olduğu fark edilmiştir. Ayrıca eserin giriş kısmında yazılış sebebi hakkında verilen bilgiler ve tarih ile Mustafa Hatti Efendi'nin Viyana'ya elçi olarak gönderildiği 1748 tarihi çelişmektedir. Yine Vakanüvis Mehmed Raşid'in ölüm tarihi olan 1735 ile Hatti Efendi'nin sefaret yılının çelişmesi de önemli bir husustur. Dolayısıyla eserin Tavukçu Mustafa Efendi'ye ait olduğu kesin olup, Mehmed Raşid tarafından da istinsah edilmiş olma ihtimali söz konusudur. Bkz. (http://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/details/386991?SearchType=1 Erişim: 01.06.2016).

[44] Katib Çelebi'nin Atlas Minor tercümesinde zikrettiğine göre yabancı kaynaklarda "Tirreniye", "Etruriyya", "Tussiya" isimleriyle de zikredilir. Bkz; K. Çelebi, *Levâmi'u'n-Nûr Fî Zulmet-i Atlas Minor*, haz. Ahmet Üstüner, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2017, s. 876(vr.336b).

[45] III. Otto zamanında son halini alan çasar(imparator) atama usulünde(yedi elektör arasından), çasarın Nemçe hanesinden olması kuralı varken bu yeni seçimin kaidelere aykırı oluşu dikkat çekmiş ve merak edilmiştir. Bu durum, Osmanlı yönetiminin komşu devletlerdeki faaliyetlere olan ilgi ve alkasını göstermekle beraber, yine bu devletlerin teşkilat ve kâide usullerine ne denli vakıf olduklarını göstermesi bakımından önemlidir.

[46] Eserin, İstanbul Üniversitesi, Yıldız Yazmaları Koleksiyonu 270 nolu nüshasında bu kısım için "*İmperyu dükalarından Çasar olan Toskana dükasının ahvali*" başlığı kullanılmıştır.

Cildi meşin kaplı ve reddadeli olan yazmanın sayfa ebatları, Mustafa Efendi Seferetnamesinin mevcut nüshalarından farklı olarak daha büyük olup(240x145, 170x80mm), ilk sayfası olan [2a] sayfasında uzunca bir elkab bulunup 17 satırdan, son sayfası olan [21b] sayfası 13 satırdan, diğer sayfalarının ise her biri 25 satırdan oluşmaktadır. Sayfa kenarlarında ise metin içi konu ve yahut kelime lügatları hakkında bilgi ihtiva eden pek çok derkenar mevcuttur. Ayrıca [1a] ve [21b] sayfalarında Ali Emiri Vakfı mührü bulunmaktadır.

Yazmanın iç sayfasındaki Ali Emiri Vakfı mührünün yanında bulunan "*Gaffar-lehü İsmühû el-fakir Mehmed Raşid*" ibaresinden bu yazmanın Mehmed Raşid tarafından istinsah edilmiş olma ihtimali mevcuttur. Fakat bu ibarenin müstensih adını temsil etmeyip, sadece aitlik yönünden yani kitabın sahibinin adını belirtmek maksadıyla yazılmış olması da kuvvetli bir ihtimaldir. Muhtemelen bu ibarede ismi zikredilen kişi de Vakanüvis Mehmed Raşid olmalıdır.

Basmaları mevcut olmayan eserin en önemli özelliği, Mustafa Efendi'ye ait *Viyana Sefaretnamesi(Istılah-ı Nemçe)*'nin bilinen dört nüshası varken[48], bu sayıyı beşe çıkarmış olması ve araştırmacılara incelemeleri için yeni bir nüsha temin edilmiş olmasıdır.

Nüshayı değerli kılan diğer bir özelliği ise, müellif tarafından sonraki yıllarda sefaretnameye ilave olarak tam altı varaklık Avusturya ve Toskana tarihi ile ilgili ilave bilgiler verilmesidir[49]. Reisülküttab Mustafa Efendi, her ne kadar yararlandığı müellif ve eserlerin isimlerini zikretmese de, 1746 tarihinde sefaretnamesine ilave olarak yazdığı küçük çaplı *Nemçe Tarihi Risalesi*'nde, verdiği bilgileri hangi milletlerin(Efrenc ve Nasara) tarih kitaplarından alıp kullandığını belirtmiştir[50]. Ayrıca müellifin yararlandığı kaynaklardan yazar ismi olarak zikrettiği tek şahıs olan Arki isimli bir müverrihin Efrenc tarihlerinden derleyip bastığı Florinçiya(Floransa) tarihinden

---

[47] Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Tam.-Yay. Bekir Sıtkı Baykal, TTK Basımevi, Ankara 1968. s. 65, 68; Metin, vr. 1a, 16a. (Layihaya ek olan bu takririn diğer bir sureti için bkz; İÜ. Nadir Eserler Ktp., TY, nr .6095, vr. 220b-227b.)

[48] Toplamda altı nüsha iken İstanbul Fatih Millet Kütüphanesi'ndeki 843 nolu nüshanın 1748 tarihli Mustafa Hatti Efendi'nin Sefaretnamesi olduğu anlaşıldığından nüsha sayısı beşe düşmüştür. Bu beş nüshanın bulundukları yerler ise şunlardır: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Ali Emiri Tasnifi No:595; İstanbul Fatih Millet Kütüphanesi, No:844; İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Bağdat No:224; İstanbul Üniversitesi, Yıldız Yazmaları No:270(v.196-218); İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye Koleksiyonu No:1282/2(Adı: Nemçe devletiyle herseklilere dair tarihçe). Bknz; İsmail Ödemiş, *Mustafa Efendi'nin Viyana Sefareti ve Sefaretnamesi (Istılah-ı Nemçe) (1730)*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Soyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, Çankırı 2013, s. 18; Unat, *a.g.e.*, s.68.

[49] Metin, vr. 16-21.

[50] Efrenc(Frenk/Frank): Başta bir Cermen(Alaman) boyu olan Frank İmparatorluğu hükmü altında bulunanlar için kullanılırken zamanla tüm Avrupalılar için kullanılan bir kelime haline gelmiştir. Özellikle Fransızlar için kullanılır. Nasari(Nasara) ise Hristiyanlar demektir. Bkz; *Istılah-ı Nemçe* ve *İmperyu dükalarından Çasar olan Toskana dükasının ahvali*, Metin: vr. 16a, 20b, 21b.

araştırma yaptığını, bu eserden Basmacı İbrahim Efendi'nin[51] tercümesiyle[52] malumat edinip yazdığını belirtmesi de ayrı bir dikkat çekici noktadır. Bugün, İbrahim Müteferrika'nın tercüme edip bastığı kitapların listeleri elimizde mevcuttur. Bu eserlerinden birisi olan, devlet yönetimi ve askerlik sanatı üzerine hazırlayıp bir nevi ıslahat projesi olarak 1731 tarihinde Sultan I. Mahmud'a sunduğu ve 1732'de yayımladığı *Usûlü'l hikem fi nizâmi'l-ümem* adlı eserinden de yararlanılmış olunması muhtemeldir. Şüphesiz müellifin sefaretnamesinde ve zeyl yaptığı risalesinde, kullandığını belirttiği bu tarihlerin, Osman Ağa'nın tercümesini yazarken yararlanmış olabileceği tarihler hakkında ipucu vermesi bakımından da ayrı bir öneme haizdir.

Genel çerçevede inceleyecek olursak, gerek sefaretname gerekse de zeyl olan kısımda muhteviyat bakımından son derece önemli bilgiler bulunmaktadır. İmparatorun ülke üzerindeki hükümdarlık salahiyetleri, devlet yönetimindeki görevleri, prensler üzerindeki yetkileri ve sınırları, prensliklerin imparatora karşı hak ve görevleri, imparatorların seçimi, imparatorluğun yapısı, mali ve askeri durumu, devlet teşkilatı, lügat açıklamaları, Malta vb. Ocakların yapısı gibi bigiler ihtiva eden[53] nüshada Orta ve Yeni Çağ Almanya'sının siyasi ve teşkilat yapısı üzerine çalışma yapacakların yararlanabileceği pek çok kıymetli bilgiler mevcuttur.

3. NEMÇE TARİHİ TERCÜMESİ (TÂRÎH-İ NEMÇE)

Eser, tez konusu olması nedeniyle, daha ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulmak için müellifin kaleme almış olduğu diğer eserlerden farklı olarak ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

3.1. Eserin Şekil Özellikleri

Eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Hacı Hafız(El-hac) Ahmed Paşa koleksiyonu[54], nr. 220'de kayıtlıdır. Aslen Köprülü Yazma Eserler Kütüphanesi'nde iken buradaki restorasyon sebebiyle Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'ne aktarılmıştır. Şemseli, miklepli ve açık kahverengi meşin cildi olan eser, 146 varak olup kâğıdın boyutları 211x150 mm, yazı alanını çevreleyen bölümün(metnin işgal ettiği

[51] Müteferrika İbrahim Efendi.

[52] *"Ber vech-i muharrera Franç beynlerinde müstâhmil olan târihlerinden ve Arki nam müverrihin cem' itdüği ve basma itdirdiği Florinçiya târihinden istikşâf olunan ahvâldir ki Basmacı İbrahim Efendi tercümesiyle ibâret-i bî-ayniha sebt olunmuşdur."* Bkz; *Istılah-ı Nemçe*, vr. 20b; Unat, *a.g.e.*, s.68.

[53] Yazmanın muhteviyatı hakkında daha geniş bilgi edinmek için bkz; Unat, *a.g.e.*, s.65-68.

[54] Kimi kaynaklarda Hacı, kimilerinde ise Hafiz Ahmed Paşa koleksiyonunda kayıtlı olduğu belirtilen eser, bilgisayara aktarılmış pdf kataloğunda Hacı-hafiz Ahmed Paşa olarak kayıtlı görünse de, eserin kütüphane veritabanında sadece Ahmed Paşa nr.220 kodu ile kayıtlıdır. Yazmanın içindeki mühürde ise "El-hac Ahmed" lafzı geçmektedir. Bkz; Metin, vr. 2b.

alan) ölçüsü ise 160x110 mm ebatlarındadır[55] Yani yazma eser kriterlerine göre küçük boylu bir kitaptır[56]. Kırık divani yazı türü ve siyah mürekkep ile yazılmış olup ilk ve son sayfaları hariç her sayfası 14 satırdan oluşmaktadır. Kâğıt türü olarak kalın varaklardan oluşan ve reddadeli olan yazmanın ilk varağının sol sayfasının en üst kısmında "***Târîh-i Nemçe***" başlığı olup, başlığın altında Köprülü Vakfı'nın mührü bulunmakta ve mührün altında ise 220 sayısı yazılıdır[57]. Yine doksan yedinci varağın sağ kenarında ve son varakta metnin bitiminin hemen altında olmak üzere aynı vakfa ait mühürler bulunmaktadır[58]. Metnin başladığı varağın sol üst köşesinde ise Ahmed Paşa Vakfı'nın mührü yer almaktadır[59]. Yine bu varaktaki metin, ana hatları siyah ama içi kahverengi ile boyalı olan kalın bir diktörtgen cetvel ile çevrilidir. Fakat yazmanın bundan sonraki yapraklarında bu cetveller mevcut değildir. Almancadan Türkçeleştirilen ve sonu eksik olan eser, Avusturya tarihi ve Osmanlı-Avusturya münasebetlerini anlatır.

3.2. Eserin Telif Tarihi ve İstinsahı Meselesi

Eser, Tımışvarlı Osman Ağa tarafından, hatıratından[60] ortalama bir yıl önce, hicri 1135 tarihinde yani miladi 1722/23 yılında kaleme alınmıştır. Bunu eserin başlangıcında, müellif tarafından verilen kısa açıklamanın sonundaki tarihten "***Fî sene hamse ve selâsûn ve mi'e ve elf***"[61] yani (H.1135) ibaresinden anlamaktayız. Eserin kaleme alındığı yılı bilmekle beraber maalesef ay ve gün bilgilerinden de mahrumuz. Müellif bunu eserinde belirtmediği gibi, verilen tarihin eserin başlangıç yılı mı yoksa tamamlanış yılı mı olduğu konusu da muammadır[62]. Kuvvetle muhtemel eserin başındaki açıklamada verilen tarih, eserin yazımına başlanan tarih olmalıdır.

---

[55] Milli Kütüphane'nin El Yazması ve Nadir Eserler Katoluğu'nda ise ana boyutlar için 213x150mm ölçüleri verilmişdir.

[56] Eski yazma ve basma kitapların ölçüsü 1-25 cm olanlar küçük boy, 26-35 cm olanlar orta boy ve 35 cm'den büyük olanlar büyük boy olarak tanımlanır ve bunlar kayıt esnasında "K", "O" ve "B" şeklinde belirtilir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Süleyman Mollaibrahimoğlu, *Yazma Eserler Terminilojisi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s.30; (http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14755/kutuphanelerde-yazma-ve-eski-basma-eserlere-iliskin-cal-.html Erişim: 20.04.2017)

[57] Eser başlığı olarak yazmada ve Milli Kütüphane Kataloğu'nda "Târîh-i Nemçe" adı kullanılırken, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Kataloğu'nda ise "Nemçe Tarihi Tercümesi" ibaresi kullanılmıştır. Bkz; Metin, vr. 2b; (http://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/details/316036?SearchType=1 Erişim: 12.06.2016).

[58] Metin, vr. 96a, 146b.

[59] Metin, vr. 2b.

[60] 24 Şa'bân 1136 / 18 Mayıs 1724.

[61] Metin, vr. 2a.

[62] Yazmanın sonunda herhangi bir tarih kaydı düşülmemiş olmakla birlikte eserde belirtilen tek tarih, bahsi geçen kayıtta verilmektedir.

Bazı araştırmacılar tarafından eserin içindeki bir derkenardan 1274(1857) senesinde istinsah edildiği[63] tahmin edilse de dikkatli bir incelemeyle derkenarda belirtilen 1274[64] tarihinin hicri değil miladi tarih olduğu anlaşılmaktadır. Zira eserde tarihler bütünüyle miladi tarih olarak verilmiştir. Eğer bir istinsah söz konusu olsa idi, müstensihin muhakkak bunun kaydını düşmüş olması gerekirdi. Fakat yazmada herhangi bir dibâce ya da ferağ(ketebe/istinsah) kaydı bulunmamaktadır. Üstelik 1274 tarihini hicri tarih kabul edersek ki miladi karşılığı 1857/58 tarihlerine tekabül etmektedir; yazmada(derkenarlar da dâhil) kullanılan yazı türü(kırık divani), yazının kaligrafisi Tanzimat sonrası yazı stiline uygun bir tür değildir. Bununla birlikte sonraki varaklara ait bir derkenarda[65] belirtilen 1595 tarihi ve bu iki derkenarın el yazısının aynı olması, bahsi geçen tarihin miladi tarih olduğunu destekler niteliktedir. Aynı zamanda Osman Ağa'nın kendi el yazısıyla kaleme aldığı hatıratı ile eserdeki yazı karşılaştırıldığında eserin istinsah edilmediği, bizatihi müellifin kendi el yazısı olduğu anlaşılmaktadır [66] . Tüm bunları akademik bir mantık süzgecinden geçirerek değerlendirecek olursak, müellifin bahsi geçen derkenarı tercümede kullandığı yabancı eserlerden almış olabileceği çıkartılabilecek en uygun sonuç olarak gözükmektedir.

3.3. Eserin Telif Sebebi

Eserinin başında verilen "*Tevârîh-i Alaman çasarlarındandır ki ya'ni Karolus Magni ibtidâki çasaretdan hâlâ Roma İmparatorluğı hükûmetinde olan Karolus altıncı çasara varınca her birinin zamânlarında vâsılü'-l-istimâ' olan vukū'âtı ala tarîkı'l-ihtisâr getürüp kendi tevârîhlerinden görüp bu fakīr ya'ni sâbıkā Temeşvar Tercemânı Osmân ibn Ahmed Ağa alâ kadri't-tâmm terceme eylemişdir.* ***Fî sene hamse ve selâsûn ve mi'e ve elf.*** " [67] sadeleştirilmiş haliyle "*Alaman tarihi çasarlarından büyük Karolus'dan başlayıp şuan tahtta olan çasar VI. Karolus'a kadar, her bir çasarın saltanatında vuku bulan olayları kendi tarihlerinden görüp, kısaltarak gücümün yettiği kadarıyla tercüme ettim 1135*" kaydı ile kısa bir açıklama yapan Tımışvarlı, gerek bu açıklamada gerekse de yazmanın geri kalan kısmında, tercümenin hangi eserlerden yararlanılarak yapıldığı hakkında herhangi bir bilgi vermediği gibi tercüme sebebini de

[63] Salim Aydüz, "Lale Devri'nde Yapılan İlmi Faaliyetler", *Dîvân Dergisi*, 1997/1, s.159.
[64] "*Hâla Nemçe çasarlarının iptidâki neslinin çasar olduğıdır. Fi sene* ***1274***." Bkz; Metin, vr. 36a.
[65] Metin, vr. 108a.
[66] Hatırattaki el yazısı örneği için bkz; Ekler II-III.
[67] Metin, vr. 2a.

belirtmemiştir[68]. Bu sebeple Osman Ağa'nın eseri kendi isteğiyle mi yoksa bir emir dâhilinde mi yazdığı bilinmemekle beraber bazı kuvvetli tahminler mevcuttur.

1718-1730 yılları arasını kapsayan, tarihte zevk ve eğlence hayatı yönünden şöhret bulan Lale Devri, bu dönemin baş mimarı olan sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın öncülüğünde pek çok yeniliğe tanık olmuştur. Sadece zevk-i safa ağırlıklı olmayıp, birçok ilmi ve kültürel faaliyetler de gerçekleştirilmiştir. Yine başta Avrupa olmak üzere Osmanlı coğrafyası dışındaki komşu devletlerle daha yakın ilişkiler kurulmaya çalışılıp, bu devletlerin tarihleri ve devlet teşkilatları incelenmiş, bu maksatla da sanat ağırlıklı olmakla beraber heyetler ve şahıslar tarafından yapılan yoğun bir tercüme faaliyetine girişilmiştir. *Nemçe Tarihi*'nin de Lale devrindeki bu tercüme faaliyetleri sırasında sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından Avusturya tarihini tetkik maksadıyla 1722/23 senesinde Osman Ağa'ya Almanca'dan tercüme ettirildiği düşünülmektedir. Sadece tek nüshası bilinen eser 800-1662 yılları arasında Avusturya tarihine dair kısa bilgiler vermekle beraber, Avusturya-Osmanlı münasebetleri hakkında da önemli bilgiler ihtiva etmektedir[69].

3.4. Eserin Telif Yeri ve Doğurduğu Sonuç

Müellifin bu konuda bir bilgi vermemesine rağmen, kuvvetle muhtemeldir ki eser, yukarıda bahsedilen sebepler nedeniyle İstanbul'da kaleme alınmış olmalıdır. Fakat bu durum Osman Ağa'nın İstanbul'a göç tarihi olarak bilinen 1724 yılını daha erkene çekmektedir. Otto Spies yaptığı incelmelerde Osman Ağa'nın İstanbul'a göçünü 1724 yılının başları olarak belirtmektedir[70]. Osman Ağa ise eseri yani tercümesini 1135(M. 1722/23) tarihinde kaleme aldığını söylemektedir.

Eserin kaleme alındığı ayı bilmediğimiz için verilen tarih, hicri takvim ile miladi takvim arasındaki gün farkından kaynaklanan sorun sebebiyle net değildir. O halde elimizde 1722 ve 1723 yılları olmak üzere mevcut iki ihtimal söz konusudur. Bu bağlamda eserin kaleme alındığı tarih, 1722 yılı da olabilir, 1723 yılı da olabilir. Bilhassa 1723 yılının son ayları olabilme ihtimali kuvvetli seçeneklerden biridir.

Elbette eserin, Osman Ağa'nın taşra tercümanı olarak görev yaptığı Tımışvar ve Belgrad gibi şehirlerde yazılmış olması da pek tabi mümkündür. Yahut yazımına buralarda başlanıp İstanbul'da tamamlanmış da olabilir. Lakin merkezde bulunan divan-

[68] Osman Ağa'nın mevcut hiçbir eserinde, diğer eserlerine dair atıf yapılmamaktadır.
[69] Aydüz, *a.g.m.*, s. 143, 159-160.
[70] Kreutel und Spies, *a.g.e.*, Giriş: XXII; Tolasa, *a.g.e.*, s. 34, nr. 19.

ı hümayun tercümanları varken bu görevin Osman Ağa gibi bir taşra divan tercümanına verilmiş olması pek de olası bir ihtimal değildir. Bu çerçevede en kuvvetli ihtimal Osman Ağa'nın eseri Bâb-ı Âli'deki görevi sırasında İstanbul'da kaleme almış olmasıdır.

Netice itibariyle, eserin İstanbul'da kaleme alındığını kabul eder ve yazıldığı tarihi de gözetirsek, Osman Ağa'nın bilinenin aksine 1724 yılından minimum 1 yıl önce yani 11722/23 tarihlerinde İstanbul'a göç edip yerleşmiş olduğu görülmektedir.

3.5. Eserin Muhtevası

Almancadan kısaltılarak Türkçeleştirilen, sadece tek nüshası bilinen ve miladi tarihler kullanılarak kaleme alınan eser, 800-1662 yılları arasında Avusturya ve Almanya tarihine dair kısa bilgiler vermekle beraber, Habsburg [71] -Osmanlı münasebetleri hakkında da önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

Konu olarak tamamlanmayan yazma, iç kapağında bulunan "*Tevârîh-i Alaman çasarlarındandır ki ya'ni Karolus Magni ibtidâki çasaretdan hâlâ Roma İmparatorluğı hükûmetinde olan Karolus altıncı çasara varınca her birinin zamânlarında vâsılü'-l-istimâ' olan vukū'âtı ala tarîkı'l-ihtisâr getürüp kendi tevârîhlerinden görüp bu fakīr ya'ni sâbıkā Temeşvar Tercemânı Osmân ibn Ahmed Ağa alâ kadri't-tâmm terceme eylemişdir.* ***Fî sene hamse ve selâsûn ve mi'e ve elf.*** "[72] kaydı ile eserin yazılışına yönelik kısa bir açıklamasından sonra Almanların ve Fransızların milli tarihlerinin başlangıcı olarak kabul ettikleri Frank[73] İmparatoru I. Karl'ın(Büyük Karl,768-814) 800 yılında Roma tacını giyişinden başlayarak 1662 yılına kadar olan tarihi süreci kapsamaktadır. 1662 yılında yeni bir sefer hazırlığı ile ilgili olayları anlatırken "*…birkaç eyyâm meks itdürilüp.*"[74] kaydı ile de aniden sona ermektedir. Muhtemelen buna sebep 1718 tarihlerinde gözlerinin göremeyecek kadar rahatsız oluşundan bahsetmesinden yola çıkarak, eserini kalem aldığı tarihlerde rahatsızlığının had safhaya ulaşmış olması olsa gerektir.

---

[71] Aslen Cermen(Alaman) boyundan olan ailenin, Habsburg ismini alması ve bu adı taşıyan şatonun inşası geç tarihlere dayanmaktadır. Werner'in Aargau'da inşa ettirdiği Habichtsburg Şatosu XI. asırda aile adına dönüşüp Habsburg ismini almıştır. Habsburgların Orta Çağ'daki Almanya toprakları, Baden denilen bölgeden ibaret olup sonraki Almanya ile bir ilgisi yoktur. İşte Habsburglar bu Baden olarak zikredilen toprakların Alman hükümdarları olarak tarih sahnesine çıkarak, zamanla akrabalık bağı ile pek çok devleti yönetir hale gelmişler ve Fransız bir hanedan olan Capet'lerden sonra Avrupa'nın ve de hristiyan tarihinin en önemli hanedanı olmuşlardır. Bkz. Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar "Avrupa Devletleri"*, c. 4, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 341.

[72] Metin, vr. 2a.

[73] Fırankoniya. Kâtib Çelebi Levâmi'u'n-Nûr adlı eserinde burası için "*Nemçe'deki eski Fransa'dır*" açıklamasını yapmıştır. Ayrıca Franklar bu dönemde henüz Fransızlaşmış değildirler. Hala bir Cermen(Alaman) kavmidirler. Bkz; A. Üstüner, *a.g.t.*, s. 243(vr.7b).

[74] Metin, vr. 146a.

Eserde, miladi 800 tarihi ile 1500'lü yıllara kadar erken ve orta Alman tarihi anlatılmıştır. Alman tarihi ile ilişkili olarak Avusturya, Macaristan, Frengistan ve Erdel Voyvodalığı ile ilgili siyasi gelişmelere de yer verilmiştir. İmparatorların, kralların ve bunlara bağlı herseklerin[75], prensliklerin Avrupa'daki mücadeleleri ve siyasi ilişkileri, her hükümdarın kendi döneminde vuku bulan önemli sosyal olay ve doğal afetler kısa ve önemli anekdotlar çerçevesinde anlatılırken; buna mukabil evlilikleri, aile üyeleri, bunların isimleri ve soy bağları geniş çaplı bir şecere çalışması yapılabilecek kadar ayrıntılı anlatılmıştır[76]. Ayrıca bu tarih aralığında vuku bulan haçlı seferlerine de; nasıl oluşturulduğu, kimlerin katıldığı ve nasıl sonuçlandığı yönünde ayrıntıya girmeden kısaca değinilmiştir.

1547 tarihinden itibaren ise İstanbul Barış Antlaşması'nın Sultan Süleyman tarafından onaylanmış 23 Şaban'ül mu'azzam 954(8 Ekim 1547) tarihli suretinin tam halinin verilişinden 1566'ya kadar kısaca Erdel üzerindeki çekişmezliklerden bahsedilmiştir[77]. 1566'dan 1662'ye kadar olan asıl ana kısımda ise Alman tarihi içerisinde, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1566 Zigetvar Seferi'nden Zerinvar Kalesi'nin zuhuruna ve Zerinvar seferine karar kılınışına değin olan süreç çereçevesinde Osmanlı Devleti ile olan savaş, barış vb. münasebetler aktarılmıştır. Özellikle bu bölümde; Avusturyalıların 1595 Estergon kuşatması, Haçova Meydan Muharebesi, Girit seferi ve kuşatması, Zerinvar Kalesi'nin zuhuru ve genel çerçevede de Erdel-Eflak[78] sorunları gibi vakaların ayrıntılı olarak bahsedilmesi yabancı tarihlerde bu konulara verilen ihtimamı göstermesi bakımından dikkat çekicidir[79].

---

[75] Hersek lafzının karşılığı Nemçe lisanında Herçok, Latin lügatında da Elektör(Alektör)'dür. İntihab edici, intihab olunmuş anlamı taşır. Almancası Kurfürst'tür. Başlangıçta Anjou, Köln, Bavyera, Bohemya(Erkiyabin Sarna/imparatorun baş sakisi), Saksonya(baş silahdar), Brandenburg(baş kaftancı) olmak üzere altı adet iken zamanla sayıları artarak yediye çıkan ve imparatorluk seçimlerinde tarih boyunca önemli bir rol üstlenen bu hersek yani Elektörlük(Prenslik) kurumu; 13. yüzyılda 1237 veya K. Çelebi'nin naklettiğine göre yaklaşık 1273 tarihlerinde Papa III. Gıregoriyus zamanında(onun fikriyle) ortaya çıkıp, ancak bir asır sonra Altın Ferman(1356) ile resmiyet kazanabilmiş, beş buçuk asır boyunca varlığını devam ettirerek, 1806'da Kutsal-Roma Cermen İpmaratorluğu'nun dağılıp sona ermesiyle beraber bu kurumda ortadan kalkmıştır. Hususen bu kurfürstler, kendi işlerine karışılmasını önlemek amacıyla zayıf karakterli şahsiyetleri imparator olarak seçerlerdi. Özellikle Kanuni'nin çağdaşları olan Şarlken ve Ferdinand göz ününde tutulursa durum daha net anlaşılabilir. Bkz; Metin, vr. 17a-17b; İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, *Istılah-ı Nemçe(Nemçe Tarihi Risalesi)*, Ali Emiri Tasnifi, No:595, vr. 2b; Halil İnalcık, *Rönesans Avrupası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013. s. 113; Üstüner, *a.g.e.*, s. 670; K. Çelebi, *a.g.e.*, vr. 227b; Metin, vr.17b-18a.; Göker İnan, *Hasan Esîrî'nin Mi'yârü'd-düvel ve Misbârü'l-milel İsimli Tarih Ve Coğrafya Eseri(İnceleme-Transkripsyon)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2017, s. 382, metin: 73a.

[76] Metinde imparator, kral ve düklerin çocuklarından bahsedilirken, ölü doğmuş ya da küçük yaşta vefat etmiş olanların isimleri ve sayıları, birkaç küçük istisna dışında çoğunlukla zikredilmemiştir.

[77] Bahsi geçen ve varlığıyla eserin kaynak değerini artıran nâme-i hümâyûn için bkz: Metin, 51b-54a.

[78] Tıransilvaniya(Transilvanya) / Vvalakiya.

[79] Muhteviyata dair bilgierin bir kısmı, anlatım bütünlüğü açısından yinelemeye sebebiyet vermemek adına mukayeseli tenkit kısmında verilmiştir.

Eserin, bütünlüğe aykırılığı ile dikkat çeken ve belirtilmesi gereken bir noktası ise II. Rudolf dönemidir. 1576-1612 tarihleri arasında hüküm süren Kutsal Roma İmparatoru Rudolf'a ayrılan 37 varaklık bölüm(77b-114a), yazmada dönemi hakkında en çok bilgi verilen tek hükümdardır. Öyle ki, Macar tarihçilerin "*Uzun Savaş*" olarak nitelendirdikleri 1593-1606 Osmanlı-Avusturya savaşlarının bu dönemde gerçekleşmesi, yine Avrupa tarihçilerince bu döneme gösterilen hassasiyeti ifade etmesi açısından önemlidir.

3.6. Eserin Tamamlanmayışı Hakkında

Almanca tarihlerden kısaltılarak Türkçeleştirilen**,** Avusturya-Alman tarihi ve Osmanlı-Avusturya münasebetlerini anlatan *Târîhi Nemçe,* 1662 yılına ait olayları anlatırken "…*birkaç eyyâm meks itdürilüp.*" kaydı ile aniden kesilip sona ermektedir. Eserin bu şekilde yarım kalıp tamlanamayışının sebebini ise ne tercümede ne de Osman Ağa'nın diğer eserlerinde belirtilmediği için bilememekteyiz. Lakin mevcut bazı tahminleri değerlendirmeye çalışçağız.

Bu çerçeve de çeşitli faraziyeler mevcuttur. Birincisi, Osman Ağa'nın tercüme esnasında yeni bir göreve tayin edilmiş olma ihtimalinin bulunmasıdır. Onun Nemçe, Sırp ve Hırvat dillerine okuyup yazabilecek kadar iyi derece de hâkim olması, bu ihtimali güçlendiren delilerdendir.

İkincisi, eserin sonlarına doğru yaklaştıkça Alman tarihinin hususi mevzularından çok Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerin kayda alındığı görülmektedir. Gerek Osmanlı tarihi ile ilgili bu bölümlerin çokluğu gerekse de tarihi itibariyle Osman Ağa'nın yaşadığı döneme yaklaşması sebebi ile yakın tarihin zaten bilindiği göz önünde tutularak eserin sonlandırılmasına karar verilmiş olabilir.

Üçüncü ve en kuvvetli ihtimal ise Osman Ağa'nın gözlerinin rahatsız oluşudur. Osman Ağa esirlik anılarında 1718'de Belgrad'ın düşüşünden bahsederken "*gözlerimiz alîl olup*" şeklinde bir ifade kullanmaktadır. Harun Tolasa, Osman Ağa'nın bu sözüyle, gözlerinin görme gücünün azaldığını kastedebileceği gibi, kesin bir körlük olarak da ifade etmiş olabileceğini belirtmektedir[80]. Bu nedenle akla ilk gelen ve en kuvvetli hipotez, tercüme esnasında bahsetmiş olduğu gözlerindeki rahatsızlığın had safhaya ulaşmış olması ve bu nedenle eserin tamamlanamamış olmasıdır. Tercümenin başında verilen açıklamada H.1135(M.1722/23) olarak belirtilen tarihin, eserin tamamlanış

[80] Tolasa, *a.g.e.*, s. 226., nr. 649; Tolasa, metin, vr. 123a.

tarihi olduğu kabul edilir ve bu tarih "*Zwischen Paschas und Generalen(Paşalar ve Generaller Arasında)*" isimli eserinin tamamlanış tarihi olan 1725 yılı ile karşılaştırılırsa, bunun pek de kuvvetli bir ihtimal olmadığı anlaşılmaktadır. Fakat eserin başında belirtilen 1135 tarihi, tercümeye başlangıç tarihi olarak kabul edilirse ilerleyen senelerde gözlerindeki rahatsızlığın artması sebebi ile tercümenin yarıda kalmış olması mümkün gözükmektedir. Nitekim Osman Efendi hakkındaki malumatlarımızın 1725 tarihinde son bulması da bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Dolayısıyla Tolasa'nın ilk görüşü ağır basmaktadır.

3.7. Eserin Kaynak Değeri

Öncelikle belirtmek gerekir ki askeri kökenli birisi için, Osman Ağa'nın son derece güzel bir el yazısı vardır. Bunda çocukluk dönemlerinde aldığı iyi eğitimin katkısı olmakla beraber, esaret sonrası hayatındaki tercümanlık, elçilik vb. bürokratik ve diplomatik görevlerde edindiği el alışkanlığı ve tecrübenin de etkisi olduğu muhakkaktır. Köken itibariyle askeri zümreye mensup müellifler arasında bu denli güzel el yazısına sahip nadir eserlerden olması, eserin estetik değerini artırmaktadır[81].

Lale Devri'nde(1718-1730) girişilen büyük tercüme faaliyetleri vardır. Bunda gerek dönemin padişahı III. Ahmet ile vezir-i azamı Damat İbrahim Paşa'nın sanata, ilme ve kültür hayatına verdikleri değerin, gerekse de bu barış ve refah döneminde savaş meydanlarındaki rollerin değişmesinin sebebini tetkik maksatlı, Avrupa ve İran devletlerinin tarihleri ve devlet teşkilatlarını inceleme isteğinin payı vardır. *Nemçe Tarihi*'nin de bu maksatla çevirtilen(tercüme edilen) eserlerden birisi olması**,** eserin muhteviyatının taşıdığı değeri katlamaktadır[82].

Yine muhteviyatı çerçevesinde, 19 Haziran 1547'de Osmanlı-Avusturya arasında imzalanan İstanbul ya da diğer adıyla Edirne Barış Antlaşması'nın, Kanuni Sultan Süleyman tarafından 8 Ekim 1547'de onaylanan ve Avusturya Arşidükü I. Ferdinand'a gönderilen suretinin tam metnini de ihtiva etmesi eserin niteliğini artıran etmenlerden biri olmuştur.

[81] Müellifin el yazısı örnekleri için bkz. Ekler: II-V.

[82] "Eserin Telif Sebebi" başlığı altında da belirttiğimiz gibi, bu durum net değildir. Eserin yazıldığı tarih ile bu tercüme faaliyetlerinin gerçekleştiği tarih aralığının uyuşması ve bu dönemdeki benzer tercüme faaliyetlerinin gerçekleştirilmiş olması sebebi ile Nemçe Tarihi Tercümesi'nin de bu dönemin ürünlerinden biri olabileceği düşünülmektedir.

Ayrıca Osman Ağa'nın taraflı yazıldığını fark ettiği yerleri "*...deyü kefere târîhlerinde yazmışlar amma hilâfdır*" şeklinde[83] belirterek doğrusunu nakletmesi onun, Hristiyan tarihleri ile Osmanlı kroniklerini mukayese ederek tetkikli bir tercüme eseri ortaya koyduğunu göstermekte ve bu da eserin bilimsel değerini bir kat daha artırmaktadır.

Eseri bir başka yönden kıymetli kılan özelliği ise(belki de en önemlisi) Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun temellerinin atıldığı erken Alman Tarihi'ni, bilhassa hanedanlıklar ve soy bağları çerçevesinde ayrıntıya girmeden ana hatlarla bilgiler vererek aydınlatmasıdır. Zira Alman ve Avrupa tarihlerinin ilk dönemlerini geniş çerçeveli bir şekilde anlatan araştırma eseri sayısı ülkemizde oldukça azdır. Özellikle de Türkçeye çevrilmiş olanları arasında da bu dönemleri ihtiva eden yani Orta Çağ Almanya'sını kapsayan kısımların oldukça yüzeysel kaldığı görülmektedir. Bu nedenledir ki *Nemçe Tarihi Tercümesi(Târîh-i Nemçe),* ülkemizdeki bu eksikliği gideren nadir eserler arasındaki yerini alması bakımından değerini ispatlayan bir yazma olmuştur.

3.8. Eserin Meydana Getirilişinde Yararlanılmış Olunması Muhtemel Yabancı Tarih Kaynakları Hakkında

Müellifimizin, "*Târîh-i Nemçe*" başlığının akabinde eserin başında vermiş olduğu(aynı zamanda yazmada ki tek açıklama olan) kayıttaki, "*Tevârîh-i Alaman çasarlarındandır ki ya'ni Karolus Magni ibtidâki çasaretdan hâlâ Roma İmparatorluğı hükûmetinde olan Karolus altıncı çasara varınca her birinin zamânlarında vâsılü'-l-istimâ' olan vukû'atı ala tarikü'l-ihtisâr getürüp* ***kendi tevârîhlerinden görüp bu fakir ya'ni sâbıka Temeşvar-ı Tercemân-ı Osmân ibn Ahmed Ağa âla kadri't-tâmm terceme eylemişdir.*** *Fî sene hamse ve selâsün ve mi'e ve elf.* "[84] ve yine metin içerisindeki "*...Ba'zıları dimek ister ki…*" gibi çeşitli ifadelerden de anlaşılacağı üzere eserin, tek bir kitabın tercümesinden ibaret olmadığı, birden fazla eserin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yine eser dikkatlice incelendiği zaman bu kaynakların ağırlıklı olarak birebir tercümesinin kullanılmadığı, müellifin de belirttiği üzere genel itibariyle bir derleme çalışması olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca da belirtmek gerekir ki müellifin, "***kendi tevârîhlerinden görüp***" sözü ile kastettiği sadece Almanca eserleri değil çeşitli Frenk(Avrupa) tarihlerini de kapsıyor olması da muhtemeldir.

[83] Metin, vr. 91b.
[84] Metin, vr. 3a.

Maalesef müellifimiz Osman Ağa eserinde, "*Kefere târîhlerinde yazdukları üzere…*", "*Kefere târîhlerinde tahrîr olunduğı üzere…*", "*…deyü kefere târîhlerinde işâret olunmuşdır.*", "*… bu husûsda kefere tevârîhleri dimek isterler ki…*", "*Kefere tevârîhlerinde tahrir eyledikleri üzere*", "*Keferenin kendi tevârîhlerinde işâret eylemişlerdir ki*", "*Keferenin kitab-ı tevârîhlerinde yazdıkları üzere…*" şeklinde ifadeler kullanmanın dışında yararlanmış olduğu kaynaklara atıf yapıp isimlerini zikretmemiştir[85]. Üstelik hatıratında ve kaleme aldığı diğer eserlerinde de bu kaynaklara dair bir atıf söz konusu ve yahut çıkarım yapılabilecek ifadeleri mevcut değildir. Bu sebepledir ki bu kaynaklarla eserin karşılaştırılması yapılamamıştır. Bu da eserin değerlendirilirken, mukayeseli tenkit yönünden eksik kalmasına ve de ilk dönem(erken) Alman Tarihi'nin anlatıldığı kısımlardaki yer isimlerinin doğru telaffuzu hususunda sorunlara neden olmuştur[86].

Eserin tercümesinde kullanılan tarih kitaplarının bilinmemesinin yarattığı bu eksiklikleri, eserin çağdaşı olan yani aynı dönemlerde kaleme alınmış ve de tercümede yararlanılmış olunması muhtemel olan kaynaklara kısaca değinerek, bir nebze de olsa kapatmaya çalıştık. Bu minvalde yararlanılmış olunması muhtemel yabancı kaynaklar bakımından ilk göze çarpan Temeşvarlı Osman Ağa'nın çağdaşı olan Vakanüvis Mehmed Efendi'nin verdiği bilgiler olmaktadır.

"Müellifin eserleri" başlığı altında incelediğimiz Reisülküttab Mustafa Efendi'nin *Istılah-ı Nemçe* adlı sefaretnamesine yine Mustafa Efendi tarafından zeyl edilen takrir kısmında[87] Mustafa Efendi, Efrenc ve Nasara tarihlerini ve de Arki isimli bir müverrihin Efrenc tevarihlerinden derleyip bastığı *Floransa Tarihi*'nden araştırma yaptığını, bu eserden Basmacı İbrahim Efendi'in[88] tercümesiyle malumat edinip tercümesinde kullandığını belirtmiştir[89]. Yine burada da İbrahim Müteferrika'nın "*Usûlü'l hikem fî nizâmi'l-ümem*" adlı eseri ve muteva bakımından benzer diğer eserlerinden faydalanılmış olunması ihtimal dâhilindedir.

[85] Metin, vr. 74a, 76a, 83a, 91b, 95a, 98a, 102a, 106b.
[86] Kretuel'de Osman Ağa'nın eserinde yararlanmış olduğu Alman tarihçilerinin ve eserlerinin zikredilmeyişinden yakınarak bunların tespitinin önemli bir sorun teşkil ettiğini ve aydınlatılması gerektiğini belirtmiş; lakin ne kendisi ne de diğer şarkiyatçı ve Türkologlar henüz bu konuda bir aşama kaydedememişlerdir. Bu minvalde Osman Ağa'nın eserinde yararlanmış olduğu tarihçileri zikrettiği yahut çıkarımda bulunabileceğimiz yeni bir yazması gün yüzüne çıkmadığı sürece onun Nemçe Tarihi'nin yazımında kullandığı yabancı müellifleri ve eserlerini tespit etmemiz pek de mümkün gözükmemektedir. Bkz; Kretuel un Spies, *a.g.e.*, giriş: XXV, nr. 3.
[87] Elimizdeki nüshada başlıksız olan bu kısım için İstanbul Üniversitesi Yıldız Yazmaları Koleksiyonu 270 nolu nüshada *"İmperyu dükalarından Çasar olan Toskana dükasının ahvali"* başlığı kullanılmıştır.
[88] Müteferrika İbrahim Efendi.
[89] Bkz; nr. 98.

Esasen, müellifin çağdaşı olan Kâtip Çelebi, İbrahim Müteferrika, Hasan Esiri gibi entelektüel birikimi yüksek ve batıyı iyi tanıyan müverrihlerin, geniş kaynakçalı eserlerinden ya da bu eserlerin yazımında istifade edilen tarihlerden de yararlanılmış olunması kuvvetle muhtemeldir. Özellikle dönemin tanıdığı imkânlar dâhilinde bu çağdaş müelliflerin kaynaklara ulaşılabilirlikleri açısından da düşünülürse, bu durum göz ardı edilemeyecek bir nitelik kazanmaktadır. Ancak bu müelliflerin benzer muhtevaya sahip eserleriyle kıyaslama yapıldığında aynı yer ve şahıs isimlerinin faklı şekillerde telaffuz edilmesi ve bazen de farklı adlandırmaların kullanılması Osman Ağa'nın bahse konu olan bu tarihlerden çok daha farklı kaynaklar kullandığının kesin bir delilidir.

3.9. Târîh-i Nemçe'nin, Muhteviyat ve Dil Üslubu Bakımından Çağdaş Tarihler ile Mukayeseli Olarak Değerlendirilmesi ve Bazı İlginç Tespitler

Osmanlı Devleti için kritik bir dönem olan XVII. yüzyılı, Avrupa kaynakları gözünden nakletmesi ve IX. yüzyıl kadar erken tarihlere inerek erken ve orta Avrupa tarihini devlete tanıtmayı amaçlayan bir muhteviyata sahip olması bakımından kıymetli bir yazma olan *Târîh-i Nemçe*'nin, maalesef müellif tarafından yazımında kullanılan kaynakları belirtilmemiştir. Esasen müellifin diğer eserlerinde de bu konuya dair bir atıf bulunmamaktadır. Bu durum tez çalışmamızın orijinal kaynaklarla mukayeseli tenkiti yönünden zayıf kalmasına sebep olmuştur. Her ne kadar tercümenin yazımında kullanılan kaynaklardan yoksun olsak da, çalışmamızın ilmi değerini arttıracağı kanaatiyle, dönemin çağdaş Avrupa ve Osmanlı tarihleriyle eseri mukayeseli tetkike tabi tutarak; yazmadaki bilgilerin tutarlılığını, üslup benzerliklerini ve farklılıklarını ve de hem Osman Ağa'nın hem de tercümede kullanılan yabancı tarihlerin objektiflik düzeylerini tespit etmeye çalışıp, eseri eleştirel yönden değerlendirerek bu açığı mümkün mertebe kapatmaya çalıştık.

Bu minvalde, mukayeseli değerlendirme için Alman tarihi ile ilgili kısımların karşılaştırmasında öncelikli olarak, Avrupa tarihi üzerine yaptığı tercümelerle bu alanda tartışmasız bir otoriteye sahip olan Kâtip Çelebi'nin "*Târîh-i Frengi Tercümesi*" ve "*İrşadü'l-Hayârâ*" isimli eserlerine müracaat edildi. Yönetim, teşkilat, kaide ve coğrafya gibi unsurlar için ise Hasan Esîrî'nin "*Mi'yârü'd-düvel ve Misbârü'l Milel*" adlı eserinin "*Fasl-ı der beyân-ı memâlik ve saltanat-ı Cermenya ya'ni Nemse ve Almanya dahi dirler*" başlıklı bölümü ile yine Çelebi'nin "*Levâmi'u'n-Nûr Fî Zulmet-i*

Atlas Minor" isimli eserlerinden yararlanıldı.[90] Osmanlı ile olan ilişkilerin anlatıldığı bölümün karşılaştırılması için ise XVI. ve XVII. yüzyıllarda kaleme alınmış mevcut tarihlerin çokluğu ve her birinin tek tek incelenmesinin güç oluşu sebebiyle, sadece dönemin önemli kaynaklarından olan *Naima*, *Peçuylu* ve *Selaniki* tarihleri esas alınarak bunların yeterli olacağı düşünülmüştür[91].

Eser, gerek Osmanlı tarihleri ile gerekse Türk müellifler tarafından çalışılmış diğer Avrupa tarihleri ile mukayese edildiğinde ilk göze çarpan husus, oldukça hafif ve anlaşılır bir dil üslubuna sahip olmasıdır. Dil üslubu bakımından zikredilen tarihler arasında ise en çok Çelebi'nin *Frengi Tarihi*'nin üslubuna yakın gözükmekle birlikte ondan çok daha sade ve akıcı bir anlatıma sahiptir. Bu durum, tercümede kullanılan yabancı tarihlerin dil üslubundan kaynaklanıyor olabileceği gibi müellifin, iktibas ettiği tarihlerin dillerine olan vukufiyet derecesinden de kaynaklanıyor olabilir. Özellikle müellifimiz Osman Ağa'nın, yirmi yıla yakın süren tercümanlık tecrübesi de göz önünde tutulursa bu durum daha iyi anlaşılacaktır.

Üslubun haricindeki diğer önemli bir husus ise eserde verilen tarihler hakkındadır. Yazmada zikredilen tarihlerin azınlıkta kalan bir kısmı hariç çoğu doğru olmakla birlikte, bu azınlıkta kalan tarihlerde 1 ile 2 yıl arasında değişen sapmalar görülmektedir. Bunun temel sebebi ise henüz Jülyen takvimi kullanan Avrupa'nın, Gregoryen(miladi) takvime 1582 gibi çok geç bir tarihde geçmelerinden kaynaklanmaktadır. Üstelik bu yanlış tarihlendirmelerin bulunduğu kısımların, Osmanlı-Habsburg ilişkilerinden öncesine yani Alman tarihinin bahsedildiği ilk bölüme(M.800-1562) ait olması bu durumu destekleyici bir nitelik taşımaktadır. Ancak, mukayese için kullandığımız *Frengi Tarihi* ve *İrşâdü'l-Hayârâ* gibi eserlerde verilen tarihlerin genel olarak birbirlerinden ve *Târîh-i Nemçe*'den farklılık göstermesi, akla tercümelerde kullanılan kaynakların tarihleri yanlış belirtmiş olabileceği ya da müelliflerin alıntı yaparken yanlış nakletmiş olabileceği ihtimalini de getirmektedir.

[90] Eserler için bkz: Kâtip Çelebi, *Târîh-i Frengî Tercümesi*, haz. İbrahim Solak, Palet Yayınları, Konya 2010; *Kâtip Çelebi'nin Yunan Roma ve Hristiyan Tarihi Hakkındaki Risalesi(İrşâdü'l-Hayârâ ilâ Târîhi'l-Yûnân ve'r-Rûm ve'n-Nasârâ)*, haz. Bilal Yurtoğlu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2012; *Hasan Esiri'nin Mi'yârü'd-düvel ve Misbârü'l-Milel*, haz. Göker İnan, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2017, s.371-408, 1945-1960; A. Üstüner, *a.g.t.*

[91] Hasan Esiri'nin, müellifimiz Osman Ağa ile aynı tarihlerde Avusturyalılara esir düşüşü, ikisinin de orduda yüksek rütbeli generallere hizmet edişleri, aynı dillere vakıf oluşları gibi bir ortak geçmişe sahip olmaları ve Esiri'nin eserini kaleme alırken Macar, Latin, Yunan, Rum ve Arap kaynaklarıyla K. Çelebi'nin eserlerinden yararlanması; yine Çelebi'nin bahsi geçen kaynaklardan karşılaştırmalı olarak yararlanması(şifahi kaynaklarda dâhil) ve kendi eserlerini birbirine kaynak olarak göstermesi ve bunlar arasındaki ilginç farklılıklar(kendi içinde mukayese) gibi etmenler göz önünde tutulursa, mukayese bahsi için neden bu eserlerin tercih edildiği daha iyi anlaşılacaktır.

Öyle ki müellifimiz Osman Ağa'nın kendi hatıratında belirttiği tarihlerde de yanlışlıklar yapması, bu ihtimali göz ardı etmememizi gerektirmektedir[92].

Yazmada, bazı telaffuz farklılıkları da oldukça dikkat çekmektedir. Bu minvalde bazı kelimeler mevcuttur ki, eski metinlerde alışılagelen yazılış şekillerinden kısmen farklı yazılmışlardır. Bu da müellifin, tercümede kullandığı kaynaklardaki telaffuz ve lügatların aynısını naklettiğini göstermektedir. İlaveten müellifin teşrifat kaide ve yönetim makamlarına yönelik yaptığı kısa anlatımlarda geçen yabancı lügatların, daha iyi anlaşılabilmesi için varsa muadil kavramlarını kullanması ya da benzer örnekler üzerinden tanımlamalar yapması da tespit ettiğimiz önemli bir hususdur. Kendi aralarından imparatar seçmekle görevli sekiz krala bağlı olan herseklerden bahsederken, "*...Morguruflar ya'ni bunlar dahi Eflak ve Boğdan beğleri misâl beğler bir vilâyet birkaç pare kal'a ve şehir, top, cebhâne ve sege sâhib olurlar... Landguruf ya'ni vilâyet beği dimek olur... baron ya'ni mu'af serbest za'îmlerdir...*" şeklinde verdiği açıklamalar bu bahse örnek gösterilebililir[93]. Okuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla yapılan bu faaliyetlerin benzeri, Esîrî'nin "*Mi'yârü'd-düvel ve Misbârü'l Milel*" adlı eserinde de göze çarpmaktadır[94].

Tarih-i Nemçe'de, oldukça az değinilmiş olan kaide ve tesrifatlara dair verilen en kapsamlı ve önemli açıklamayı ise yukarıda bahsi geçen imparator seçimi ile ilgili olarak, III. Otto'nun çasar atama usulünü ihdas edişinin bahsedildiği ve bu seçimde önemli rol oynayan yedi kralın(Kurfürst) tanıtıldığı bölüm oluşturmakatadır:

> "Bu Çasar Otto, Nemçe cumhûrı beğlerinden yedi Kurfürşt ya'ni yedi kral olmak ihdâs idüp mezbûrların ma'rifetleriyle Nemçe çasarları yâhûd Roma imparatorları intihâb ve nasb oluna deyü kānûn vaz' eylemişdir ve bu cumhûr krallarının sâir beğleri ve a'yânları her birinin rütbelerin ta'yîn ve vaz' eylemişdir. İşbu yedi krallardan yâhûd yedi beğlerinden üçi ehl-i kitâb ola, ya'ni başpiskopos pâyesiyle biri Mayenç kurfürşti ikincisi Tirir kurfürşi üçüncisi Köln kurfürştidir. Bunların pâyeleri memâlik-i mahrûselerin memâlik re'îsleridir. Ba'dehû dört ehl-i dünyâ boyı beğleri ki bunların dahi her birinin başka pâyeleri ve mansıbları vardır. Çeh kralı pâyesi Roma çasarlığının baş kadehkârı pâyesindedir. Nehr-i Reyn tarafında olan Kolçı Guruf bu def'a Payer vilâyeti herseğidir. Baş çâşnigîr başı pâyesindedir. Saks yedi beğleri baş kapucılar kethüdâsı pâyesindedir ve Prandenburg herseği baş hazînedâr ve Münster nâm mahalde vâkı' cumhûr müşâveresinde ki çasar ile cumhûr kralları beyninde akd olunan sulhde sekiz cumhûr kralları olmak ittifâk olunmuşdur. Karolus Kolçı boyı beği Nehr-i Reyn kurbunda Kolçı tahtanîde Alaman

[92] Eserler arasındaki tarih faklılıklarını incelemek için bkz; s. 163-172(İmparator ve Kralların Listesi).
[93] Metin, vr. 17b.
[94] İnan, *a.g.t.*, s. 55.

çasarlığının baş defterdârıdır ve dahi bi'l-ittifâk tedbîr olunduğı üzere her bir cinsden dört baş olmak üzere ya'ni dört hersekler dört Morguruflar ya'ni bunlar dahi Eflak ve Boğdan beğleri misâl beğler bir vilâyet birkaç pare kal'a ve şehir, top, cebhâne ve sege sâhib olurlar. Dört Landguruf ya'ni vilâyet beği dimek olur. Dört baron ya'ni mu'af serbest za'îmlerdir ve dört sipâhi dört şehir ve dört kasaba ve dört köy ve dört re'âyâ her vilâyetde tahsîs oluna deyü akd eylemişlerdir. İmdi müşârün-ileyh Çasar Otto bu zikr olunan sekiz kralları ki, bunların ma'rifetleri ile Nemçe çasarları nasb oluna deyü tedbîr olunduğı Roma Papası Gregoriyus beşinci bu husûsa rızâ virüp sened virmişdir ki ba'de'l-yevm zikr olunan cumhûr kralları ellerinde şol ruhsat ola ki mezbûrlar intihâb eyledikleri kimesneyi Roma çasarı nasb ideler ve lâkin gayrı cinsden çasar nasb etmeyeler. İllâ Nemçe nesli beğlerinden ola ve dahi Ahe şehrinde intihâb oluna ve Roma şehrinde tâc giyeler.[95]"

Eserde, özellikle Avrupa tarihinin analatıldığı ilk yarıda, sık sık kurfürşt(kurfürst) tabiri kullanılmaktadır. Yukarıda, metinden naklettiğimiz kısa bölümden, bu kişilerin çasar tayininde ne denli önemli bir rol oynadığı anlaşılabilmekle beraber, bunların imparatorluk yönetimindeki rollerine ise hiç değinilmemiştir. Buna mukabil, *Mi'yârü'd-düvel*'de ise bu bahis "*Ahvâl-i nasb-ı kıral, Cülûs-ı kıral, İcâb-ı azl-i kıral, Eyyâm-ı müşavere, Evsâf-ı elektörân ve Aded-i Elektörân*" başlıkları altında tafsilatlı olarak izah edilmektedir[96]. Hususen, zikredilen başlıklara ait vereceğmiz kısa bir pasajla, söz konusu kurfürstlerin(kral) imparatorluk yönetimindeki etkinlik ve otoriteleri daha iyi anlaşılacaktır:

"Evsâf-ı elektörân: Bunlara bu isim muhtâru'n-nâs ve muhtâr-ı memleket dimekdür ve halk mâbeyninde bunlara "yedi kıral" dahi dirler. Ve bunlara Nemse ve Fransa Ve İsvec lisânında kurfiş dahi dirler. Ve Nemse saltanatının cemî-i umûrı ve hall ü akdi bunlar elindedür… Ve her çend ki kral bri şey itmek murâd eyleye, elektörler ile müşâvere itmeğe muhtâcdur. Eğer anlar ol işe ma'kūl ve münâsib dirler ise ol şey vücûda gelür ve anlar ma'kūl görmezler ise vücûda gelmez."[97]

Hasan Esîrî, iki yıl kadar esir kaldığı bir devlet hakkında bu kadar ayrıntılı ve önemli bilgiler verirken, kendisi ile ortak kader geçmişine sahip olan ve tam on iki yıl esir kalan müellifimiz Oman Ağa'nın, esareti altında yaşadığı aynı devletin teşkilat ve teşrifatına dair bu kadar az bilgiler paylaşması ise ilginç ve düşündürücüdür. Esasen bu durum, tanıtım amaçlı hazırlanan bu tercümenin yazılış amacıyla dahi çelişmektedir.

Yazmadaki ilginç ve aydınlatıcı bir husus ise Frederick Barbarossa(Kızıl Sakal)'ın ölümü hakkında verilen bilgidir. Barbarossa'nın III. Haçlı Seferi sırasında

[95] Metin, vr. 17a-18a; Çelebi'nin *Atlas Minor* isimli eserinde de *Târîh-i Nemçe*'deki gibi kısa, ancak telaffuz ve isimlendirmeler bakımından farklı olan benzer bir anlatım bulunmaktadır. Bkz; Üstüner, *a.g.t.*, s. 670(vr.227b).
[96] İnan, *a.g.t.*, s. 378-382(vr. 72a-73a).
[97] İnan, *a.g.t.*, s. 381.

Göksu Nehri'ni geçmeye çalışırken boğularak öldüğü bilinmesine rağmen metinde sadece, "*...diyâr-ı İslâm taraflarına varınca çasar-ı mezbûra cünûn gelüp âklın zâyi' idüp akabince mürd olup Kıbrıs nâm mahalde defn eylemişlerdir*" şeklinde bahsedilmesi çok ilginçtir. Kâtib Çelebi'nin *Frengi Tarihi*'nde ise bu husus şu şekilde nakledilmektedir:

> "Friderikos Arminya'yı feth etdikten sonra harâretini def' etmek içün at ile bir seri' Alceryan Irmağa girüb bin yüz seksen dokuz târîhinde boğıldı. Friderikos bu yüzden helâk oldu, 'aceb degildir zirâ tevârihde yazılmış ki, niçe sulara girüb at ile anlardan geçmeye mu'tâd idi. [98]"

Boğularak öldüğü kesin olarak bilinen Barbarossa'nın, boğulma sebebi üzerine tarihçiler; atının ayağının sürçtüğü, suyun hızının tahmininden fazla olduğu, ayağının kesildiği, zırhının ağırlığının dengesini bozup batırdığı gibi farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Bunlardan biri de eriyen karların yaratmış olduğu etkiyle çok soğuk olan suyun, onun kriz geçirmesine sebep olduğu yönündeki görüştür. Yazmada verilen bilgi, bu görüşün diğerlerine nazaran tutarlılık boyutunu artırmış olmakla birlikte, eserde herhangi bir boğulma, nehir, ırmak vb. ifade ve bilgilerin bulunmaması da dikkat çekicidir.

Bu tespitlerimizin haricinde, mukayeseye kaynak olarak belirlediğimiz eserlerle *Tarih-i Nemçe*'nin, gerek olaylar gerekse hükümdarların salatanat tarihleri üzerinden karşılaştırması da yapılmaya çalışıldı. Bu mukayeseler sonucunda, Papaların görev aralıkları ve vuku bulan olayların tarihleri genel anlamda uyuşsa da, hükümdarların cülus tarihleri ve saltanat süreleri bakımından eserler arasında bariz farklılıklar görülmektedir. Özellikle aynı müellife ait olan eserlerin kendi aralarındaki uyuşmazlıklarıda dikkat çekicidir. Tüm bu farklılıklar, sebepleriyle birlikte 'mukayeseli imparator ve krallar listesi' oluşturularak izah edilmeye çalışılmış ve araştırmacıların aradaki farkları kendi gözleriyle görerek, eserleri eleştirel yönden değerlendirmeleri amaçlanmıştır[99].

Bunların dışında, yazmanın ikinci kısımında yani Kanuni'nin 1566 Sigetvar Kuşatması ile 1661-62 Zerinvar Kalesi'nin zuhuru ve seferine kadar olan Osmanlı-Avusturya ilişkilerinin anlatıldığı kısımda da bazı yanlışlıklar göze çarpmaktadır.

[98] Târîh-i Frengi, s. 132.
[99] Bkz: s. 163-172(İmparator ve Kralların Listesi).

Belirtilen ve düzeltilen bu yanlışların dışındaki mevcut bilgiler ise zikredilen Osmanlı tarihleriyle mukayese edilerek doğrulukları tespit edilmiştir.

Bu çerçevede ilk yanlışlık, 1593-1606 Osmanlı-Habsburg savaşlarını ve savaşa giden süreci anlatan kısımda görülmektedir. Metinde Haçova Meydan Savaşı hakkında bilgi verilirken "*Beç herseği Matyas dahi asker-i İslâmın inhizâmın talep idüp askerleri ile batağ-ı mezbûrı ordu-yı hümâyûn tarafına geçüp alayların bağlayup yürümek murâd idince Çığalı Paşa*[100] *Sultân Mehmed'e ahvâli ifham idince ol gice Sultân Mehmed Han yanında olan sipâhi ve sancağ-ı şerif ile bütün gice yürüyüp Solnuk nâm mahalle İngiliz ve Fransız elçileri ma'an kimi şark tarafına kimi Eğre Kal'ası'na perâkende olup…*" şeklinde bir ifade kullanılmıştır[101]. Normalde yanlış olan bilgileri, "*hilafdır*" diyerek doğrusunu zikreden Osman Ağa bu sefer burada konuya müdahil olmamış, bu nedenle de bu yanlışı düzeltmek bize kalmıştır.

Mustafa Naima Tarihi'nde Haçova Meydan Muhârebesi hakkında şöyle bahsedilmektedir:

> "Vüzerâ vü erkân-ı devlet padişahı ihâta edip durdular. Ba'zı melâ'în otağ-ı hümâyûn tınâblarına el urdukta Enderun ağaları bir yerden kılıç üşürüp katl eylediler. Ol rûz-ı rest-â-hiz bir sâ'at idi ki âmme-i asâkir "Belagat el-kulûbü'l-hanâcir" ma'nâsını müşâhede eylediler[102]. Mevlânâ Sa'deddin Efendi pâdişâh hazretlerine "**İnne'n-nasra ma'a's-sabr ve inne ma'a'l-suri yüsrâ**"[103] mazmunların beyân ve tefsîr ve sabr u sebât fevz-i emânî ve hâcât ile mütelâzimân idiğini takrîr edip ol pâdişâhı dîn-penâh hazret-i Peygamber aleyhi's-salâti ve's-selâmın Hırka-i şerîflerin giyip Bünyân-ı mersus cidâr-vâr sâbit ü ber-karar olup hazret-i âlimü'l-esrâr ve'l-hafiyyâtihî münâcât u girye ve huzû' u niyâz birle dergâh-ı bî-niyâza ref'-i yed-i hâcât edicek nesîm-i feth ü zafer perçem-i tuğ-ı Muhammedî'yi tesrîh eyledi... Hatta bir iki bayrak ile bir nice kâfir Hazîne-i Âmire'ye hücum edip muhâfazasında olan sipah ve Yeniçeri dağıldılar. Küffar Hazîne sandukaları üzerine çıkıp Haçlı bayrakların diktiler ve raksa başladılar. Çün bu hal manzur-ı pâdişâh-ı deryânevâl oldukda Hoca Efendi huzur-ı hümâyunlarında hazır ve bu emr-i acîbe nâzır olmağın "**Efendi! Şimden sonra çâre vü tedbir nedir**" deyü buyurmuşlar, onlar dahi "**Padişahıma lazım olan yerinizde sâbit ü ber-karar durmaktır, cengin hâli budur, ecdâd-ı izamız zamanlarında olan tabur muhârebeleri ekserî böyle ola-gelmiştir. Mu'cizat-ı Muhammediye ile inşâallâh te'âlâ fırsat u nusret ehl-i İslamındır, haâtır-ı şerîfinizi hoş tutun**" deyü tesliyet etiler... Ol vakitte iç-oğlanlarından serâser kisve ve libâs

[100] Çığalazade Sinan Paşa. Asıl adı Scipione'dur.
[101] Metin, vr. 105b.
[102] ''belagat el-kulûbü'l-hanâcir'' ''canın boğaza dayanması'' demektir. Yani ''Cümle asker canın boğaza dayanmasının ne demek olduğunu görüp idrak ettiler.'' anlamına gelir.
[103] Kur'an-ı Kerim, 94. Sure(İnşirah), 8. Ayet - ''Muhakkak ki zafere sabırla ulaşılır ve muhakkak zorlukla beraber bir kolaylık vardır.''

ile otuz kadar gulâm eğerli ve eğersiz bir bâr-gîre süvâr olup firar etmekle sâ'ir askerden bir güruh firârîlerin firârlarına bâ'is oldular. Padişah-ı su'âl edenlere, "**Bir koçuya binip vakt-i asrda mîr-âhur önüne düşüp gittiler**" demekle azîm perîşânlık verdiler."[104]

Naima Tarihi'ndeki bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi; asker arasında kargaşa olduğu ve padişahın kaçtığına dair söylencelerin baş göstermesi üzerine firarların vuku bulduğu, düşman askerinin orugâha girerek ordu hazinesi ve ağırlıklarını yağmaya başladıkları, bu durumu gören padişahın tecrübesizliğinin verdiği tedirginlikle lalasına danıştığı ve Lala Sadeddin Efendi'nin padişaha gönlünü hoş tutacak sözler sarfedip, sabır ve kararlılıkla yerinde durmasını tavsiye ettiği, devlet erkânınca padişahın koruma çemberi içerisine alınarak savaş meydanından ayrılmayıp yerinde kaldığı görülmektedir. Durum hakkında *Peçuylu* ve *Selaniki* tarihlerinde de aynı şekilde bahsedilmekle beraber yine *Naima* ve *Peçuylu*'nun zikrettiği üzere ordunun geri hizmet kıtasında görevli hademeler padişahın bu sebatlı duşundan cesaretle kazma, kepçe, odun vb. aletlerle ganimet peşindeki düşmanı prüskürtmeyi başarmış ve akabinde toparlanan Osmanlı güçleri topyekün hücuma geçerek Avusturya kuvvetlerini yenilgiye uğratmışlardır[105].

Ayrıca yine metinde Haçova Muharebe'sinin anlatıldığı kısımda "*Sultân Mehmed Han rahmetu'llâhi aleyh gazâ-yı mücahidin ile kapukulı ve sâir kendinin has askeri ile Macar Kralı Maksimilyan üzerine doğrı yürüyüp Nemçe askerleri üç alay olup İşvarçenburg ve Tafenpoh[106] nâm cenerallere batak geçdi muhâfazasına ta'yîn olunup işbu iki kol üzere ziyâde şah-mat ile İslâm askeri hücûm idüp Nemçe alayların söküp girmek üzere cehd idüp bir ceng-i azîm vâkı' olmuşdur.*"[107] şeklinde verilen ifadelerde oldukça ilginçtir. Tercümede zikredilen bu sözlerden padişahın bizzat hassa askerleriyle İmparator Maksimilyan üzerine yürüdüğü anlaşılmaktadır. Lakin yukarıda *Naima*'dan verilen alıntılar ve yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere düşman kuvvetleri bir an merkeze kadar ilerleyip padişaha yaklaşsalar da, sultanın bizatihi savaşa müdahili olmamıştır. Yine bu konuda da bir düzeltme işlemi yapmayan Osman

[104] Mustafa Naima, *Târih-i Na'îmâ*, haz. Mehmet İpşirli, c. I, TTK Yayınları, Ankara 2007. s. 116-117.
[105] Hatta zikredilen bu tarihlerde bir generalin muharebeden sonraki yılda Tiryaki Hasan Paşa'ya padişahın ve yanında atının üzengisini tutan lalası Sadedin Efendi'nin savaş meydanındaki sebatlı duruşlarınını tasvir eden bir resim hediye etmiş ve Peçuylu'nun naklettiğine göre "*sene-i atiyede gördüm. Amire-i küffardan biri sa'adetlü padişahı ol halde tasvir itdikleri suretlerin merhum gazi ve Tiryaki Hasan Paşa'ya göndermiş idi. Tasvirde maharetleri muhtac u beyan değidir. El-hak ol-kadar benzetmişler ve uydurmuşlar. Bir kere sa'âdetlü padişahı gören, anlar tasviri iddüğin kimseden suale muhtac olmazdı. Hevace Efendi'yi dahi tasvir etmişler. Sa'âdetlü padişahı at üzerinde ol halde yani tamam hayret ve inf'âlde, Hoca Efendi rikab-ı beraberinde durur ilken ellerin duâya ref' idüp padişahın yüzine teveccüh itmiş. Güya bir nesne okur ve mübarek yüzine üfürür.*" şeklindeki ifadelerinden savaşın seyiri ve başta padişah olmak üzre devlet erkânının ruhet-i haliyesinin karşı tarafa tezahürü açıkça anlaşılmaktadır. Bkz; *Naima*, c. I., s.119; Peçuylu İbrahim Efendi, *Târih-i Peçevî*, c. II, İstanbul Matbah-ı Amire, 1283., s. 200-202.
[106] Töfenbah.
[107] Metin, vr. 103b-104a.

Ağa'nın tercümenin bütününe nazaran Osmanlı tarihi için bu denli önemli bir muharebe hakkında sarf edilen yanlışları düzeltmeyişi ilginç ve düşündürücü olduğu kadar, Avrupa tarihlerindeki taraflı yani objektif olmayan tutumlarının sergilenmesi bakımından da önem arz etmektedir.

Bir diğer dikkat çekici nokta ise Avusturyalıların 1593 tarihinde İstolni Belgrad'ı kuşatmaları hakkında verilen bilgidir. İstolni-Belgrad'ın yardımına gelen Osmanlı birliklerinin yenilgiye uğradığı söylenmekte ve buna sebep olarak da savaş meydanında semayı kaplayan ve görüş açısını neredeyse sıfıra indirgeyen bir kalın duman olarak gösterilmektedir[108]. Fakat Hammer, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, *Naima, Peçuylu* ve *Selaniki* tarihlerinde bu olaya(semayı duman kaplaması) dair bir bilgiye rastlanmamıştır[109]. Bu tarihlerde belirtilen ifadelerde, Osmanlı güçlerinin tedbirsizliği, zayıflığı ve savaş düzenindeki yanlışlıklardan kaynaklanan bir yenilgiden bahsedilir. Bu nedenle Osman Ağa belki de ilk defa burada tarafgir davranmış olabilir. Fakat gerek esaretnâmesindeki günah ve hatalarını belirtmekten çekinmeyen açık sözlülüğü gerekse de yazmanın diğer kısımlarında buna bezer tarafgir bir tutup sergilememesi bu yorumumuzla çelişmektedir[110]. Osman Ağa'nın tercümesinde kullandığı tarihlerde bu şekilde bahis geçtiği düşüncesinin de oldukça nüktedan olduğu kanaatindeyiz.

3.10. Eserin Latinize Edilmesi ve Değerlendirilmesinde Yaşanan Güçlükler

Buradaki esas sorun, yazma eserin tercümesinde kullanılan kitabın orijinalinin olmayışından, bilinmeyişinden kaynaklanmaktadır. Müellifin tercümede yararlandığı eserleri belirtmemekle birlikte yazmanın başında verdiği kayıtta birden fazla kaynağı derleyip tercüme ettiğini söylemesi ise işi daha da zorlaştırmaktadır. Müellifin bu ifadelerinden, esasen eserin tam bir tercüme faaliyeti olmadığı anlaşılmakla beraber böyle bir durumda tüm bu kaynakları tespit edip orijinalleri ile yazmanın mukayeseli karşılaştırılmasının yapılması mümkün gözükmemektedir. Bu durum başta çoğu harekesiz olan şahıs ve yer isimlerinin telaffuzu olmak üzere pek çok yerde sorun yaratmış ve mukayeseli tenkit yönünden değerlendirme safhasının zayıf kalmasına sebebiyet vermiştir.

---

[108] Metin, vr. 86a-86b.

[109] Bahsi geçen İstolni-Belgrad kuşatması ve muharebesi için bkz; *Târîh-i Peçevî*, c.II, s. 137-39; *Naima*, c.I., s.65(vr. 85); Mustafa Selaniki, *Tarih-i Selânikî*, haz. Mehmet İpşirli, c. I, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1989., s. 369-70(vr.205b-206a).

[110] Hatta bazı şarkiyatçı araştımacıların dahi Osman Ağa'nın kendi vazife ve diplomatik başarılardan bahsederken abartılı bir üslupla hikâyeleştirerek tarafgir davranmış olabileceği izlenimine kapılmışlarken, Avusturya Devlet Arşivleri'nde yer alan belgelerde onun müzakerelerdeki başarılarının sahihliğini görerek subjektif güvenirliliğini kabul etmişlerdir. Bkz; Kretuel und Spies, *a.g.e.*, giriş: XXIV.

Özellikle de belirtmek gerekir ki; Osman Ağa gibi zeki, iyi yetişmiş, bürokratik ve diplomatik başarılara imza atmış bir şahsiyetin, kullandığı kaynaklara diğer eserleri de dâhil atıf yapmaması oldukça dikkat çekicidir. İktibas ettiği, yararlandığı parçanın kaynağını belirtmek titiz ve dikkatli bir müellifin nişanelerinden iken, bu eksikliği ile Osman Ağa'nın zikredilen tüm başarılarına rağmen titiz bir müellif olmadığı görülmektedir.

Gerek transkripsiyon gerekse değerlendirme aşamasındaki zorlayıcı diğer bir husus ise müellifin sınırlıda olsa kargaşaya sebebiyet veren anlatım dağınıklığıdır. Bazen aynı sayfada, aynı ismi taşıyan fakat ayrı kuşaklara ait birden fazla şahsiyetten bahsedilmekte ve bunlar hakkında bilgi verirken ileriye ve geriye dönük çok keskin dönüşler yapmaktadır. Ya da bahsettiği kişiyi, soy bağlamları çerçevesinde incelerken çok geniş bir yelpazeye ulaşmış ve yine buralardan keskin dönüşler yaparak bütünsel karışıklıklar yaratmaya devam etmiştir. Bu durum aradaki geçişin fark edilmesini zorlaştırmış ve incelemelerde yavaşlamamıza sebep olmuştur. Bu durumun diğer araştırmacıları da etkilememesi için dipnotlarla desteklemeler yapılarak, dağınık konuların kolay toparlanabilmesine yardımcı olunmaya çalışılmıştır.

4. BAŞLANGIÇTAN XVIII. YÜZYILA KADAR OSMANLI-HABSBURG MÜNASEBETLERİNE KISA BİR BAKIŞ

Osmanlı-Habsburg ilişkilerinin başlangıcını, küçük çaplı ilk çarpışmaları saymazsak 1396 Niğbolu Savaşı'na kadar olan erken tarihlere çekebiliriz. Osmanlı Devleti'nin batı yönündeki politikalarını, kendisinin doğu politikalarıyla çeliştiğini gören Alman hükümdarı III. Sigismund Osmanlı Devleti'ni aynı zamanda memleketi de olan Macaristan toprakları için bir tehlike olarak görmüş ve bu tehlikeyi bertaraf etmek için çeşitli ittifak arayışları içerisinde bulunmuş, fakat Niğbolu yenilgisiyle bu çabaları boşa çıkmıştır. Buna rağmen pes etmeyen Sigismund, Niğbolu savaş esirlerini ajan olarak kullanmış ve Osmanlının düşmanları olan Kıpçak Hanı'na, Karamanoğullarına ve Akkoyunlu Devleti'ne elçiler göndererek ittifak arayışını sürdürmeye devam etmiştir. Bunların dışında doğrudan Osmanlı Devleti'ne elçilik heyetleri de göndermekten geri durmamıştır. Tüm bunlar, vuku bulan mücadeleye rağmen devletlerin aralarındaki ekonomik çıkarlarından taviz vermediğini göstermesi ve de daha 15. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki ilerleyişinin

Avrupalılarca nasıl bir endişe ile karşılandığını göstermesi bakımından büyük önem arz etmektedir[111].

Osmanlılar ise Habsburg politikalarını aslen II. Mehmed döneminde belirlemiştir. Tam bir Rönesans adamı olan Fatih Sultan Mehmed, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'na bağlı olan Avusturya'nın, Osmanlının Orta Avrupa'daki ilerleyişini engelleyecek ve de Rumeli politikalarını sekteye uğratacak bir engel olduğunu daha o tarihlerde fark etmiştir. Bu nedenle Avusturya'yı baş rakip olarak addediyor ve Macaristan'ın fethini devletin uzun vadedeki politikaları için elzem görüyordu. Fakat ne yazık ki gerek devletin o dönemdeki gücü gerekse de uygun siyasi ortamların oluşmaması gibi nedenlerle bu fetih planları ileriki tarihlere ertelenmek zorunda kalınmıştır. Yine de Fatih döneminde kurulan ve Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde işleyen ajan ağının edindiği bilgilerlerle beraber bölgeyi tanımak maksadıyla Macaristan içlerine pek çok akınlar gerçekleştirilmekten de geri durulmamıştır.

İki imparatorluk[112] arasındaki ilk diplomatik ilişkiler ise II. Bayezid döneminde, Bayezid'in kardeşi Cem Sultan'ın Avrupa'ya ilticasıyla başlar. Bu dönem Osmanlı ile Papalık ve Fransa arasındaki yoğun diplomasi trafiğinin de başlangıcı olması bakımından önemlidir. Her iki devlette sınırlarında birbirlerine karşı gerekli tedbirleri alıp temkinli davransa da bu dönemde bir savaş vuku bulmamış, aksine 1498 tarihinde iki taraf arasında bir barış anlaşması imzalanmış[113] ve bundan sonraki süreçte 1526 Mohaç Meydan Muharebesi'ne kadar taraflar arasında bir ihtilaf yaşanmamıştır[114].

İki büyük devlet için asıl dönüm noktası ise Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatı ile başlar. 1526 Mohaç Meydan Savaşı sonunda Macar Krallığının ortadan kaldırılışı ile Macaristan'ın kuzey ve kuzeybatı topraklarının Avusturya'nın elinde kalması, iki devleti doğrudan sınırdaş yaparak aradaki rekabeti kızıştırıp, fiili mücadelenin başlangıç

[111] Yusuf Yıldız, *Osmanlı-Habsburg İlişkileri*, TTK Basımevi, Ankara 2013, s. 41-42.

[112] Bünyesinde çok uluslu bir yapı barındıran devletlere imparatorluk lafzı verilir. Lakin imparatorluk lafzının, köken itibariyle emperyal sömürü düzeni üzerine kurulu bir sistem olması ve Osmanlı Devleti'ninde emperyal bir devlet olmaması sebebi ile Osmanlı için kullanılmasının doğru olmadığı kanaatindeyiz. Zaten emperyal bir devlet olmadığı, daha doğrusu olamadığı için yenidünya düzenine ayak uyduramamış ve yıkılmaya mahkûm olmuştur. Burada açıklanmak maksadıyla bir defaya mahsus olmak üzere imparatorluk lafzı kullanılmış olup, bundan sonraki kısımlarda "Osmanlı Devleti" ibaresi kullanılıcaktır.

Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu ise adını Roma'dan alıp kendini Roma İmparatorluğu'nun devamı olarak görse de devletin siyasi gücü, imparatorluk makamının zayıf otoritesi ve imparatorluğun karmaşık yapısı göz önünde tutulunca bunun pek de gerçekçi olmadığı göze çarpmaktadır. Öyle ki Fransız araştırmacı ve yazar Voltaire(d.1694-1778)'nin "*Ce corp qui s'appelait et qui s'appelle encore le Saint empire romain n'etait en aucune maniere ni Saint, ni romain, ni empire(Kendisine Kutsal Roma İmparatorluğu denen bu yığın aslında, ne kutsal, ne Roma, ne imparatorluktu)*" sözü oldukça düşündürücü bir ifade olmakla beraber yorumumuzu destekler niteliktedir. Bkz; Voltaire, *Essai Sur Les Moeurs Et L'esprit Des Nations*, De L'imprimerie De La Société Littéraire Typographique, Paris 1785, s. 267.

[113] 1498 Barış Anlaşması, iki devlet arasında doğrudan yapılan ilk barış anlaşması olması bakımından önemlidir.

[114] Y. Yıldız, *a.g.e.*, s. 43-44.

fitilini ateşlemiştir. Böylece 18. yüzyılın sonuna kadar sürecek olan ve 1791 Ziştovi Antlaşması ile son bulan uzun soluklu ve iki taraf içinde yıpratıcı olan bir dizi savaşlar silsilesi başlamış olur[115].

Bu çerçevede Habsburg İmparatorluğu ile Osmanlı Devleti arasındaki, I. Süleyman'ın saltanatıyla başlayıp Ziştovi'ye kadar sürecek olan mücadeleleri dört ana devrede inceleyebiliriz.

Birinci devrede Kanuni Sultan Süleyman'ın uzun saltanat yıllarında(1520-66), batı üzerine yürüttüğü fütuhat hareketi yer alır. İkinci devrede Osmanlı Devleti için gerek askeri gerekse devlet teşkilatındaki aksaklıkların yavaş yavaş kendini göstermeye başladığı ve birinci kırılma noktası olarak da niteleyebileceğimiz Macar tarihçilerin "Uzun Savaş" dediği 1593-1606 Osmanlı-Avusturya savaşları yer alır. Üçüncü devrede art arda çıkan isyanlar, ihtilallar, taht değişiklikleri, Köprülülerin iktidarları ve ıslahat girişimleri ile beraber İran ile girişilen uzun savaşların mecburi bir gereği olarak batı ile olan yarım asırlık barış döneminin, Erdel Voyvodalığı yüzünden çıkan anlaşmazlıklar sonucu yerini savaşa bıraktığı 1658-64 savaşları yer alır. Dördüncü devreyi ise, Osmanlı Devleti için bir dönüm noktası olan, devletin taarruzdan savunmaya geçtiği, Habsburg Macar tarih yazıcılığında "Kurtuluş savaşları", Türk tarih yazıcılında ise "Felaket seneleri" olarak adlandırılan ve Osmanlı Devleti'nin ilk kez büyük toprak kayıpları yaşadığı Karlofça Anlaşması ile son bulan 1683-99 savaşları oluşturur[116].

XVI. yüzyılın ilk yarısında Kutsal Roma Cermen İmparatoru V. Karl ile Fransa Kralı François arasında vuku bulan Avrupa'daki üstünlük mücadelesi, bu mücadelede François'in esir düşüp Sultan Süleyman'dan yardım istemesi, Roma ve Viyana'yı Kızılelma olarak belirleyen Süleyman'ın bu çekişme ortamından istifade etmek istemesi gibi sebeplerle ilk hedef olarak belirlenen Macaristan üzerine sefere çıkılmış 1526 Mohaç Meydan Muharebesi ile 525 yıllık Macar Krallığı tarihten silinmiştir. Aslında bu zafer hem Osmanlı Devleti için hem de Avrupa tarihi için bir dönüm noktası olur. Zira bu zaferle Kanuni Sultan Süleyman, Fatih Sultan Mehmet gibi kendini Kayser olarak görüp Avrupa'daki hükümdarlar arası mücadeleye katılarak fütuhatını batı yönünde etkinleştirmeye karar kılmıştır[117]. Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti ile Habsburg hanedanın doğu kolu olan Avusturya Arşidüklüğü[118] arasında Macar topraklarının

[115] Kemal Beydilli, "Avusturya(Tarih)", *DİA*, c. 4, s. 174.
[116] Sadık Müfit Bilge, *Osmanlı Macaristanı*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2010, s. 13-14.
[117] H. İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye I*, İstanbul 2017, s. 153.
[118] Katib Çelebi, bahsi geçen Atlas Minor tercümesinde Arşidüklük için "baş dukalık(dukatusluk)" diye bahseder.

hâkimiyeti için bitip tükenmek bilmeyen savaşlar silsilesi başlar. Osmanlı ordusunun meydan muharebelerindeki üstünlüğünün vermiş olduğu korkuyla ne Avusturya Arşidüklüğü ne de onun bağlı olduğu imparatorluk orduları Osmanlı ordusunun karşısına çıkmaya cesaret edememiş, küçük kale kuşatmalarıyla mücadelelerini devam ettirmeyi tercih etmişlerdir[119]. İşte bu durumun meydana getirdiği sonuçlar, Karlofça Antlaşmasına kadar olan iki asırlık süreçte Avrupa'nın Türk korkusunu oluşturacak olan temel olmuştur.

Fransa Kralı François'in 1528'de İmparator V. Karl'a karşı giriştiği savaşta tekrar güç duruma düşmesi ve imparatorun kardeşi Avusturya Arşidükü Ferdinand'ın Osmanlı Devleti'nin tek Macar kralı olarak tanıdığı Janos Zapolya'yı tahttan indirip Macaristan üzerinde hak iddia etmesi üzerine I. Süleyman 1529'da I. Viyana Seferi'ne çıkar. Zapolya tekrar tahta çıkartılıp Macaristan'da sükûnet tesis edildikten sonra Süleyman, Ferdinand'ın payitahtı olan Viyana üzerine yürüyüp şehri kuşatır. Lakin şiddetli yağmurlar ve büyük kuşatma toplarının getirilmeyişi kuşatmaya uzatmış ve kışın bastırmasıyla kuşatma kaldırılmıştır. Kaderin cilvesi ki kuşatmanın gerçekleştiği sene şiddetli yağışlar etkili olmuş ve bu durum kuşatmayı olumsuz etkilemişti. Eğer iki sene önce gelinmiş olsaydı, kurak geçen mevsim ve büyük topların yardımıyla, kuşatmanın zaferle sonuçlanması işten bile değildi.

Macar toprakları üzerindeki çekişmelerin devam etmesi 1532 Alaman Seferi'ne çıkılmasına sebep olmuş lakin ne İmparator Şarlken ne de kardeşi Ferdinand, Sultan Süleyman'ın karşısına çıkma cesareti göstermemiş ve yapılan İstanbul Antlaşması(22 Temmuz 1533) ile Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu Macaristan üzerindeki haklarından vazgeçerek Avusturya Arşidükü protokolde Osmanlı sadrazamına denk sayılma koşulunu kabul etmiştir. Fakat aradan fazla zaman geçmeden Macaristan Kralı Zapolya'nın ölümüyle Macaristan meselesi tekrar gün yüzüne çıkar. Ferdinand'ın Macar krallığının tamamını elde etmek amacıyla Budin'i kuşatması üzerine 1543'de ikinci Alaman seferine çıkan Süleyman bu sefer Avusturya Arşidükü'nün yanında imparatorunda imzaladığı İstanbul yahut Edirne Antlaşması(1547) ile hem imparator hem de arşidük Osmanlı Devleti'nin Macaristan üzerindeki hâkimiyetini tanımak zorunda kalmıştır[120].

[119] E. Afyoncu, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010, s.185.
[120] İnalcık, *.a.g.e.*, s. 156, 159.

İmparator Ferdinand'ın oğlu I. Maksimilyan'ın Erdel Voyvodası Sigismund ile Macar toprakları üzerine girdiği çatışmalarla, 1562'de yapılan barış antlaşmasının şartlarını ihlal etmesi ve ödemekle yükümlü olduğu vergisini teslim etmemesi üzerine Sultan Süleyman son seferine çıkarak olan 6 Ağustos 1566'da Zigetvar'ı kuşatır[121]. Bir aylık zorlu kuşatmanın sonunda kalenin fethi gerçekleşmiş, fakat fetih öncesi gece bu müjdeli habere müyesser olamadan Avrupalıların *"Büyük Türk"* dedikleri Süleyman vefat etmiş ve bir dönem kapanmıştır. Aynı zamanda tarih sahnesinde Osmanlı Devleti'nin zirveyi oynadığı rolü de bu dönemle birlikte sona ermiştir[122].

1593-1606 yılları arasındaki Uzun Savaş ise klasik Osmanlı-Habsburg savaşlarından farklı olarak daha çok bir dizi çatışma dönemidir[123]. İmparator II. Rudolf'un yükümlü olduğu vergisini ödememesi üzerine Hırvatistan'a büyük akınlar yapmakla görevlendirilen Bosna Beylerbeyi Telli Hasan Paşa'nın ve de ona desteğe gelen Kilis ve Hersek sancakbeyi sultanzâde Mehmed Paşa'nın[124] 1593 Sisek(Kulpa) bozgununda büyük zayiatlarla boğularak hayatlarını kaybetmeleri bu üçüncü devrenin başlangıcını oluşturmaktadır. İstanbul'da büyük üzüntüye ve de kızgınlığa sebep olan bu kayıplar sonrası aynı yıl Koca Sinan Paşa, Hasan Paşa'nın intikamını almak için sefere çıkararak Yanıkkale'yi alıp ertesi sene de Eflak'ı Osmanlı yönetimine bağladıysa da gerek Avusturyalıların 1594'te Estergon'u işgali[125] gerekse de 1595'teki Yergöğü savaşıyla[126] büyük kayıpların yaşanması üzerine askerinde ısrarıyla Sultan III. Mehmed bizzat sefere çıkmış, Eğri alınarak Haçova'da yapılan meydan muharebesinde İmparator III. Maksimilyan'ı ve ordusunu ise güçlükle yenebilmiştir[127]. Bu aynı zamanda Osmanlı

[121] Metin, vr. 62a-66a.
[122] Rhoads Murphey, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş (1500-1700)*, çev. M. Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul 2017, s. 29.
[123] Murphey, *a.g.e.*, s. 30.
[124] Kanuni Sultan Süleyman'ın vezir-i azamlarından Rüstem Paşa ile zevcesi Mihrimah Sultan(Kanuni'nin kızı)'ın kızı Ayşe Hanım Sultan ile evlenmiş ve Eylül 1579 ile Nisan 1580 tarihleri arasında vezir-i azamlık yapmış olan, kaynaklarda dürüst, adil ve zeki olduğu söylenen fakat silik bir şahsiyet olarak anılan Arnavut kökenli Damat Semiz(dönemin kaynaklarında Semin olarak geçer) Ahmed Paşa'nın oğludur. Ahmed Paşa'nın aslen Alman olduğu yönünde de kuvvetli ithamlar mevcuttur. Bkz; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.70; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, c. 1., Matbaa-ı Amire, İstanbul 1308(Tıpkı Basım 1971), s. 202; Feridun Emecen, "Semiz Ahmed Paşa", *DİA*, c. 36., 2009, s. 494-495.
[125] Osmanlı kaynaklarında düşman tarafından günlük 1700 adet top atılması sebebi ile "*bin yedi yüz gülleli bir kuşatma*" olarak geçmektedir. Murphey, *a.g.e.*, s. 30; Estergon kuşatması hakkında ayrıntılı bili için bkz; Metin, vr. 96a-99a; *Naima*, c.I., s. 132-138.
[126] Bu savaşla Eflak Voyvodası Mihal'in baskınına uğrayan akıncılar büyük kayıplar vermiş ve Akıncı Ocağı bir daha toparlanamayarak son bulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz; Metin, vr. 99a-100a.; Yılmaz Öztuna, *Türk Tarihinden Yapraklar*, Ötüken Yayınları, s. 145-150.
[127] 24-26 Ekim 1596 Haçova Meydan Muharebesi, uzun süredir sefere çıkmayan Osmanlı ordusunun meydan muharebesi yeteneğinin zayıfladığını ve de Avrupa ile değişen güçler dengesinin ilk emarelerini göstermesi bakımından son derece önemlidir. Ayrıca metindeki(Tarih-i Nemçe) Haçova Meydan Muharebesi hakkında verilen bilgiler de oldukça ayrıntılı ve dikkat çekicidir. Savaş esnasında başlardaki bozgun durumunun emareleri görüldüğünde, Sultan Mehmed'in bir gece ansızın maiyeti ile Solnuk'a çekildiği anlatılmakla beraber bunlar gerçeği yansıtmamaktadır. Fakat şu da bir gerçektir ki; padişahın lalası Hoca Sadeddin Efendi'nin sebatlı duruşu ve sultana

devleti için savaş meydanlarındaki değişen konumunun bir uyarıcı niteliği de taşıması açısından önemlidir[128]. Muharebe sonrası Cığalızade Sinan Paşa'nın, savaşta kaçan 30.000 sipahinin dirliklerini kesmesiyle devletin ekonomisi ve tarımı darbe almış, Anadolu'da karışıklıklar vuku bulmuş ve bu durum Anadolu'daki Celali isyanlarının da başlangıcı olmuştur. Bu zor süreçlerde Erdel'deki karışıklıklar ve uzun İran savaşlarını da fırsat bilen Avusturyalılar pek çok sınır kalesini alarak Osmanlı Devleti'ni sulh yapmaya mecbur kılmışlar ve 1606 Zitvatoruk Antlaşması imzalanarak Avusturya Arşidükü Osmanlı hükümdarına denk sayılmış ve Avusturya hükümdarına kral lafzı yerine imparator unvanıyla hitap edilmesi şartı kabul edilmiştir. Bu antlaşmayla beraber Osmanlı Devlet'inin gerek prestij gerekse de hakimiyet yönünden kıta Avrupa'sındaki üstünlüğü sona ermiştir.

XVII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise iki devlet arasındaki asıl çatışma nedenini, Erdel Voyvodalığı üzerinden çıkan 1658-64 savaşları oluşturmuştur. Devletin ani taht değişiklikleri ve isyanlarla sallandığı bu dönemde Köprülü ailesinin sadareti gelişi[129] ve ehil idareleri sonucu bir dizi ıslahat hareketleri gerçekleşmiş ve devletin gerileme devrine girişi ertelenmiştir. Ne var ki Kutsal ittifak güçleri ise her fırsatı değerlendirmeye çalışarak Osmanlı Devleti'ni kıta Avrupa'sından atmaya çalışmaktan geri durmamaktadır. Üstelik bunu fiili olarak gerçekleştirdikleri gibi devletin iç işlerine müdahalede bulanarak, Eflak-Boğdan gibi voyvodalıklarını kışkırtma yoluyla da sürdürmekteydiler. Gerek bu kışkırtmalar gerekse de Erdel Voyvodası II. Rakoçi'nin ihtiras hırsı bu dönemi şekillendirmektedir. Bazen Osmanlı hükümeti tarafından bir voyvoda nasb olunur, bazen bu voyvodalar Avusturyalıların desteklediği voyvodalarca yerlerinde edilir, bazen de yerel halk tarafından ayrı bir voyvoda nasb olunurdu. Fakat bu sefer de taraflar rızaları dışında gerçekleşen bu nasbları kabul etmez ve askeri güç kullanma yoluna giderlerdi. Gerek voyvodaların ihtirasları gerekse tarafların müdahalesi gibi etkenlerle Transilvanya tam bir yangın haline dönmüş ve yerel halk iki tarafında çekişmesinden usanmışlardır. Bu durum ilerleyen yıllarda iki devletin elinde kalan toprak parçalarındaki halkın, hâkimiyetleri altında bulundukları devlete karşı olan itaatlerinde sorun teşkil edecek önemli bir başlangıç olmuştur. Transilvanya'daki bu karışıklıkları çözmek adına Köprülü Mehmet Paşa'nın, 23 Haziran 1658'de Erdel

---

da bunu tavsiye edişi savaşın zaferle sonuçlanmasındaki yegâne etkendir. Ayrıntılı bilgi ve inceleme için bkz; Metin, vr. 100-107a; *Naima*, c.I., s.114-122.

[128] Metin, vr. 83b-85a.; İnalcık, *a.g.e.*, s. 186.

[129] Köprülü Mehmet Paşa(1656-1661) – Köprülü Fazıl Ahmet Paşa(1661-1676) – Köprülü Fazıl Mustafa Paşa(1689-1691).

Seferi'ne çıkması ve Akos Barcsay(Ekoş Barçkay)'ı[130] Erdel kralı tayin etmesi de maalesef kesin çözüm getirmemiştir. Uzun mücadeleler sonucu son asi voyvoda Kemeny Janos'un öldürülmesiyle birlikte Osmanlı devletine itaatle bağlı Apaffy Mihaly'in yönetiminde oyuz yıla yakın Transilvanya'da huzur temin edilmiştir. Erdel sorununun geçici de olsa bir çözüme kavuşturulmasıyla, devlet tüm dikkatini Venedik üzerine vererek bir sefer hazırlığında iken, Erdel tarafındaki durumun kendi lehine döndüğünü gören Avusturya'nın hudut bölgelerindeki tehditkâr tavrı üzerine sefer yönü Avusturya üzerine çevrilmiştir. Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa komutasında(serdarlığında) gerçekleştirilen Uyvar seferine çıkılarak çetin bir kuşatmadan sonra vire yoluyla Uyvar(1633) ve çevresinde bazı mühim kaleler fethedilmiştir. Uyvar gibi önemli bir kalenin fethinin Avrupa'daki tesiri ise Hammer'in şu sözleriyle daha iyi anlaşılabilir:

> "İşbu Uyvar fethi Zitvatoruk müsalehasının mütemadiyen yenilenmesi ile yarım asırdan beri teahhür etmiş olan Macaristan aleyhine muhasematın yenilenmesinin ilk vak'ası olduğu için bütün Almanya'da derin akisler bırakmıştır. Avusturya İmparatorluğu memleketlerinin Türkler tarafından istilasına dair hiçbir zaman bu sene ile bundan sonraki seneler zarfında çıkarıldığı kadar eserler, vaazlar, ruzname, keşfiyat, nasihatler, teşviknameler, neşrolunmamıştır. Uyvar kalesine o kadar üstün kuvvetlerle hücum olunmuş, muhasara o kadar şiddetle idare edilmiş, o kadar çok sürmüştür ki, bugün bile Avusturya-Macaristan'da ziyade ibrazı mesai oldunduğundan ve nakabili tezelzül bir mukavemet gösterildiğinden bahsolunmak istenirse "**Neuhausel önünde bir Türk gibi**" derler.[131]"

Uyvar gibi önemli bir kalenin düşmesinden sonra, Osmanlı Devleti'ne karşı kişisel bir kin besleyen General Zrinyi, fethinde yaratmış olduğu heyecan ve tepkinin sonucu olarak Saksonya, Brandenburg, İspanyollar ve Fransa tarafından Avusturya'ya yapılan askeri ve maddi yardımlarında cesaretiyle, Osmanlı ordusunun kışlamasını fırsat bilerek diğer komutanlarla birlikte sınır tecavüzlerinde bulunmaya başlamış ve bu durum Osmanlı tarafında rahatsızlık yaratmıştır. Avusturya güçlerinin bu hareketine mukabil Osmanlı kuvvetleri de mevsimin kış olmasına rağmen taarruza geçmiş ve kuşatma altındaki kaleleri kurtarmışlardır. Fakat kaçan Avusturya güçlerinin Zerinvar kalesine sığınması üzerine, General Zrinyi ve onun kalesi olan Zerinvar'ın mevcudiyetinin, devletin Avusturya sınırları için önemli bir tehdit olduğu

[130] 1658-61.
[131] Mustafa Cezar-Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Târihi*, c. IV, s. 2115.

anlaşıldığından, baharda Zerinvar üzerine sefere karar verilmiş ve yirmi günlük şiddetli bir mücadele sonrası Zerinvar Kalesi feth edilip yıkılmıştır.

Sınırdaki mücadeleler bu şekilde devam ederken, kudretli ve yetenekli bir kumandan olan Fazıl Ahmet Paşa'nın serdarlığı altında, zaferden zafere koşan Osmanlı ordusu karşısında Avusturya için en doğru hamle barış yapmak gibi gözüküyordu. Bu yolda yürütülen müzakereler sonunda Ahmet Paşa'nın da uygun görmesi üzerine antlaşma imzalanıncaya kadar Osmanlı ordusuna savaşı devam ettirme serbestiyeti tanınmıştı. Bu minvalde Raab Nehri yakınlarında Sen Gator'da 1664 tarihinde yapılan muharebede de Osmanlı ordusu yenilgiye uğrar. Tam bu esnalarda da imparatorun tasdikine gönderilmiş olan antlaşma metni onaylanmıştır. Vasvar Antlaşması olarak anılan bu sulhnâmeyle Osmanlı Devleti kendi lehine olan kazançlar sağlamakla beraber Avrupa'ya karşı ben hala ayaktayım imajını vererek 1658-64 savaşlarına son noktaya koymuştur[132].

Tarih 1683' ü gösterdiğinde ise Osmanlı Devleti'nin Orta Avrupa'daki fütuhat hareketinin son demleri de gelmişti. Serdar-ı Ekrem ve vezir-i azam Kara Mustafa Paşa komutasında gerçekleştirilen II. Viyana Kuşatması mağlubiyetle sonuçlanmış ve bu tarihten sonra taarruz harekâtları(fütuhat, gaza) büyük ölçüde terk edilerek daha doğrusu terk edilmek zorunda kalınarak, mücadeleler çoğunlukla savunma savaşları üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Özellikle Süleyman Paşa'nın 1687'de Mohaç'taki hezimetinden sonra Osmanlı ordusu Belgrad'a kadar çekilmek zorunda kalmış, bu nedenle de Belgrad'ın batısında yer alan şehir ve kalelerin zor durumda kaldığını gören ve bunu fırsat bilen Avusturya orduları, bir bir sınır şehir ve kalelerini kuşatmaya başlamışlardır. Osmanlı güçlerinin toparlanmasının uzun sürmesi üzerine gelecek yardımlardan ümidini kesen kaleler, gerek vire yoluyla teslim oluyor gerekse de yenilgiyle kaybediliyorlardı. Önce 1687'de Eğri teslim olmaya zorlanmış ve vire yoluyla elden çıkmış, ardından sırayla Solnok, Lipve(Lipova) ve İstolni Belgrad şehirleri bir bir Osmanlı hâkimiyetinden çıkmışlardır. Hatta durum o denli vahimdir ki Belgrad'ın bile elde tutulabileceği şüpheli görünmekte idi. Çok değil bir yıl sonra korkulan da oldu ve 1688'de Belgrad yani Orta Avrupa'nın kapısı ve Osmanlı Devleti'nin Macaristan'daki son egemenlik kaynağı da düşer. Bizzat padişahın sefere çıkması da durumu değiştirmediği gibi bu büyük ve acı kaybı, 1689'da Niş ve 1690'da da Kanije'nin düşüşü izlemiştir. Ertesi sene, 1691 Slankamen Meydan

[132] *Mufasssal*, c. IV, s. 2076-2089, 2111-2121; (Zerinvar Kalesi'nin zuhuru hakkında bkz. Metin, vr. 142b-143a)

Muharebesi'nde de kazanılmak üzere olan mücadelenin, ordu komutanlarının sebatsızlığı nedeniyle kaybedilmesi ve bu muharebede başta önemli bir serdar ve yetenekli bir devlet adamı olan Fazıl Mustafa Paşa'nın ve de yetenekli pek çok komutanın şehit düşmesiyle durum daha da vahim bir hal almıştır[133].

Bundan sonraki süreci ise Sultan II. Mustafa'nın cülusu ve üç önemli seferi oluşturmaktadır. II. Mustafa, kendinden önceki hükümdarlar gibi zevk ve sefaya dalmayıp, bunları kendine haram kılarak, büyük ceddleri gibi muzaffer seferler ve fütuhat için uğraşacağını belirterek yıllar sonra bizzat ordu başında seferlere çıkmıştır. Padişahın 1695(H.1106)'deki ilk seferinde Lügoş ve Lipve kaleleri fethedilmiş, Sultan Mustafa'ya Gazi unvanı ithaf edilmiştir. İkinci seferinin yönü ise Temeşvar'ın kuşatıldığı haberinin vaki olması ile Temeşvar'ın yardımına koşulması şeklinde gerçekleşmiş ve 1696(H.1107)'da Temeşvar yakınlarında vuku bulan savaşta, büyük bir zafer kazanılarak Avusturya ordusu başkomutanı Saksonya(Baden) Prensi Frederikmağlup edilmiş ve karşı tarafın pek çok değerli komutanı da savaş meydanında hayatını kaybetmiştir. Üçüncü ve en büyük seferi 1697 Zenta(Senta/Zanta) Muharebesi'nde ise büyük bir mağlubiyet almış ve muhtemelen bu utanç ve trajedinin etkisiyle de ironik bir biçimde tahta çıkarken kendisine yasakladığı zevk ve safa hayatına dalmıştır[134].

Bu dönemde, Avusturya'nın haricinde Lehistan, Venedik ve Rusya ile de savaşılmak mecburiyetinde kalınması üzerine, dört cephede yıpranmış bir orduyla daha fazla mücadeleye devam edebilmenin pek tabi olarak mümkün gözükmediği, Osmanlı devlet adamlarınca da farkında olunduğu gibi bu durum sebebi ile uzunca bir süredir sulh akdi için uğraşılmakta idi. Aynı şekilde müttefikler de bir sulh arzusunda olsalar da her iki taraf şartlarda anlaşamamaktaydılar. Sonunda gerek İngiliz ve Felemenk devletlerinin arabuluculuğu gerekse de Avusturyalılarda sonradan oluşan sulh arzusunun belirginleşmesi ile sulha giden yolda ilk adımlar atılır ve müzakerelere başlanır. Müzakereler ise oldukça hararetli geçmiş ve zaman zaman kesintilere uğrama noktalarına gelmişse de her iki tarafın da savaşı daha fazla devam ettirmek istememelerinin etkisiyle karşılıklı tavizler doğrultusunda Avusturya, Lehistan ve Venedik ile 26 Ocak 1699 tarihinde Sirem Sancağına bağlı Varadin kazasındaki Siremski Karlovci olarak da anılan ve batılı kaynaklarca ağırlıklı olarak Calowicz veya

[133] Uzunçarşılı, *a.g.e.*, c. 3/1, s. 509, 511, 533-37.
[134] Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.556.; Mehmet Topal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa ''Nusretname(Tahlil-Metin) 1695-1721''*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler ve Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2001 , s. 6.

Karlowitz şeklinde zikredilen Karlofça kasabasında Nemçe(Avusturya) ile 13 maddelik Karlofça Antlaşması imzalanmıştır[135]. Bu anlaşmayla beraber taraflar rahat bir nefes alsa da en çok zarara uğrayan, yenilen taraf olmanın dayadığı sonuçla Osmanlı Devleti olmuştur. Gerek büyük toprak kayıpları gerekse de yeni vergi kayıpları ile devlet hem siyasi hem de ekonomik olarak çöküşe doğru yol almaya başlamıştır.[136]

[135] Raşid Mehmed Efendi, *Tarih-i Raşid*, c. II, Matbaa-ı Amire, İstanbul 1282, s. 449-74.
[136] *Mufassal*, c. IV, s. 2267-72.; A. Özcan, "Karlofça", *DİA*, c. 24, 2001, s. 504.; *Raşid*, s. 448-49.

SONUÇ

Osman Ağa'nın esaret yıllarındaki anılarını kaleme aldığı hatıratından sonra en önemli eseri ve aynı zamanda da tez çalışmamız olan *Târîh-i Nemçe* isimli eseri; genel olarak IX-XVII. yüzyıl Alman ve Avrupa tarihi hakkında hap bilgiler vermesi, özellikle modern Avrupa'nın temellerinin atıldığı erken Alman Tarihini aydınlatması, Osmanlı Devleti için önemli gelişmelerin meydana geldiği 17. yüzyılda Osmanlı-Avsuturya ve Osmanlı-Almanya ilişkileri hakkında değerli bilgiler ihtiva etmesi bakımından kıymetli bir eserdir.

Eserin, bilinen mevcut bir nüshasının olmaması, Osman Ağa'nın tercüme esnasında yararlandığı kaynakları ve tercüme sebebini belirtmemiş olması, eserin değerlendirme kısmının mukayeseli tetkik yönünden zayıf kalmasına sebep olmuştur. Her ne kadar tercümede yararlanılan tarihlerden mahrum olsak da dikkatli bir incelemeyle Osman Ağa'nın birden çok eserden yararlanıp bir derleme çalışması yaptığı dikkat çekmektedir. Üstelik bu eserlerde üstü kapalı anlatımları da açığa vurarak yanlış beyan edilen bilgileri düzelterek ayrıntılı ve mukayeseli yani tetkikli bir tercüme ortaya koyduğu gözden kaçmamaktadır. Bu da onun diplomatik ve askeri yeteneklerinin yanı sıra dikkatli bir gözlemci ve de bilimsel üsluba da hâkim olduğunu göstermesi bakımından son derece önemlidir. Şüphesiz bunda aldığı eğitim, analiz ve sentez yeteneği, hâkim olduğu Alman, Hırvat ve Sırp lisanlarındaki yetkinliği ve çeyrek asırlık tercümanlık hizmetinde edindiği tecrübelerinin payı büyük olmalıdır.

Eserin muhteviyatının tarih genişliği ise farklı bir önem arz etmektedir. Osman Ağa *Nemçe Tarihi*'ni kaleme alış sebebini belirtmediği gibi, diğer eserlerinde de bu konuya binaen bir atıf yapmamış ve buna dair bir belge bulunamamıştır. "*Eserin Telif Sebebi*" bahsinde de açıklandığı gibi Lale Devri tercüme faaliyetleri çerçevesinde Damat İbrahim Paşa'nın arzusu ve hamiliğinde yapıldığı tahmin edilen bu tercüme çalışmasındaki tarih aralığının IX. yüzyıl kadar erken bir tarihle başlatılması, sanat ve tercüme faaliyetlerine verilen önemi göstermekle beraber devletin, Avrupa devletlerinin tarihini ve devlet teşkilatlarını inceleyip öğrenme arzularının ne denli büyük olduğunu ortaya koymaktadır.

Tüm bunların dışında, Osman Ağa'nın eserlerini kaleme aldığı 17. yüzyıl ise, Osmanlı Devleti için büyük ve uzun savaşların olduğu, önemli toprak kayıplarının vuku bulduğu bir dönem olması bakımından ayrı bir önem arz etmektedir. Mağlubiyetle

sonuçlanan II. Viyana Kuşatması[137] sonrası bu yenilgiden doğan cesaret ile birleşen Avrupa karşısında Osmanlı Devleti'nin kıta Avrupa'sındaki üç asırlık fütuhat devri sona ermiş, taarruz durumundan savunmaya geçilerek yorucu ve bir o kadar da yıpratıcı bir geri çekiliş dönemine girmiştir. Bu süreçte yani 16 yıl süren Osmanlı-Kutsal İttifak Savaşları'nda[138], pek çok Avrupa devleti ile tek başına mücadele edilmek zorunda kalınılmış ve imzalanan Karlofça Antlaşması[139] ile ilk kez büyük toprak kayıpları yaşanmış, buna paralel olarak da askeri gücü ve ekonomisi bozulan devlet, Yaş Antlaşması'na kadar sürecek olan gerileme dönemine girmiş ve sonuç olarak da Orta Avrupa'daki egemenliği büyük ölçüde sona ermiştir.

Tam da Osmanlı Devleti için bu denli kritik değişimlerin yaşandığı bir dönemde yaşamış ve bu dönemi, Avrupalıların nazarından bir Osmanlı askerinin gözüyle bizlere aktaran Osman Ağa'nın, gerek şahsiyeti gerekse de eserleriyle ortaya koyduğu hizmet ve katkılar bakımından Osmanlı tarihi ve edebiyatında önemli bir konuma sahip olduğu açıktır. Bu çerçevede esaretnamesi ve de tarafımızdan çalışılan tercümesinden sonra Osman Ağa'nın mevcut eserleri arasında geriye kalan mecmua çalışmalarının da yabancı neşirlerinin haricinde, orijinal nüshalarının üzerinden birebir mukayeseli transkribe çalışması yapılarak Türk tarihi ve edebiyatına kazandırılması elzemdir.

Ayrıcada belirtmem gerek ki, Orta Çağ Avrupa'sı üzerine gerek siyasi gerekse teşkilat konuları üzerine ülkemizdeki araştırma ve yayın düzeyi oldukça azdır. Mevcut bulunanların bir kısmı da zaten yabancı neşirlerin zayıf tercümelerinden ibarettir. Ülkemizde oldukça bakir olan Avrupa Tarihi araştırmalarının, gerek yabancı dil problemi gerekse de yerli kaynak yetersizliğinin meydana getirdiği zorluklar sebebi ile yeterli rağbeti görmediği acı bir gerçek olduğu kadar, yakın tarihimizin ve de ulusların etkileşiminin daha iyi kavranması için bu zorlukların göze alınarak nitelikli araştırmalar yapılması gerekliliği de bir o kadar elzemdir.

[137] M. 1683.
[138] M. 1683-1699.
[139] 26 Ocak 1699(Almanca: Karlowitz).

Metnin Transkripsiyonunda Takip Edilen Metod

Eserin taranskribe(latinize) işleminde dil ve üslup özellikleri mümkün olduğu seviyede muhafaza edilerek, metnin aslına sadık kalınmaya çalışılmış ve okuyucuyu yormamak hedef alınmıştır. Bu amaçla basit bir tanskripsiyon işlemi uygulanarak; ‘ayn’ (ع) harfi ile başlayan sözcüklerin başında konması gereken ters apostrof (‘) işareti sözcüklerin başlarında gösterilmeyip sadece sözcüklerin ortalarında ve sonlarında imlâ olunmuştur. Farsça ve Arapça kelimelerde ‘gayn’ ve ‘kaf’ (ق, غ) harfleri ile başlayıp uzun okunan hecelerin sesli harfleri [ā, ū, ī] ile gösterilirken, yine uzun okunması gereken ‘elif’, ‘vav’, ‘ye’ (ی, و, ا) harfleri [â, û, î] biçiminde belirtilmiştir. Türkçe yazım kurallarına göre kelimelerin sonu ‘b,c,d,g’ ünsüz harfleri ile bitemediğinden dolayı, bunlar sertleştirip değiştirilerek ‘p,ç,t,k’ harfleri kullanılmıştır.

Yine transkribe işleminde metnin daha rahat anlaşılabilmesi için tarafımızdan nokta, virgül, tırnak, soru işareti gibi birtakım noktalama işaretleri konulmuş olup, yaprak numaraları ise metindeki yerlerine sadık kalınarak **(2a)** şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca metin latinize edilirken okunamayan yerler, parantez içinde üç nokta **(…)**, kelime içlerinde yer alan eksik harfler köşeli parantez içerisinde tarafımızdan tamamlanarak **…[.]…** şeklinde, telaffuzundan emin olunamayan kelimeler yanlarında soru işareti **(?)** ile, sayfa kenarlarında yer alan derkenarlar ise metnin aslı ile karışmaması için dipnotta **[Derkenâr: …]** şekliyle köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir.

TÂRÎH-İ NEMÇE

(METİN)

TÂRÎH-İ NEMÇE[1]b

(2a) Tevârîh-i Alaman çasarlarındandır ki ya‘ni Karolus Magni[140] ibtidâki çasaretdan hâlâ Roma İmparatorluğı hükûmetinde olan Karolus altıncı çasara varınca[141] her birinin zamânlarında vâsılü’-l-istimâ‘ olan vukū‘âtı ala tarîkı’l-ihtisâr getürüp kendi tevârîhlerinden görüp bu fakīr ya‘ni sâbıkā Temeşvar Tercemânı Osmân ibn Ahmed Ağa alâ kadri’t-tâmm terceme eylemişdir. Fî sene hamse ve selâsûn ve mi’e ve elf.

Karolus Magni ya‘ni ulu Karolus dimek olur, ibtidâki Roma Çasarı Filipîzâde dimekle ma‘rûf olan Alaman beğlerinden olup mevlûdları Nehr-i Reyn[142] kenârlarında vâkı‘ Engelhaym[143] nâm kal‘ada vâkı‘ olup târîh-i hazret-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın sekiz yüz senesinde mûmâ-ileyh Karolus Roma tarafına revâne olup varup Roma şehrine vâsıl olup mahall-i mezbûrda ol vakt Rim papası olan Leyone[144] üçünci bu isimde **(2b)** Rim Papa yediyle mahall-i mezbûrda vâkı‘ Sand Petrus Kilisası’nda âdet-i kadîmleri üzere Roma çasarlığına nasb olunup çasarlık tâcın giyüp çasar ismiyle müsemmâ olunmuşdur[145]. Hattâ mevlûd-ı Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın gününe muvâfık gelüp efser-i çasarî ile kilisa-yı mezbûrdan ordusına yâhûd konağına varınca alay ile girüp şehr-i azîm olan Roma ahâlîleri ve kesret-i halâ’ik selâmına durup mesrûren her biri lisânlarınca çasar-ı cedîde alkış idüp Karolus Çasar ömr-i tavîl ile müsmir ola deyü muvâcehesinde du‘â

---

[140] Latince Carolus Magnus/Macarca Nagy Károly/Fransızca Charlemagne/Almanca Karl der Grosse/Türkçe Şarlman(Büyük Karl, Karlo Manyo)-(Slt.768-814). Birleşik Avrupa’nın mimarı olarak anılan Frank İmparatoru Karolus’un doğum tarihi tartışmalıdır. Petaviani 747 tarihini verse de tarihçilerin çoğunluğu doğum tarihi olarak 2 Nisan 742 tarihinde hemfikirdirler. Hasan Esiri’nin “Mi’yârü’d-düvel ve Misbârü’l-milel” isimli eserinde ise bu tarih ise 756 olarak belirtilmiştir. Frenk imparatorluğu’nun en büyük genişlemesi onun döneminde olmuştur. Kendisinin başlattığı ve 877’de Kel Karl’ın ölümüne kadar devam eden Karolenj Rönesansı olarak adlandırılan sanat, edebiyat ve mimaride bir dizi büyük değişiklik ve yeniliğin öncülüğünü üstlenmiştir. Avrupa’nın atası sayılmaktadır. Öyle ki Almanlar ve Fransızlar milli tarihlerinin onunla başladığını kabul etmektedirler Özellikle, Avrupa’nın mimarı ve babası kabul edilen Chalemagne’nin onuruna 1950’den beri hemen hemen her sene Hz. İsa’nın duğum gününde(aynı zamanda Charlemagne’nin Roma tacını giydiği gün) “Aachen Uluslararası Charlemagne Ödülleri” verilmesi Avrupa’nın bu konudaki tutum ve hassasiyetini göstermesi bakımından önemlidir. Bkz: Einhard, *a.g.e.*, s. 26; G.İnan, *a.g.t.*, s. 376(vr.71b); Özlem Genç, *a.g.e.*, s. 233-240; Yıldız, *a.g.e.*, s. 30; (http://www.karlspreis.de/en/the-charlemagne-prize/origin Erişim:16.04.2017).

[141] VI. Karl (Slt.1711-1740). Yazmada ise 1662 yıllarına kadar gelinmekte ve bu tarihlerde kayıtlar kesilmektedir. Bu konu hakkında değerlendirme kısmında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

[142] Rein(Ren) Nehri. Batı Avrupa’nın en büyük ve önemli nehirlerinden biridir. Çıkış kaynağından itibaren 1324 km uzunluğa sahip ve gemi ulaşımına elverişli olan nehir, İsviçre’nin Alpler’inde doğarak, kuzeybatıya doğru çeşitli kollara ayrılır. En büyük kollarını Main, Neckar ve Mosel nehirleri teşkil eder.

[143] Ingelheim(İncelheym). 9-11. yüzyıllar arası imparatorların daimi ikametgâhı olmuşdur. Bu sebepledir ki pek çok Alman şehri gibi burası da lordlarının adını almış ve sonune ev anlamına gelen “heim” kelimesi eklenmiştir.

[144] III. Leo. 795-816 yılları arasında Katolik Kilisesi’nin papasıydı. I. Karl’a(Büyük Karl) Roma İmparatoru ilan edip taç giydirmesiyle tanınır. Onun döneminde Avrupa kiliselerinin tümünün liderliği papalıkta birleşmiştir. Bkz. Yıldız, *a.g.e.*, s. 30-31.

[145] Charlamagne’nin tahta çıktığı bu tarih(M.800) Kutsal Roma İmparatorluğu’nun başlangıcı kabul edilse de bir kısım tarihçiler buna katılmayarak imparatorluğun başlangıcını I. Otto(Büyük)’nun Roma tacını giydiği 962 yılı olarak kabul ederler.

eylemişlerdir[146]. İmdi çasar-ı müşârün-ileyh mutasarrıf olduğı garb pâdişâhlığından gayrı Françe ve Frengistân ve Alaman pâdişâhı idi. Mûmâ-ileyh Çasar Karolus Saks vilâyetlerin ve Eşvab[147] vilâyetlerinin ki, Nehr-i Tuna'nın fevkānîlerinde vâkı'dır ve Nehr-i Tuna'nın vasatında vâkı' olan Payerfurşt[148] vilâyetlerin bi'l-cümle tasarruf idüp ve Macaristân ve Dalmaçya krallığına ki, Bosna'nın ardında Venedik denizi kenârlarında vâkı'dır, **(3a)** zabt [u] rabt idüp zîr-i hükûmetine getürmüşlerdi. Çasar-ı müşârün-ileyh Nemçe tâ'ifesinin imdâdıyla kendi düşmanlarına cümlesine gālib olmuşidi. Evvelâ çasar-ı müşârün-ileyh, Frengistân tarafında vâkı' Longevar[149] kralı ki, Paveya[150] nâm şehirde makarr-ı hükûmetleri idi, bozışup üzerine sefer idüp kral-ı mezbûrı şehr-i mezbûrda muhâsara idüp harb-ı destiyle Paveya Kal'ası'n feth ve kral-ı mezbûrı tutup esîr idüp kendüsiyle ma'an Françe diyârına nakl eylemişidi ve Longevar krallığını dahi taht-ı hükûmetine getürüp zabt u rabt eylemişdir. Bundan mâ'adâ çasar-ı mûmâ-ileyh otuz üç sene mikdârı Saks[151] herseği ile ceng ü cidâl ve harb [u] kıtâl üzere olup gâh muzaffer ve gâhîce münhezim olup âkıbet gālib olup Saks tâifesin kendi âyîn olan Rim papası mezhebine komuşdur. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın sekiz yüz dokuzuncı senesi çasar-ı mezbûr azîm asker cem' idüp İşpanya tarafına ehl-i İslâm üzerine yürüyüp birbirleriyle mukābil olduklarında tarafeynden azîm ceng ve katl [u] kıtâl **(3b)** olup Çasar Karolus askeriyle münhezim olup askerinin ekseri tu'me-i şemşîr olup kendüsi bir mikdâr askeriyle kurtulmuşdur. Der'akab tekrâr asker cem' idüp ve ba'zı kralların imdâdlarıyla İşpanya tarafına varup asker-i İslâm ile mukābil ve ceng-i azîm vâkı' olup tarafeynden bi-hadd insân telef olup lâkin meydân çasarda kalup bu sebeb ile ehl-i İslâm za'f bulup çasar ta'allül etmekle ehl-i İslâmı İşpanya memleketlerinden ihrâc eylemeğe cidd ü cehd idüp giderek murâdı hâsıl olup İşpanya vilâyetin dahi zabt

[146] Charlemagne(Şalman)'nin klasik bir törenden farksız olan Roma İmparatoru ilan edilişi, kaynaklarda oldukça ayrıntılı verilmiş ve abartılarak efsaneleştirilmiştir. Bu anlatılarda, törende dua sonrasında Şarlman ayağa kalkınca Papa imparatorluk tacını kaldırarak aniden kralını başına koymuş, bunu gören halk "*uzun yaşa muzffer ol Tanrı tarafından taçlandırılmış Charles Augustus, Romalıların büyük ve barışçıl imparatoru*" şeklinde tezahürat etmiştir. Ancak Şarlman'ın Roma tacını giyişi tartışmalı bir konudur. Kendisinin hizmetkârı ve biyografi yazarı olan Einhard, kralın Papanın niyetinden haberi olmadığını, eğer olsaydı bu törene katılmayacağını belirtir. Diğer çağdaş kaynaklar ise bunun planlı bir tören olduğunu belirtmekte, kaynak olarak da anonim olan "*Karolus Magnus et Leo Papa*" adlı şiiri gösterirler. Burada muahalifeleri tarafından zor durumda bırakılan ve Şarlman'ın sarayına sığınan papanın burada kral ile müzakerelerde bulunduğu ve imparatorluk törenin yapılmasına karar verildiği anlatılmaktadır. Einhard'ın kralın hizmetinde bulunması hasebiyle tarafgir bir tutum sergilemiş olabilme ihtimali de göz önünde tutulursa imparatorluk törenin papaya yapılan yardımların karşılığı olarak planlı ve kasıtlı bir şekilde düzenlendiğini söyleyebiliriz. Bkz; Genç, *a.g.e.*, s.135-136.

[147] Svab(Svabya). "İşvab" şeklinde de okunabilir.

[148] Payer(Bavyera). Bazı kaynaklarda "Bayer" ve "Bayeriye" olarak da geçer. Furşt(Kurfurst) ise elektör(hersek, büyük prens) demektir.

[149] Lombar Krallığı. Diğer lisanlarda telaffuz şekilleri; Lombard Krallığı/Lombards/Longobards/Latince Longobardi.

[150] Pavia (Latince Ticinum).

[151] Saksonya.

eylemişdir. Ve dahi Par[152] vilâyetinin herseği olan Tazileyus[153] zevcesi Longevar kralının neslinden olmağla çasar dahi ahz-ı intikām içün kendi erin idlâl idüp çasar üzerine sefer eylemek üzere ziyâde ikdâm etmeleriyle hersek-i mezbûr dahi zevcesinin tahrîkiyle Macar ve Ceh[154] kralların dahi tahrîk idüp işbu üç krallar birlenüp ittifâk üzere olup Çasar Karolus üzerine yürüyüp birbirleriyle mukābil olduklarında beynlerinde azîm ceng **(4a)** ü cidâl ve harb [u] kıtâl olunup Çasar Karolus üçüne dahi gālib gelüp hersek-i mezbûr imdâdlarıyla münhezim olup hersek-i mezbûr üçünci def'a bozılup oğlı Dıyodato ile ma'an tutulup bir manastıra vaz' ve mahbûs olunmuşdur. Bu sebeb ile Çasar Karolus Par vilâyetin dahi zabt ve tasarruf eylemişdir. Bundan sonra çasar-ı müşârün-ileyh sekiz sene mütevâliyen Macar ve Beç[155] kralları ile ceng ü cidâl idüp harb-i dest ile gerek Macarlığı ve Beç vilâyetin zabt u rabt eylemişdir. Mûmâ-ileyh çasar Nemçe vilâyetlerinde vâfir kilisalar ve manastırlar vesâir binâlar ihdâs eylemişdir. Hattâ Mayenç Kal'ası kurbundan cereyân iden Nehr-i Reyn üzerinde ağaç keraste ile bir azîm cisr binâ idüp lâkin sekiz yüz on üç târîhinde bi'l-cümle ihrâk bi'n-nâr olmuşdur. Kendinin vatan-ı asliyesi olan Engelhaym nâm mahalde müceddeden bir azîm kâgir binâlar ile sarâylar binâ eylemişdir. Çasar-ı müşârün-ileyh kendi oğlı olan Filip nâm herseğe vâfir asker koşup ikinci def'a Venedik **(4b)** şehrin muhâsara eylemişlerdir ve cumhûr-ı mezbûra azîm rahne eylemişdir. Ve Nehr-i Tuna başında vâkı' Kral Karyesi ki, şimdi bir kal'a-i metîn ve şehr-i azîmdir, Ulum[156] nâm karyeyi kendi beynlerinde meşâyih yollu papaslarından Upen Haydoni nâm papasa virüp teslîm itdürmüşdür. Âkıbet çasar-ı müşârün-ileyh târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın sekiz yüz on dördünci senesi Ahe[157] nâm mahalde maraz-ı mevtile mürd olup zikr olunan Ahe nâm mahalde defn olunmuşdur[158]. İşbu mürd olan Karolus çasarın kendüden sonra üç oğlı yerine vâris kalmışdır. Kebîri Ludovoyikum[159] ikincisi Filib**,** sagīr Karolus isimleri olup lâkin Filib, Karolusdan evvel mürd olup çasar-ı mûmâ-ileyhin yerine kebîr oğlı Ludovoyikum Nemçe'den ikinci çasar olmuşdur. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın sekiz yüz on beşinci senesinde çasar olup mezbûrun oğlı Lotariyo[160] nâm hersek ile kâmil yirmi beş sene

[152] Bavyera
[153] Harekesi olmadığı için "Tazileyos" olarak da okunabilir. Karolus'un yeğeni Bavyera Dükü III. Tassalio(Tassilo).
[154] Çekoslavakya ve Bohemya bölgesi için kullanılan tabirdir. Osmanlı kaynaklarında "Çeh" ve "Çih" şeklinde ifade edilir.
[155] Osmanlı tarihlerinde Avusturya için "Nemçe", Viyana şehri için de "Beç(Peç)" isimleri kullanılırdı.
[156] Muhtemelen Ulm şehri.
[157] Aachen(Felemenkçe: Aken).
[158] Kendi inşa ettirdiği Aix la Chapelle'e gömülmüştür.
[159] Louis, Dindar Ludwig. Bazı kaynaklarda ise "Ludoviku" şeklinde de geçmekle beraber metindeki okunuşa sadık kalınmıştır.
[160] Yahut Lotariyu. İngilizce Lothair/Felemenkçe Lotharius/Almanca Lothar/Fransızca Lothaire/İtalyanca Lotario.

hükm-i hükûmet idüp[161] işbu çasar sahîh Nemçe hânesinden olup mezbûrun **(5a)** karındaşı Karolus mürd oldukdan sonra bütün Nemçe vilâyetlerine mâlik olmuşdur. İşbu çasar Ahe nâm mahalde bir azîm cem'iyyet olunup etrâf ü eknâfdan a'yân-ı vilâyet ve ukalâları davet olunup beynlerinde vâfir müşâvere ve müzâkere olunup Nemçe tâ'ifesinin âyîn-i erkânları ve âdet[ü] kānûnınuzdan olmak münâsib ise gerek mu'allimhâne ve manastırlar binâsına ve evkāflarına a'la ve ednânın müzekker ve mü'ennesleri libâsları ne yüzden olmak münâsibdir. Tedbîr ü tedârük olunup ve sulh u salâhı dâ'im [ü] kāim eylemek söyleşilüp bir usûle vaz' olundukda Saks tâ'ifesi çasar-ı mezbûr üzerine adâvet üzere yürüyüp hücûm etmekle lâkin Çasar Ludovoyiku düşmanların bozup tuğyânların men' ü def' eylemişdir. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın sekiz yüz yirmi iki târîhinde Çasar Ludovoyiku kendi oğlunun Lotariyum hüsn-i irâdesiyle çasarlık hükûmetine müşterek idüp kabûl eyledikden sonra mûmâ-ileyh oğlunı Frengistân tarafına Roma'ya göndermişdir ki mahall-i mezbûrda Pazileyus[162] **(5b)** nâm Rim papası ma'rifetiyle Roma krallığına nasb olunmuşdur. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın sekiz yüz otuz iki senesinde Danimarka ve İşveç tâ'ifesi Hunalyum nâm piskopos ma'rifetiyle âyîn ve mezheb-i Rim Papa'yı kabûl eylemişlerdir. Târîh-i mezbûrda Çasar Ludovoyikus kendi oğlı Karolus Kalvu nâm herseğe Purgund[163] ve Eşvab vilâyetlerin virüp teslîm eylediği içün karındaşlar beyninde azîm tefrîka zuhûr idüp âkıbet karındaşlar pederleri üzerine adâvet idüp kendi pederlerin tutup ahz ve bir mu'ayyen manastıra koyup habs eylemişlerdir. Lâkin Nemçe cumhûrı beğleri imdâdıyla vasatıyla mâbeynleri bulunup çasarı habisden ıtlak ve ke'l-evvel tahtına ve çasarlık hükûmetine oturmuşdur. Bu esnâda ehl-i İslâm fursat bulup İtalya yâhûd Frengistân vilâyetlerine hücûm idüp gelüp Roma şehrini feth idüp derûn-ı şehirde bi-rahm bunca cân katl u telef gasb u gāret idüp cemî'-i uşâkları ve nisâ tâ'ifesin dahi **(6a)** fark etmeyüp bi'l-cümle tu'me-i şemşîr olup ve güzîde binâları ihrâk bi'n-nâr idüp bâğ ve bâhçelerde olan eşyâ vesâir hayvân ve hayvânâtı kat' idüp hedm eylemişlerdir. Millet-i Nasârâ beyninde makber ve ziyâretgâhları olan Sand Peter Kilisası'nı harâb, içinde olan güzîde yüklerin bi'l-cümle hâk ile yeksân idüp kilisa-yı mezbûrı at âhūrı eylemişlerdir. Ve'l-hâsıl Roma şehrinde şol mertebe zarar u ziyân vâkı' olmuşdır ki bî-hisabdır. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın sekiz yüz kırk senesinde çasar-ı mûmâ-ileyh ba'zı emrâz-ı müşeddedeye mübtelâ olup kırk gün kadar hiç ta'âm yimeyüp el-ân millet-i Nasârâ beyninde kilisalarında hastalara ve günâhların i'tirâf iden kimesnelere virdikleri bir

[161] Eş iktidar.
[162] I.Paschalis(Paschal).
[163] Burgundy(Burgonya, Burgundiya).

sagīr yufka ki, beynlerinde Sakiramened[164] tesmiye olunur, beher yevm ânı yiyüp encâmında çasar-ı mezbûr oğulların katına getürüp Frengistân tarafında olan oğlı Lotariyom'a çasarlığı vasiyyet idüp ve kendi üzerine isyân **(6b)** üzere olan oğullarına cürmlerin afv idüp helâlleşüp yirmi altı sene çasarlık hükûmetinden sonra işbu dünyâdan gidüp mürd olup Mayenç[165] Kal'ası'nda defn olunmuşdur. Lotariyus[166] üçünci Nemçe çasarı ibn Luduvoyikus[167] târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın sekiz yüz kırkıncı senesi Kânûn-ı Sânînin vasatında imparatorluk hükûmetine oturup ve lâkin çasar-ı mezbûr karındaşları olan Karolus[168] ve Ludovoyikus ile mücâdele ve muhârebeye düşüp mâbeynlerinde azîm ceng ü cidâl vâkı' olup tarafeynin beyninde ziyâde kan dökülüp Lotariyus Çasar mağlûb olup Ahe nâm kal'aya firâr idüp gitmişdir. Ammâ mahall-i mezbûrda dahi karındaşlarından emîn olmayup Beç nâm mahalle firâr eylemişlerdir. Anda dahi emîn olamayup karındaşları Beç altına dahi gelüp muhâsara eylemek üzere iken Rim papası ve ba'zı piskoposlar ma'rifetleri ile mezbûrların beynleri bulunup musâlaha üzere olunmuşdur ki Karolus bütün Françe vilâyetinin zabt eylesün ve Ludovoyikus bütün Nemçe vilâyetinin zabt u rabt idüp Lotariyus **(7a)** ancak çasarlık pâyesiyle kalsun deyü mâbeynlerinde akd olunmuştur[169]. İşbu çasar zamanında Françe ve Frengistân Nemçe a'yânları hükûmetinde idi. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın sekiz yüz kırk üç senesinde şöyle bir kaht ü galâ vâkı' olmuşdur ki vâlidesi kendi evlâdların yemişlerdir. Lotariyus Çasar oğlı Ludovoyiku ile ve Rim papasının imdâdıyla ehl-i İslâm üzerine sefer idüp varup birbirleriyle mukābil olduklarında mâbeynde azîm ceng ü cidâl ve harb [u] kıtâl vâkı' olup âkıbet İslâm askeri mağlûb olup ziyâde insân telef olmuşdur. Bundan sonra Çasar Lotariyus kendi hüsn-i rızâsıyla çasarlık tahtını oğlı Ludovoyiku'ya virüp teslîm idüp[170] kendi Preymin[171] nâm manastıra girüp bākāyā-i ömrüni mahall-i mezbûrda geçirmek murâd idüp hattâ zamân-ı kalîl mürûrında çasar-ı mezbûr manastırda mürd olmuşdur. Ludovoyikus bu isimde ikinci Nemçe çasarı târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın sekiz yüz elli beş sene **(7b)** sinde çasarlık hükûmetine kadem basup yirmi bir sene müddet-i hükûmeti olup çasar-ı müşârün-ileyh Nemçe hânesinden olup Frengistân'da ku'ûd idüp hükûmet iderdi. Lotariyus nâm çasarın karındaşı Ludovoyikus Nemçe vilâyetlerinin kralı ve Par vilâyetinin hâkimi olup Bend herseği ile muhârebe vü

[164] Sakrament(Komünyon Ayini).
[165] Defnedildiği yer Metz'dir.
[166] Bazı kaynaklarda "Lotaryus" şeklinde de ifade edilir.
[167] Dindar Louis ile karıştırılmamalıdır. Zikredilen kişi onun oğludur.
[168] Dindar Louis'in en küçük oğlu Kel(Dazlak) II. Karl(Karolus Calvus/ Fransızca: Charles le Chauve/ İngilizce: Charles the Bald).
[169] 843 Verdun Antlaşması.
[170] Muhtemelen M.845.
[171] Prüm.

mukāteleye düşüp çasar-ı müşârün-ileyh askeri ile hersek-i mezbûrı bir sahrâda askeriyle ma‘an muhâsara idüp kaht ü galâ ile düşmanın zebûn idüp âkıbet Bend tâifesi ki İşitiriya[172] tarafa ve Frenk hudûdları cânibine vâkı‘ olmuşdur. Kendi askerîleri beğlerin tutup gözlerin ihrâc ve ol hey’et ile Ludovoyikus Kral’a teslîm eylemişlerdir. Sekiz yüz elli sekiz târihinde Nemçe diyârlarında şöyle bir zelzele vâkı‘ olmuşdur ki bütün şehirler ve kûhî dağlar hedm olup bî-hadd insân telef olmuşdur. Hattâ Mayenç Kal‘ası’nda vâkı‘ Sand Aleyanus Kilisası temelinden hedm olup içinde ziyâde insân telef olmuşdur. Târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın sekiz yüz yetmiş altı senesinde Çasar **(8a)** Ludovoyikus mürd olup[173], Karolus Kalfus[174] Roma tarafına revâne olup cebren Nemçe çasarı olmak murâd eylemişdir. İmdi Karolus Kalfus bu isimde ikinci Nemçe çasarı sekiz yüz yetmiş altı târîhinde Roma papası olan Yoanes[175] nâm papanın müsâ‘adesiyle çasar olup ancak altı sene kadar mütekebbirâne hükûmet idüp ba‘zıları dirler ki ziyâde gurûriyeti sebeb ile ancak iki sene hükûmet eylemişlerdir. İşbu çasar ziyâde ihtişâm ve tumturak[176] birle Nemçe vilâyetlerine gelüp vâsıl olup her gûne bid‘atler ihdâs ve ba‘zı kal‘a ve şehrin isimlerin tebdîl ü tagyîr idüp gayri gûne tesmiye idüp bu makūle gurûrâne hareketleri vukū‘ etmekle çasar-ı mezbûrun karındaşı Ludovoyikus, karındaşının vaz‘ [u] hareketlerin tahammül idemeyüp sefer tedârükin görüp ziyâde Nemçe askerleri cem‘ idüp üzerine yürümek üzere iken murâdı hâsıl olmadan Ludovoyikus mürd olmuşdur. Ludovoyikus Çasar’ın üç oğlı kalmışdır. Biri Ludovoyikus Frank vilâyetinin cânib-i şarkında olan **(8b)** memleketin kralı ve Saks vilâyetlerinin ve Tiringen[177] ve Frisland[178] diyârlarının hâkimi, ikinci oğlı Karolus-ı[179] kebîr Par vilâyetinin ve Beç eyâletinin herseği ve Hırvat ve Aşkeladon ve Çeh vilâyetinin ve Moravya vilâyetinin kralı, üçüncisi Karolus-ı[180] kebîr-i çasar Eşvab

[172] Styria(Almanca: Steiermark).
[173] 875’de ölmüştür. Metin içerisinde verilen bazı tarihler elimizdeki mevcut tahlerinden birkaç yıl ileri veya geri verilmiştir. Doğruluğundan emin olunan tarihler dipnotta düzeltilerek verilmiştir.
[174] Dazlak Karl.
[175] VIII. Ionnes.
[176] Kelime metinde “tunturâk” şeklindedir.
[177] Türingiya(Thuringia, Thüringen, Trinciya).
[178] Frizya. Bu hususda iki farklı durum vardır ki birbiriyle karıştırılmamalılıdır. Birincisi, Kuzey Atlantik’teki Frisland adında dönemin haritalarında da zikredilen fakat kesin olmasa da hayali olduğu düşünülen ada. İkincisi ise Holanda’da(kuzeyinde) bulunan Friesland(Frizya, Freisia) bölgesi. Her ikisinin de telaffuzlarının benzer, hatta aynı olması ihtilaf yaratsa da muhtemelen metinde zikredilen bölgenin Saksonya ve Türingiya bölgelerine olan yakınlığı da göz önünde tulursa ikinci seçenekte zikredilen bölge olması gerekir. Katib Çelebi’nin *Levâmi‘u’n-Nûr(Mercator’un Atlas Minor* isimli Latince eserinin tercümesi) adlı eserinde; Firizya’yı Felemenk’in batısında, Firislandiya’yı ise kuzey kutbu semtindedir şeklinde tanımlası ve yine aynı eserinde Firislandiya için, Hiberniya’dan büyük olduğundan, halkının balıkçılıkla geçindiğinden en baş kasabasının ada ismiyle Norverciya(Norveç) hükümdarına bağlı olduğu şeklinde verdiği bilgiler de görüşümüzü desteklemektedir Bkz; Üstüner, *a.g.t.*, s. 243-244, 283(vr. 7b,28a).
[179] Almanca Karlmann/Latince Karlomannus/Carloman.
[180] Şişman Karl.

vilâyetinin ve Lotring[181] vilâyetlerinin hâkimi. İşbu üç karındaşlar üzerine bâlâda zikr olunan Kalfus Çasar sefer idüp bunları vilâyetlerinden ihrâc eylemek kasdı ve ümmîd ile yürüyüp azîm askerler ile Köln nâm şehir kurbuna gelüp işbu iki karındaş, Ludovoyikum nâm karındaşların vâfir asker ile Kalfus üzerine gönderüp birbiriyle mukābil olduklarında iki asker beyninde azîm katl [u] kıtâl vâkı‘ olup Kalfus Çasar gurûriyeti sebeb ile münhezim olup ceng-i mezbûrda ekser vükelâları ve beğzâdeleri katl olunup helâk olmuşlardır. Kendi dahi karârı firâra tebdîl idüp gitmişdir. İşbu Çasar Kalfus, Felemenk vilâyetinde[182] ba‘zı şehirler ve kasabât binâsına mübâşeret idüp henüz itmâm olmadan **(9a)** vilâyet-i mezbûra bir beğ hâkim nasb eylemişdir ki hâkim-i mezbûrun ismi Baldviyus[183] idi. Ama mezbûr beğ, çasarın dûhteri Yudit[184] nâm bânûyı ıdlâl idüp alup kaçırmıştır. Bu husûs için Çasar Kalfus gazaba gelüp Felemenk tarafına nasb eylediği beğ üzerine adâvet üzere olup ancak ba‘zı erbâb-ı devletleri vâsıtasıyla recâ olunup mezbûrun cürmi afv olunup dâmâdı olmağla Felemenk vilâyeti müstakilen kendüye virilmiştir. Târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın sekiz yüz seksen iki senesinde Çasar Kalfus Frengistân tarafında vâkı‘ Mandua[185] nâm şehirde Yahûdî tâ’ifesinden biri, çasarı zehirleyüp itlâf eylemişdir. Sekiz yüz seksen iki târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın senesinde Karolus üçünci bu isimde Nemçe çasarı imparatorluğa kadem basup on iki sene beş mâh hükûmet idüp lâkin bî-baht ahkâmında taksîrât üzere olduğundan nâşî kendisinden rücû‘ olunup Ravane[186] nâm mahalde mecnûnen mürd olmuşdur. İşbu çasar ziyâde ceng ü cidâl Macar ve Beç **(9b)** vilâyetleri üzerine idüp ve dahi çasar-ı müşârün-ileyh kendi hâmîsi olan Karolus-ı kebîri firâvân asker ile Fransız tarafına gönderüp Nortmanus nâm kimesne Paris şehrini vâfir zamân muhâsara eylemiş idi[187]. Şehr-i Paris’i halâs eylemek üzere takayyüd olunsun deyü Karolus-ı kebîr asker ile Paris taraflarına geldikde hilâfı olan Nortmanus askeriyle mukābil olup vâfir ceng ü cidâl vukū‘ından sonra Nortmanus tarafına inhizâm vâkı‘ olup kendi ve askeri perâkende vü perîşân olup Karolus-ı kebîr Paris şehrini adüvvlerinden halâs eylemişlerdir[188].

[181] Lotharingia(Lotarinciya)
[182] Felemenk’den kasıt Hollanda’dır. Osmanlı tarihlerinde çoğunlukla “Felemenk” tabiri kullanılır. Zaman zaman Belçika(Belçikum)’yı tabir etmek için de kullanıldığı olur.
[183] Baldwin.
[184] Judith.
[185] Mantua(İtalyanca Mantova). Metinde bazen tek vav(و) ile bazen de çift vavla gösterilmiştir. Çift vavla yazılı olanlar “Mandova” şeklinde okunmuştur.
[186] Reichenau(Richenow) Adası.
[187] Nortmanus’dan kasıt Vikingler’dir. Normanların ataları olan ve tarihte, “Northmen, Norsmen, Nordmenn” isimleri ile anılan Vikingler 845 tarihinde Paris şehrini kuşatmışlardır.
[188] Vikingler tarafından işgal edilerek kısmen yağmalanan Paris şehri ancak yüklü bir vergi karşılığı ağır bir talan ve yıkımdan kurtarılabilmiştir. Muhtemelen tercümede yararlanılan yabancı kaynaklar bu konuda tarafgir davranmış olmalıdır.

Arnulyus[189], Karolus-ı kebîrin neslinden olup Eşvab ve Payer vilâyetlerinin kralı iken târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın sekiz yüz doksan dört senesinde Nemçe çasarlığına cülûs idüp yedinci çasar olmuşdur. İşbu çasar âkil ve müdebbir âlî-cenâb kimesne olup ancak hazînede ve kudretde kılleti olup Alaman ve Frengistân vilâyetlerin hıfz u hırâsetinden takayyüdi kalîl idi. Sekiz yüz doksan altı târîhinde çasar-ı müşârün-ileyh firâvân asker ile Frengistân tarafına varup Roma **(10a)** şehrinde Nemçe çasarlığına tâc giyüp müstakılen çasar olup ve Frengistân taraflarında Rim Papa'nın hilâfları olanları bi'l-cümle sürüp vilâyetden ihrâc idüp İtalya vilâyetinin tathîr eylemişdir. Ba'dehû askeriyle tekrâr vilâyet-i Alaman tarafına Nehr-i Tuna üzerinde vâkı' Regenşburg[190] nâm şehre gelüp mahall-i mezbûrda maraz-ı mevtî isabet idüp mürd olup ve kendi ol şehirde defn olunmuşdur. Ludovoyikus üçünci[191] bu isimde sekizinci Nemçe çasarı târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın sekiz yüz doksan yedi senesinde çasarlık hükûmetine irişüp ancak yedi sene hükûmet idüp Çasar Arnulyus vaktinden sonra memâlik-i mahrûseleri taksîm olunmuşdur. Roma ahâlîleri ile ahâlî-i Frengistân, çasarlığı Nemçe'den dahi ref' eylemek murâd etmeleriyle tavâ'if-i merkūmân kendi beynlerinde mahsûs bir çasar nasb eylemişlerdir. Otto nâm çasara gelince bu hâl üzere gidüp Çasar Ludovoyikum hükûmetine mübâşeret idüp evvelki senesinde Macar tâ'ifesi askerleri ile gelüp Nemçe vilâyetini Par vilâyetine varınca[192] bir mertebe gāret ü hasâret **(10b)** eylemişler ki ta'bîr kābil değildir. Çasar Ludovoyikus vâfir Nemçe askeri ile Macar askerine karşu Leş nâm mahalle değin gelüp birbirleriyle mukābil oldukda tarafeynden azîm ceng ve meydânda kanları revân olup ekseret insân telef olmuşdur. Çasar Ludovoyikus tarafına inhizâm vâkı' olup meydân Macar tâ'ifesinde kalmışdır. Bu fursat ile Macar tâ'ifesi bütün Nemçe vilâyetlerin zabt u tasarruf eylemek kasdında iken Ludovoyikus Çasar Macar tâifesi ile musâlaha idüp Macar beğlerine vâfir mâl virüp avdet eylemişlerken akd olunan sulh u salâh pâyidâr olamayup Macar tâ'ifesi ba'zı bahâne ile nakz-ı ahd idüp tekrâr firâvân asker ile Nemçe vilâyetlerine girüp katl [u] hasârat iderek Payer vilâyetine vâsıl olduklarında, vilâyet-i mezbûrdan Nemçe askerleri karşulayup iki def'a ceng-i azîm vâkı' olup iki cengde dahi Macar tarafına şikest vâkı' olup diyâr-ı Alamandan sürilüp ihrâc olunmuşlardır. İşbu Ludovoyikus Roma tarafına varup tâc giymek müyesser olmayup hükûmetinin yedinci senesi ba'zı marazdan Regenşburg nâm şehirde

[189] Carinthia Dükü Arnulf/Arnulph(d.850-ö.899).
[190] Regensburg. Bazı kaynaklarda "Rikenşpurk" ve "Renginişburk" olarak da ifade edilir.
[191] III. Louis.
[192] Buradaki "*varınca*" kelimesi "*varıncaya kadar*" anlamı taşımaktadır.

mürd olup **(11a)** yine şehr-i mezbûrda defn olunmuşdur. Konratus[193] dokuzuncı Nemçe çasarı târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın dokuz yüz on üçünci senesinde çasarlık tâcına tâlib olup yedi sene hükûmet eylemişdir. Çasar-ı müşârün-ileyh hükûmetinin ikinci senesi Par vilâyetinin beği tahrîkle Macar tâ'ifesi tekrâr Nemçe vilâyeti üzerine sefer idüp yürümüşlerdir. Ama Çasar Konratus düşmanları karşulayup mukābil olduklarında ceng-i azîm vâkı' olup Macar askerinden vâfir telef olup yine vilâyetleri cânibine sürülmüşdür. Ama tâ'ife-i mezbûr Nemçe üzerine müstevlî olup üç dörd def'a kerâren asker-i bisyâr ile gelüp harb [u] kıtâl olunup her bâr Nemçe askeri gālib ve Macarlu mağlûb olup vilâyetleri tarafına sürülmüşlerdir. Çasar Konratus Saks herseklerinden Handirkus[194] nâm hersek üzerine yürümek kasd idüp zîra hersek-i mezbûrı askerî tâ'ifesi ziyâde muhabbet idüp i'tibâr etmekle giderek Nemçe çasarlığına cehd ider deyü mülâhazasıyla ziyâde şöhret bulmadan bir kal'aya komak murâd idüp hattâ çasar-ı mûmâ-ileyh Mayenç piskoposa yazup tenbîh eylemişdir ki "işbu kimesne tâc u tahtımıza bir keder virmeden mezbûrı **(11b)** zehirlemek evlâdır" deyü tahrîr idüp piskopos-ı mezbûr çasarın murâdı üzere hersek-i mezbûrı ziyâfete da'vet idüp bir ziyâfet-i azîm idüp bu bahâne ile bir hediyye tedârük eylemişdir ki içinde zehr-i kātil olup hezâr ikrâm ve ta'zîm olunduktan sonra hediyyeyi virmek sadedinde olup ama hersek-i mezbûrun hüddâmlarından biri işkillenüp işâret ile herseki men' idüp hediyyeyi kabûl eylememişdir. Bu husûs böyle olduğı çasar tarafına i'lam oluınup ziyâde bî-huzûr olmuşdur. Ammâ hikmet-i ilâhî kalîl-i eyyâm mürûrından sonra Çasar Konratus bir emrâz-ı müşeddedeye mübtelâ olup hukemâdan bir dürlü deva' ve medâr olmayup çasar-ı mezbûr kendi nefsin muhâsebeye çeküp bî-günâh sâirinin helâkına kasd ideni Bârî-te'âlâ böyle marazlara ibtilâ ider deyü insâf idüp hersek-i mezbûra eylediği sû'-i kasdı â'yân-ı devletlerine ve beğlerine mu'terif olup firâş-ı mevtinde hersek-i mezbûrdan afv dileyüp huzûr-ı Hakk'da bir dürlü cevâba kādir değilim deyü ziyâde recâ ve defa'ât ile hersek-i mezbûrun karındaşı Eberhard'i[195] yediyle çasarlık **(12a)** tâcın ve kılıcın ve topuzın ve çasarlık bi'l-cümle ünvânın virüp hersek-i mezbûra irsâl ve andan afv recâ idüp cürmüni bağışlaya deyü niyâz etmişdir. Ba'dehû mürd olup Fulda nâm mahalde defn olunmuşdur. İşbu çasar Konradu ki Fransız kralları idi. Alaman çasarlığı Saks nesline intikāl eylemişdir[196]. Handrikus Saks herseklerinden Otto nâm herseğin oğullarından olup işbu hersek-i Handrikus Saks neslinden ibtidâki Nemçe çasarı târîh-i

[193] Conrad.
[194] Saksonya Dükü Henry(Almanca Heinrich, Latince Heinricius).
[195] Franconia Dükası Eberhard.
[196] Yani Otton Hanedanlığı'na geçmiştir.

Îsâ *aleyhi's-selâm*ın dokuz yüz yirmi senesinde cülûs idüp on sekiz sene hükm ü hikemât eylemişlerdir. Vakt-i mezbûrda Frengistân[197] tarafında Hugo[198] nâm çasar hükûmet iderdi. İşbu çasar Handrikus'un üç oğlı var idi. Birisi Otto nâmında idi. Sonra Nemçe çasarı olup "Otto-yı kebîr" ismiyle müsemmâ olunurdu[199]. İkinci oğlı Handrikus[200] Saks herseği idi. Üçüncüsi Prunon[201] bu hersek-i Köln baş piskopı ve beği idi. **(12b)** İşbu çasar Handirikus evvelâ Macar tâ'ifesin def' [ü] ref' idüp ziyâde cidd ü cehdi Nemçe vilâyetlerin âsûde-hâl ve emniyet üzere hıfz eylemek idi. Eşvab herseği olan Arnulpum[202] çasar-ı müşârün-ileyh üzerine sû'-i kasdı olup ammâ Handrikus hersek-i mezbûra atf u kerem üzere hareket idüp ol vakitlerde Regenşburg baş papası yâhûd piskobı hâl-i hayâtda[203] idi ki çasarın hayr-hâhı ve müşâviri idi. Mezbûrun vâsıtalığı sebeb ile Çasar Handrikus Françe Kralı Karolus ile sulh u salâh idüp Fransız kralı çasara Lotring vilâyetlerin virüp teslîm eylemişdir ve Purgond[204] vilâyetlerin Fransız dahi alup Alaman cumhûrı vilâyetlerine ilhâk eylemişdir. Çasar-ı müşârün-ileyh Islavin[205] vilâyetlerin ziyâde zahmet u meşakkat birle alup zabt idüp yanında olan Nemçe askeri ile Dalmaçya vilâyetin alup zabt eyledikden sonra askeri ile dönüp Hesk kralı üzerine yürüyüp kral-ı mezbûr ile ceng ü cidâl ve harb [u] kıtâl **(13a)** ve kal'asın feth idüp kralların esîr idüp Nemçe cumhûrı krallarından yâhûd herseklerinden olmak üzere üzerine cizye bağlayup vaz' eylemişdir ve bundan sonra askeriyle Macar üzerine yürüyüp birbirleriyle mukābil olundukda bir ceng-i azîm vâkı', çasar-ı mûmâ-ileyh gālib olup Macarludan niçe bin âdemi hak ile yeksân idüp ve bir kaç bin Macarluyı esîr idüp zabt eylemişdir. Bu sebeb ile Alaman çasarları Macar krallarına virgü yâhûd cizye irsâl eylemek ref' olunmuşdur. Çasar-ı müşârün-ileyh Nemçe vilâyetinde yâhûd kendi devletinde beğzâdelerininde at üzere silahşörlük oyunı ihdâs idüp vaz' eylemişdir. İbtidâki silahşörlük oyunı Magdeburg nâm mahalde vâkı' olmuşdur. Çasar-ı mezbûr Frengistân tarafına varmak vilâyet-i merkūmı ihtilâlden halâs eylemek kasdında iken nagehân bir emrâz-ı muhtelife mübtelâ olup Saks vilâyetinde iken mürd olmuşdur. Yerine oğlı Otto'yı[206] çasar olmak üzere vasiyet idüp Otto ikinci bu isimde Saks neslinden ibtidâki Nemçe çasarı bu isimde olup dokuz yüz otuz yedi **(13b)** târîhinde

[197] Frengistan tabiri genelde Avrupa(batı dünyası), özelde ise İtalya için kullanılır. Metinde ise İtalya kastedilmiştir.
[198] Hugh(d.880-ö.947).
[199] Kutsal Roma İmparatoru Büyük I. Otto(Slt.962-973).
[200] Bavyera Dükü I. Henry(d.919/921-955).
[201] Bruno.
[202] Bavyera Dükü Arnulf/Arnulph (d.?-937).
[203] Metinde "hatatda" şeklinde gösterilmiş olup, yanlış yazılmıştır.
[204] Burganya(Burgund, Burgundy). Meşhur Nibelungen Destanı'nında geçen krallıktır.
[205] Slav.
[206] Büyük Otto.

Ahe nâm mahalde bütün Alaman cumhûrı beğleri ma‘rifetiyle çasarı intihâb olunup cülûs eyledikde Hildebert nâm baş papası yâhûd Mayenç[207] pisikopı yediyle çasarlık tâcın giymişdir. İşbu çasar Otto'nun cülûsundan sonra der‘akab ba‘zı pâdişâhlar ve krallardan elçiler gelüp İstanbul'dan, Fransızdan, İşpanya'dan ve Roma'dan elçiler gelüp çasar-ı müşârün-ileyh ile akd-ı sulh eylemeğe tâlib ü rāgıblardan olmuşlardır. İşbu Çasar Otto, Çeh kralı olan Benpeslaus oğlı Boleslav[208] nâm hersek ile on dört sene mikdârı ceng ü cidâl üzere olup çasar-ı mezbûr, âyinleri üzere Hayfeti soy-ı necîbi şer‘ olup mezbûrun iki karındaşı var idi ki birbirlerinin hilâfı olup mezbûrların beynin ıslâh idüp barıştırmışdır. Ve ehl-i fesâd olanları bir vechile ruhsat virmeyüp men‘ [u] def‘ etmekle haklarından geldiği eclden cumhûr beğlerinden birileri çasar-ı mezbûrun hilâfında olmak üzere hareket idüp beynlerinde ittifâk idüp Eberhardos Kolçı[209] begi ile Lotring herseği Gizilbert[210] **(14a)** nâm hersek ikisi dahi çasar-ı mezbûrun öz vahid karındaşı olan Handrikus[211] Saks ve Payer herseği idi. Idlâl idüp karındaşı Otto üzerine sefer eylemek perdesine getürüp hersek-i mezbûrlar ittifâken askerleri ile çasar üzerine yürüdükde çasar-ı müşârün-ileyh dahi asker-i bisyâr ile Nehr-i Reyn taraflarında karşulayup mukābil oldukda bir azîm ceng oldukdan sonra çasar Otto muzaffer olup hersek-i mezbûrlar münhezim ve şikeste, çasarın karındaşı Handrikus ziyâde mecrûh olup Merseburg nâm hisâra firâr idüp kapandıkda karındaşı Çasar Otto hisâr-ı mezbûrı muhâsara idüp ol dereceye getürmişdir ki karındaşı hisâr içinden bir gûne istimân ile ihrâc olmuşdur ki dilersem cümlesin katl ve esîr iderim ve dilersem cürmleri afv iderim deyü bu gûne vire bağlanup ihrâc olmuşdur. Ama karındaş Otto yine rahm idüp Handriku'yı öldürmeyüp nefy-i bilâd eylemişdir. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın dokuz [yüz][212] kırk yedi senesinde Çasar Otto asker-i bisyâr ile Frengistân tarafına yürüyüp vilâyet-i Longebar'ı[213] vâfir yerlerin feth [ü] **(14b)** teshîr idüp üzerlerine hâkim nasb ve vekîl ta‘yîn eylemişdir. İşbu Çasar Odelhirenlotari nâm Frenk çasarının dul zevcesin alup ma‘an Nemçe vilâyetine getürüp kendüye nikâh eylemişdir. Ludolfus[214] Çasar Otto'nun oğlı işbu babasının bîgâne nikâhından ziyâde rencîde-i hâtır olup ve bir-vechile kā'il ü râzî olmayup Frank herseği Kondradus ile ittifâk idüp babası üzerine sefer idüp Mayenç nâm mahalde mukābil olduklarında mâbeynlerinde vâfir ceng ü cidâl

[207] Mainz/Almanca Maints/Latince Mogontiacum/Fransızca Mayence.
[208] Çekce Boleslav/Latince Boleslaus. Bohemya Dükü'dür.
[209] Kolçı(Almanya'da). Latince: Franconia, Almanca: Franken.
[210] Giselbert(Gilbert).
[211] Bavyera Dükü I.Henry.
[212] Metinde eksik olan kelime, sonradan tarafımızdan eklenmiştir.
[213] Lombard/Longobards/İtalyanca ve Latince Longobardi.
[214] Svabya Dükü Liudolf (930-957)

ve harb [u] kıtâl olup ikisine dahi şikeste vâkı‘ olup perâkende vü perîşân olmuşlardır. Dokuz yüz altmış bir târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm* senesinde çasar-ı müşârün-ileyh Ahe nâm mahalde ba‘zı cumhûr beğleri muvâcehesinde küçük oğlı Otto’yı Nemçe krallığına cülûs itdürdüp tâc giydirmişdir[215]. Ve vâfir Nemçe askeri ma‘an ta‘yîn idüp Frengistân tarafına göndermişdir. Kral-ı mezbûr Frengistânda vâkı‘ Pavia ve sâir şehirleri âsân vech ile feth ü teshîr idüp ba‘dehû Roma şehrine varup cümle mezbûrda **(15a)** Rim Papası ma‘rifetiyle Roma çasarlığına nasb ve tâc giyüp cülûs eylediği vakitlerde babası mürd olup haberi gelince Alaman taraflarına gitmek kasdında iken ehl-i İslâm tarafından tekrâr asker-i bisyâr ile sefâinler ile Frengistân tarafına hücûm etmekle çasar-ı mezbûr yanında olan askerler ve Roma askeri ehl-i İslâma karşu gelüp mukābil olduklarında azîm ceng ü cidâl ve harb [u] kıtâl olunup Roma askerleri metânet üzere olmayup firâr etmeleriyle çasar-ı mûmâ-ileyh dahi askeriyle bozılup ekseri tu‘me-i şemşîr olup çasar dahi esîr olmuşdur[216]. Ama tebdîl-i câme olmağla kendüyi bildirmeyüp gemiciler elinde sâir esîrler gibi kayd-ı bend ile dururken vilâyet-i mezbûrun baş papası yâhûd pisikopı hayrı içün ba‘zı esîrleri akçesiyle halâs eylemek üzere ba‘zı âdemlerin ehl-i İslâm sefâinlerine gönderüp ve kendi dahi bir def‘a varup esîrleri görüp nazar iderken çasarı görüp bilmekle yanında olan esîr bâzergânına söyleyüp falan esîri bana alıvir deyü tenbîh etmekle varup gemicilerden **(15b)** esîri yâhûd çasarı, şey’-i kalîl bahâ ile iştirâ idüp ellerinden halâs idüp almışdır. Ve çasara ikrâm idüp yine tebdîl kendi vilâyetine göndermişdir. İşbu Çasar Otto bu vartayı def‘ idüp kurtulup vilâyetlerine gelüp dâhil olduğu birle Frenk ve Urum tâifesi kendüye hıyânet eylediği eclden mezbûrlardan intikām ahz eylemek üzere vâfir Nemçe askerleri cem‘ ve peydâ’ idüp Frengistân tarafına yürüyüp Roma şehrine geldikde şehr-i mezbûrda olan ehl-i kitâb vesâiri a‘yân-ı vilâyetlerin ziyafete da‘vet idüp it‘âm ve ikrâm olunmak yerine mezbûr a‘yân-ı devletlerin cümlesin katl itdürdüp ahz-ı intikām eylemişdir. Zîrâ çasarın inhizâmına mezbûrlar sebeb olup bunca katl-i nüfûs ve ırz noksanlığı vâkı‘ olmuşidi. İşbu vâkı‘ olan kaziyyeden çasar nâdim olup kalîl eyyâm mürûrundan sonra Çasar Otto Roma şehrinde mürd olmuşdur. Ba‘zıları dimek ister ki çasarın vech-i meşrûh üzere vâkı‘ olan fi‘l-i nâ-sezâsı sebeb ile ahâlî-i Roma çasarı **(16a)** zehirleyüp öldürmüşlerdir. Çasar-ı mûmâ-ileyh mürd oldukdan sonra Alaman cumhûrı beğlerinin ba‘zıları Nemçe krallığına, Payer herseği Haindriku[217] nâm herseği isteyüp ve ba‘zıları Çasar Otto’nun oğlı Albertus nâm herseği ki henüz on iki yaşında

[215] II. Otto
[216] 982 Stilo Savaşı.
[217] Bavyera Dükü II. Henry.

olup işbu tefrîka zamânında Haindrikus nâm herseği tutup ahz ve kendi Alaman çasarı ismi ile müsemmâ itdürdüp ahvâl böyle olunca cumhûr beğleri bu kaziyyeyi tahammül idemeyüp Hersek Otto'yı Haindrikus elinden cebren alup cümlenin ittifâkları ile çasarlığa nasb olunmuşdur. Otto üçünci[218] bu isimde yine Çasar Otto ikincinin oğlı olup ve Saks herseklerinden idi. On iki yaşında çasarlık tahtına cülûs idüp on üç sene kadar hükm-i hükemât idüp çasar-ı mezbûrun ibtidâlarında ziyâde ihtilâl ve ceng ü cidâl üzere olup fetret-i azîm idi. Lâkin Çasar Otto men' ü def' idüp işbu Çasar Otto üzerine Frengistân tarafında bir gayrı çasar nasb idüp Kresçentum[219] dimekle ma'rûf **(16b)** işbu çasar Roma şehrinde ziyâde zulm ü ta'addî ve mekrûh işler idüp ahâlî-i vilâyeti kendüden bî-huzûr olmuşdur. Bu tarafda Otto Çasar Nemçe askerleri ile Roma şehrine geldikde Kresçentum, Otto Çasar'a teba'ıyyet idüp ol vakitde Roma şehrinde Rim papası, asıl Nemçe hânesinden olup Gregoriyus[220] beşinci bu isimde Rim papası Otto'ya çasarlık tâcın giydirüp Roma çasarı olmuşdur. Bundan sonra çasar-ı müşarün-ileyh askeri ile avdet idüp Nemçe vilâyetlerine azîmet eyledikde ahâlî-i Roma Gregori papanın üzerine fetret idüp papalıkdan azl idüp yerine gayrı papa nasb olunduğın Otto Çasar istimâ' idince ziyâde tehevvür gelüp tekrâr Nemçe askerlerinden bî-şumâr asker ile Roma tarafına yürüyüp şehr-i mezbûra karîb gelince derûn-ı şehirde olanlar kapanup adâvet üzere ceng ü cidâle başlanup Çasar Otto şehri muhâsara idüp kalîlü'l-eyyâmda şehri feth ü teshîr idüp Kresçentum ile yeni papa Kastel Hadriyani[221] hisârına girü kapanup hisâr-ı mezbûr dahi muhâsara olup az günde virilmek lâzım **(17a)** gelüp Kresçentu'nun iki eli ile ayakları kat' olunup papayı dahi öldürmüşdür. Bu Çasar Otto, Nemçe cumhûrı beğlerinden yedi Kurfürşt[222] ya'ni yedi kral olmak ihdâs idüp mezbûrların ma'rifetleriyle Nemçe çasarları yâhûd Roma imparatorları intihâb ve nasb oluna deyü kānûn vaz' eylemişdir ve bu cumhûr krallarının sâir beğleri ve a'yânları her birinin rütbelerin ta'yîn ve vaz' eylemişdir. İşbu yedi krallardan yâhûd yedi beğlerinden üçi ehl-i kitâb ola, ya'ni başpiskopos pâyesiyle biri Mayenç kurfürşti ikincisi Tirir[223] kurfürşi üçüncisi Köln kurfürştidir. Bunların pâyeleri memâlik-i mahrûselerin memâlik re'îsleridir. Ba'dehû dört ehl-i dünyâ boyı beğleri ki bunların dahi her birinin başka pâyeleri ve mansıbları vardır. Çeh kralı pâyesi Roma çasarlığının baş kadehkârı

[218] III. Otto(980-1002).
[219] Crescentius/İtalyanca Crescenzio.
[220] Gregory/Latince Gregorius.
[221] Hadrian Kalesi.
[222] Latince Elektör, Almanca Kurfürst(Kurfürsten), Çekçe Kurfiřt. Fransız, İsveç ve Nemçe lisanlarında ise Korfiş(Kurfiş) şeklinde tabir edilir. Elektör(hersek) anlamına gelmekle birlikte "küçük kral ve prens" analamında da kullanılabilmektedir.
[223] Trier.

pâyesindedir. Nehr-i Reyn tarafında olan Kolçı Guruf[224] bu def'a Payer vilâyeti herseğidir. Baş çâşnigîr başı pâyesindedir. Saks yedi beğleri baş kapucılar kethüdâsı pâyesinde **(17b)** dir ve Prandenburg[225] herseği baş hazînedâr ve Münster nâm mahalde vâkı' cumhûr müşâveresinde ki çasar ile cumhûr kralları beyninde akd olunan sulhde sekiz cumhûr kralları olmak ittifâk olunmuşdur[226]. Karolus Kolçı boyı beği Nehr-i Reyn kurbunda Kolçı tahtanîde Alaman çasarlığının baş defterdârıdır ve dahi bi'l-ittifâk tedbîr olunduğı üzere her bir cinsden dört baş olmak üzere ya'ni dört hersekler dört Morguruflar[227] ya'ni bunlar dahi Eflak ve Boğdan beğleri misâl beğler bir vilâyet birkaç pare kal'a ve şehir, top, cebhâne ve sege sâhib olurlar. Dört Landguruf[228] ya'ni vilâyet beği dimek olur. Dört baron ya'ni mu'af serbest za'îmlerdir ve dört sipâhi dört şehir ve dört kasaba ve dört köy ve dört re'âyâ her vilâyetde tahsîs oluna deyü akd eylemişlerdir. İmdi müşârün-ileyh Çasar Otto bu zikr olunan sekiz kralları ki, bunların ma'rifetleri ile Nemçe çasarları nasb oluna deyü tedbîr olunduğı Roma Papası Gregoriyus beşinci bu husûsa rızâ virüp sened virmişdir ki **(18a)** ba'de'l-yevm zikr olunan cumhûr kralları ellerinde şol ruhsat ola ki mezbûrlar intihâb eyledikleri kimesneyi Roma çasarı nasb ideler ve lâkin gayrı cinsden çasar nasb etmeyeler. İllâ Nemçe nesli beğlerinden ola ve dahi Ahe şehrinde intihâb oluna ve Roma şehrinde tâc giyeler[229]. Bu tedbîr ve nizâm [u] intizâmdan sonra Çasar Otto tekrâr Roma tarafına râhî olup mahall-i mezbûrda cemi' işlerin murâdı üzere nizâm u intizâm bunda dahi vaz' eylediği içün ahâlî-i Roma bu husûsda râzî olmayup çasar-ı mezbûr üzerine fetret ve gulüvv idüp evvelâ çasar-ı müşârün-ileyh hüddâmlarından nicelerin katl idüp kendüsin dahi olduğı sarâyında muhâsara idüp âkıbet Frenk tâ'ifesi bir takrîb ile Çasar Otto'ya zehr-nâk eşribe virüp ol sebebden telef-i nefs olmuşdur. Çasar-ı mezbûrun ma'iyetinin Nemçe vilâyetine nakl ve Ahe Kal'ası'nda defn eylemişlerdir. İşbu Çasar Otto'nun mürd olduğundan sonra Nemçe diyârlarında defa'âtle kuyruklı yıldızlar görünüp gice ve gündüz gözden gitmeyüp azîm zelzeleler vâkı' **(18b)** olmuşdur. Handrikus[230] bu isimde ikinci Nemçe

[224] Graf(Gruf): Bir çeşit asalet ünvanıdır. Ağırlıklı olarak "kont" anlamında kullanılır.
[225] Brandenburg. "Burg" şehr(şehir) ve kale anlamı taşımaktadır. Bkz; Üstüner, *a.g.e.*, s. 664(vr. 225a).
[226] Çasar tayininde rol oynayan yani seçime katılan kral sayısı aslen yedidir. Son ve sekizinci kral olarak zikredilen İsveç, sadece anlaşmayı onaylamış olup çasar seçimlerinde etkin bir rol oynamamıştır. Bu sebeple pek çok kaynakta seçime katılan kral(kurfurst) sayısı yedi olarak gösterilir.
[227] Margraf(Margrave). Uç beyi demektir.
[228] Landgraf(Landgrave). Vilayet beylerine, baronlara ve bazı Alman prenslerine verilen addır.
[229] Metinde bahsedilen çasar seçimi ve elektör payeleri ile ilgili benzer bir anlatım da Hasan Esiri'nin *Mi'yârü'd-düvel ve Misbârü'l-milel* adlı tarhinde yer alan "*Fasl-ı der-beyân-ı memâlik ve saltanat-ı Cermneya ya'ni Nemse ve Almanya dahi dirler*" başlıklı Alman Tarihi bölümünde ayrıntılı olarak verilmektedir. Bkz: İnan, *a.g.t.*, s. 378-382(vr. 72a-73a).
[230] Henry/Almanca Heinrich/İtalyanca Enrico.

çasarı Payer vilâyetinin herseği ve Pamberg[231] Gruf ya‘ni beği, Saks hersekleri neslinden olup Çasar Otto üçünci mürd olduktan sonra salifü’z-zikr Otto Çasar’ın nizâm [u] intizâmı üzere Nemçe cumhûrının yedi kralları ma‘rifetiyle târîh-i *Îsâ aleyhi’s-selâm*ın bin ikinci senesinde Nemçe çasarlığına intihâb ve nasb olunup ve Roma tarafında Gregori beşinci Roma papası ma‘rifetiyle Roma çasarlığına nasb olunmuşdur. Çasar Handirikus yirmi iki sene birkaç mâh çasarlık hükûmetin idüp, işbu çasardır ki bâlâda zikr olunan cumhûr kralları ma‘rifetleri ile nasb olunanlardan biri olmuşdur. Irs ile olanlardan değil. İşbu Çasar Handrikus ibtidâ-i hükûmetlerinde Fransız tarafına sefer idüp mansûr u muzaffer olmuşdur. Fransız kralından vâfir vilâyet ve şehirler alup bu sebeb ile iştihâr bulup bin dört târîhinde çasar-ı müşârün-ileyh vâfir Nemçe askerleri ile kalkup Hesk[232] herseği üzerine ve İslavin kralı üzerine yürüyüp **(19a)** birkaç def‘a ceng ü cidâl ve harb [u] kıtâl ile mezbûrlara gālib olup vilâyet-i mezbûrları zabt u rabt eylemişdir. Çasar-ı müşârün-ileyh târîh-i *Îsâ aleyhi’s-selâm*ın bin altı târîhinde Pamberg nâm şehirde ba‘zı kilisalar ve manastırlar ve imâretler binâ idüp piskobos pâyeleri vaz‘ eylemişdir. İşbu Çasar Handriku mücerred olmağla Nemçe cumhûrı kralları recâsıyla ve vâsıtalarıyla Nehr-i Reyn tarafında olan Sigismundi Kolçı boyı beği nâm kimesnenin kızın tezvîc idüp lâkin birkaç tevârîhlerinde tahrîr olunduğı üzere çasar-ı mûmâ-ileyh zevcesiyle bunca sene olup mühr-i bigrine aldurmayup vâris içün mukayyed olmayup verâseti Bâri te‘âlâya havâle eylemişdir. Bin on üç târîhinde Çasar Handriku, Nemçe askerinden asker-i bisyâr ile Roma şehrine revâne olup mahall-i mezbûra dâhil oldukda balâda zikr olunan vech üzere Roma çasarlığı tâcın giyüp mahall-i mezbûrda meks iderken İşpanya Anabolısı krallığında vâkı‘ Kapum[233] nâm kal‘ayı ehl-i İslâm gelüp muhâsara eylemişlerdi. Çasar-ı müşârün-ileyh askeri ile Anabolı tarafına varup **(19b)** zikr olunan muhâsara mahalline varup ehl-i İslâm ile azîm ceng ü cidâl idüp kal‘a-î mezbûrı düşmanlardan halâs idüp muhâsara idenleri girü sürmüşdür. Ama işbu seferde çasar-ı mezbûrun askerlerinden ziyâde âdem telef olup helâk olmuşlardır. Zîrâ vilâyet-i mezbûrun havâlîlerinin harâreti bir mertebede olup Nemçe tâ’ifesi tahammül idemeyüp ekseri helâk olmuşdur. İşbu senenin mevlud-i Îsâ güni Pazel[234] nâm şehirde bir zelzele vâkı‘ olmuşdur ki kilisa ve binâlar hedm olunmuşdur. Ama Çasar Handrikus işbu şehrin halkın soy-ı hamiyetinden başı hedm olunan yerleri kalîl eyyâmda gene binâ idüp müsâ‘ade eylemişdir. Zîrâ ahâlî-i merkūm çasar-ı mezbûra Fransız ile ve ehl-i İslâm ile

[231] Bamberg.
[232] Polonya(Polska, Heska) olabilir.
[233] Ya da ‘‘Kapom’’.
[234] Muhtemelen ‘‘Pfalz’’ şehri olmalıdır.

vesâir düşmanları ile ceng ü cidâllerinde mâlları ve nüfûsları ile yardım eylemişlerdi. Bin yirmi dört târîhi Îsâ'da çasar-ı mezbûr Pamberg nâm şehirde mürd olup mahall-i mezbûrda defn olunmuşdur. Konradus bu isimde ikinci ve Nemçe neslinden on üçünci Roma çasarı târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin yirmi dörd senesinde Nemçe cumhûrı **(20a)** kralları ma'rifetiyle çasarlığa intihâb ve nasb olunup on beş sene hükûmet eylemişdir. İşbu çasar an-asl Frank cinsinden olup işbu çasarın makarr-ı hükûmeti Burmos ile Eşpayer[235] beyninde vâkı' Lineburg nâm mahalde idi. Bin yirmi altı târîhinde Çasar Konrad kendi oğlun Handriku'yı Nemçe krallığına nasb idüp Germenya[236] ya'ni vilâyet-i Alaman'ı oğluna teslîm idüp kendi dahi Nemçe askerlerinden firâvân asker cem' idüp Frengistân taraflarına revâne olup Mayiland[237] nâm vilâyeti zabt idüp şehr-i mezbûrun taşra şehirlerin ihrâk-ı bi'n-nâr idüp Roma şehrine revâne olmuşdur ve mahall-i mezbûrda Roma çasarlığı tâcın giyüp birkaç gün şehr-i mezbûrda meks iderken Roma ahâlîleri Nemçe tâ'ifesine tahammül idemeyüp mâbeynde burûdat zâhir olup nifâk üzere olunduğı müşâhede olmağla tavâ'if-i Nemçe, Roma ahâlîlerine kasd ve ahâlî-i mezbûrlar Nemçe üzerine sû'i kasd etmeleriyle tarafeynin beyninde azîm mücâdele ve muhârebe olunup tarafeynden firâvân âdem helâk olmuşdur. Bu esnâlarda Çasar **(20b)** Konrad Roma tarafında iken Eşvab herseği Ernest[238] nâm hersek vâfir asker ile gelüp Nemçe'den vâfir vilâyetler alup zabt etmekle Çasar Konrad ale'l-acele avdet idüp Hersek Ernest ile mukābil olup ceng ü cidâlden sonra Hersek Ernest tarafına inhizâm vâkı' olup perâkende vü perîşân olunca hersek-i mezbûr kendi bir ormanlığa firâr idüp mahall-i mezbûrda helâk olmuşdur. Konradus gene vilâyetlerin alup zabt eylemişdir. Bundan sonra işbu çasar, Macar tâ'ifesi ile İslavin kralı üzerine sefer idüp vâfir ceng ü cidâl ve harb [u] kıtâl idüp mansûr u muzaffer olmağla Macar Kralı İstefani[239] ile sulh u salâh eylemişdir. Târîh-i Îsâ'nın bin otuz iki senesinde Purgond kralı olan Rudolfus mürd olup tâcını Konrado nâm çasara irsâl idüp memâlik-i mahrûselerin teslîm eylemişdir. İrtesi sene Konrad askeri ile Purgond vilâyetleri tarafına revâne olup vilâyet-i mezbûrı gereği gibi zabt ider ama çasar-ı mezbûra karşu hersek-i Otto[240] askeri ile gelüp **(21a)** çasar-ı mûmâ-ileyhi men' ü def' eylemek kasdında olup birbirleriyle mukābil olundukda ceng ü cidâl ve harb [u] kıtâl vâkı' olup ancak hersek-i mezbûr tarafına şikest vâkı' olup bu sebeb ile Purgond vilâyetin çasar zabt idüp Alaman

[235] Almanya'nın Reheinland-Pfalz eyaletine bağlı "Speyer" şehridir. Metnin 22b nolu varağındaki bilgilerden yola çıkarak doğruluğu kesinleşmiştir. "*İşpayer*" olarak da okunabilir.
[236] Kaynaklarda "Cermeniya" şeklinde de kullanlır.
[237] Mailand/Milano.
[238] Svabya dükü.
[239] Stephen/Macarca István/Latince Stephanus/Slovakça Stefan.
[240] Zikredilen kişi Blois Kontu Odo'dur.

cumhûrı vilâyetlerine zamm u ilhâk olunmuşidi[241]. Çasar-ı mezbûr Eşpayer nâm piskopos pâyesiyle bir azîm evkāflar ihdâs ve binâlar mübâşeretine başlayup itmâmına erişmeyüp itmâmı içün oğlı Handriku'ya sipâriş eylemişdi. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin otuz dokuz senesinde Konradu, Utrih[242] nâm şehirde mürd olup Eşpayer nâm mahalde defn olunmuşdur. Handriku üçünci bu isimde Çasar Konradu'nun oğlı ki on altıncı Nemçe çasarı olup târîh-i mezbûrda Nemçe cumhûrı kralları ma'rifetleriyle intihâb olunup Nemçe çasarlığa cülûs idüp on yedi sene ile yedi mâh hükûmet eylemişdir. Çasar-ı mezbûr ibtidâ-i hükûmetlerinde Çeh kralları ile ceng ü cidâl idüp çasar-ı mezbûra inhizâm vâkı' olup niçe bin Nemçe askerleri telef olmuşdur. Bin kırk bir târihinde **(21b)** Handrikus tekrâr asker-i bisyâr ile Çeh kralı üzerine yürüyüp mâbeyninde ceng-i azîm vâkı' olup Hendiriku mansûr u muzâffer olmağla Çeh Kralı Banpaslav'ı[243] tutup esîr eylemişlerdir. Çeh kralını harâca kesüp beher sene cizyesin gönderüp teslîm eylemek üzere şart eylemişdir. Bin kırk üç târîhinde Çasar Handrih Tirir nâm şehirde bir cumhûr müşâveresine cem' olup müşâvere-i mezbûrda çasar-ı mûmâ-ileyh hilâfları ile sulh u salâh içün müzâkere olunup çasar-ı müşârün-ileyh düşmanlarına cümlesine cürmlerin afv idüp müsâmaha eylemişlerdir[244]. Çasar-ı mezbûr Petar[245] hersekinin kızın Agnis[246] nâm kızı tezvîc idüp Engelhaym nâm mahalde sûr-ı çasara bilâ-ihtişâm vâkı' olmuşdur. Sâzende ve hanende vesâ'ir çengîlere virilecek ihsânı fukarâya virüp taksîm eylemişdir. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin kırk dörd senesinde Lotring herseği Gotfreyd[247], cumhûr beğlerinden ba'zıları ile ittifâk idüp Çasar Handriku'ya sû'-i kasdleri olup ama çasar-ı mûmâ-ileyh ferâset ile **(22a)** agâh olup basîret üzere hareket ve Eşpayer nâm mahalde cumhûr beğleri müşâveresinde iken bir levy ile mezbûr Lotring hersek ele getürüp habs ile ahz idüp müddet-i ömrini habste geçürmişdir. Bundan sonra çasar-ı müşârün-ileyh Handrikus asker-i bisyâr ile kalkup Macar kralı Hunotem[248] üzerine yürümüşdür ki kral-ı mezbûr mukaddemâ Beç eyâletlerin ve Par vilâyetlerin basup gasb [u] gāret eylemiş idi. Bunca mâl ve erzâk ve çok kimesneleri esîr idüp Macar tarafına götürmüşidi. Çasar-ı mûmâ-ileyh, Nemçe cumhûrı krallarının imdâdları ile ziyâde askerile Macar tarafına varup dâhil olacak

[241] 1034 yılı.
[242] Utrecht (Utreht, Otraht)
[243] Çekçe Bretislav.
[244] Çasar'ın kendisine aleyhtar olanları affettiği bu güne "Bağış Günü" ya da "*Hoşgörü Günü*" adı verilir.
[245] Poitou(Poitiers).
[246] Agnes.
[247] Godfrey.
[248] Bu dönemde Macar tahtında Arpad Hanedanlığı hüküm sürmektedir. Balada zikredilen tarih aralığında ise tahtta sırasıyla Kral Peter(1038-41/44-46), Samuel(Slt.1041-44) ve Andrew(I.Endre/1047-60) oturmaktadır. Bahsi geçen kralın bunlardan birisi olması gerekirken isim uyuşmazlığı görülmektedir. Bu sebeple tam olarak hangi kraldan bahsedildiği tespit edilememiştir.

esnâlarda Macar vilâyeti a‘yânları çasarı karşulayup sulh u salâh eylemek içün recâ etmeleriyle ba‘zı şurût üzere tarafeynin beyninde akd-i sulh olunup çasar-ı mûmâ-ileyh askerleriyle yine Alaman diyârları tarafına avdet eyledikden sonra Macar kralı olan Huno Macar a‘yânlarından elli nefer kibârların[249] katl eylemişdir ki niçün Nemçe çasarına mu‘în olup sulh **(22b)** taleb eylemişlerdir. Çasar-ı müşârün-ileyh işbu haberi istimâ‘ eyledikde tekrâr firâvân asker ile Macar tarafına revâne olup ve Macar kralı ile mukābil olduklarında tarafeynin beyninde bir azîm ceng vâkı‘ olup inhizâm Macar tarafında olup Çasar Handriku muzâffer olmuşdur. Ol cengde yirmi üç bin Macar askeri katl olunup rivâyet olunduğı üzere Nemçe askerinden ancak üç bin Nemçe kusür olmuşdur. Macar kralı bir karyeye firâr idüp karye-i mezbûrda kendi tâ’ifesinden katl olunmuşdur. Bundan sonra bütün Macaristân çasardan amân taleb idüp çasarın murâdı ne ise hâsıl olmuşdur. Bin elli beş târihinde yâhûd elli bir târîhinde çasarın bir oğlı dünyâya gelüp ismi Handrih dördünci[250] tesmiye olunup bin elli dört senesinde henüz sabâvet halinde Roma şehrinde imparatorluğa cülûs eylemişdir. İşbu Çasar Handrikus üçünci târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın bin elli altı senesinde mürd olup Eşpayer nâm mahalde defn olunmuşdur. Ol manastırda[251] **(23a)** ki babası Konradu mübâşeret idüp ve kendi tamam eylemişdir. Handric dördünci bu isimde üçünci bu isimde Handriku’nun oğlıdır. Babası mürd oldukdan sonra henüz beş yaşında iken tahta cülûs idüp ibtidâlarından anasıyla ma‘an hükûm [u] hukemâtları vech-i ahsen üzere olup ve kendi vâlidesinin terbiyesiyle me’vâ olup ama Nemçe cumhûrı beğleri ba‘zı mülâhaza ile kendi çasarların vâlidesinden taleb idüp aldıkdan sonra mezbûrun cumhûr beğleri çasarları henüz tıfliyyet hâlinde iken ba‘zı lûb u fend ile çasarın hâtırın ele alup beğlerin her biri çasardan taleb eyledikleri in‘âm u ihsânların murâdları üzere alup nâ’il nicesine mu‘âfiyetler berâtların virüp her ne taleb eyledilerse vücûda getürmüşlerdir. Ancak kral yâhûd çasar-ı mûmâ-ileyh bulûğa irişüp aklı gelince kendüsin aldayup hıyânet üzere olanları fehm idüp idrâk idince başka gûne harekete mübâşeret idüp âdet[ü] kānûn ve kitablarında olan şurûtları üzere kendüyi aldayan kimesnelerin cezâların virüp beyhûde **(23b)** alınan ihsânları ve mu‘âf berâtların redd itdürmişdir. Çasar-ı mezbûr ibtidâ Saks

[249] “Nüfuzlu ve soylu bey” anlamındadır.

[250] IV. Henry(Heinrich). Tarihte, Otto Handenı’ndan bu yana kilise ile hükümdarlar arasında yaşanan üstünlük mücadelesinde Papa VII. Gregorius tarafından aforoz edilerek, 1077’de perişan halde Alp(Alpes) Dağları’nı aşıp, papadan af dileyen hükümdar olarak bilinir. Maiyeti ile birlikte üç gece kar altında, Papa’nın ikamet ettiği Canossa Kalesi’nin kapısında bekletildikten sonra perişanlık ve pişmanlık içinde papadan af dileyerek bağışlanmıştır. Aslında durum; içerde Alman soyluları dışarıda ise Papa ile iki cephede mücadele etmenin zorluğunu gören Henry’nin sadece imparatorluğu korumak uğruna aşağılanmayı seçmesinden ibaretti. Ayrıntılı bilgi için bkz; Sayime Durmaz, “Yüksek Ortaçağ’da Papa-İmparator Çatışması: Kılıç ile Âsâ’nın Savaşı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Soyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2010).

[251] Speyer Katedrali.

herseği ile savaşup birbirleri üzerine askerler çeküp mâbeynde azîm cengler vâkı‘ olmuşdur. Çasar Handriku gālib olup Saks vilâyetlerin alup zabt u tasarruf eylemişdir. Bâ‘dehû Nemçe cumhûrı beğleri mâbeynlerinde bi’l-ittifâk bir Nemçe kralı dahi nasb eylemek murâdları olup Eşvab vilâyeti herseği Handrikus ismiyle müsemmâ nâm herseği getürüp Nemçe cumhûrı krallığına nasb eylemişlerdir. İşbu Handrikus Nemçe kralı, Barçpurg nâm şehri muhâsara idüp Çasar Handiriku askeriyle gelüp kral-ı mezbûrı muhâsaradan sürüp perâkende eylemişdir ammâ Rudolfus nâm hersek gelüp Barçburg Kal‘ası’n alup zabt eylemişdir. Çasar Handrikus tekrâr Nemçe askerleriyle gelüp Barçburg’ı alup zabt eylemişdir ve Rudolf Hersek ile bir azîm ceng olup[252] iki tarafdan ziyâde kanlar dökülüp âkıbet Rudolf mağlûb olup Handrikus gālib, Rudolf ziyâde mecrûh olmağla mürd olup Merseburg nâm mahalde defn olunmuşdur. **(24a)** Bundan Çasar Handrikus Eşvab vilâyetinin Guruf Frederih de Hohenstahen[253] nâm beğe virüp teslîm eylemişdir ki zîrâ mir-i mezbûr çasar-ı müşârün-ileyhin sâdıkane ağalarından idi. Hattâ mîr-i mezbûr çasarın damadı olup kızı Agnete’yi[254] tezvîc eylemişdir. Bu esnâlarda Saks tâifesi, mâbeynlerinde bir kral intihâb idüp nasb eylemişdir. Kral-ı mezbûrun nesli, Gruf Biçliburg dimekle ma‘rûf ammâ Saks tâ’ifesi beyninde bu husûs içün tefrikāt olup birileri kral-ı cedîde râzî olmayup fetret zuhûr idüp yine kendileri kralı vilâyetlerinden sürüp ihrâc eylemişlerdir. Kral-ı mûmâ-ileyh Tiriyir şehrine firâr idüp geldikde mahall-i mezbûrda olan piskobos yanına sokılup dururken kral-ı mezbûrı bir avrat taş ile urup katl eylemişdir. Bundan Çasar Handrikus, Eşvab tâ’ifesi ile sulh idüp bin seksen üç târîhinde Kara Orman[255] dimekle ma‘rûf vilâyetde çasar iki manastır kilisaları ve evkâfları ile binâ ihdâs idüp vaz‘ **(24b)** eylemişdir. Bin seksen târîhinde Çasar Handrikus ber-fend ile Agusburg[256] şehrin alup zabt eylemişdir. Târîh-i mezbûrda ehl-i İslâm Nemçe diyârlarına yürüyüp bî-hadd insân katl ve esîr idüp mâl-ı ganîmet götürmüşlerdir. Çasar Handrikus Nemçe cumhûrı krallarından ve sâir pür Nemçe askerlerinden asker-i bisyâr cem‘ idüp ve ehl-i İslâm askeri üzerine gidüp[257] İstanbul tarafına karîb bir mahalde bir ceng-i azîm ve kārzâr kurılup geçit? nâm mahalde ceng olup[258] vakt-i seherden ahşama değin katl [u] kıtâl olunup bî-emri’llâhu

[252] 14 Ekim 1080 Elster Savaşı.
[253] Frederick(Almanca Friedrich) de Hohenstaufen(Staufer).
[254] Agnes.
[255] Nemçe lisanında Şuvatizvalt(Schwarzwald). Diğer tabirleri ise Nigrasilo, Hersiya, Hertizvalt ve Torençervalt’dır.
[256] Augsburg.
[257] Birinci Haçlı Seferi.
[258] Haçlılar ile Anadolu Selçuklu Devleti arasında 1096 Kırgeçit(Drakon) Muharebesi ve 1097 Dorileon Muharebesi gerçekleşmiş; Drakon Muharebesi Haçlıların yenilgisiyle sonuçlanırken Dorileon’da ise Selçuklular yenilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Erkan Göksu, “Haçlıların Anadolu’daki İlk Faaliyetleri ve Kırgeçit(Drakon) Savaşı (1069)”, *EKEV Akademi Dergisi*, 39/2009(Bahar), s. 363-70.

te‘âlâ asker-i İslâma şikest vâkı‘ olup çasar gālib olmağla Antakıye şehrini tavâif-i Nasârâ alup zabt u Kuds-i mübarekeyi dahi alup zabt eylemişlerdir. Ve Lotringi herseği olan Gotferid[259] nâm herseği ibtidâki Kuds-i şerîf krallığına nasb olunmuşdur. Târîh-i mezbûrda çasar Regenşburg nâm şehirden cümle Yahûdîleri sürüp izâle itdürmişdir**.** Bundan sonra çasar-ı merkūm Ahe nâm mahale gelüp cümle erkân-ı devleti muvâcehesinde sahih vasiyetnâme düzüp **(25a)** kebîr oğlı Konradu’yı Nemçe Krallığına nasb idüp cülûs olunmuş iken cumhûr beğlerinden ba‘zıları çasarın sagīr oğlı Handriku’yı Nemçe krallığına cülûs itdürmişlerdir. Bu çasar, Liyitig[260] nâm mahalde mürd olup elli sene tamâm çasarlığından sonra Eşpayer nâm mahalde defn olunmuşdur[261]. Handrikus beşinci[262] bu isimde dördünci Handriku’nun oğlı, târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın bin yüz yedi senesinde babasından sonra çasarlığa cülûs idüp yirmi sene hükm-i hükemât idüp ibtidâ-i hükûmetinde Leh[263] tarafına sefer idüp ceng ü cidâl eylemişdir ki zîrâ Lehlü tâ’ifeleri çasara âid olan virgülerin virüp teslîm etmedikleri eclden vâkı‘ olmuşdur. Çasar-ı mûmâ-ileyh Leh tâifesin te’dîb idüp virgülerin izdiyâd idüp cebren ve kahren almışdır. Lehlüye cizye bağlamışdır. Bundan sonra çasar-ı merkūmı Roma Papası Paşli[264] nâm papas ba‘zı husûs içün bir du‘â yâhûd la‘net idüp husûs-ı mezbûr içün çasar, papa üzerine sefer idüp ceng ü cidâl üzere iken ba‘zı ehl-i kitâb beğler vâsıtasıyla **(25b)** mâbeyn bulunup papa-yı mesfûr çasar-ı mezbûrı la‘netdten halâs eylemişdir. Bu esnâlarda kal‘a-i Burmos çasara itâ‘at etmeden kalup isyân üzere oldukları eclden, çasar-ı mûmâ-ileyh askeri ile varup kal‘a-i mezbûrı muhâsara ve ba‘dehû yürüyüş ile feth [ü] teshîr idüp derûn kal‘ada olan yerlülerin katl [ü] gāret idüp ahâlî-i kal‘a çasardan amân recâ idüp mâl-ı firâvân virmeleriyle amân ihsân olunup mu‘âfiyetleri ziyâde mâla olmuşdur. Bu çasar zamanlarında vilâyeti Pomariyye, Rim Papa mezhebine girüp âyînlerin kabûl eylemişlerdir. İşbu çasarın varisi olmamağla, târîh-i Îsâa *aleyhi’s-selâm*ın bin yüz yirmi beş senesinde çasarlık tâcın ve topuzın ve sâir alâmet-i mühimmâtın Karlştain[265] didikleri kal‘aya koyup kendi Utrih nâm mahalde mürd olup babası yanına Eşpayer nâm mahalde defn olunmuşdur. Lotariyus bu isimde ikinci Saks herseklerinden olup târîh-i Îsâ’nın bin yüz yirmi sekiz

[259] İlk Kudüs Kralı Godfrey de Bouillon.
[260] Liège(telaffuz Liyej)/Almanca Lüttich.
[261] Speyer Katedrali.
[262] V. Henry. Salian Hanedanı’nın son üyesidir.
[263] Lehistan-Polonya(Polonia)Osmanlı kaynaklarında “Leh” veya “Lih” şeklinde ifade edilir.
[264] II. Paschal(Pascal)/Latince Paschalis.
[265] 14. yüzyılda IV. Charles tarafından yaptırılan ve taç, mücevher gibi kraliyet hazineleri ile kutsal emanetlerin saklanması ve korunması amacıyla kullanılan Karlstejn(Prag’da) kalesi ile karıştırılmamalıdır. Zira metinde zikredilen 1125 tarihinde bu kale henüz mevcut değildir. Bu sebeple bahsi geçen yer Almanya’nın Bavyera eyaletinde bulunan Karlstein Kalesi olmalıdır.

senesinde Nemçe cumhûrı kralları ma‘rifetleriyle çasarlığa nasb olunup on bir sene hükûmet **(26a)** idüp çasarlık eylemişdir. Ama cumhûr kralları bu herseği çasarlığa intihâb eyledikleri eclden Eşvab herseği Feriderikus[266] ve Frank herseği Konradus bu ikisi dahi Handrikus beşinci çasarın karındaşları oğulları[267] olup çasar-ı cedîd üzerine sefer eylemek kasdında olup lâkin Çasar Lotariyus mezbûrları men‘ ü def‘ idüp kendüsiyle sulh u salâh eylemek üzere yola getürmişdir. Târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın bin yüz kırk bir senesinde Beç herseği Handrikus firâvân Nemçe askerleri cem‘ idüp Macar Kralı Gayzam üzerine yürüyüp iki cânibden askerler birbirleriyle mukābil olup tarafeynden bir ceng-i azîm vâkı‘ olup Nemçe askeri münhezim olup niçe bin Nemçe katl olup Beç herseği şey’-i kalîl asker ile yine Beç tarafına firâr eylemişdir. Bu esnâlarda Latariyus vâfir asker ile Frengistân tarafına Roma şehrine revâne olup ahâlî-i Roma çasar-ı mezbûra istikbâl idüp ta‘zîm ile derûn-ı şehre getürüp vakt-i mezbûrda Rim papası olan İnnoçençeyu[268] nâm papa ma‘rifetiyle Roma imparatorluğı tâcın giyüp Roma çasarı **(26b)** olmuşdır. Çasar-ı müşârün-ileyhin makarr-ı hükûmetleri Bariçpurg idi. İşbu çasar Danimarka kralı ile ceng ü cidâl idüp kral-ı mezbûrı Alaman cumhûrı krallarından olmak üzere cebren kā‘il itdürmişdir. Çasarı mûmâ-ileyh tekrâr asker-i bisyâr ile Frenk vilâyetlerine varup Mayiland herseği ile Fersevona herseği mâbeynlerinde olan nizâ‘ ve ceng ü cidâli def‘ [ü] ref‘ idüp musalâha üzere itdürmişdir. Roma ahâlîleri üzerine adâvet üzere hareket iden Rogeri[269] nâm herseği Şanpanya[270] ve Apolanya[271] tarafında bozup Roma tarafına emniyet tahsîl eylemişdir. Ba‘dehû çasar-ı mezbûr askeri ile Nemçe diyârı cânıblerine avdet idüp yürüdükde Tiryenet[272] nâm mahalle karîb nâgehân mat‘ûnen[273] mürd olmuşdur. Târîh-i Îsâ’nın bin yüz otuz sekiz senesinde vâkı‘ olmuşdur. Konradus üçünci bu isimde Frenk herseği olup Handrikus beşinci bu isimde, çasarın kız karındaşı oğlı olup târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın bin yüz otuz sekiz senesinde Alaman **(27a)** cumhûrı kralları ma‘rifetiyle Koblenç[274] nâm

[266] Bazı kaynaklarda aynı isim harekeli olarak “Firiderikus” şeklinde de geçer. Metinde ise hareke kullanılmadığı için “Feriderikus” şeklinde okunmasının daha doğru olacağı düşünülmüştür.
[267] V. Henry’nin yeğenleri yani kız kardeşi Agnes’in Svabya Dükü Frederick’den olma çocuklarıdırlar.
[268] Innocent(Latince Innocentius).
[269] Sicilya Kralı II. Roger(Ruggeru).
[270] Campania. İtalya’nın güneyinde Napoli, Avellino, Salerno, Caserta ve Benevento illerini kapsayan bölgeye verilen addır. “Roma Ovası” olarak da bilinir.
[271] Apolia(Apulia, Puglia). İtalya’nın güneyinde Campania ile komşu fakat Adriyatik sahili tarafında olan; Foggia, Bari, Taranto, Brindisi, Lecce ve Barletta Andria Trini kıyı illerini kapasayan bölgedir.
[272] Trol(Almanca Tirol)
[273] Veba.
[274] Almanca Koblenz/Fransızca Coblence.

şehirde Nemçe çasarlığına intihâb olunup nasb olunmuşdur[275]. Beş sene hükûmet eylemişdir. Payer vilâyetinin herseği olan Handrikus[276] çasar-ı cedîd üzerine adâvet üzere olup çasar-ı müşârün-ileyh Konradus, hersek-i merkûmı Regenşburg şehrinde olan cumhûr müşâveresine ihzâr idüp lâkin hersek-i mezbûr cem'iyete gelüp dâhil olmayup kendi mesâlihin elçisi ile görmek murâd idüp lâkin elçi-i mezbûrı mesâlihi ile Çasar Konrad kabûl etmeyüp müsâ'ade olunmamağla elçisi girü gelüp dâhil olduğı birle hersek-i Handrikus cidd ü cehd idüp Freng herseklerinden Rogeri nâm beği ve Macar kralını dahi tahrîk idüp Çasar Konrad üzerine sefer eylemek ittifâk üzere olup bu sebep ile Çasar Konradu murâd[u] maksûdı üzere Roma tarafına varup tâc giymek mümkin olmayup çasar-ı müşârün-ileyh firâvân Nemçe askerleri cem' idüp Payerfürşt ile müttefik olan Frenk tâ'ifesi ve Eşvab ve Eşvariçepolid[277] ya'ni Kara Ormanluları bir mahalde mezbûrlar ile **(27b)** mukābil olup tarafeynin beyninde bir ceng-i azîm vâkı' ve kanlar dökülüp hersek-i merkūm imdâdları ile bozılup perâkende vü perîşân olup Frenk tâ'ifesinden ve Payer vilâyeti askerlerinden firâvân esîr alınup Konrad Çasar zabtına girmişlerdir. Hersek-i mezbûr münhezim olup firâr eyledikden sonra Çasar Konradus varup Payer vilâyetinin dahi zabt u rabt idüp dilediği kimesneye tevcîh eylemişdir. İşbu çasar Nemçe tâ'ifesin sevüp rağbet etmekle Nirenberg[278] nâm şehri, azîm ve atîka binâlar ile tezyin idüp ahâlî-i merkūma vâfir mu'âfiyet sözleri virüp ihsân eylemişdir ve şehr-i mezbûrda meşhûr olan Egidiyu[279] nâm kilisayı müceddeden binâ eylemişlerdir. Târîh-i Îsâ'nın bin yüz kırk altı senesinde mâh-ı Mayısın nısfından sonra yaz eyyâmlarında bütün Nemçe vilâyetlerinde bir şiddet-i şitâ vâkı' olmuşdur ki ne kadar meyve vesâir nebâtât[280] var ise üşüyüp helâk olmuşidi. Târîh-i mezbûrda ya'ni bin yüz kırk altı senesinde Çasar Konradus Nemçe askerinden asker-i bî-sümâr ile ve Fransız kralı[281] ile birlenüp ehl-i İslâm üzerine Anatol[282] **(28a)** ve Arabistân taraflarına yürüyüp ol havâlîlerde mukābil olunup kerrât ile tarafeynin beynlerinde ceng-i azîm vâkı' olmuşdur[283]. Gâh ehl-i İslâm gālib olup ve gâh mağlûb olup meydân çasar tarafında kalmış idi. Kuds-i mübârek'e karîb Nemçe askerleriyle çasar ve Fransız gelmiş iken gene avdet eylemek iktizâ etmekle çasar başka sefâin ile girü gelüp ve Fransız kralı

[275] III. Otto'nın getirdiği sistem üzerine elektörler Koblenz'de bir araya gelerek III. Conrad'ı Alman kralı olarak seçmişlerdir. Taç giyme töreni ise geleneksel olarak Aachen şehrinde yapılmıştır. Fakat Roma'ya hiçbir zaman gidemediği için hayatı boyunca imparatorluk tacını giyememiştir.
[276] II. Lothair'in damadı olan Bavyera ve Saksonya Dükü Henry. Lothair'in tek çocuğu olan Gertrude ile evlidir.
[277] Almanca Schwarzwald.
[278] Nirinberg(Nürnberg).
[279] St. Egidien Kilisesi.
[280] Metinde "nebadât" şeklinde yazılmıştır.
[281] VII. Louis.
[282] Anadolu(Natoliya).
[283] İkinci Haçlı Seferi (1146).

Luduvikus[284] askeri ile başka avdet idince rûy-i deryâda ehl-i İslâm tarafından mağlûb olup kral-ı mezbûr tutulup ehl-i İslâma esîr olmuşdur[285]. Çeçilya kralı olan Rugiro[286] vâsıtıyla esîrliğinden istihlâs olunup gene vilâyetine gelmişdir. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin yüz elli üç senesinde Konradus Nemçe vilâyetinde mürd olup Eşvab vilâyetinde Luri manastırında defn olunmuşdur. Bu çasar ancak on beş sene çasarlık hükûmetin eylemişdir. Feriderikus Barbaroza[287] Eşvab herseği olup, Barbaroza dimek kızıl sakal dimek olur, mahlası olan yirmi birinci Nemçe çasarıdır. Târîh-i **(28b)** Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin yüz elli üç senesinde Nemçe cumhûrı krallarının intihâb etmeleri ile çasarlığa nasb olunup otuz yedi sene çasarlık hükûmetinde kalmışdır. Çasar-ı mezbûr ibtidâ-i hükûmetlerinde niçe krallardan ve cumhûr beğlerinden küberâ[da]n hedâyâlar gelüp virilmişdir. Bu vakitlerde Alaman diyârlarında bir mertebe bolluk ve ganîmet var idi ki şarabı su yerine kirac ile mahlût idüp dîvârlar binâsına isti'mâl olunurdı. Bu çasar kendi hâlinde halîm kimesnelerden olup Danimarka herseğin ibtidâ krallık virüp tâcdarlık eylemek ruhsat virmişdir deyü çasar sulh u salâha rağbet idüp muhassal sulh olmağla Saks herseği Handrikus ile Beç herseği diğer Handrikus mâbeynlerinde mücâdele ve muhârebe olup Payer vilâyetinin her biri ben zabt iderim deyü beynlerinde ceng ü katl [u] kıtâlı def' ü ref' idüp mâbeynlerini musâlaha etmekle ıslâh-ı zât-ı cânibeyn kılmışdır. Çasar-ı müşârün-ileyh Nemçe tâ'ifesinden asker-i bisyâr cem' idüp Frengistân cânıblerine varup Mayiland didikleri şehr-i azîmi ve **(29a)** ve kal'a-i metîni muhâsara idüp vâfir eyyâm mürûrından sonra harb-i dest ile kal'a'i zabt idüp hattâ şehr-i mezbûrun burç [u] baruların hâk ile yeksân ve binâların hedm-i harâb idüp hâli komuşdur. Bundan gayrı Frenk diyârında niçe kal'a ve şehirleri ki kendüye itâ'at etmeyenleri alup zabt eylemişdir. Bu esnâlarda ki çasar Frengistân tarafında asker ile meks iderken Nemçe cumhûr beğleri beyninde azîm ihtilâl harb [u] kıtâl zuhûr etmekle çasar-ı müşârün-ileyh askeri ile avdet idüp vilâyeti Alaman'a gelince vâkı' olan ihtilâli def' ü ref' eyleyüp ortalığı âsûde hâl üzere idüp def'-i nizâ eylemişdir. Çasar-ı mûmâ-ileyh Kolçı boyı beğinin kızın[288] kendüye tezvîc eylemiş idi. İşbu zevcesinden beş er oğlanı dünyâya gelüp biri Handrikus ismiyle müsemmâ, ikincisi Feriderikus, üçüncüsi Konradus ve dördüncüsi Filip, beşincisi Otto ismiyle müsemmâ evlâdları olmuşdur[289].

[284] Zikredilen kişi VII. Louis'dir.
[285] Elimizdeki mevcut bilgilerden yola çıkarak, II. Haçlı Seferi'nde Fransız veya Alman kralının esir düşmedikleri bilinmektedir. Metinde yahud tercümede kullanılan yabancı tarihlerde, konunun bu şekilde nakledilmesi oldukça ilginçtir.
[286] Sicilya(Ceciliya) kralı II. Rugerro.
[287] Frederick Barbarossa(d.1120-ö.1190)-(Slt.1153-90).
[288] Burgonya Kontesi Beatrice.
[289] Bunlar buluğa erenler olup sırasıyla; Henry, Frederick, Otto, Conrad ve Philip'dir.

Çasar-ı müşârün-ileyh karındaşı Konradu'yı Kolçı boy beği Nehr-i Reyn tarafında nasb eylemişdir. İşbu Konradu Heidelberg şehrin kal'a divarları ile istihkâm **(29b)** virüp derûn-ı şehirde atik binâlar ihdâs ve tezyîn eylemişdir. Nayiburg nâm şehirde Kolçı vilâyetinde bir kızlar manastırı binâ idüp ziyâde vakıflar vesâir yüzden ve vezâifler ta'yîn idüp vaz' eylemişdir. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin yüz yetmiş dört senesinde çasar Barbaroza azîm asker ile Frengistân tarafına yürüyüp Agic? nâm mahal ile Mayiland arasında Frenk askeri ile Nemçe askerleri mukābil olup bir azîm ceng ü cidâl ve katl[u] kıtâl olup çasar askeri tarafına inhizâm vâkı' olup niçe bin Nemçe askeri katl olunup kendi bir mikdâr asker ile yine Nemçe diyârına gidüp oğlı Otto yanına firâvân asker ta'yîn idüp varup Venedik şehrin muhâsara eylemişlerdi. Ammâ cihet-i muhâsarada Frenk tâ'ifesi sagîr kayıklar ile ba'zı yerde pusuya girüp bir takrîb ile çasar oğlı Otto Frenk eline girüp esîr olmağla Nemçe askeri muhâsara-i mezbûrdan ferâgat idüp avdet eylemişlerdir. Çasar Barbaroza bî-hasebi'l-iktizâ oğlun halâs eylemek içün Venediklünün murâdlarınca mâbeynde sulh eylemek iktizâ etmişdir. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin **(30a)** yüz seksen bir senesinde Çasar Feriderikus Mayenç[290] nâm şehirde bir cumhûr müşâveresi içün etraf kralların ve beğlerin cem' idüp müşâverelerinde ehl-i İslâm üzerine bir külliyetlü Nemçe askeri ile varmak murâd idüp ammâ sene-i mezbûrda Çasar Feriderinç ba'zı vilâyetlerin oğullarına taksîm idüp memâlik-i Roma'yı yani Nemçe çasarlığı diyârların yâhûd Nemçe krallığın Otto nâm oğluna virüp Purgond vilâyetlerin Ferideriku ismiyle müsemmâ olan oğlına virüp Eşvab vilâyetin küçük oğlına virüp bin yüz seksen üç târîhinde çasar Barbaroza, Frank kralı Longevar ile musalâha idüp ba'dehû asker-i bisyâr ile Kuds-i mübârek tarafına varmak, ol diyârları ehl-i İslâm elinden almak kasdıyla yürüyüp diyâr-ı İslâm taraflarına varınca çasar-ı mezbûra cünûn gelüp âklın zâyi' idüp akabince mürd olup Kıbrıs nâm mahalde defn eylemişlerdir[291]. Çasar-ı mezbûrun oğlı Ferideriku ol asker üzerine serdâr olup Nemçe askerleri yine Alaman tarafına getürmek üzere iken Antakya nâm mahalle geldiklerinde askeri içine bir azîm tâ'un hastalığı girüp **(30b)** ekser halkın telef olup çasarzâde Feriderikus dahi Ahe şehri kurbunda katl olunmuşdur. Handrikus altıncı bu isimde Nemçe çasarı olan mukaddemâ Eşvab herseği iken ve Barbaroza'nın oğullarından olup târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin yüz doksan senesinde Alaman çasarlığı tahtına cülûs idüp on sene mikdârı hükm-i hükemat eylemişdir. İşbu çasar Handrikus ibtidâ-yı hükûmetlerinde Frengistân tarafına asker-i bisyâr ile varup azîm

[290] Mainz

[291] Friedrich Barbarossa'nın, Göksu Irmağı'nda boğularak öldüğünü kesin olarak biliyoruz. Fakat boğulma sebebi üzerine ise tarihçiler farklı görüşler bildirmişlerdir.

ceng ü cidâl ve harb [u] kıtâl idüp niçe şehirler ve kal‘alar alup zabt u tasarruf idüp Anabolı[292] Kal‘ası’n muhâsara eylemiş idi ve lâkin hîn-i muhâsarada askeri arasında ta‘ûn hastalığı zuhûr etmekle muhasarâyı kaldırup ferâgat eylemişdir. Bu esnâlarda ba‘zı Frenk beğleri Anabolı tarafında çasar üzerine yürüyüp adâvet üzere olmalarıyla çasar-ı müşârün-ileyh mezbûrlara karşu koyup def‘-i ref‘ eylemişdir. Târîh-i Îsâ’nın bin yüz doksan iki senesinde Frenk tâ’ifeleri askeri bî-şümâr ile gelüp çasar-ı mûmâ-ileyh üzerine yürüyüp mâbeynde bir ceng-i azîm vâkı‘ olup tarafeynden niçe bin cân telef **(31a)** olup hâk ile yeksân olmuşdur. Âkıbet çasar gālib ve Frenk askerleri mağlûb olup bütün Frengistân ile Çeçilya krallığı çasar hükümetine girüp zabt ve tasarruf eylemişdir. Bundan sonra çasar-ı müşârün-ileyh ziyâde ihtişâm ve alay ile Palermo nâm şehrine Çeçilya vilâyetine girüp[293] nüzûl eyledikde İstanbul pâdişâhının kızın İrene[294] nâm bânûyı karındaşı Filip’e tezvîc idüp getürmişdir ve kendüsiyle ma‘an Nemçe vilâyetine nakl eylemişdir ve Aguspurg[295] nâm şehr-i azîmde düğünleri ve leyle-i zifâfları vâkı‘ olmuşdur ve çasar-ı mûmâ-ileyh Pulya[296] kralının zevcesini esîr idüp Sibeyila[297] nâm kraliçeyi ma‘an diyâr-ı Alaman’a nakl eylemişdir ve Sand Atleniburg nâm mahalde bir manastıra vaz‘ eylemişdir. Feriderikus ikinci[298] bu isimde Handrikus altıncı bu isimde çasarın oğlı olup târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın bin yüz doksan altı senesinde cumhûr kralları ma‘rifetleri ile henüz sabâveti halinde iken Nemçe cumhûr krallığına intihâb olunup nasb olunmuşdur. Ama hükm-i hükemâtı vâfir zamân mürûrından sonra vâkı‘ olmuşdur. İşbu **(31b)** Feriderikus Çasar, Nemçe askerinden asker-i bisyâr cem‘ idüp ehl-i İslâm üzerine Kuds-i mübârek’eye varınca göndermişdir[299]. Filip, yirmi üçünci Alaman ve Roma çasarı Eşvab herseği idi[300]. Târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın bin iki yüz senesinde Nemçe cumhûrı kralları ma‘rifetleriyle Alaman çasarlığına intihâb olunup cülûs eylemişdir ve dokuz sene çasarlık hükûmetin eylemişdir. Çasar-ı müşârün-ileyh ibtidâ-i hükûmetlerinde Saks herseği Otto nâm hersek ile azîm ceng ü cidâl üzere olup gâh Otto nâm herseği, cumhûr beğleri Nemçe çasarlığına nasb idüp gâh Filip Çasar’ı intihâb idüp bu husûsda tarafeynin beyninde ziyâde katl[u] kıtâl vâkı‘ olmuşdur. Bin iki yüz üç târihinde Filip Çasar askeri kalkup Tiring[301] herseği Hermanus[302] üzerine

[292] Muhtemelen Anapoliye(Napoli).
[293] 25 Aralık 1194.
[294] Bizans İmparatoru II. Isaakios(Isaac) Angelos’un kızı Irene Angelina. Sonra adı Maria olarak değiştirilmiştir.
[295] Augsburg.
[296] İtalyanca Puglia/Arnavutça Pulia/Yunanca Apoulia.
[297] Apulia Dükü ve Sicilya Kralı Tancred’in eşi Sibylla.
[298] II. Friedrich (d.1194-ö.1250).
[299] Altıncı Haçlı Seferi(1228-29).
[300] Frederick Barbarossa’nın oğlu, VI. Henry’nin kardeşi, II. Friederich’in amcası, Svabya Dükü Phlip.
[301] Türingiya, Thuringia, Almanca Thüringen.

yürüyüp birbirleriyle mukābil oldukda Çasar Filip tarafına şikeste vâkı‘ Hermanus gālib olup çasar-ı mezbûrı Azkurn Kal‘ası’nda muhâsara eylemek üzere kal‘a-i mezbûrı ihâta idüp **(32a)** ve lâkin Filip bu ahvâli müşâhede etmekle pîşîn kal‘a-i mezbûrdan çıkup âhar tarafa gidüp asker cem‘ine sa‘y idüp vâfir asker ile tekrâr varup bütün Tiring vilâyetlerin alup zabt eylemişdir. İllâ birkaç hisârları kalmış idi ki alınmadı. Çeh kralı bir mikdâr asker ile Otto nâm herseğe imdâda gelüp bir ceng dahi vâkı‘ olup Çeh kralı ile Otto münhezim olup Çeh kralının vâfir askeri katl olunup perâkende vü perîşân olup bundan sonra Filip Çasar Otto nâm çasarı Köln nâm kal‘a-i azîmde muhâsara idüp hattâ muhâsarada Otto vâfir asker ile bir gice taşra yürüyüş idüp ceng iderek söküp çıkmışdır[303]. Kal‘a-i mezbûrı Filip Çasar feth [ü] teshîr eylemişdir ve derûn-ı kal‘ada niçe bin yerlü esnâfları katl olunmuşdur. İşbu Çasar Filip’in iki kızı var idi[304]. Birin Çeh kralına tezvîc idüp ve bir kızın Paraband[305] herseğine virmişdir. Bundan sonra Filip eyyâm mürûrından sonra bin iki yüz sekiz târîhinde Pamberg[306] şehrinde mürd olmuşdur. **(32b)** Otto dördünci bu isimde Saks herseği Çasar Filip kızının eri olup târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın bin iki yüz sekiz senesinde Nemçe cumhûrı kralları ma‘rifetleri ile Alaman çasarlığına intihâb olunup nasb olunmuşdur. Ancak dört sene mikdârı hükûmet idüp bin iki yüz dokuz târîhinde çasar-ı müşârün-ileyh vâfir asker ile Frenk tarafına Roma şehrine revâne olup varup dâhil olduklarında ahâlî-i Roma çasar-ı mûmâ-ileyhi ta‘zîm ü tekrîm ile şehre getürüp indirmişlerdir ve Unnoçençeyus[307] nâm Rim Papa ma‘rifetiyle Roma çasarallığına tâc giyüp Roma çasarı olmuşdur. Bu esnâlarda Roma ahâlîleri ile Nemçe tâifesi beyninde bir azîm fetret zâhir olup vâfir insân aralıkda telef olmuşdur. Çasar-ı müşârün-ileyh kalkup Mayilande[308] taraflarına revâne olmuşdur. Mahall-i mezbûrda Nemçe diyârı tarafından ve Longvar tâ’ifesinden vâfir asker cem‘ idüp tekrâr Roma üzerine varup şehr-i mezbûrı muhâsara idüp harb-i dest ile alup gerek şehr-i mezbûrı vesâir **(33a)** şehir ve kasabâtı harâb eylemişdir. Bundan sonra Çasar Otto askeri ile Nemçe diyârları tarafına revâne olup Northausen[309] nâm mahalle geldikde Çasar Filip’in kızını kendüye tezvîc eylemişdir. Ancak bî-emr-i Hudâ birle leyle-i zifâfdan üç gün mürûrından sonra ansızın zevci fevt olmuşdur. Ba‘zıları dimek isterler

---

[302] I. Hermann.
[303] Bu mücadelelerde Otto’ya sadece Köln şehri halkı sadık kalmıştır.
[304] Dört kızı vardır. Bunlar sırasıyla; Beatrice, Cunigunde, Maria ve Elizabeth’dir. Eşleri ise sırasıyla; Kutsal Roma İmparatoru IV. Otto(yukarıda Filip ile savaş halinde olan), Çeh/Bohemya Kralı I. Wenceslaus(Vaclav), Brabant Dükü Henry ve Kastilya Kralı III. Ferdinand’dır.
[305] Brabant.
[306] Bamberg.
[307] III. Innocent(Latince Innocentius).
[308] Milano.
[309] Nordhausen.

ki mezbûreye zehr-i kâtil virilüp telef olmuşdur. Çasar Otto'nun ardısı olan Parabant herseği askeri ile gelüp Linc Kal'ası'n muhâsara idüp kalîl eyyâmda kal'a-i mezbûrı feth idüp mahall-i mezbûrda mürd olmuşdur. Bu esnâlarda Nemçe cumhûrı kralları müctemi' olup mâbeynlerinde ittifâk eyledikleri üzere Roma krallarından kral-ı cedîd olan nâm kralı da'vet idüp Nemçe krallığına intihâb eylemişlerdir. Feriderikus ikinci bu isimde, Handrikus altıncı çasarın oğlı Eşvab vilâyetinin herseği ve Çeçilya kralı alup henüz sabâveti hâlinde iken Alaman cumhûrı kralları ma'rifetiyle Alaman krallığına intihâb olmuş idi ve Otto çasarın hâl-i hayatında Nemçe krallığı hükûmetinin idüp **(33b)** işbu Feriderikus Çasar Otto ile çasarlık tâcı içün azîm ceng ü cidâl üzere olup gâh Ferideriku gâh Otto muzaffer olup mâbeyninde hezâr katl[u] kıtâl vâkı' olmuşdur. Otto Çasar Fransız kralı ile ve Flander[310] beği olan Ferdinandus ile ittifâk üzere olup mezbûrun askerleri müctemi' olup Tornak[311] nâm mahalde mâbeynlerinde bir ceng-i azîm vâkı' olup niçe bin insân telef olup hâk ile beraber olmuşdur[312]. Feriderikus bunların üçüne dahi gālib gelüp Otto ile Fransız Kralı Yohannez[313] münhezimen firâr idüp Felemenk beği Ferdinandus esîr olmuşdur. Bunun akabinde Otto, Saks vilâyetinde mürd olup Feriderikus Ahe nâm mahalle varup cumhûr beğleri ma'rifetleriyle çasarlığa cülûs eylemişdir. Bundan sonra Feriderikus kalkup askeri ile bu Lotring ve Mayenç ve Linc ve Tirir vilâyetleri cümlesin zapt ve Paraband hersekin kendüsine itâ'at itdürdüp ınkıyâda getürmüşdür. İşbu Çasar Feriderikus Nemçe askerinden asker-i bisyâr cem' idüp kendi başına **(34a)** askeriyle ehl-i İslâm üzerine sefere varup[314] vakt-i mezbûrda olan Sultân yâhûd halîfe[315] ile sulh eyleyüp Kuds-i şerifi yine çasara virüp teslîm eyledikde çasar-ı müşârün-ileyh askeri ile diyâr-ı Alaman'a avdet idüp bin iki yüz yirmi târîhinde Prusya vilâyetinde olan Nemçe çelebîleri ta'bîr olunur, Rim Papa ma'rifetiyle papa mezhebine girüp âyîn-i mezbûrı kabûl eylemişdir ve bütün Prayes vilâyeti mezbûrlara virilmişdir. Feriderikus Çasar'ın oğlı Handrikus kendi babası üzerine asker çeküp adâvet üzere olup katl ü kıtâl üzere iken babası oğlı Handriku'yı bozup kendisin tutup esîr idüp ahz u habs ve Pulya tarafında zindanda mürd olmuşdur. Yâhûd zindanda katl olunmuşdur. Ba'dehû Feriderikus firâvân asker ile Frengistân taraflarına varup Longvar tâ'ifesiyle ceng idüp niçe bin Frenk tâ'ifesin katl idüp Mayiland nâm mahalde

[310]Felemenk memleketi. Filandirya/Falndra/Falnders/Fransızca Falandre/Felemenkçe Vlaanderen.
[311] Tournai/Tornai/Holandaça Doornik/Latince Tornacum. Belçika'dadır.
[312] 27 Temmuz Bouvines Savaşı. Fakat burada bir karışıklık söz konusudur. Zira II. Frederick ile Fransa Kralı II. Philip; IV. Otto, İngiltere ve Falanders kralına karşı savaşmıştır. Yani Falndr kralının Otto ile müttefik olduğu doğrudur. Lakin Fransa ile müttefik değildir. Fransa, Çasar Frederick ile beraber Otto'ya karşı savaşmıştır.
[313] John.
[314] Altıncı Haçlı Seferi (1128-29).
[315] Eyyübi Sultânı El-Kâmil(d.1180-1238). 1 yıl hüküm sürmüştür.

Venedik hersekin oğlı nâm beği bir kuleden aşağı salıp itdürmüşdür. İşbu âkıbet sebebiyle vâfir vilâyetler kendüye itâ‘at **(34b)** üzere olup inkıyâd eylemişlerdir. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin iki yüz kırk beş senesinde Nemçe cumhûrı boyı beğleri Frankfurt[316] nâm mahalde cem‘ olup mâbeynlerinde cumhûr müşâveresi olup cem‘iyet-i mezbûrda cümlenin ma‘rifetiyle Tiring vilâyetinin beği olan Handrikus[317] nâm beği Feriderikus üzerine Nemçe çasarlığına intihâb olunup kabûl eylemişlerdir. Konradus, Ferideriku'nın oğlı bu husûsı görüp intihâb olunan çasar üzerine asker ile yürüyüp Frankfurt nâm mahalde bir azîm kanlu ceng vâkı‘ olup Konradus mağlûb ve yeni çasar gālib gelüp düşmanın perâkende vü perîşân eylemişdir[318]. Çasar-ı mezbûr varup Ulum[319] Kal‘ası'n muhâsara idüp hîn-i muhâsarada esnâ-i cengde çasar-ı müşârün-ileyh kal‘adan bir ok ile mecrûh olup ol zahmeden mürd olmuşdur[320]. Bilhelmus Felemenk vilâyetinden bir beğ olup[321], Çasar Feriderikus'dan sonra Köln nâm mahalde Nemçe cumhûrı beğleri ma‘rifetiyle Nemçe çasarlığına intihâb olunup çasarlığa cülûs eylemişdir. Müşârün-ileyh Bilhelmus, sâbıkā **(35a)** Çasar Feriderikus oğlı Konradus ile mâbeynlerinde azîm ceng ü cidâlları olup mâbeynde niçe bin can telef olup Konradus tarafına inhizâm vâkı‘ olup askerinden ekseri katl olunmuşdur. Bundan sonra Çasar Bilhelm ba‘zı Nemçe cumhûrı beğleri ile müttefik üzere olup vâfir asker ile Köln nâm mahalle gelüp mahall-i mezbûr, Frisland[322] ve Holand üzerine yürüyüp mahall-i mezbûra vardıkda mâbeynlerinde azîm katl [u] kıtâl vâkı‘ olup ahâlî-i Fris ve Holand, Çasar Bilhelm'a gālib olup çasar mağlûb olmağla askerinden dahi ekseri katl olunup perâkende olmuşlardır. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin iki yüz elli altı senesinde Çasar Bilhelmus vâfir Nemçe askerleri ile tekrâr Frisland ve Holand üzerine yürüyüp tekrâr birbirleriyle mukābil olduklarında azîm ceng ü cidâl vâkı‘ oldukdan sonra Çasar Bilhelm tarafına yine inhizâm vâkı‘ olup hattâ çasar kendi dahi ol mevki'de katl olunmuşdur. İşbu çasar yedi sene kadar çasar hükûmeti idüp bunun gününde cumhûr beğleri mâbeynlerinde azîm **(35b)** ihtilâle düşüp çasar-ı mezbûrun mürd olduğundan nizâ‘ları ziyâde olup cumhûr beğlerinden her biri çasarlık tâcın taleb idüp ben çasar olurum deyü mâbeynlerinde birbirine haset idüp nizâ‘ etmeleri ile kâmil on sekiz sene Alaman vilâyeti çasarsız olup âkıbet gayrı yüzden imkân olmayup bir çasara muhtâc olmağla cumhûr-ı mezbûr tarafından bir büyük elçi intihâb idüp ba‘zı hedâyâlar ile

[316] Bazı kaynaklarda "Frankofortum", "Fırankofurt" ve "Fırankofordiya" şeklinde de geçdiği olur.
[317] Thüringen(Türingiya) prensi Henry Raspe.
[318] 5 Ağustos 1246.
[319] Ulm.
[320] 16 Şubat 1247.
[321] Hollanda hükümdarı William(Wilhelm).
[322] Frizya/Frisia/Fryslan/Hollandaca Frislant/Felemenkçe Friesland.

cumhûr-ı mezbûr tarafından Çeh Kralı Ottogar[323] nâm krala irsâl eyleyüp Nemçe çasarlığının tâcın kendüye müstahik görilüp gelüp Alaman çasarı olsun deyü da‘vet eylediklerinde kral-ı mezbûr husûs-ı mezbûrda vükelâsıyla başka müşâvere idüp çasarlık kabûl eylemek içün danışup lâkin kral-ı müşârün-ileyhin ba‘zı hayr-hâhları olan çasarlığı kabûl eylemede rızâ virmeyüp ba‘zı mâ‘zûrât ve vukū‘ı irâd olunmağla kabûl etmeyüp redd eylediği eclden cumhûr-ı mezbûr tarafından giden elçi geldi birle cumhûr beğleri ittifâkıyla Çeh kralının hizmetinde **(36a)** Kapucılar kethüdâsı pâyesinde olan Rudolfus Guruf Hapsburg dimekle ma‘rûf nâm beği Nemçe çasarlığına intihâb olunup mûmâ-ileyh Rudolfus bir müdebbir ceng ve askerî ahvâlin bilir bir dilâver kimesne olmağla zevcesi Ana[324] Guruf, Hohenlü neslinden olup ikisi dahi târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın bin iki yüz yetmiş dört senesinde mâh-ı Kânûn-ı Sânînin altıncı güni Ahe nâm mahalde tâc giyüp âdet[ü] erkân üzere ikisi dahi cülûs eylemişdir[325]. Çasar-ı mûmâ-ileyh cumhûr müşâveresinde Nirenberg nâm mahalde ammîsi olan Guruf Çolren nâm beği şehr-i Nirenberg’de sarây beği yâhûd dizdârlığın berât ile virüp işbu neslinden hâlâ Prandenburg kralları gelmişdir. Bin iki yüz on beş târîhinde Eştordesburg nâm mahalde büyük kule binâsına mübâşeret olunmuşdur ve bin iki yüz yetmiş yedi târîhinde mahall-i mezbûrda vâkı‘ musanna‘ turn[326] yahud yüksek kule binâsına mübâşeret olunup âkıbet ber meşhûr üstâd Kerihan Hileçil, Köln nâm şehir sâkinlerinden tamâm eylemişdir. **(36b)** işbu musanna‘ kulenin yüksekliği beş yüz yetmiş dört kademdir. Çasar Rudolfus hükm-i hükemâta mübâşeret eylediklerinde Çeh kralları gelüp Nemçe çasarına itâ‘at idüp krallık berâtın çasar huzûrunda diz çöküp almak üzere tenbîh idüp bu husûsda Çeh kralının zevcesine ziyâde elem nâmûs-ı sultânadır deyü kişi kendi hizmetkârına kalîl eyyâmda bu gûne teklîf çokdur deyü eri Ottogar’ı gayrete getürüp çasar ile kral-ı mezbûr beyninde bir azîm ceng ü cidâl idüp sene bin iki yüz yetmiş sekiz târîhinde Beç eyâletinde vâkı‘ Nekalaşburg nâm kal‘a kurbunda bir azîm kanlu ceng olup Çeh Kralı Ottogar askeri ile bozılup kendi ve askerinin ekseri katl olunup helâk olmuşdur[327]. Bu sebeb ile Çasar Rudolfus Çeh krallığın zabt idüp gene mürd olan Çeh Kralı Ottogar’ın oğluna kendi kızın tezvîc ve Çeh krallığın virüp kendüye itâ‘at eylemek üzere çırağ eylemişdir. İşbu Çasar Rudolfus an-asl Hapsburg beğlerinin dördünci beği Albertus[328]

[323] Ottogar.
[324] Anna(Anne, Ane).
[325] **[Derkenar: Hâlâ Nemçe çasarlarının ibtidâki neslinden çasar olduğıdır. Fî sene 1274]**
[326] Turm.
[327] 26 Ağustos 1278 Marchfeld Savaşı.
[328] Habsburg Kontu IV. Albert(1188-1239).

(37a) nâm beğin oğlı idi. Bunların büyük dedeleri olan Rabold[329] nâm beğ târîh-i Îsâ *aleyhi'*s-*selâm*ın bin yirmi senesinde Hapsburg nâm kal'ayı yâhûd hisârı binâ eylemişdir. Çasar Rudolf'un vâlidesi Hildengi[330], Kaburg[331] ve Inshaym[332] beği Handrikus[333] beğin kızı idi. Bu sebeb ile Kaburg ve Alzas vilâyetinin bir mikdârı işbu Hapsburg nesline nakl eylemişdir. İşbu Çasar Rudolf'un mevlûdı târîh-i Îsâ *aleyhi'*s-*selâm*ın bin iki yüz on sekizinde mâh-ı Mayıs'ın ibtidâsında dünyâya gelüp bin iki yüz yetmiş üç târîhinde cumhûr beğleri ma'rifetiyle Frankfurt nâm şehirde çasarlığa intihâb olunup bin iki yüz yetmiş dört târîhinde Ahe nâm mahalde tâc giyüp bin iki yüz doksan târîhinde Grishaym[334] nâm mahalde mürd olup Eşpayer nâm mahalde defn olunmuşdur. Müddet-i ömri yetmiş üç sene iki mâh on beş gün olup on yedi sene dokuz ay on dört gün çasarlık hükûmetin eylemişdir. Çasar-ı mezbûr ibtidâki ehil Hohenlü nâm beğin kızı ile kırk bir **(37b)** sene mezbûre ile olup ikinci ehil Elizabet[335], Otto Purgond hersekin kızı idi. İbtidâki zevcesiyle kırk bir senede on beş evlâd dünyâya getürüp ancak sekizi kemâle gelüp ya'ni sekiz kızı ere virmişdir[336]. Kebîre kızı kemâle irince Kolçı boyı beği Reyn kenârında olan nâm herseğe tezvîc olunmuşdur. İkinci kızı Anes nâm bânûyı Albertus Saks hersekine tezvîc eylemişdir. Üçünci kızı Hildingi ismiyle müsemmâ olanı Otto nâm Prandenburg herseğine virilüp tezvîc olunmuşdur. Katerina dördünci kızı Benpaslaus[337] ikinci bu isimde Çeh ve Leh kralına tezvîc olunmuşdur. İşbu dördi dahi Nemçe cumhûrı kurfürşti yâhûd boy beğleri idi. Katerina beşinci kızı Otto Macar kralı ve Payer herseği olana tezvîc olunmuşdur. Alemençiye nâm kızı ki altıncıdır, Karolus Martelus ismi ile müsemmâ Macaristân ve Niyabolı kralına nikâh olunmuşdur. Margrete yedinci kızı Kolon[338] beğlerinden dokuzıncı beğ Tedrih nâm herseğe tezvîc olunmuşdur. Efamiye sekizinci kız ere varmak taleb etmeyüp terk-i dünyâ olup manastıra **(38a)** gidüp müddet-i ömrin anda geçürmişlerdir. Bu kızlardan mâ'adâ üç erkek evlâdı dahi ibtidâkiden olmuşdur. Biri Albertus sonra Nemçe çasarı olmuşdur. İkinci oğlı Rudolfus Eşvab herseği olup bin iki yüz seksen dokuz târîhinde

[329] Radbot (985-1045).
[330] Hedwige(Heilwig) (1192?-1260).
[331] Kyburg(İsviçre'de).
[332] Insheim.
[333] III. Ulrich.
[334] Griesheim.
[335] Asıl ismi Isabella'dır.
[336] Büyükten küçüğe doğru sırayla; Matilda(Melchilde) Bavyera Dükü Louis, Agnes(Anes) Saksonya Dükü Albert, Hedwig(Hildingi) Brandeburg Beyi Otto, Catherina Bavyera Dükü Bela, Catherina(diğer) Macar Kralı Otto, Clementia(Clemence/Alemençiye) Macar Kralı Charles Martel ile evlenmeştir.
[337] V. Béla(Önceki adı Otto).
[338] Muhtemelen Koloniye herseği.

Prag[339] nâm şehirde mürd olmuşdur. Hersek-i mezbûrun zevcesi Çeh Kralı Otto'nun kızı idi[340]. Mezbûreden bir oğlı olup Yohannez[341] ismi ile müsemmâ olup hersek-i mezbûr bir vakitde ammûsı olan Çasar Albertu'yı katl eylemek üzere nusret idüp ol sebeb ile hersek-i mezbûr Yohannez bir manastırda ahz u habs olunup ol habisde mürd olmuşdur. Üçünci oğlı Hortmanus[342] ismiyle müsemmâ olan on sekiz yaşında mürd olup Pazel nâm şehirde defn olunmuşdur. Mezbûrun nâmzeti Mariya[343], İngiliz kralının kızı idi. Henüz buluşup düğünleri vâkı' olmadan hersek-i mezbûr mürd olmuşdur. Rudolfus nâm çasarın vefâtından sonra târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin iki yüz doksan sekiz târîhinde Nemçe cumhûrı **(38b)** beğleri ma'rifetiyle oğlı Albertus çasarlığa intihâb olunup cülûs etmişdir. On sene hükûmet idüp çasarlık eylemişdir. Bin üç yüz iki târîhinde Fransız kralı asker-i bisyâr cem' idüp Felemenk beği olan Guyrd(Guyord)[344] nâm beğ üzerine yürüyüp ammâ iki askerler mukābil olmadan Fransız tâ'ifesinin hezâr fendi üzere mâbeynde sulh ola deyü akd-i sulh olundukda bir takrîb ile Flander beğinin ele getürüp tutup ahz ve Fransız vilâyeti tarafına irsâl eylemişlerdir ve vilâyet-i Flander'i cümlesin Fransız zabt u rabt eylemişdir[345]. Ol vakitlerde mürd olan Çeh Kralı Benpeslaus oğlı kral-ı cedîd vilâyeti kebîr ile Fransız tarafına varup bir mikdâr serkeşlik etmekle bir Fransız beği, kral-ı mezbûrı şiş ile sancup katl eylemişdir. İşbu mürd olan Çeh kralından sonra Tirol[346] vilâyeti beğlerinden biri Çeh krallığına intihâb olunup cülûs eyledikde Albertus Çasar, kral-ı mezbûr üzerine sefer idüp karadan Nemçe askeri ile varup kral-ı mezbûrı vilâyet-i Çeh'den sürüp ihrâc eyleyüp kendi **(39a)** oğlı olan Beç herseği Rudolfus nâm herseği Çeh kralı idüp mukaddemâ mürd olan Benpeslau[347] kralın kızın oğlına tezvîc eylemişdir. Lâkin mûmâ-ileyh Çeh Kralı Rudolfus henüz bir sene mikdârı hükûmet etmeden mürd olup bundan sonra ahâlî-i vilâyet tekrâr Tirol herseği Handrikus Çeh krallığına nasb idüp işbu kralın üzerine dahi çasar Albertus sefer idüp kral-ı mezbûr ile birkaç vâkı' azîm ceng ü cidâl ve harb [u] kıtâl olup tarafeynden vâfir kan dökülüp revân olmuşdur. İşbu Albertus ibtidâki Beç herseği ve İşitiriya ve Karain

[339] Bazı Osmanlı kaynaklarında "Pıraga" olarak da zikredilir. K. Çelebi *Atlas Minor*'da Bohemya olarak zikreder.
[340] II. Ottokar'ın kızı Agnes.
[341] John(Johann), akraba katili olarak da anılır.
[342] Hartmann.
[343] "Meryem" demektir.
[344] Guy.
[345] Tarih yanlış verilmiştir. Bu dönemde zikredilen devletler arasında üç savaş vuku bulmuştur. Bunlardan ilki olan ve 11 Temmuz 1302 tarihinde Courtrai' de Fransa kralı IV. Philip ile Felemenk kralı arasında yapılan Altın Mahmuzlar Savaşı'nı Philip kaybetmiştir. İki yıl sonra ise Philip önce 10-11 Ağustos 1304 tarihinde Zierikzee savaşıyla Felemenk deniz gücünün yok edip Felemenk beyi olan Guy'u esir almış ve bir hafta sonra da 18 Ağustos 1304'de Mons-en-Pevele savaşında diğer Felemenk orduları çarpışmış, iki tarafında üstünlük sağlayamamasına rağmen Flemenk ordusunun geri çeilmesi ile meydan Fransızlarda kalmış ve Phlip çevredeki bazı yerleri ele geçirmiştir. Bu sebeble yukarıda verilen bilgiler son iki savaşa aittir. Dolayısıyla da tarih 1302 değil 1304 olmalıdır.
[346] Tyrol.
[347] Zikredilen kişi kaynaklarda II. Premislaus olarak geçmektedir.

vilâyetlerinin herseği bin iki yüz doksan sekiz târîhinde Mayenc nâm mahalde çasarlığa intihâb olunup mâh-ı Temmuzun yirmi üçünci güni sene-i mezbûrda Ahe nâm mahalde tâc giyüp çasar olmuş idi. Kendinin mevlûdı gününde cümle vükelâ-yı devletleri vesâir krallar ve beğler tehni'e içün gelüp buluşup olayı tehni'e eylediklerinde çasar-ı müşârün-ileyhin karındaşı oğlı Yohannez nâm kral kaça gelüp ammûsı rikâbında tehni'e eylemek üzere karîb geldikde çasarı **(39b)** katl eylemişdir. Bin üç yüz sekiz târîhinde vâkı' olmuşdur Eşpayer nâm mahalde defn olunmuşdur. Hükûmeti dokuz sene on mâh on yedi gün olmuşdur. Çasar-ı mezbûrun zevcesi Elizabet, Karan[348] hersekinin kızı idi. Mezbûreden yirmi bir evlâdı olmuş idi. Kemâle irişen beş kızı var idi. İbtidâki kızı Agnes ikinci Macar kralı olan Kral Andreyas'a[349] nikâh olunmuşdur. İkinci kızı Elizabet, Lotring herseği olan Ferideriku[350] nâm herseğe tezvîc olunmuşdur. Üçüncü kızı Ana, Pod vilâyetinin boy beği olan Hermon nâm beğe tezvîc olunmuşdur[351]. Dördünci kızı Katerina Çasar Handrikus[352] yedincinin nâmzeti olup ba'dehû Kalabriya[353] hersekine nikâh olunmuşdur. Beşinci kızı Abotenin beği olan nâm beğe[354] tezvîc olunmuşdur. İşbu kızlardan mâ'ada altı oğlı olmuşdur. Kebîr oğlı Rudolfus[355] üçünci Beç herseği bin üç yüz altı senesinde Çeh krallığına intihâb olunup Çeh tahtı olan Prag nâm şehre vardıkdan sonra bir sene mürûr andan bin üç yüz yedi târîhinde mürd olup Prag **(40a)** nâm şehirde defn olunmuşdur. İşbu mürd olan Çeh kralı Rudolfus zevcesi Belanika[356], Filipi nâm Fransız kralının kızı idi. Kral-ı mezbûrun ikinci zevcesi Elizabet[357], Premislaus[358] nâm Leh kralının kızı idi. Çasar Albertus ikinci oğlı Ferideriku[359] ismiyle müsemmâ bin üç yüz on dörd târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*da üçünci Nemçe çasarı olup cumhûr krallarından intihâb olunmuşdur. Bin üç yüz on beşinci senesinde Bon[360] nâm şehirde Alaman tâcın giyüp cülûs eylemişdir. On üç sene çasarlık hükûmetinden sonra Eşlez[361] vilâyetinde vâkı' Kutenştein[362] nâm kal'ada ishal

[348] Karintiya.
[349] Andrew/Macarca Andras/Hırvatça Andrija/Slovakça Ondrej.
[350] IV. Frederick.
[351] Burada sözkonusu olan Hermon(Hermann), Brandenburg ve Salzwedel uç beyidir. Brandenburg eyaletinin başkenti ise Potsdam'dır. Bu sebeple "Pod" ismi ile tabir edilen vilayetin Brandenburg olduğu tahmin edilmektedir.
[352] İmparator VII. Henry(d.1275-ö.1313).
[353] Calabria.
[354] Baden'de Öttingen Kontu Ludwig.
[355] I. Rudolph.
[356] Blanche.
[357] Elisabeth Richeza.
[358] II. Przemysl.
[359] Frederick(Friedrich).
[360] Bonn.
[361] İşlez ya da Silez - Latince ve İngilizce Silezya(Silesia)/Lehçe Slask/Almanca Schlesien/Çekçe Slezsko.
[362] Gutenstein.

marâzından mürd olup Maurpoh[363] nâm manastırda defn olunmuşdur. Manastır-ı mezbûrı kendi ihdâs eylemişdir. Çasar-ı mezbûrun zevcesi Elizabet[364], Aragonya[365] kralının Kral Yakob[366] kızı idi. Mezbûreden dörd evlâdı olmuşidi. İki kızı kemâle irişüp kebîre kızı Elizabet Çeh kralı ve Eşlez hersekine nâmzed olunmuşdur. Anna ikinci kızı, Payer herseği Ludovikus nâm herseğe tezvîc olunmuş idi. Albertus çasarın **(40b)** üçünci oğlı Liopoldus[367] ismi ile müsemmâ olup târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin üç yüz yirmi altı senesinde mâh-ı Şubad'ın yirmi sekizinci gününd[e] Strospurg[368] nâm kal'ada mürd olup sebeb-i mevti hummâdan olup hersek-i mezbûrun dahi zevcesi Katerina, Leh beğlerinden Sapiye nâm beğin kızı mezbûreden iki kızı olmuşdur. Kebîre kızı Katerina, Koyne[369] herseği olan beğe tezvîc olunup ikinci kızı Agnes, Eşlez herseği Banpaslav[370] herseğe nikâh olunmuşdur. Albertus Çasar'ın dördünci oğlı Otto[371] nâm Beç herseği bin üç yüz otuz sekiz târîh-i Îsâ'da Beç nâm mahalde mürd olup Naiburg[372] manastırı ki Beç'den dört sâ'at yerde Nehr-i Tuna kenârında vâkı' olmuşdur. Anda defn olunmuşdur. Hersek-i mezbûrun zevcesi Payer[373] herseklerinden Istefan[374] nâm hersek kızı idi. İkinci zevcesi Yohannes[375] Çeh kralının kızı idi. Sonraki zevcesinden üç evlâdı olmuşdur[376]. Bir kız ile iki oğlan. Kızı Ayodonem? nâm İngiliz kralı nikâh idüp almışdır. Oğlunun biri Ferideriкus idi. Bin üç yüz kırk dört târihinde mürd olup merkūmun nâmzâtı İngiliz kralının **(41a)** kızı idi. Çasar Albertus beşinci oğlı Liopold nâm hersek idi. Bu dahi bin üç yüz kırk beş târîhinde Beç'de mürd olmuşdur. Altıncı ve en sonragı oğlı Albertus ismi ile müsemmâ olup işbu hersek, Pusav[377] nâm şehrin mâliki ve piskopı olmuşdur ve Karnat[378] herseği idi. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin üç yüz altmış sekiz senesinde mürd olup Kaing[379] nâm manastırda defn olunmuşdur. Manastır-ı

[363] Maurbach.
[364] Isabella.
[365] Osmanlı tarihlerinde "Arragonya ve Aragoniya" olarak da geçer.
[366] II. James.
[367] Avusturya Dükü I. Leopold.
[368] Strassburg.
[369] Coucy.
[370] II. Bolko(Lehçe Boleslaw/Çekce Boleslav/Boleslaus.
[371] Otto'nun bazı eşleri ve çocukları hakkında bilgi mevcud değildir.
[372] Neuberg(Neuberk).
[373] Bavyera.
[374] Stephen.
[375] John, Almanca Johann, Çekce Jan.
[376] Önceki yani ilk karısından Frederick ve Leopold isimli iki oğlu olmuştur. İkisi de 1344 tarihinde ölmüştür. Zehirlendikleri yönünde şüpheler mevcuttur. İkinci eşi olan Bohemya(Çek) Kralı John(Yuhanna)'ın kızı Anne'den çocuğu olmamıştır. Dolayasıyla metinde zikredilen kız evlad da ilk eşinden yani Bavyera(Pair) Dükü Stephen'in kızı Elizabeth'den olmalıdır. Malesef bu kızın ismini tespit edemedik.
[377] Passau(Pasavor, Pusavu, Pussau).
[378] Carinthia/Karintiya/Almanca Kärnten/Macarca Karintia/Slovence Kroška/İtalyanca Carizia/Hırvatça Koruška.
[379] Gaming.

mezbûrı merkūme hersek binâ eylemişdir. Hersek-i mezbûrun zevcesi Karin[380] beğinin kızı idi[381]. Mezbûreden yedi evlâdı olmuşdur. Üç kız evlâdın kebîresi Münhaymberik nâm boy beği nikâh idüp almışdır. İkinci kızı Yuhanna, Morava herseği alup tezvîc eylemişdir. Üçünci kızı Agnes, Yagur herseği nikâh idüp almışdır. Dördünci oğul evlâd-ı kebîrinin ismi Rodulfus bin üç yüz altmış beş senesinde Mayenc[382] nâm şehirde hummâdan mürd olmuşdur. Yirmi altı yaşına erişmiş idi. Beç şehrinde defn olunmuşdur. Merkūmun zevcesi **(41b)** Katerina, Çasar Karolus[383] dördünci bu isimde nâm çasarın kızı idi. Mezbûreden iki oğlı kalmışdır. Biri Albertus ikinci, diyeri Liopoldus üçüncidir. İşbu Albertus bakıyye-i ömrini Beç'e karîb olan Lüksenburg[384] nâm hisârda tamâm idüp zîrâ hisâr-ı mezbûrı hersek-i merkūm binâ eylemiş idi. Beç'de kilisa-i kebîr Sand Istefan[385] nâm mahalde defn olunmuşdur. Mezbûrun evvelki zevcesi Elizabet Karolus dördünci çasarın kızı idi. İkinci zevcesi Ferideriç Purggruf Nirnberg[386] şehrinden ya'ni şehr-i mezbûrun sarây beğinin kızıdır. Brandenburg neslinden sonragı zevcesinden ancak bir oğlı olmuşdur[387]. Albertus dördünci bu isimde târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin dörd yüz dört senesinin mâh-ı Ağustonun yirmi beşinci güni Nirnberg nâm mahalde zehir ile zehirlenüp mürd olmuşdur. Meytin Beç'e nakl idüp defn eylemişlerdir. Merkūmun zevcesi Yohanna[388] Albertus nâm Payer herseği ve Holanda hersekinin kızı idi. Mezbûreden **(42a)** iki evlâdı dünyâya gelüp biri kız olup Yuhanna dimekle ma'ruf irişüp Payer hersekine tezvîc olunmuşdur. Diyeri oğul olup Albertus bu isimde ikinci Beç herseği olup Çasar Sigismundus kızın alup kendüye nikâh eylemişdir. Bin dört yüz otuz sekiz târîhinde Macar tarafında vâkı' İstoni-Belgrad nâm mahalde Macar krallığına nasb olunup işbu sene tamâmına değin gerek Çeh tahtına ve Nemçe krallığı tahtına oturup tâcların giymişdir. İşbu çasar kendi zu'mı ile murâd idüp Çeh kralları ve Beç hersekleri birbiri müzekker vârisi olmayup bilâ-vâris mürd olursa

[380] İtalyanca Carniola/Slovence Krajina/Almanca Krain/Macarca Karajna.
[381] Çasar II. Albert'ten bahsediliyor. Lakin mezburun eşi Karin Beğinin kızı değil, Pfirt(Fransızca Ferette/ Renin üstüde) kontu III. Ulrich'in kızı Johanna(Jeanne)'dir. Büyük ihtimalle baba Albert'in karısı ile karıştırılmış olunmalıdır.
[382] Milano.
[383] IV. Charles(d.1316-ö.1378)
[384] Viyana'da Laxenburg Kalesi(Yazlık Av Sarayı, Av Evi). Lüksemburg ile karıştırılmamalıdır.
[385] Stephan(Stephen) Katedrali.
[386] Nürnberg Burggraf'ı Frederick(1333-1398). Burg: Kale, Graf: Kont demektir. Orta Çağ Avrupa'sında feodal aileler arasında gelenekselleşmş bir çeşit feodal bey rütbesidir. Kale kontu, hisar muhafızı, bababadan oğla geçen valilik makamı gibi anlamları vardır.
*Nuremberg/ Almanca Nürnberg.
*Burgrave/Almanca Burggraf/Latince Burggravius/Burgicomes.
[387] Burada bahsedilen Albertus, Rudolf'un IV. Karolos'un kızı Katherina'dan olma oğlu olarak gösterilmiştir. Rudolf'un karısının, Karolus'un kızı Katherina olduğu doğrudur. Lakin bahsi geçen Albert hakında verilen bilgiler tümüyle Rudolf'un kardeşi olan Albert(III)'e aittir. Burada ya müellif tercüme esnasında bir bilgi karmaşası yaşamış olmalı ya da tercümede kullanılan eserlerde bir karışıklık söz konusu olmuş olmalıdır.
[388] Joanna Sophia (d.1373-1410).

kızlar tarafından gelen vârisler verâsete dâhil olmak kânûn eylemişdir. Yâhûd akribâlarından müzekker beğleri kim olursa vâris ola. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin dört yüz kırk senesinde işbu Çasar Albertus, Nemçe ve Çeh askerinden asker-i bisyâr ile Macaristân tarafına ehl-i İslâm üzerine **(42b)** sefer idüp yürüdükde bî-emri'llâhi te'âlâ gereği Nemçe askeri içine vesâirlere ve çasara kendüye dahi ishal marâzı isâbet idüp askerinden niçe bin helâk ve çasar dahi ol marâzdan İstoni-Belgrad nâm mahalde mürd olup sene-i mezbûrun seferinde İstoni-Belgrad'da defn olunmuşdur. Müddet-i ömri kırk üç sene olup, bir sene yedi mâh sekiz gün hükûmet eylemişdir. Mezbûrun zevcesi Çasar Sigismundus ve Macar kralının kızı idi. Mezbûre ile dört evlâdı olmuşdur. Bunlardan ikisi bulûğa irüp ikisi dahi kız evlâdı olup büyük, Anne ismi ile müsemmâ olan kızı, Bilhelm[389] nâm Saks herseği tezvîc idüp almışdır. İkinci kızı Kazîmir nâm Leh kralına nikâh olunmuşdur. Ve bir erkek evlâdı dahi kendi mürd oldukdan sonra Komaran nâm kal'ada dünyâya gelmişdir. İsmine Ladislaus [390] deyü isim virmişlerdir. Mezbûr Ladislaus henüz **(43a)** dörd aylık sabî uşag iken İstoni-Belgrad'da Macar a'yânları ma'rifetleri ile Macar tâcın giydirüp Macar krallığına nasb eylemişlerdir. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin dört yüz elli dört senesinde Prag nâm mahalde kral-ı mezbûr otuz altı sâ'atlik hastalıkdan mürd olup dimek isterler ki mezbûra zehir virilüp telef olmuşdur. Prag nâm mahalde defn olunmuşdur. Ferideriku[391] üçünci bu isimde bir Beç herseği idi. Bin dört yüz kırk târîhinde Nemçe cumhûrı kralları ma'rifetiyle Frankfurt nâm mahalde Roma çasarlığına intihâb olunup nasb olunmuşdur. Gene bin dört yüz kırk iki senesinde Ahe nâm mahalde çasarlık tâcın giyüp on seneden sonra elli iki târîhinde Roma tarafına varup Nikolaus[392] nâm Papa gününde Roma çasarlığı mukarrer olmuşdur. Çasar Albertus mürd oldukdan sonra zevcesi Elizabet bir oğul dünyâya getürüp bâlada zikr olunduğı üzere dört aylık iken Macar **(43b)** tahtına nasb olunup ammâ kral-ı mezbûrun vâlidesi, oğlı terbiye olmak içün Ferideriku nâm çasara virüp ve kral-ı mezbûrun vasî-i muhtârı olsun deyü ziyâde sipâriş idüp ama Macar tâ'ifeleri kendi kralların Nemçeden taleb idüp Çasar Feriderih, oğlan sabi'dir deyü virmeyüp muhalefet etmekle Macar tâ'ifesi bu husûs içün Nemçe tarafına adâvet idüp asker-i bisyâr ile Beç vilâyeti içere girüp gasb [u] gāret üzere iken Çasar Ferideriku çıkup askeriyle Macar tâ'ifesin perâkende idüp yine Macarlık cânibine sürüp götürmüşdür. Bin dört yüz elli iki târîhinde Ferideriku Çasar zevcesiyle kalkup Roma tarafına azîmet idüp ve Macar

[389] Thüringen Landgrave'ı III.William(Wilhelm). Landgrave; Almancası Landgraf olup, bir çeşit Alman prens ünvanıdır.
[390] Ölümsüz Ladislas.
[391] İmparator III. Frederick Roma'da tac giyen son imparatordur.
[392] V. Nicholas(Grv. 1447-1455).

Kralı Ladislav'ı ma'an tarafına nakl idüp Frengistan beğleri çasar-ı müşârün-ileyh ziyâde ta'zîm ile istikbâl idüp azîm alay ile ve şenlik ile Roma şehrine girüp nüzûl eylemişdir. Kalîl-i eyyâm mürûrından sonra çasar-ı **(44a)** mezbûrun zevcesi Elenora[393] ile Roma'da tac giyüp çasarlık mukarrer ol Roma ahâlîlerin ve a'yân-ı vilâyetinin firâvân in'âm [u] ihsânlar ile ri'âyet idüp mu'teber olmuşdur. Bundan çasar-ı mûmâ-ileyh bütün dâiresiyle ve etbâ'ıyla Roma Anabolısı nâm şehri ve krallığı görüp teferrüc eylemek murâd idüp varup dâhil olduklarında ahâlî-i merkūmlardan i'zâz u ikrâm üzere istikbâl idüp getürmişlerdir. Ba'dehû çasar-ı mezbûr tekrâr Nemçe vilâyetleri tarafına revâne olup gelüp Beç eyâletine dâhil olduğı birle "Yenişehir[394]" dimekle ma'rûf yirden on iki mil vâkı' nâm kal'aya girüp dâhil olduğı gibi Macar askerleri gelüp çasar-ı müşârün-ileyh kal'a-i mezbûrda muhâsara idüp kendi kralların taleb idüp harb-i dest ile kralları olan Ladislav'ı on iki yaşına irmiş iken çasar-ı mezbûrun elinden almışlardır ve Macarlık tarafına ma'an götürmüşlerdir. Bin dört yüz elli üç senesinde Al-i Osmân askerleri İstanbul'ı **(44b)** muhâsara idüp târîh-i mezbûrda şehr-i mezbûrı yürüyüş ile alup zabt u tasarruf eylemişdir[395]. Bin dört yüz altmış üç senesinde Çasar Feriderikus karındaşı Albertus ve Beç Kal'ası ahâlîleri ittifâk idüp çasar üzerine fetret ve sarâyın muhâsara idüp mezbûrların taleb eylediği her ne ise çasar rehin olunmayınca halâsı kābil olmamışdır. Bin dört yüz yetmiş dört senesinde Purgond herseği olan Kurel[396] nâm hersek askeri ile Nehr-i Reyn kurbunda vâkı' Köln nâm şehri muhâsara eyleyüp[397] Çasar Feriderikus asker-i bisyâr ile hersek-i mezbûr üzerine varup ve kal'a-i mezbûrı muhâsaradan istihlâs eylemek üzere olup çasar-ı mûmâ-ileyh askeriyle mahall-i mezbûra karîb olunca mâbeynleri bulunup müsalâha idüp Purgond herseği kendi kızın Mariya[398] Maksimilyana'yı, Çasar Feriderikus oğluna akd-ı nikâh eylemişdir. Bu sebeb ile Purgond vilâyeti, Purgond-ı bâlâ'dan gayrı cümlesi Nemçe'ye yâhûd Beç herseklerine intikāl eylemişdir. **(45a)** bin dört yüz seksen altı târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*da Maksimilyanus, Frankfurt nâm mahalde Nemçe cumhûr kralları ma'rifetiyle Nemçe krallığına intihâb olunmuşdur. Bin dört yüz doksan üç senesinde ömr-i âhura varup Linç nâm mahalde mürd olmuşdur[399]. Müddet-i ömri yetmiş sekiz sene sekiz mâh

[393] Portekiz Kralı Edward'ın(1391-1438) kızı Eleanor.
[394] Wiener Neustadt. Yeni Viyana demektir. Balada zikredilen Frederickin'de ikametgâhıdır.
[395] 1453 İstanbul'un fethi.
[396] Charles(Karl, Karel)
[397] Neuss Kuşatması (1474-75). Bu kuşatmada Neuss şehri ciddi bir direniş göstererek İsveçlilerin de baskısıyla Charles'i kuşatmadan vazgeçirmişlerdir. Bu başarısızlık Neuss halkı tarafından bir zafer olarak kutlanmış, hatta 1975-2002 yılları arasında posta pullarında bile resmedilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz; İnalcık, *Rönesans Avrupası*, s. 106.
[398] Mary(Marie, Maria)
[399] 1493'de Linz(Linç) şehrinde ölen Maksimilyan değil, onun babası İmparator Frederick'dir. Metnin devamındaki bilgilerde yine Frederick'e aittir.

on iki gün olup Beç nâm şehirde Sand Istefan Kilisası'nda defn olunmuşdur. Müddet-i hükûmeti elli üç sene dört mâh yirmi iki gün vâkı' olmuşdur. Çasar-ı mezbûrun zevcesi Elenora, Portakal[400] kralının kızı idi. Kral-ı mezbûrun bu zevcesinden beş evlâdı olup büyütmüşdür. Ama bulûğa iren ancak ikisi idi. Üç evlâdları sabâvetleri halinde mürd olmuşlardır. Bulûğa iren bir kız evlâdı Kunigunde, Payer fürşti olan Alberht[401] nâm herseğe tezvîc olunup ve biri erkek evlâdı Maksimilyanus birinci deyü tesmiye olunmuşdur. Maksimilyanus birinci Beç herseği bu isimde babası Ferirkus hâl-i **(45b)** hayâtında Roma çasarlığına intihâb olunup târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin dört yüz doksan üç senesinde vâkı' olmuşdur. Çasar-ı mezbûrun hükûmetinin ibtidâki senesinde Macar tâ'ifesi ehl-i İslâm üzerine azîm seferi olup tarafeynin beyninde ziyâde katl [u] kıtâl vâkı' olup iki tarafdan bî-hadd insân telef olup hâk ile yeksân olmuşlardır. Bin dört yüz doksan dört senesinde çasar-ı müşârün-ileyh Maksimilyan Roma tarafına gidüp efser-i çasarı mahall-i mezbûrda giymek murâd idüp mümkin olmayup murâdı hâsıl olmaksızın yine Alaman vilâyete avdet eylemişlerdir. Sene-i mezbûrda Mayiland herseği Ludovikus[402] nâm hersek, Novara altında Fransız'a esîr düşüp Fransız vilâyeti tarafına nakl olunmuştur. Hersek-i mezbûr kalîl eyyâm mürûrundan sonra mahall-i mezbûr[d]a mürd olmuşdur[403]. Bu sebeb ile Fransız kralı Mayiland vilâyetin alup zabt eylemişdir. Bin beş yüz bir senesinde vilâyet-i Nemçe'de semâdan sagīr **(46a)** haçlar yağup gûn-â-gûn renk ile müşâhade olunmuşdur. Der-akab vilâyet-i mezbûrlarda azîm kaht u galâ zâhir olup ve sene-i mezbûrda Macar tâ'ifesi Çasar Maksimilyan üzerine hurûc idüp çasar-ı mûmâ-ileyh asker-i bisyâr ile Macar tarafına teveccüh idüp Pojon Kal'ası'n muhâsara eylemişdir. Kalîl eyyâm ile kal'a-i mezbûrı alup zabt ve Macar tâ'ifesin itâ'ate getürüp çasarın insâfına ve atfına teslîm olunmuşlardır. İşbu çasarın mevlûdı bin dört yüz elli dokuz mâh-ı Martın yirmi ikisinde vâkı' olup Yenişehir'de Avusturya'da dünyâya gelmişdir[404]. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin beş yüz on dokuz Kânûn-ı Sânînin on ikinci gününde Avusturya-i fevkānîde vâkı' Belz[405] nâm şehirde mürd olup zikr olunan Yenişehir'de defn olunmuşdur. Müddet-i hükûmeti otuz iki sene

[400] Portekiz. Osmanlı tarihlerinde "Portikal" veya "Portugalliya" şekinde de ifade edildiği olur.
[401] Bavyera Dükü IV. Albert(Albrecht).
[402] Ludovico Sforza.
[403] 1501 tarihinde Fransa Kralı XII. Louis'e esir düşen Milan Dükası Ludovico Sforza, başta oldukça serbest bir hayat sürerken kaçma teşebbüsünde bulunmasından sonra ömrünün geri kalanını zindanda geçirerek 1508 tarihinde Loches Şatosu zindanında ölmüştür. Ayrica da belirtmek gerekekir ki bu dönemler meşhur Borgia(Papa Alexander) ailesinin hüküm sürdüğü yıllara denk gelmektedir. Bu dönemde Avrupa'da mutlak güçlerden biri olan Fransa Kralı VII. Charles'in Cem Sultan'ı papanın elinden almak istediği de bilinen bir gerçektir. Buna rağmen ilginçtir ki, eserde birkaç cümlecikten ibaret de olsada İstanbul'un fethine değinilirken, Cem Sultan'ın Roma'ya gelişi gibi önemli bir hadiseye hiç değinilmemiştir.
[404] Avusturya adı, bazı yazmalarda harekeli olarak "Usturye" veya "Österya" şeklinde de okunur. Metinde ise harekesiz verilmiştir.
[405] Wels.

dokuz mâh on dört gün olmuşdur. Müddet-i ömri elli dokuz sene olmuşdur. Çasar-ı mûmâ-ileyhinin ibtidâki zevcesi Mariyya, Karolus nâm Purgond herseğinin **(46b)** kızı idi. Bu kız verâseti ile Felemenk yâhûd Nederlande'nin on yedi eyâleti, Avusturya ya'ni Beç herseklerine intikāl eyledi. İkinci zevcesi Mariya Blanka[406], Mayilande hersekinin kızı idi. İbtidâki zevcesinden üç evlâdı olmuşdur. Bir kızı Margrate[407] ismiyle müsemmâ olup İşpanya kralı oğlı Yohannez[408] nâm kralzâdeye tezvîc olunmuşdur. Ve bir oğlı dahi Filip ismiyle müsemmâ, târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin dört yüz yetmiş sekiz senesinde mâh-ı Haziranın yirmi üçünci gününde Purut/Puruvet? nâm şehirde ya'ni Kupri nâm şehirde dünyâya gelmişdir. Kastilonya[409] nâm vilâyetlerin kralı idi. İşpanya tarafında Purgond nâm mahalde sebeb-i mevti hummâ olmuşdur. Bin beş yüz altı târîhinde mürd olmuşdur. İşpanya'da vâkı' Branako nâm mahalde defn olunmuşdur[410]. Kral-ı mezbûrun ibtidâki ve ikinci zevcesinden Yohanna ve İzabele ikisi dahi İşpanya kralı kızları idi[411]. İşbu nikâh sebeb ile İşpanya krallığı ve Anabolı krallığı Çeçilya krallığı **(47a)** cümlesi Avusturya herseklerine intikāl eylemişdir. Kral-ı mezbûrun dört kızı ile iki er evlâdı olmuşdur. Evvelki kızı ile sonragı kızı Portakal Kralı Emanuyel[412] nâm krala tezvîc olunmuşdur[413]. İkinci kızı İzabele, Kristof[414] nâm Danimarka kralına tezvîc olunmuşdur. Üçünci kızı Mariya Ludovikus[415] nâm Macar kralına nikâh olunmuşdur. Dördünci kızı, Portakal kralı Yohannez nâm krala tezvîc olunmuşdur. Oğlunun biri Karolus ismiyle müsemmâ ikincisi Ferdinandus[416] idi. Karolus beşinci[417] târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin beş yüz on dokuz senesinde Nemçe cumhûrı kralları ve bütün hersekleri ma'rifetiyle Roma çasarlığına intihâb olunup nasb olunmuşdur. Mezbûr Karolus, Filip birinci Kastilya kralının oğlı idi. Mezbûr Karolus hem İşpanya krallığına mâlik ve hem Germanya kralı ya'ni Alaman kralı, Çeçilya kralı, Kuds-i şerîf kralı, Beç herseği, Purgond herseği, İşitiriya herseği, Karnat ve Karan

[406] Maria Bianca Sforza.
[407] Margaret.
[408] İspanya Kralı Ferdinand'ın oğlu John(İspanyolca Juan) 1478-1497.
[409] Kastilya(Kastiliya, Kastilla). Katib Çelebi, önceki adının "Barduliya" iken kral Belaciyus'un bu toprakları Morilerden aldıktan sonra Leciyo'da yaptırdığı kale için Kastiliya adını aldığını söylemektedir. Diyanet İslam Ansiklopedisinde ise, Kastilya kelimesinin Latince Castrum(Catellum) "Kale, şato" anlamına geldiği, Endülüs Emevi Devleti'nin kuruluşu sonrası Arap akınlarını önlemek amacıyla sınır bölgelerinde kurulan pek çok kale sebebi ile bu bölgeye İspanyolca'da kale kelimesinin çoğulu olan "Castilla" adı verildiği belirtilmektedir. Bkz; Üstüner, *a.g.t.*, s. 455(vr. 127a); Thomas B. Irving, "Kastilya", *DİA*, c 25, s. 1.
[410] Burgos'da ölüyor. Gırnata(Granada)'da defnediliyor.
[411] İlk eşi Joanna, diğeri ise Isabella'dır.
[412] Emmanuel(Manuel).
[413] İki kız evlad da Portekiz Krallarıyla evlenmişitr. Fakat birinci kızı Eleanor Portakal Kralı Emmanuel(Slt.1495-1521) ile evliyken, diğeri yani sonuncu kızı Catherina, Emmanuel'in oğlu John(Slt.1521-1557) ile evlidir.
[414] II. Christian(Slt.1513-1523).
[415] II. Louis, Hırvatça Ludovik, Çekçe Ludvik, Macarca Lajos(Slt.1516-1526).
[416] I. Ferdinand.
[417] V. Charles(Demir Şarlken).

vilâyetlerinin herseği ve Tirirol[418] vilâyetinin boy beği idi. **(47b)** mezbûr Karolus Krala cumhûr kralları tarafından intihâb olunan çasarlık Kolçı beği Feriderikus nâm hersek ile İşpanya tarafına irsâl olunup elçi-i mezbûr İşpanya tarafına varup dâhil olduğı birle tebliğ-i risâlet ve teslîm-i çasarlık vâkı‘ olduğı birle Karolus der-akab kalkup Alaman vilâyetine teveccüh eylemişdir. Sene bin beş yüz on sekiz mâh-ı Februarinin yedinci güni Frankfurt nâm şehirde cülûs-ı çasarî vâkı‘ olup ve gene bin beş yüz on dokuz senesinde Ahe nâm mahalde efser-i çasarı başına vaz‘ olunmuşdur. Târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın bin beş yüz yirmi bir senesinde Ferdinandus birinci İşpanya vârisi Avusturya yâhûd Beç herseği gerdeği Avusturya-i fevkānîde vâkı‘ Nehr-i Tuna kurbunda Linç nâm kal‘ada Macar Kralı Ludovikus[419] nâm kralın hemşîresi Anna nâm kraliçe ile vâkı‘ olup ve dahi mezbûr Macar Kralı Ludovikus sene-i mezbûrda Karolus beşinci İşpanya ve Nemçe kralının hemşîresin nikâh idüp almışdır. Sene bin beş yüz **(48a)** yirmi iki târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*da Karolus Çasar kendi yerine kāyim-makām, kendi karındaşın nasb idüp Ferdinandus nâm herseği yerinde bıragup kendi kalkup tekrâr İşpanya vilâyete gitmişdir. İşbu Ferdinandus birinci Beç Kal‘ası’nda ba‘zı kibâr ve a‘yân-ı vilâyeti ve yerlülerden ba‘zıları isyânları ve fetretleri sebep ile katl eylemişdir. İşbu sene bin beş yüz yirmi iki târîhinde Peder Taufer(Betertaufer)? didikleri mezheb[420] evvelâ zâhir olup ya‘ni mum söyündüren didikleri tâyifeden Nikolaus Eştuh nâm mel‘ûnun nizâmı ile zuhûr eylemişdir. Bir sene sonra bin beş yüz yirmi üç senesinde Frengistân tarafında vâkı‘ Pavia nâm şehir kurbunda azîm ceng vâkı‘ olup Françeskus nâm Fransız kralı esîr olup Karolus beşinci İşpanya ve Nemçe çasarı olan nâm krala, İşpanya tarafına nakl eylemişlerdir[421]. Bin beş yüz yirmi altı senesinde Karolus İşpanya kralı ve Nemçe Çasarı Hispadus[422] nâm mahalde sûr-ı çasarî idüp Emanuyel nâm Portokal **(48b)** kralının kızıyla gerdek idüp zevce-i mesfûresiyle bin beş yüz yirmi altı senesinden bin beş yüz kırk târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*a değin dirilüp zevce-i mezbûreden[423] beş evlâdı olup anlardan ikisi kız evlâd bulûğa irişüp ibtidâki kızı Yohanna[424] Portakal kralının oğlı Yohannez[425] nâm kralzâdeye tezvîc olunup ikinci kızı Mariyya, Maksimilyanus

[418] Tirol(Tyrol).
[419] Macar Kralı Louis.
[420] Muhtemelen Protestanlıktan bahsediliyor olunmalı.
[421] Pavia Savaşı’nın tarihi yanlış verilmiştir. 1525 tarihinde vuku bulan muhararebede Fransa Kralı I. François(Slt.1515-47) Şarlken’e eser düşmüş ve annesi tarafından kurtarılması için Kanuni Sultan Süleyman’a mektup yazılıp Kanuni’nin yardımı istenmiştir.
[422] Alcazar(Arapça Hispano)kraliyet evi ve sarayı. Müslüman krallar için Sevilla’da inşa edilmiş bir kraliyet sarayıdır.
[423] I. Manuel’in kızı Isabella.
[424] Joanna.
[425] João Manuel.

ikinci bu isimde Nemçe çasarına tezvîc olunmuşdur. Üçünci evlâdı Aragon Filipos[426] ismiyle müsemmâ olup babasından sonra İşpanya vilâyetinde Vılad[427] nâm şehirde dünyâya gelüp işbu Filipos Kral, nikâh ile Portokal krallığın İşpanya krallığına almak eylemişdir. Bin beş yüz doksan sekiz târîhinde mürd olmuşdur. Merkūm Filibo'nun evvelki zevcesi Mariya, Yohannez üçünci bu isimde Portakal kralının kızı idi. İkinci zevcesi diğer Mariya, Handrikus[428] sekizinci bu isimde İngiliz kralının kızı idi. Üçünci zevcesi Elizabet, Handrikus[429] ikinci bu isimde **(49a)** Fransız kralının kızı idi. Dördünci zevcesi Anna, Maksimilyan ikinci bu isimde Nemçe çasarının kızı idi. Mezbûrelerden sekiz evlâdı dünyâya gelüp bunlardan bulûğa gelen ikisi kız evlâd idi. Biri İzabela, Albertus yedinci krala tezvîc olunmuşdur. İkinci kızı Katerina, Karolus nâm Savoy herseğe[430] tezvîc eylemişdir ve dahi iki oğlı bulûğa irüp biri evvelki zevcesinden Filip ismiyle müsemmâ olup ikinci oğlı Karolus, ikinci zevcesinden olmuşdur. Mezbûr Karolus bin beş yüz kırk beş târîhinde Valde[431] nâm şehirde dünyâya gelmişdir ve merkūmun âhir ömri bin beş yüz altmış sekiz yirmi dördüncü mâh-ı Temmuzun günlerinde Madrid nâm şehrin zindânında vâkı' olmuşdur. Filipos üçünci İşpanya kralı Madrid nâm şehirde târîh-i Îsâ'nın bin beş yüz yetmiş sekiz mâh-ı Aprilin on beşinci güni dünyâya gelmişdir. Mezbûrun âhir ömri dahi şehr-i mezbûrda vâkı' olmuşdur. Mezbûrun evvelki zevcesi Karolus nâm Beç herseğinin kızı idi. Mezbûre **(49b)** ile sekiz evlâd dünyâya getürmişdir. Ol evlâdlardan iki kızı bulûğa irüp evvelki kızı Anna Mariya Muraçiya[432], Fransız krallarından Luyi[433] on üçünci bu isimde Fransız kralı alup tezvîc eylemişdir. İkinci kızı Mariyya Anna, Ferdinandus üçünci Roma imparatorına tezvîc olunmuşdur. Üçünci evlâdı oğıl evlâd olup Filipos deyü tesmiye eylemişlerdir. Dördünci evlâdı Karolus ismiyle müsemmâ olup beşincisi ki İşpanya vârisidir. Mevlûdı bin altı yüz yedi senesinde dünyâya gelüp âhir ömri bin altı yüz otuz iki senesinde vâkı' olmuşdur. Ferdinandus, üçünci Filipo'nun oğlı Zoloto[434] nâm şehirde kardinal olup kardinal didikleri kefere beyninde kādî'asker dimek gibidir. Latespa[435] Niderlande[436] vilâyetlerin hâkimi idi[437]. Mevlûdları târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin altı yüz dokuz

[426] II. Filip/Felipe(d.1527-98).
[427] Valladolid(Beled'ül Velid/Velid'in şehri).
[428] VIII. Henry Tudor(Slt.1509-47).
[429] II. Henry(Slt.1547-59).
[430] Dük Charles Emmanuel.
[431] Zikredilen yer "Valladolid" şehri olmakla beraber, bir önceki telaffuzundan(Vılad) oldukça farklı yazılmıştır.
[432] Anne(Ana) Maria Mauricia(d.1601-66).
[433] XIII. Louis(Slt.1610-43).
[434] Toledo(Toleton).
[435] İspanya.
[436] Nederland(Hollanda). Bu dönemde "İspanyol Hollandası" olarak da tabir edilir.
[437] Toledo Başpiskoposu'dur. İspanya ve Hollanda valilikleri de mevcuttur.

senesinin mâh-ı Mayısın on altıncı güni vâkı‘ olmuşdur. Âhir ömri Niderlande’de vâkı‘ Purussel[438] şehrinde olup çiçek **(50a)** marâzından mürd olup mahal-i mezbûrda defn olunmuşdur. Bin altı yüz kırk bir senesinde mürd olmuşdur. Filipos dördünci İşpanya kralı mahlası Dominikos Faktori dimekle ma‘ruf târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın bin altı yüz beş senesinde mâh-ı Aprilin sekizinci güni dünyâya gelüp sonra İşpanya kralı olup mezbûr Filipo’nun Gırnata’da[439] iki krallık bir rücû‘ idüp Portakal ve Purgond el çeküp yüzlerin çevirmişlerdir. Yâhûd Portakal ile Katalonya[440] nâm krallıklar dönüp rûy-ı gerdân kılmışlardır. Fî târîh-i mezbûr sene 1642. Kral-ı merkūmun evvelki zevcesi Elizobet[441], Handrikus[442] dördünci Fransız kralının kızı idi. İkinci zevcesi Mariya Anna, Ferdinandus üçünci Roma imparatorunın kızı idi. Evvelki zevcesinden bir kızı Mariya Katerina henüz sabâveti halinde mürd olup bir oğlı Karolus bin altı yüz kırk altı senesinde henüz tıfl hâlinde çiçek marâzından mürd olmuşdur. Üçünci evlâdı Mariya Abakunye[443] İspanya vârisesi olup bin altı yüz otuz sekiz senesinde dünyâya gelüp bu def‘a **(50b)** Fransız kralının zevcesidir. İkinci ehil Mariya Anna’dan bir kızı olup hâlâ hayatda olup Mariya Tereziyya[444], Liopoldus birinci Roma imparatorı tezvîc idüp almışdır. Ferdinandus birinci, Macar kralı ve Çeh kralı ve İşpanya varisi ve Beç herseği olup bin beş yüz üç târîhinde mâh-ı Martın on birinci Karolus beşinci İşpanya kralının karındâşı İşpanya’da Ma[d]rine[445] nâm şehirde dünyâya gelüp bin beş yüz elli sekiz târîhinde Nemçe cumhûrı kralları ma‘rifetiyle Roma krallığına nasb olunup ba‘dehû mâh-ı Kânûn-ı Sânî’nin beşinci güni Ahe nâm mahalde cumhûr kralları ma‘rifetiyle Roma imparatorluğuna nasb ve tâc giyüp ve işbu Ferdinandus kız alup kız virmekle Macar ve Çeh krallığın ve Lepenburg hersekliğin İşitiriya ve Moravya hersekliğin ve Lazerinc hersekliğin ırs ile Beç hersekliğine ilhâk eylemişdir. Çasar-ı müşârün-ileyh Ferdinandus, Vladislaus nâm Macar ve Çeh kralı olanın kızı Ana’yı nikâh idüp mezbûreden on beş evlâdı **(51a)** dünyâya gelmişdir. Bulûğa irüp kemâl bulan on kız[446] ile üç oğludur. İbtidâki kızı Elizabet, Sigismundus ikinci Leh kralı alup tezvîc eylemişdir. İkinci kızı Anna, Albertus Payer herseğine nikâh olunmuşdur. Üçünci kızı

[438] Brüksel.
[439] Araplar Gırnata’yı Garnata şeklinde tabir ederler. Bkz. İbn Battûta Seyahatnâmesi, s. 657-58, 665, 688.
[440] Kataloniya
[441] Elisabeth.
[442] IV. Henry(Salt.1589-1610).
[443] Maria Theresa(Teresa) (d.1638-ö.1683).
[444] Margaret Theresa (1651-1673).
[445] Madrid. Metinde “Marine” şeklinde yazılıdır.
[446] Yaş sırasına göre; Elisabeth, Anna, Maria,, Magdalena, Catherine, Eleanor, Margaret, Barbara, Ursula, Helena, Joanna. Metinde yaş sırası gözetilmemiştir.

Mariya Bilhelma, Klevin[447] herseğine tezvîc olunmuşdur. Dördünci kızı Katariye[448], Françeskos nâm Mandua herseğine nikâh olunmuşdur. Beşinci kızı Elenora diğer Mandua herseği Bilhelmus nâm herseğe tezvîc olunmuşdur. Altınca kızı Barbara, Alponsom Ferara herseğine [449] virilüp nikâh olunmuşdur. Yedinci kızı Yuhanna, Florançe'nin büyük herseğine tezvîc olunmuşdur[450]. Sekizinci kızı Magdalena manastıra girüp terk-i dünyâ olmuşdur. Dokuzuncı ve onuncı kızlar Margrate ve Helena. Bunlar ikisi dahi mücerred idiler. Oğulların üçünden biri Maksimilyan ki, sonra Nemçe çasarı olmuşdur, ikincisi Ferdinandus ikinci bu isimde Beç herseği târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin beş yüz yirmi dokuz mâh-ı Temmuzun on dördünci güni Linç nâm mahalde dünyâya gelmişdir. Bin beş yüz doksan beş senesinde Kânûn-ı Sâni'de mürd **(51b)** olmuşdur. Mezbûrun evvelki zevcesi Filipine Agusburg neslinden olup[451] ikinci zevcesi Anna Katerina, Bilhelm nâm Mandova[452] herseği kızı idi. İşbu izdivâclarından beş evlâdı olmuşdur. İkisi bulûğa gelüp biri Anderyas[453], Beç herseği Kostanç[454] ve Priksen[455] psikopı idi. İkinci oğlı Karolus, Beç herseği Murguruf[456], Purgav[457] nâm vilâyetde ve Biltburg[458] boy beği idi. Ferdinandus birinci Sultân Süleymân Hân ile azîm gā'ilesi olup âkıbet, bî-hasebi'l-iktizâ sulh eylemek iltimâs eylemişdir. Ya'ni Âsitâne-i sa'âdet tarafında olan Nemçe elçisine çasar tarafından emr olunup varup Devlet-i aliyye'nin vükelâsıyla söyleşüp sulh eylemek taleb eyleye deyü sipâriş olunmağla, elçi-i mezbûr defa'âtle vezîr-i a'zam hazretleri ile hem meclis olup sulh ahvâli içün müzâkere olundukdan sonra Âsitâne-i sa'âdet tarafında olan kapu kethüdâsı Albertus Vizire nâm kimesne ile İbrâhîm çavuş Beç tarafına Çasar Ferdinandus cânibine irsâl **(52a)** olunup Beç Kal'ası'na dâhil olduklarında gelen müslimân çasar dîvânına çıkup bu şarkdan getürdiği hedâyâlarından iki aded Acem halıları ile iki devesini kalîl eşya ile teslîm olundukdamukaddemâ vâkı' olan sulh akdlerinde irsâl olunan hedâyâya göre bu bir cüz'î şey' idi. Elçi-i mezbûr pâdişâh tarafından getürdiği ancak beş seneye değin terk-i cidâl nâmesi ta'zîm ve takdîm ile çasara teslîm eylemişdir.

[447] Cleves(Almanca Kleve, Latince Clivia, Fransızca Clèves, Felemenkçe Kleff-Kleef).
[448] Katherina.
[449] Ferrara herseği Alfonso(Slt.1559-1597).
[450] Floransa ve Toskana Dükü Francesco Medici(Slt.1574-1587).
[451] Augsburg neslinden Philippine Welser(d.1527-1580).
[452] Mantua.
[453] Andreas(Andrew) (d. 1558-1600).
[454] İngilizce Costance, Almanca Konstanz, Latince Constantia.
[455] Brixen, İtalyanca Bressanone.
[456] İspanyolca ve Fransızca Margrave, Latince Marchio, Almanca Markgraf. "Mark" sınır, işaret, nişan; "Graf" kont anlamındadır. Uç beyi yani sınır bölgesinden sorumlu bey, komutan, dük demektir.
[457] Burgau(Purgau).
[458] Bitburg.

Mefhûm-ı nâme-i hümâyûn-ı şevket-makrûn budur ki,

‘‘Hazret-i Mâlikü’l-mülk ve Müheymin ü müte‘âl ve cenâb-ı Vâhibü’l-atâyâ ve’n-nevâl şâmühû ani’ş-şebih ve’l-misâl ve tenezzetü mine’n-nazîr ve’l-ihtilâlıke kemâl-i kudret-i ezeliyye ve vüfûr-ı mevhibet-i lem-yezeliyyesiyle mukāreneti ile ve mühr-i sipihr-i nübüvvet ve ahter-i burc-ı fütüvvet pîşvâ-yı zümre-i enbiyâ ve muktedâ-yı fırka-i asfiyâ Habîb-i Hudâ şefi’ül-mü’minin fî yevmi’l-cezâ Muhammed Mustafâ salavatu’llahi te‘âlâ *aleyhi vesellem* hazretlerinin mu‘cizât-ı kesretü’l-berekât ve murâfakati ile ve ashâb-ı güzîn ve hulefâ-i râşidîn rıdvânu’llahi te‘âlâ aleyhim ecma‘în **(52b)** ve cümle-i evliyâ-i hidâyet-karîn ve cumhûr-ı asfiyâ-i sa‘âdet-rehîn kuds-i esrârihim ilâ yevmi’d-dîn hazretlerinin ervâh-ı mukaddesleri muvâfakati ile hazret-i Perverdigâr lâ-yezâl ve cenâb-ı fâ‘il-i muhtâr-ı müte‘âl takaddes‘ zâtihi murâd-ı aliyyesiyle bâ‘is-i tahrîr-i kitâb-ı sıhhat-nisâb ve mûcib-i tastîr-i hurûf-ı hakīkat-ı intisâb oldur ki, hâliyâ a‘zam- selâtîn-i zamân ve ekrem-i havâkīn-i devrân olup Mekke-i mükerreme ve Medine-i münevvere ve Kuds-i şerîf ve Akdeniz ve Karadeniz ve Rûmili ve Anadolı vilâyetlerinde vâkı‘ memâlik ve’l-mesâlikin pâdişâhı ve şehinşâhı, mülûk-ı Arab ve Acem Bağdâd ve Basra ve memâlik-i Aden ve Çemen ve Deşt-i Kıpçak ve Kırım ve harak-ı Berberiyye ve Boğdan ve Eflak ve bunca cezîre ve büldânın pâdişâhı ve taht-ı Üngürüs olan Budun ve Erdel ve bî-aded tîğ-ı mansûrumız ile feth olunan vilâyetlerin pâdişâhı es-Sultân ibn-i Sultân es-Sultân Süleymân Han ibn-i Sultân Selîm Han ibn-i Sultân Bâyezîd[459] Han halledu’llâhu **(53a)** mülkelûn ve devletehû ilâ yevmi’l-karâr tarafımızdan inhâ olunan budur ki, işbu nâme-i hümâyûn-ı şevket-makrûnum vâsıl olıcak ma‘lum ola ki, hâlâ Ferdinandus birinci Roma kralı ve ol havâlîlerin hâkimi tarafından südde-i sa‘âdetime elçisi gelüp eltâf-ı aliyyemize recâ vü niyâz idüp sulh taleb etmekle, hattâ kral-ı mezbûrun karındaşı olan Karolus İşpanya kralı dahi kezâlik ma‘an sulh taleb idüp ikisi dahi birden sulh eylemek tâlib üzere olup şol şart ile ki, kral-ı mezbûr Ferdinandus beher sene devlet-i aliyyeme otuz bin Macari altun maktû‘ virmek üzere recâ etmekle ammâ hîn-i musalâhada yâhûd terk-i cidâlde ol havâlîlerde olan Kristiyan tâ’ifesin kemâl-i merhametimizden sıyânet olunmak iltimâs ve niyâz eyleyüp Macarlık tarafında kendilerinin hükûmetlerinde olan mahalleri ahâlîleri ile emîn ü sâlim olmak içün tarafımız sulh-ı salâh ve terk-i cidâle beş seneye değin rızâ virilüp bu şart ile ki, bu ana değin Macarlığın vesâir taraflarda tîğ-ı mansûrımız ile feth ü teshîr eylediğimiz kal‘a ve şehirler ve vilâyetlerini **(53b)** sancaklar ve mîr-lıvâ-yı mîr-

[459] Yabancı tarihlerde “*Bayazitis*” şeklinde de geçer.

i mirânlık olup ve bi'l-cümle serhadd-i mansûrelerim ki, ehl-i İslâm ile muhâfaza olmuşdur, askerilerim ve kādîlarım taraflarından hükm olunup nizâm virile. Ve bundan gayrı Cezâir ve Tunus ve sâir Berberiyye tarafında olan re'âyâlarım emîn ü sâlim olmak üzere mezbûrların hükûmetinde olan vilâyetlere bir dürlü zarar u ziyân olmayup eğer olmak iktizâ iderse bilâ-te'hîr ve bilâ-tevakkuf hilâf-ı ahd hareket idenlerin muhkem haklarından gelinüp icrâyı dostluk eyleyeler. Vech-i meşrûh üzere işbu sulh yâhûd terk-i cidâl zikr olunan müddete değin Ferdinand karındaşı Karolus nâm İşpanya kralı dahi hilâf-ı ahdnâme-i hümâyûn bir dürlü vaz'[u] hareket etmeyüp gerek askerîlerimiz ve re'âyâmıza deryâda ve karada bir vechle adâvet izhâr etmeyüp emîn ü sâlim olalar. Rûy-i deryâda ticâret vesâir yüzden mürûr[u] ubûr iden ehl-i İslâm ve re'âyâlarımıza bir dürlü zarar isâbet olunmaya deyü tüccârların ticâretine bir dürlü muhâlefet olmayup selâmet üzere olalar ve memâlik-i mahrûselerimden ve serhadlerimden **(54a)** gerek er ve avratden olsun hudûdlarınıza firâr idenleri bilâ-tevakkuf tutup der-i İslâma teslîm eyleyeler. Ve hâlâ Fransız kralı devlet-i aliyyem ile sulh[u] salâh ve dostluk üzere olup merkūmun âdemleri ve tüccârları memâlik-i mahrûselerime gelüp giderler. Kezâlik Venedik herseği ve cumhûrı ve mezbûrlara tabi' olanlar zâbitleri hâlâ Devlet-i aliyyem ile sulh u salâh üzeredirler. Bunlar dahi cümlesi bu âhd üzere vefâ idüp hilâf-ı ahd hareket etmeyeler. Ve Ferdinand kralın elçisi ve sır kâtibleri bu esnâda dergâh-ı mu'allâma gelüp gitmeleri me'zûn ola. İmdi işbu fermân-ı hümâyûnum vusûl buldukda mefhûmunda tahrîr olunan mevâdd bi'l-cümle nâzır ve fehm ve kabûl olundukda alâmet-i şerîfe ile pây-i tahtımda İstanbul nâm şehirde tahrîr olunup mümzâ ve memhûrlanup hâtm olunmuşdur.

Fî sene dokuz yüz elli dört mâh-ı şâbân'ül mu'azzamun yirmi üçünci gününde virilmişdir.''

Bu vakitlerde Ferdinandus, Beç'de oturup Macar ve Nemçe kralı idi. Henüz **(54b)** çasar olmayup ancak karındaşı Karolus beşinci, Nemçe çasarı ve İşpanya kralı iken hîn-i iktizâda Ferdinando'nun müzayakasi olsa karındaşı tarafından imdâd taleb idüp kral-ı mezbûr gâh kendi ve gâh seraskerleri ile İşpanya askerleri imdâd irsâl iderdi. Bu esnâlarda İşpanya kralı Berberiyye tarafına sefer idüp varup mahal-i mezbûrda ziyâde inhizâm vâkı' olmağla çasarlık ve krallıkdan ikrah idüp çasarlığı kendi hüsn ü rızâsıyla karındaşı Ferdinandu'ya teslîm idüp ve İşpanya krallığın oğlı Filipo nâm krala

teslîm ve kendi İşpanya tarafına bir manastıra gidüp terk-i dünyâ eylemişdir[460]. Bin beş yüz elli iki senesinde Ferdinandus çasarlığa cülûs eyledikden sonra kendinin oğlı Maksimilyan ikinci bu isimde Roma krallığına nasb itdürmişdir. Bin beş yüz altmış iki senesinde mezbûr Maksimilyan'a Macar tâcın dahi ferâgat idüp teslîm eylemişdir. Ammâ bu esnâlarda Devlet-i aliye'ye itâ'at üzere olan Yanoş nâm Macar kralı **(55a)** mürd olup zevcesi İzabelle[461] ve bir sabî oğlı[462], Vladislaus ismiyle müsemmâ Nemçe krallarından Budun Kal'ası'nda oturmak imkândan olmayup Sultân Süleymân Han hazretleri mezbûrenin imdâdına Budin Kal'ası'na gelüp Nemçe askerleri bozulup perâkende vü perîşân bî-hadd helâk ile yeksân idüp gayrı çâre bulamayup Budin Kal'ası'na ehl-i İslâmdan muhâfaza koyup içine serdâr nasb idüp nizâm virdiklerinden sonra mezbûre kraliçeye Erdel vilâyetinin temlîk idüp varup oğlı ile anda melik ideler deyü fermân olunup mezbûreden Erdel tarafına varup ahâlî-i vilâyetden istikbâl ve iktizâsı üzere kabûl eylemişlerdir. Kalîl eyyâmda Erdel tarafında bulunan piskopos yâhûd kardinal[463] bu fursat ile Roma Papa tarafından ba'zı gûne tenbîh ile Devlet-i aliyye'ye itâ'at üzere olan Yanoş kralın zevcesine gerek hükm ü hükûmetde ve âyîn husûsunda her vechle keder virüp Erdel hükûmetin mezbûrenin yedinden almak murâd idüp varup Ferdinand krala gizlü mektûblar yazup ve Erdel ahâlîlerin kendüye **(55b)** döndürmek cidd ü cehd idüp bu ahvâli kraliçe vukūf tahsîl etmekle husûs-ı mezbûrda Devlet-i aliyye tarafına, Sultân Süleymân hazretlerine tesennî idüp Devlet-i aliyye dahi bu husûsa râzî olmayup Eflak ve Boğdan voyvodalarına fermân idüp varup kraliçeye imdâd itseler deyü emr olunca bu tarafda papas-ı mesfûr Ferdinandu kralı tahrîk idüp, eğer ol vilâyet sana lâzım ise ale't-tescîl asker irsâl idüp iriştüresiz deyü feryâd etmekle Ferdinandus dahi bu fursatı ganîmet bilüp der-akab vâfir Nemçe askeriyle bir ceneralin Erdel tarafına gönderüp, zikr olunan voyvodalar kraliçenin imdâdına Erdel'e gelince Nemçe askerleri mukaddemce hareket idüp Erdel vilâyetine girüp Boğdan voyvodasın Erdelden sürüp ihrâc eylemişdir. Ve kraliçeyi muhâsara idüp Erdelden murâd eylemek iktizâ eylemişdir. Papas-ı mezbûr Nemçe kuvvetiyle Erdel'i zabt ammâ kendi dilediği üzere hükûmet eylemek murâd idüp külliyet ile Ferdinandu'ya teslîm etmeyüp kendi hevâsı üzere olmak lâzım geldüğin, Ferdinandus her vechile mülâhaza idüp **(56a)** bu papas hayâtda olunca Erdel vilâyeti ele geçirmek mümkin değildir deyü bir takrîb ile mezbûrı ö[l]dürmek murâd idüp Erdel cânibinde olan Nemçe seraskerine tahrîr olunup

[460] Kanuni Sultan Süleyman'ın çağdaşı ve hasmı olan Alman İmparatoru Şarlken imparatorluk tahtından feragat ediyor.
[461] İzabela Jagiellonka. Jagiellon Hanedanı'ndan Polonya Kralı I. Zygmunt'un kızı.(d.1519-1559).
[462] I. Janos(Yanoş) Zapolya ve İzabela Jagiellonka'nın çocukları olan II. Janos(Yanoş) Sigismund Zapolya'dır.
[463] Kardinal Martinuzzi.

kardinal-i mezbûrun katli ceneral-i mezbûra[464] sipâriş olunup ceneral-i mezbûr dahi kendi sır kâtibin, üç dört cellâd makūlesi âdemlaer ile ve kırk elli nefer süvârî ile gûyâ ba‘zı müsalâha ve mekâtîb ile kardinale buluşmak iktizâ idüp varup görüşdükden ceneralin mektûbun virirken ardında olan biri[465] kardinal-i mezbûrı yedinde olan iki karış pinyâl[466] ile sînesinden vurmak murâd eyledikde ol dahi görüp girü çekinmekle pinyâl şikemine râst gelüp ikinci def‘a vurunca oturdığı iskemleden aşağı düşüp der-akab taşrada olan süvârîlerden ve sâir tedârük olunan Nemçelerden içerü girüp âlet-i harb ile Kardinal ve yanında olup kendüye mu‘âvenet etmek dileyenleri cümlesin katl ve başların pâre pâre idüp[467] bu minvâl üzere Nemçe ile Macarlu ba‘zı mücâdele ve muhârebede iken Devlet-i aliyye’nin istimâ‘ları **(56b)** olmağla mukaddemâ dahi Elizabet kraliçeye imdâd idüp siyânet eyledikleri derûn muhabbetden gelüp belki Macaristân’ı tefrîk içün olup bir tarafa imdâd ider gibi olunca Macarlık pâre pâre oldukda münâsib küçük parçaları yutmak ahsen ve âsândır deyü mülâhazasıyla sitemde kullanup kristiyan tâ’ifesi dirlerdi ki müslimânlarda ferâset ve tedbîr-i bilâd yokdur deyü bu kelâmı duyup i‘timâd idenler ziyâde aldanup aksi fehm eylemişlerdir. Hâlâ Devlet-i Osmâniyye’de ol ilmlerden mâhir hezâr kimesneler vardır ki sâir mülûklerde bulunmak ihtimâl yokdur. Ve’l-hâsıl bu fursat ile Devlet-i aliyye Rûmili beğlerbeğisin asker ile Temeşvar Kal‘ası’n muhâsara idüp bisyâr-ı ceng ü cidâl ve katl [u] kıtâl olunup fethi mümkin olmayup sene-i âhara mevkūf kalup ammâ kraliçenin başına gelen hâl ziyâde müşkil ol ba‘zılarından nasîhat taleb idüp virdikleri öğüd üzere Ferdinand Kral’a ilticâ idüp Erdel vilâyetin Nemçe‘den recâ ile taleb eylemek lâzımdır deyü ta‘lîm etmeleri ile **(57a)** mezbûre, Nemçe kralına elçi göndermek üzere iken, Yanoş Kral’ın ba‘zı dostları ve hilâf-ı vükelasından olanlar kraliçeye başka nasihat virüp hâlâ Ferdinand Kral kendi ve oğlı Macar krallığına tâc giyüp intihâb olunmuş kral iken mukaddemâ kendünün hilâf olan Yanoş Kral’ın kendüne ve zevcesine ve evlâdına hiç müsâ‘ade ider mi? Belki elinden geldikce müzmahil eylemek sa‘y eylemesinde iştibâh yokdur. Bu sevdâdan ferâgat kasdına böyle gelmişdir. Ağlayan güler. Bu kasd olunan kaziyye sâbit-kadem olmayacağına ezher mine’ş-şemsdir. Sultân Süleymân gibi bir gayûr ve kahrimân-i sâni pâdişâh kafâmızda dururken Nemçe değil şimdiki zamânda İskender gelse def‘ eylemek mümkin değildir. Hemân ahsen olan budur ki kraliçe tarafından bir elçi Âsitâne-i sa‘âdet tarafına gönderüp ahvâli tefehhüm ve imdâd içün

[464] General Giovanni Battista Castolda.
[465] Kardinal’in sır kâtibi(sekreteri) Marko Aurelio Ferrari.
[466] Meç ve süngü tarzı kısa kılıç, şiş.
[467] 16 Aralık 1551 Alvinc Kalesi.

recâ eylemekdir. Hattâ kraliçe tarafından bir elçi taraf-ı Devlet-i aliyye'ye irsâl olunup kraliçenin ahvâlin arz eyledikde taraf-ı Devlet-i aliyye'den Ali Çavuş Erdel ahâlîlerine irsâl olunup ahâlî-i mezbûra tefehhüm eylemişdir ki "Erdel **(57b)** a'yânları ve ahâlî-i vilâyet Ferdinand tarafını koyup kraliçeye itâ'at eylemezlerse inşâ'a'llâhu te'âlâ sene-i cedîdde ben kendim varup Erdel ahâlîlerin kılıç ve âteş ile te'dîb iderim" deyü Erdellüye yazup Erdel ahâlîleri bunı istihâm idüp görünce cân başlarına sıçrayup Sultân Süleymân Han öyle bir pâdişâhdır ki lisânlarından sâdır olan kelâmların icrâsına kādir ve her vechle niyet eylediği husûsı vücûda getürür deyü cümlesi ittifâk idüp der-akab nef[i]r-i âmm idüp kalkup Nemçe askerleri ve zâbitlerin vilâyetden sürüp çıkarup ve kraliçe-i i'zâz ü ikrâm ile Erdel'e getürüp ahâlî-i vilâyeti afv eylemek üzere kraliçeden niyâz idüp getürüp Erdel Belgradı'nda azîm cem'iyyet ile yerine oturtmuşlardır. Ve Devlet-i aliyye'ye Erdel vilâyeti tekrâr itâ'at üzere olup virgülerin Âsitâne-i sa'âdet'e irsâl iderlerdi. Sultân Süleymân Han hazretleri mülâhaza eyledüği üzere şimdi Macar ile Nemçe beyninde tefrîkāt vâkı' olmağla fursatı fevt eylemek lâyık değildir deyü aralık yerde tekrâr **(58a)** Rûmili vâlîsine fermân olunup Rûmili askerleri ile ve bir mikdâr Kapukulı yanına ta'yîn olunup gelüp ikinci def'ada Temeşvar'ı muhâsara itdiyse[468] altmış pâre top ile fi'l-hâl meterisler ve tabyalar yapup otuz gün kadar lâ-yenkatî döğün, bir vâfir gedik yıkup yürüyüş idecek mahalde içinde olan üç bin kadar Macar ve Nemçe ve İşpanya askerleriyle Lojaneski[469] nâm ceneral vâfir ceng idüp lâkin içinde olan ahâlî-i vilâyet ittifâk idüp kal'a'i istimân ile virmek murâd idüp gereği gibi vire askeri mübâdele idüp ihrâc olduklarında Osmânlı askerleri böyle fursat vâkı' oldukda bir bahâne ile vireyi bozmak murâd iderler. Ve'l-hâsıl derûn-ı kal'adan ceneral-i mezbûr etbâ'ıyla ve askeri ile ve ehl-i iyâlleri ve mâllarıyla çıkup giderken Yeniçeri neferâtı arasından mürûr iderken ceneral-i mezbûrun ardında olan iç oğlanlarının birine Yeniçerinin biri dest-dırâzlık idüp ol vakitde oğlan çağırup feryâd idince ceneral bunı görüp derûnunda olan adâvet ve gayret-i câhiliyeti ve gazabı zuhûra **(58b)** gelüp bilâ-tevakkuf meyânında olan kılıcın çeküp mezbûr Yeniçeri neferi katl eylemek üzere bir iki yerden çalup zahm urmağla mevcûd olan Yeniçeri ve sâir askerler bu ahvâli görünce "hâa'in kâfir kılıç çeküp vire içinde müslimânı katl iyledi" deyü gayret-i İslâmiyeye gelüp "vurun kâfirleri" deyü cevânib-i erba'adan müslimânlar kâfirlere kılıç üşürüp fi'l-hâl cümlesin tu'me-i şemşîr idüp ceneral-ı mesfûrı üç dört zahm ile yıkup ellerin ardına bağlayup kayd-ı bend ile Mehmed Paşa hazretlerinin huzûruna getürüp bu ne ahvâldir

[468] 1552 Temeşvar Kuşatması.
[469] Stefan(Istvan) Losonczy(Losonczi,Lozonçi).

deyü sû'al olundukda keyfiyet-i ahvâl takrîr olundukda paşa-ı müşârün-ileyh ceneralden sû'al eylemişdir ki "vire sulhı içinde kılıc çeküp müslimânı niçün katl idüp ihtilâle bâ'is ve kendüye ve ahâlî-i kal'aya bu belâyı getürmek sebeb oldun" didikde keferenin askeri tâ'ifesinden zâtında merkûz olan gayrı câhiliyye ve gurûriyyet sebeb ile ba'zı meşkûk cevâb virüp paşa hazretleri dahi dimişdir ki "çünki çasarın böyle gayûr ceneralsin. Bu kadar asker ile kal'ada niçün ceng etmeyüp bir ay içinde **(59a)** kal'ayı virdün, krala hizmet böyle mi olur" didikde ol dahi cevâbında "ne ideyim ahâlî-i kal'a bana mu'în olmadı. Zor ile vire taleb eylediler ve kal'a'i virmek murâd eylediler. Yohsa bana kalsa siz bu kal'a şimdi görmek değil belki düşünüzde göremezdiniz" deyü ba'zı mağrûr kelâmlar huzûr-ı paşada söyleyüp Mehmed Paşa hazretleri dahi tehevvüre gelüp cellâd eydüp boynun urup kellesin kal'a miftâhları ile Âsitâne-i sa'âdet tarafına göndermişlerdir. Bütün kal'anın mâl ve erzâkı ve esîrleri ehl-i İslâma ganîmet-i uzmâ olmuşdur. İşbu fetih bin beş yüz elli iki târîh-i Îsâ'da vakı' olmağla bu haberler kefere beyninde şâyi' olunca Lipova'da olan kumandan, İşpanya muhâfazasıyla Mehmed Paşa hazretlerini beklemek iktidârları olmayup beynlerinde olan müşâvereleri üzere kal'a-i mezbûrun enderûn kal'asına lağım idüp havâya atup derûn-ı kal'ada olan barut-ı siyâh ve sâir cebehâneyi ba'zı yerlerin kapulara bıragup kal'ayı boşadup firâr eylemişdir. Ehl-i İslâm gelüp Lipova'yı dahi zabt eylemişlerdir. Derun kal'a olan Kastelado[470] nâm Lipovan **(59b)** ba'zı Macar askeri ile mülâkī olup Pallaviçini [471] nâm ceneral hükûmetinde olan askerler ile Dereghal nâm mahalle doğrı yürüyüp ama Budin tarafından Mehmed Paşa hazretleri on sekiz bin asker ile mahall-i mezbûra gelmek üzere olup ve düşmanın ol havâlîlerde olduğın câsûslayup bir münâsib mahalde pusuların yerleşdürüp beş yüz mikdârı süvârîlerin düşman üzerine gönderüp pusu üzerine getürmek üzere dikkat idüp vech-i meşruh üzere düşman pusu üzerine gelüp düşmanı ortaya alup ekseri kılıçdan geçüp bâlâda zikr olunan Pallaviçini nâm ceneral ile Erasmun Taufel[472] nâm süvârî ceneralin tutup esîr idüp ba'dehû Âsitâne tarafına irsâl olunup ikisinin[473] dahi kelle-yi devletleri zemîne galtân olunup cân-ı habisleri nâr-ı rahîme gönderilmişdir. Sene-i mezbûrda Mehmed Paşa hazretleri bu iki fetih ile iktifâ etmeyüp asker-i İslâm ile Sonluk nâm kal'ayı gelüp muhâsara idüp der-akab içerü bir elçi gönderüp kal'a-i pâdişâhı taleb idüp eğer virmede inâd [u] **(60a)** muhalefet olunmak iktizâ iderse gazâb-ı pâdişâhiye mazhar olacaklarından iştibâh olmayup sonra

[470] Castaldo.
[471] Sforza Pallaviçini.
[472] Erasmus Teufel(Matthias Teuffel/Töfel)
[473] Sforza Pallaviçini sonra kendi özgürlüğünü satın alarak serbest kalmıştır.

bir vechile amân emrinde olmaya deyü tefhîm etmekle derûn kal‘ada vâfir Nemçe ve Çeh ve İşpanya askerinden olup ve Kral Ferdinandus kal‘a-i mezbûr ziyâde cebehâne ve mühimmât ve iktizâ iden zâhire vesâir levâzimât bir seneye kifâyet mikdârı kal‘aya komuş iken ve taşrada ve düşman toplarından ol kadar zarar olmayup böyle iken derûn kal‘ada olan kumandanlar paşa hazretlerinin kelâmların istimâ‘ eylemek fehm etmeyüp gereği gibi cenge mübâşeret eylediklerinde bî-iktizâ Nemçe tâifesi yâhûd soldadları içine havf düşüp kumandana ve İşpanya zâbitlerine dimişlerdi ki “bu kal‘ayı münâsib vire ile taşrada olanlara virmiş olsanız efdal idi ve yine biz bu vartadan halâs olmak imkânı yokdur. Hemân kal‘ayı teslîm idelim ve cân ve başımızı selâmete çıkarmak sa‘y idelim” deyü ibrâm etmekle kumandan gene kā’il olmayup hemân gice ile Nemçe tâifeleri Nehr-i Tisa aşurı yâhûd sefîne ile firâr eylemek **(60b)** kasd idüp ba‘zı köhne sefîne vesâir kayıklar ile gice karanluğında bir bir üzerine yığılup nehr-i mezbûr ile gitmek murâd idince bî-emri’llâhi te‘âlâ bir yel çıkup ekseri Nehr-i Tisa’ya müstagrak olmuşlardır. Asker-i İslâmdan bu ahvâl görilüp vukūf tahsil olununca bî-pervâ kal‘aya yürüyüp esenlik ile kal‘ayı feth idüp içinde olan içinde olanların ekserin kılıçdan geçirüp bunda dahi mâl-ı ganâ’im alınmışdır. Mehmed Paşa hazretlerinin hoşuna gelüp işbu kıvâm ile varup Eğre Kal‘ası’n dahi zabt iderim deyü Eğre altına varup vâfir ceng ü cidâl ve harb [u] kıtâl olup fethi müyesser ve bu def‘a mukadder olmadığından muhâsaradan ferâgat olunup ama Macarlığın sâhib-i fetret olanları Devlet-i aliyye’ye ziyâde ibrâm etmeleriyle Devlet-i Osmâniyye’yi külliyen ile tahrîk eylemek kasd eylediklerin Ferdinandus Kral agâh olup tekrâr elçi düzüp Devlet-i aliyye’ye gönderüp ammâ elçi-i mezbûrun getürdiği müsalâhalara ve bir vechile müsâ‘ade olunmayup elçi-i mezbûr Dîvân-ı hümâyûn’a çıkup buluşdukda getürdükleri hedâyâlar bir pâdişâh bir pâdişâha irsâl idüp dostluğa binâ’en kabûl olundığı gibi değil **(61a)** belki bir kimesne birinin mağlûb olup ziyâde hayfından gönderdiği hedâyâ gibi bî-minnet alup kabz ve elçiyi ahz u habs bir karanu zindana ki gice gündüz mum yakup birbirlerin görmek lâzım gelmişdir. Ol mumı dahi bir sagīr tavan delüğinden aşağı atup virür. Evi kapusı bend ve hiç kimesne yanlarına gelüp musâhabet eylemek izni yoğdur. Bu minvâl üzere hakāret nazarıyla bin eziyet olundukdan sonra elçileri gidüp irsâl ve mezbûr Ferdinand ile Karolus Nemçe çasarı ve İşpanya kralı, merhûm Sultân Süleymân Han hazretlerinden hezâr gûne elem ve heder görmüşlerdir. Bunda ihtisâr kılınmışdır. Ferdinand birinci, târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın bin beş yüz altmış dört senesinde mâh-ı Temmuzun yigirmi beşinci gününde Beç nâm şehirde hummâ marazından mürd

olmuşdur. Prag'da defn[474] olunmuşdur. Sinni altmış bire baliğ olmuşidi. Müddet-i hükûmeti otuz üç sene altı mâh on iki gün olmuşdur. Maksimilyanus ikinci bu isimde babası Ferdinandus mürd oldukdan sonra **(61b)** kebîr oğlı bulunmağla babası mürd olmazdan iki sene mukaddem babasının ve cümle cumhûr kralları ma'rifetiyle Nemçe çasarlığına cülûs eylemişdir. Çasar-ı mûmâ-ileyh târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin beş yüz yirmi yedi mâh-ı Ağustonun evvelinde Beç'de dünyâya gelüp bin beş yüz altmış iki târîh-i Îsâ'da Çeh krallığına tâc giyüp cülûs etmişdir. Ertesi sene bin beş yüz altmış üç târihinde mâh-ı Septemberın sekizinci güni Macar krallığına tâc giyüp oturmuşdur. Roma çasarlığına dahi altmış iki târîhinde cülûs eylemişdir. Bin beş yüz altmış altı târîhinde çasar-ı müşârün-ileyh Regenşburg nâm şehirde cem'iyet-i kibâra emr idüp cumhûr kralları cem' olup ba'zı umûr-ı mühimmelere nizâm virilmek te'kîd idüp evvelâ hazîne ahvâline nizâm virilüp cumhûr-ı mezbûra haber virüp taleb eylemişdir ki ehl-i İslâm üzerine sefer eylemek kasdım olmağla dört bin süvârî ve sekiz bin piyâde mevcûd olan askerlerinden mâ'adâ izdiyâd eylemek murâd idüp ve cümle askerlere sekiz aylık zâhire ve levâzımât **(62a)** virilmek taleb idüp kendi askerleriyle cumhûr krallarının imdâd askerleri cümlesi seksen bin olmak üzere tahmîn idüp zîrâ Erdel voyvodası Yuhannez Sigismundus, Nemçe'ye tâbi' olan Macar kal'alarına, Sakmar Kal'ası'na, Kaşav ve sâir yerlere asker çeküp zabt etmekle Çasar Maksimilyanus dahi Macarlık tarafına vâfir asker gönderüp kral-ı mesfûrun oldığı yerleri tekrâr zabt idüp ve bundan gayrı Tokay Kal'ası muhâsara idüp kalîl eyyâm ile kal'a-i mezbûr dahi zabt ve içine muhâfaza koyup Erdel hudûdlarına varınca Nemçe askeri ortalığı zîr-i destine getürüp nazarı Erdel tarafına yürümek olmağla Sigusmundus ale't-ta'cîl bir elçi düzüp Âsitâne-i sa'âdet tarafına irsâl ve pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerininden imdâd taleb idüp her ahvâli tefehhüm etmekle Sultân Süleymân Han hazretleri dahi küffâr tarafına gazâya gitmek hezâr râgıb u tâlib olup erkân-ı devlet ile ba'zı müşâverelerden sonra müfti'l-enâm şeyhü'l-İslâm hazretlerinden[475] **(62b)** istiftâh eyleyüp, târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin beş yüzaltmış altı senesinde pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri otağ-ı hümâyûnların İstanbul'dan taşra çıkup Macarlık tarafına sefere niyet etmekle, Vezîr-i a'zam Mehmed Paşa erkân-ı devlet ile ba'zı müşâvereler idüp sefer husûslarından müzâkere ve encâmın mülâhaza iderek ba'zı ma'zûrât zuhûra getürüp münâsebet ile pâdişâha telhîs idüp Nemçe'nin cumhûrları gibi ve kasd olınan Sigetvar Kal'ası'nın metâneti gibi ve pâdişâh hazretlerinin ihtiyârlığın ba'zı özrler idüp lâkin pâdişâh-ı İskender-makām hazretleri

[474] Kelime tekrarlanmıştır.
[475] Bahsi geçem şeyh şeyhü'l-islam, müfti'l-enâm â'lemü'l-ulemâ'i'l-mütebahhiran Mevlânâ Ebussu'ûd Efendi'dir.

ma‘zûrât-ı mezbûrı kabûl etmeyüp “gazâ yoluna el-hamduli’llâhî te‘âlâ vücûdum elverir. Düşman tarafından lutf-ı Hakk ile bir dürlü elemim yokdur. Bu niyetden ferâgat mümkin değildir” deyü sa‘âdet ile Ordu-yı hümâyûna azîmet ve Edirne cânibine varup andan dahi Sofya ve Belgrad sahrâsına gelince yüz bin kadar cengâver asker ile yüz bin sâir asâkir ile Nehr-i Sava’yı karşuya Sirem tarafına mürûr eylediklerinde Erdel Kralı Sigismundus nâm voyvoda vâfir **(63a)** Macar askerleri ile pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin istikbâline gelüp hezâr ta‘zîm ü tekrîm ile hâk-pâye yüz sürüp niçe hedâyâlar ile gelüp huzûr u pâdişâhiyyeye mülâki oldukda tehni’e-i kudûm ile sad hezâr du‘âlar arz eyledikde pâdişâh hazretleri dahi kral-ı mezbûra zâhiren iltifât yüzin gösterüp lisânen dimişlerdir ki “tahkīk bilesiz ki ancak senin hâtırın içün işbu taraflara sefere azîmet eyledik. Murâdım seni maksûdına irişdirmekdir. Hemân Devlet-i aliyye’min hayr-hâhı olup sadâkat u istikāmet üzere olasız” deyü bunun gibi kelâm-ı tayyibelerden sonra asker-i İslâm ile Osek tarafına yürüyüp ama keferelerin ukelâları mülâhazaları üzere Sultân Süleymân hazretlerinin Erdel voyvodasına söylediği kelâm-ı tayyibeleri zâhirde bir gûne ancak bâtında gayrı yüzden olup bu fursat ile Macar tâ’ifesin tefrîk ve Nemçe ile adâvet üzere idüp aralık yerde kendüye münâsib olan memleketleri âsân vechile feth ü teshîre getürüp memâlik-i İslâmiye’yi artırmak üzere ve adüvvlerinden **(63b)** intikām almakdır. Ve’l-hâsıl yüz pâre top ile ve bî-nihâye mühimmât ve cebehâne ile Sigetvar Kal‘ası altına gelüp kal‘ayı muhâsara idüp ammâ Çasar Maksimilyanus pâdişâhın bu azîm hareketinden haberdâr olup balâda zikr olunduğı üzere tekrâr Agusburk’da acele üzere bir cem‘iyet emr idüp cumhûr kralları gelüp cem‘ olunca ve ma‘iyetlerinden defa‘âtile müşâvereler olup sözleri bir kalbe ifrâğ idince eyyâm mürûr eyleyüp vakitler fevt olmak iktizâ idüp eğer ekserinin beyninde bu gûne işlerde eyyâm-ı kesîre mürûr etmedikçe bir iş vücûda gelemez. Zira cümle boy beğleri her biri mülâhaza idüp kendi rızâsın virmedikçe mümkin değildir. Sultân Süleymân hazretleri ise fermânları göz ucıyla olup her işâretleri fermân ve hatt-ı hümâyûndur. Böyle olınca Maksimilyan Çasar Sigetvar imdâdına gelince Kal‘a-i Sigetvar’ın ahvâli diğer gûn olup derûn kal‘ada olan Guruf Zerini[476] yanında olan askeriyle vâfir ceng ü cidâl idüp eğer kal‘a-i mezbûr üç kat **(64a)** kal‘a bir azîm derin ve vâsi‘ batak içinde vâkı‘ olmuş müstahkem kal‘a olmağla pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri kol kol cevânib-i erba‘asının ihâta idüp dökmeğe mübâşeret idince derûn kal‘ada Guruf Nikalaus Zerini kal‘ada olan cümle muhâfazada olan zâbit ve neferâtın cem‘ idüp kendi lisânen cümleye hitâben dimişdir ki “Benim yoldaşlarım ve

[476] Nikola Subic Zrinski(Zerrini, Zrinyi, Zerenski).

karındaşlarım farazî bize Bârî teâlâ gönderüp asker-i levendâtlarına nâm ve şân tahsîl idecek eyyâmdır. Şöyle nâm ve şânki ebed-i cihânda yâd olunup ferâmûş olunmaz, kazanmak vaktidir. Ben kendi nefsim ile bi'l-cümle tehlükelü yerlerde ibtidâki olsam gerektür ve sizin müşkilâtınıza nusret etsem gerektür. Vatan-ı asliye ve arz-ı çasarî içün derûn-ı dildem her biriniz ceng eylemek üzerinize lâzımdır. Ve kendi başınızı düşman altından halâs eylemek üzere sa'y eylemek lâzımdır. Bir adam bu dünyâya gelmemek efdâldir ki yohsa bir ciğersiz ve hırsız cengçi olmadan vatan-ı asliyesin zayî' idüp sağ olmadan mukaddem ceng ü cidâl üzere arz ile olmak efdâldir. Siz **(64b)** anlara cengâvarlığınızı ve zabt u rabtınızı izhâr etmelüsiz ki anlarda ol ta'lîm bulunmaya ve sizin cânlarınız ırzınızdan şîrîn olmaduğın bildirmelüsiz. Her güç ve tehlükelü işlerde ırz tekmîlliği ziyâdedir." Bunun gibi niçe istimâlet kelâmlarından sonra cümleden recâ eylemişdir ki "eğer benim vâ'dem irişüp mevtim inâbet eyledikde yanumdan olan ammim Guruf Zerini üzerinize hâkimliğe kabûl idüp mezbûrun sözünden taşra hareket etmeyesiz" ve bu sözler üzerine cümleyi yemîn ile tasdîk itdürmişdir. Ve der-akab derûn-ı kal'ada müceddeden bir dar ağacı vaz' itdürdüp her kim zâbitinin sözünden taşra hareket iderse salb oluna deyü tenbîh idüp hattâ yevm-i mezbûrda bir soldad zâbitine bir mikdâr muhâlefet etmekle mezbûr dar ağacına salb itdürmişdir. Maksimilyanus kendinin ve imdâd askerleri ile otuz bin süvârî altmış bin piyâdesiyle Kal'a-i Sigetvar'a imdâd itmek ve o asker-i İslâmın girüden gelen zâhire yolların bend eylemek kudreti olmayup ırakdan seyirci olmak selâmetdir deyü tefekkür iderek bu tarafda cevânib-i erba'adan kol kol **(65a)** meterisler alınup toprakdan yüksek tepe ihdâs ve üzerine kebîr toplar vaz' idüp derûn-ı kal'anın cümlesin bucak bucak arayup küffâr-ı hâksâra rahne-i azîm idüp yevm-i yürüyüşler olunup düşmanı bir metânetlerinden birine sürüp ya'ni yeni kal'ayı alup enderûn kal'asına düşmanları koyup câbecâ kal'ayı taleb iderlerdi. Ama kal'ada olanlar bir vechile kābil olmayup cümlesi anda haşr olmak niyet etmeleri ile vâfir ceng ü cidâl vâkı' olmuşdur. Bâ-husûs ber askerde ve muhâsarada pâdişâh kendi mevcûd olup yevmiyye zâhir olan işlere mukayyed olundukda sâ'irine teşbîh olunmaz. Fermân-ı pâdişâhî ile Yeniçeri ağasıyla Ali Paşa hazretleri üç bin kazmacı ve kürekci ile ta'yîn olunup kal'anın yâhûd handak-i kebîrin suyun bir tarafa akıtmak sa'y idüp yürüyüş içün lâzım olan tedârükler giderile deyü fermân olunup bu işde vâfir ceng ü cidâl ve harb [u] kıtâl ve tarafeynden kanlar rûy-ı zemine revân olmuşdur. Hattâ Ali Paşa hazretlerine bir şâhî güllesi **(65b)** gelüp sakalın ve çinesin alup götürmekle şehîd olmuşdur. Ama derûn-ı kal'ada olan Guruf Nikolaus Zerini bir gün nefis kisfelerin giyüp mâî katife kalpağıyla yürüyüşlere gelen ehl-i İslâmı def'

eylemek üzere kendi ilerüden yürüyüp cihet-i cengde asker-i İslâmdan gāzînin biri ol mel‘ûnı nişânlayup on dirhem[477] dane ile göğsünden urup yüzi üzre zemîne düşüp akabince guzât-ı müslümîn yürüyüp ol kâfirin leşin alup içerü kaçmak vakt-i müsâ‘ade idemeyüp başı kesilüp vezîr ve pâdişâh otağı önünde bir mızrağa dakılup kal‘aya karşu vaz‘ olunmuşdur[478]. Başın katl iden gāzî mesfûrun ceblerinde üç yüz guruş akçe mevcûd bulmuşlardır. Hattâ akçenin aslı dahi böyledir ki kisfelerin giyinüp, hazînedârından ol mikdâr akçe taleb idüp ceblerine doldurmuşdur. Hazînedârı dimişdir ki “Sultânım şimdiye değin bu denlü akçe yanınıza almayup iktizâ iden akçeyi biz hizmetkârlarınız ile ardınızca taşırdık. Şimdi böyle **(66a)** etmenizden murâdınız nedir” deyü suâl etmekle mezbûr cevâbında “bu akçeyi yanıma aldığım sebeb budır ki bugün ceng yüzünden düşüp helâk olursam benim başım kesen yekden ücreti olsun deyü akçeyi almışım.” Fi’l-vâkı‘ öyle olup kal‘adan birkaç günden sonra fethi müyesser olmuşdur. Ama Sultân Süleymân Han hazretlerinin dahi va‘deleri tamâm olup bî-emri’llâhi te‘âlâ emânetu’llâhı gazâda iken sâhibine teslîm idüp işbu dâr-ı fenâdan bekāya rıhlet eylemişlerdir. Târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın bin beş yüz altmış yedi senesinde Sultân Süleymân merhûm vefâtından sonra Sultân Selîm-i sânî Han cülûs eyledikde Maksimilyan Çasar tarafından bir elçi tedârük olunup Âsitâne-i sa‘âdet tarafına irsâl olunup tehniye-i cülûs-ı taht-ı Osmânî ile ba‘zı hedâyâlar irsâl ve sulh u cedîd taleb olunmağla Sultân Selîm Han dahi huzûr-ı tahta cülûs ve nizâm u intizâmın görmek üzere olup ve sene-i mezbûrda deryâ tarafında Venedik cumhûrı **(66b)** üzerine sefer kasdında olup bu esnâda Kıbrıs Adası yutmak niyet idüp imdi karada ve deryâda birden sefer eylemek taleb etmeyüp bilâ-tereddüd Nemçe ile terk-i cidâla râzî olunup tarafeynin beyninde sulh olmağla Âsitâne tarafında olan Nemçe elçisi itmâm-ı mesâlih ile avdet ve Beç tarafına gelüp dâhil oldukda çasar bu anında bir mertebe serdârlık hâsıl olmuşdur ki zîrâ Devlet-i aliyye’den zahmetsiz bilâ-mâni‘ sulhe nâ’il olmak lütf-ı Hâkk olup bunca seneden berü Macarlık tarafında vâkı‘ olan tûfân-ı Nuh bertaraf olup eğer mukadder olursa birkaç eyyâm şems-i zıyâsın görüp mukayyed olunmak emr olunur. Lâkin anâsır-ı erba‘anın muktezâsı üzere şemsin zıyâsı dâ’im sâbit-kadem olmak âdetu’llâh olmayup bari birkaç eyyâm teneffüs eylemek nasîb oldı deyü âyînlerince du‘âlar iderlerdi. Bu esnâda merhûm Sultân Süleymân gibi bir kahramân dünyadan

[477] “Dirhem” ya da “Direm”: Eski ağırlık ölçülerinden biri olan Okkanın dört yüzde birine(1/400) denk gelen ağırlık ölçüsüdür. Aynı zamanda beş(5) kuruş değerindeki gümüş paraya verilen addır. Günümüzdeki üç grama denktir.

[478] Peçuylu’da Zerinski’nin ölümü “Başına turna tellerin sokdı ve kumaş esvabların giydi ve cebine yüz altun koydı ve “*boynı kesen gaziye armağan olsun”* dedi. Hatta küffar yazmışlar ki ecdadından kalmış bir kılıç var idi, anı kuşandı ve asker-i İslama karşu vardı. Mukabeleden bir gazi göğsüne bit tüfenk urdı, andan sonra başına bir ok isabet itdi ve canı habisin cehennem zebanisine virdi” şeklinde anlatılır. Bkz; Peçevî, c.I, s. 419.

intikāl etmekle cümle kefere kralları şükr idüp bâ-husûs hudûd-ı İslâmiyeye karîb olanları âyînlerince kurbânlar ve sadakalar virüp Maksimilyan **(67a)** Çasar bir mikdâr sulayup[479] selâmet emrinde olmuşdur. İşbu fursat ile Leh kralı tarafına iltimâs idüp şimdi vaktidir. Erdel voyvodasın kendi tarafına sürmek üzere hareket oluna deyü ziyâde sa‘y idüp Leh-i mezbûrdan Leh tarafından mahsûs elçi intihâb ve Erdel tarafına gönderüp ba‘zı şurût üzere Erdel voyvodasın ilzâm ve Devlet-i aliyye himâyesinden döndürmek sa‘y idüp şurûtlarında bu minvâl üzere ahd olunmuşdur ki bu ana değin Erdel voyvodasıyla çasar beyninde vâkı‘ olan berûdet ve adavat min ba‘d hâtıra ve lisâna gelmeyüp külliyen ile ferâmûş oluna ve Sigismundus “Kral” lafzıyla tesmiye olunup ancak voyvoda pâyesiyle çasara itâ‘at eylemek üzere Erdel’i zabt ide ve eğer vârisi olup kendi mürd olursa kendüden sonra oğlı Erdel voyvodası ola, bilâ-vâris mürd olursa çasar-ı müşârün-ileyh ma‘rifetiyle Erdel a‘yânlarından biri yerine voyvoda nasb olunup itâ‘at üzere olalar. Bu **(67b)** gûne ba‘zı mevâdd üzere Erdel voyvodasın kral-ı mesfûr ilzâm ve sulh itdürdüp çasar tarafından mahsûs rehineler ta‘yîn ve Erdel tarafına irsâl olunup eğer Devlet-i Osmâniye’den Erdel üzerine sefer olunup voyvoda-i mezbûr mukāvemet eylemek iktidârı olmayup ihrâc olmak lâzım gelürse Eşlezya vilâyetinde voyvoda-i mezbûra mahsûs bir beğlik yer ta‘yîn olunup Çasar Maksimilyan kendi askeriyle Erdel’i zabt ve gene voyvoda-i mezbûra teslîm olunmak kayd u ahd olunmuşdur. Voyvoda-i mezbûr bunun ile kanâ‘at etmeyüp çasar neslinden kendüye münâsib tezvîc içün kız taleb eylemişdir. Ve’l-hâsıl Sultân Süleymân hazretleri dünyâdan gitmekle voyvoda-i mezbûr çasar tarafına meyl idüp ammâ kalîl zamandan sonra ol dahi mürd olup bilâ-vâris Erdel’i terk eylemişdir. Kezâlik Venedik cumhûrı bir elçi düzüp Devlet-i aliyye’ye irsâl ve fevt olan peder-i âlîşânları dâr-ı âhirete intikāl eylediklerine ve kendileri taht-ı âlî- baht-ı cülûsların tebrîk eylemek üzere **(68a)** Âsitâne-i sa‘âdet’de kabûl olunup âdet-i kadîmden izdiyâd ri’âyet [ve] ikrâm olunup cumhûr-ı mezbûr ile dahi sulh tecdîd idüp nâmeler tahrîr ve Devlet-i aliyye’den mahsûs elçi ile Venedik tarafına irsâl olunup hıdmet-i risâlet itmâm idüp girü gelecek vakitlerde Devlet-i aliyye elçisi Venedik dukasına başka buluşmak taleb idüp hattâ mülâkātda pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri tarafından teblîğ idecek mahsûs kelâmların biri budur ki “gerek Venedik denizinde ve Mora etraflarında ve sâ’ir yerlerde gezen korsanlar ve size tâbi‘ olan Uskok tâifeleri hilâf-ı dostluk tüccâr tâifesinin mürûr-ı ubûrlarına muhâlefet üzere olup herbâr gāret [ü] hasâretleri eksik olmayup bu makūle yaramazlar def‘ [ü] ref‘ olunmazsa gayret-i pâdişâhi ile bir mahsûs donanma ta‘yîn ve gerek mezbûr Uskok

[479] Para ödmek, harcamak, vermek anlamında kullanılmışır.

tâifelerin oldukları liman kal‘asıyla ref‘ idüp her ne tarafa firâr iderlerse ardlarınca sürilüp cezâları virilse gerektür”. Ve buna göre ba‘zı bahâneler ile Venedik cumhûrına sefer olacak sebebleri zuhûra getürüp teblîğ eyledikde Venedik dukası ve cumhûr, husûs-ı mezbûrda **(68b)** ziyâde i‘tizârlar ile ol korsanları def‘ [ü] ref‘ eylemek ikrâr ve va’de eyleyüp nakz-ı ahde sebeb olacak husûslara bir vechile rîzâları olmaduğı izhâr eyleyüp gelen elçiye bî-nihâye hedâyâlar virüp i‘zâz u ikrâm birle irsâl eylemişler. Kıbrıs Adası aslından bir başka krallık olmağla ırs ile bir kraliçeye intikāl idüp hudûd-ı İslâmiyeye karîb mahalde vâkı‘ olmağla gelüp zabt eylemesünler deyü ihtiyâten Venedik cumhûrına maktû‘an virilüp cumhûr-ı mezbûr tasdîk idüp kraliçe-i mezbûreye beher sene lâzım gelen mâl viririlermiş. Hâlâ irtesi sene Sultân Selim hazretleri birlüp ile vilâyet-i mezbûra sefer idüp alup zabt eylemişdir. İşbu sene-i mübârekde ya‘ni bin beş yüz altmış sekiz târîh-i Îsâ‘da İşpanya tarafında olan ehl-i İslâm Ârâblarından bir elçileri Âsitâne-i sa‘âdet’e gelüp Sultân Selim Han hazretlerinden imdâd ve asker taleb eylemişlerdir. Zîrâ vakt-i mezbûrda ahâlî-i mezkûrlar ayaklanup İşpanya kefereleri ile ceng ü cidâl iderlerdi. Bunun sebebin su’âl eylemek murâd **(69a)** tevârîh-i sabıklarda birkaç yüz sene mukaddem olan târîhlerde mestur ve mu‘in bulunur. Ehl-i İslâm ya‘ni Muhammedîler İşpanya vilâyetlerin ekseri zîr-i hükûmetlerine getürüp zabt u rabt eylemişlerdi. Kefere târîhlerinde yazdukları üzere İşpanya tarafında sâkin Guruf Bulbanus nâm beğ kendi kralına isyân üzere olup Afrika’ya tarafından imdâd taleb idüp İşpanya Kralı Rodriko[480] nâm kralı üzerine yürüyüp def‘âtile ceng ü cidâl ve harb [u] kıtâl idüp giderek vilâyet-i mezbûrda metânet bulup tasarruf eylemişlerdi ve memâlik-i mezbûrda ehl-i İslâm kâmil iki yüz elli sene mikdârı kendi hâkimleri hükm ve şeri‘atleri üzere hareket idüp düşmanlarına sefer çıkdıkda otuz bin süvârî ve yüz elli bin piyâde asker ile sefere gidüp bâlâda zikr olunan mes’elede mansûr u muzaffer olup refâhiyât üzere olurlardı. Lâkin giderek mezbûrları beynlerinde tefrîkāt ve nizâ‘lar zuhûr kendi içlerinde fetretleri vâkı‘ olmağla her kankı devletde tefrîkāt ve nizâ‘ ve fetret zâhir olup **(69b)** eksik olmazsa ol devletin adüvvleri dahi eksik olmayup üzerlerine müstevlî olurlar. Vech-i meşrûh üzere devletlerine halel isâbet eylemişdir. Târîh-i mezbûra değin vilâyet-i mezbûrlarda küsûr kalan İşpanya kefereleri ancak Navara[481] ve Leyona[482] nâm kal‘alarda mahsûr olmuşlardı. Nemçe çasarı tarafından ve ba‘zı imdâdlar ile giderek ehl-i İslâm üzerine gālib olmak başlayup bâ-husûs Sançi nâm kral ve Yakob de Aragona nâm kimesnelerin tedbîrleri ile birkaç senenin içinde Kastilyan nâm vilâyeti ve Portakal

[480] Rodrigo.
[481] Navarra.
[482] Leon.

vilâyetin ve Aragonya ve Karduva[483] nâm pây-i tahtların alup zabt idüp ve mezbûrları ya‘ni ehl-i İslâmı vilâyet-i mezbûrlardan sürüp Granada nâm şehre ve krallık olan vilâyetlere sokup etrâfların bend eylemişlerdir. Ba‘dehû vilâyet-i mezbûrdan dahi Ferdinandus Kastilya kralı askeriyle gelüp ehl-i İslâmın sonrağı halifelerin yâhûd şâhları olan Muhammed Şah’ı[484] tutup esîr eylemişdir. Bu sebep ile kral-ı mezbûr ziyâde iştihâr bulup Rim papası **(70a)** tarafından “Kral-ı Katolik” deyü pâye virilmişdir. “Katolik” dimek kefere beyninde halkı kristiyan dimek olur. Şimdi Nemçe Çasarı Karolus altıncı İşpanya kralı olmağla ol pâyeyi kendüye ilhâk eylemişdir. Ma‘reke-i mezbûrda ehl-i İslâmın güzîdelerin katl ve şehîd olmağla küsûr kalanları ba‘zı krallara perâkende vü perîşân olup tekrâr cem‘ olup mâl [u] erzâkların ve ehl-i iyâllerin ele getürince niçelerin başları rûy-ı zemînde galtân olmuşdır. Lâkin şu kadar var ki ahâlî-i mezbûr yine dîn-i İslâm üzere olup erkân-ı İslâmı icrâ eylemek mâbeynde izn ve kavl olunmuşidi. Ama bir kavmin pâdişâhları gidüp şerî‘atleri muzmahil olunca küsûr kalandan dahi fâ’ide olmaz. Meselâ bir şecer-i kebîr gibi kökünden yıkılup düşünce budakları ve yaprakları dahi kurumak iktizâ ider. Vakt-i mezbûrdan berü Karolus beşinci İşpanya kralına gelince küsûr kalan ehl-i İslâm, İşpanya tâifesinden her gûne eziyet ve tahkîr ve zemm olunup bir kimesneden rağbetleri olmamağla çasar-ı **(70b)** müşarün-ileyh nasb-ı nefes idüp ehl-i İslâmdan İşpanya memleketinde kalanlar ya âyîn-i Rim Papa’yı kabûl iderler yâhûd kabûl etmeyenleri külliyen ile İşpanya vilâyetlerinden ihrâc olsun deyü emr idüp böyle olunca ehl-i İslâmdan İşpanya tarafında olanlar yüz bin hâne mikdârı mülk ü emlâkın ve yerinde olan terekesin muzmahil etmemek içün âyînlerin tebdîl idüp ama bu vâkı‘ olan kaziyye bî-hasebi’l-iktizâ dünyâlıkların hıfz eylemek içün bi’z-zarur eylemişlerdir. Belki kisfelerin tebdîl idüp kalbleri tahvîl olmayup müşâhede olunduğı üzere kefere beyninde i‘tibâr olunan Sakirament didikleri papaslar tevzî‘ eyledikleri sagīr beyâz yufka ki, hazret-i Îsâ’nın vücûdına bedeldir deyü hâşâ rağbet iderler. Biri âdeme haddinde olup günâhın papaslara i‘tirâf eylese ol yufkayı hezâr ta‘zîm üzere ol hastaya yâhûd günâhın itiraf idene virüp ağzına korlar. Kefere beyninde buna ziyâde mu‘teberlerdir. Tâ’ife-i Nasârâ’dan biri bir senede üç dört def‘a yâhûd hiç olmazsa senede bir def‘a günâhların papaslara söyleyüp **(71a)** ol Sakirament didikleri yufkayı papas elinden ağzına almazsa ol kimesne Kristiyan değildir deyü add ider. İmdi işbu tahvîl olan tâife dahi Sakrament didikleri, şey lâşeydir deyü hiç rağbet etmeyüp papaslara günâhların söylemeyüp sâir yüzden kizb kelâmlar ve tahfîf olunacak

[483] Cordoba(Kurtuba).
[484] Granada(Gırnata) Nasri Sultanı XII. Muhammed(Ebu Abdullah Muhammed)(Slt.1482-82/1487-92).

şeyler söyleyüp zâhiren Kristiyan tâ'ifeleri icrâ eyledikleri âdetleri gösterirlerdi. Ammâ bâtınen evlerinde erkân-ı Muhammed'i sâir vakitlerden ziyâde icrâ iderlerdi. Evlâdları dünyâya gelse bi'z-zarûrî kilisaya götürüp Nasârâ'nın âdetleri üzere papaslar haçlayup âyînlerin icra iderler. Bir kefere ismi tashîh ider. Bunlar ise evlâdların kilisadan getürdüklerinde tekrâr kulağına ezân virüp başka Arab ismi ve sünnet iderlerdi. Her vechile gerek âyîn husûslarında ve gerek dünyâ husûslarında hîle ve hud'a eyledikleri müşâhede olunup bu minvâl üzere giderek zâhiren olan kisfelerin terk ve külliyet ile âyîn-i Kristiyanı ref' ve krallarına **(71b)** ya'ni Filipos ikinci İşpanya kralına isyân idüp fetret etmekle İşpanya vilâyetlerde mezbûrların âlet-i harbi olmayup gāfilen ba'zı şehir ve kasabât ve kralları basup gāret ü hasâret idüp âlet-i harbi peydâh idüp bu esnâda İşpanya tarafında olan ahâlî-i vilâyet kefereleri bilâ-ümmîd gāfil olmağla niçe bin kefere katl [ü] hasâret olunmuşdur. Encâmında Saranvalis[485] didikleri Kardağı dimek olur bir metîn kal'ayı alup zabt idince kal'a-i mezbûrı ziyâde istihkâm virüp cümlesi kal'a-i mezbûra gidüp seyir etmişlerdir. Bir mahsûs elçi Âsitâne-i sa'âdet tarafına irsâl idüp Sultân Selim Han'dan imdâd taleb ve mezbûr Devlet-i aliyye'nin himâyet ü siyânetinde olmak taleb eylemişlerdir[486]. Ve gelen elçisi Devlet-i aliyye'de her vechile sa'y-i dikkat idüp asker-i İslâmdan imdâd İşpanya tarafına nakl eylemek recâ ve minnet ve ba'zı hilâfı gayrete getürmek sa'y iderdi. Zîrâ bunca bin cân emânet-i Muhammed ve dîn karındaşlarından İşpanya **(72a)** vilâyetinde küffâr ayağı altında kalmış müslimânlara imdâd eylemek gayret-i dînidir deyü meselâ İslâm pâdişâhlarından selefin mürûr idenlerden ba'zıları zîr-i hükûmetinde olan Kristiyan re'âyâlarına bu gûne takrîb eylediklerinde re'âyâ tarafından Kristiyan krallarına teşekkî olunup ahvâllerin arz u i'lâm eylediklerinde kefere kralları olup gene âyînlerince gayret idüp ba'zı krallar birbiriyle müttefik olup imdâdlarına geldiği vâkı' olmuşdur. İmdi biz dahi ümmet-i Muhammed'den olup bir tarafda za'îf kalup küffâr bir kol üzerinde galebe etmekle hâla İslâm pâdişâhlarının güzîdesi ve makarr-ı vâhidine pâdişâhı olana imdâd içün gelmişüz deyü sod gûne tazarru' ve niyâz idüp müdded taleb eylemişdir. Ama Devlet-i aliyye ol vakitde İşpanya kralı ile sulh u salâh üzere olup tarafeynin beyninde ahidnâmeler ve kuvve-i temessükler olmağla hilâf-ı ahd[u] misâk nakz-ı ahd eylemek müşkil görinüp bâ-husûs Venedik cumhûrı ile Kıbrıs husûsı içün mücâdelede **(72b)** olunup Acem şâhı gibi bir kavi hasım hudûdlarda karîb olmağla eğer bu taleb olunan sefere bâ-husûs rûy-ı deryâda mesâfe-i ba'îdede vâkı' olan memleketlere sefer eylemek ziyâde donanmaya ve

[485] el-Büşşerât dağları(Alpujarras) olmalı.
[486] M. 1568.

zâhir ve hazîneye muhtâc olduğı fehm olunup mülâhaza olunurdı ve Kıbrıs seferine tedârük olunurdı. Bu esnâda Venedik cumhûrı ve dukası bir elçi düzüp ve Viçenpo Aleksandır[487] nâm elçiyi ba'zı hedâyâ ve nâme ile Acem şâhı Tahmâsb nâm şâha göndermek sa'y idüp elçi-i mezbûr Nemçe diyârı ve Macarlık'dan Moskov'dan Acem vilâyetine Tebrîz nâm şehre varup şâh-ı Acem ol vakitde Kazvin nâm mahalde olmağla elçi-i mezbûr mukaddes şâha varup evvelâ oğlı ile mülâkī olup geldiği risâletin sebeb nedir tefehhüm idüp Sultân Selîm pâdişâh-ı cedîd-i Âli Osmân olan âdet-i müstemirreleri üzere nakz-ı ahd ide gelmişlerdir deyü bu defa' bilâ-sebeb bütün Anatol askeriyle ve donanmasıyla Kıbrıs Adası'na seferi olup hâlâ Venedik cumhûr etrâfda olan millet-i Nasârâ kralları ittifâk idüp her tarafdan adüvvünüz olan âlî Osmân üzerine yürümek kasd **(73a)** olunmuşdur. Bu fursat ile şâh-ı Acem dahi Anatolı tarafında hudûdlarına karîb olan mahalleri ve Anatolı'dan murâd eylediği yerleri bilâ mâni' âsân vechile zabt u tasarruflarına getürmek murâd iderlerse fursatı fevt eylemesün deyü bu kelâmları şâh oğlına tefhîm idüp ol dahi elçiyle babası Tahmâsb şâh teblîğ idüp şâh-ı mezbûr re'îsü'l-küttâb ile elçiye cevâb eylemişdir. "Bu makūle işlerde vâfir mülâhaza eylemeğe muhtâcdır. Hele Venedik cumhûrı ile Kristiyan kralları hareket idüp ittifâkları ve işleri ne gûne zâhir olursa ana göre biz dahi münâsib olan ne ise iderüz" deyü cevâb virmişdir. Şâh-ı Acem'in ol vakitde kendi vilâyeti içinde ba'zı fetret üzere olanları def'eylemek işleri olup ve kendi dahi sinn ü sâlde olmağla seferi taleb etmezdi. Venedik cumhûr bir elçi dahi İşpanya tarafına gönderüp mâbeyninde ittifâk üzere olup eğer Devlet-i aliyye gerek İşpanya ve Venedik üzerine sefer idecek olusa ittifâkda bulunalar deyü beynlerinde vâkı' olan **(73b)** akdi Devlet-i aliyye'de dahi agâh olunup husûs-ı mezbûrı bahâne idüp taraf-ı Devlet-i aliyye'den Kubat Çavuş Venedik cumhûrına ale'l-acele irsâl olunup götürdiği nâme ve mektûblarda "Venedik korsanları rûy-ı deryâda olan fesâdları bir vechile tahammül olunmayup şevketlü pâdişâh ziyâde gazaba gelüp mezbûr korsanları def' ü ref' eylemek murâd-ı hümâyûnları olup lâkin ol makūle korsanlar gāret ü hasâretlerin idüp dâim Kıbrıs Adası'nda mekânları olmağla Kıbrıs Adası kadîmden Mısır sultânlarının mülki olmağla eğer Venedik cumhûrı tayyib hâtır ile ada-i mezbûrı Devlet-i aliyye'ye teslîim etmezlerse nakz-ı ahd etmiş olur ki şevketlü pâdişâhın sefer-i hümâyûnı olup ada-i mezbûrı harb-i dest ile zabt u rabt eylemek murâd eylemişlerdir" deyü gerek tedbîren ve lisânen bu minvâl üzere risâlet teblîğ olundukda Venedik kefereleri "bizim sulha mugāyir bir dürlü vaz' hareketimiz yokdur. Rûy-ı

[487] Venedik Senato Sekreteri Vincenzo Alessandri. Venedikliler ayrıca Alessandri ile aynı anda farklı güzergahlardan Hace Ali Tebrizi adında bir İranlı tüccarı da Şâh'a göndermişlerdir. Bkz; Giorgio Rota, "Diplomatic Relations Between Safavid Persia and The Republic of Venice An Overview", *The Türks*, c. 2., s. 584.

deryâda gezen bîgâne korsanları dahi mümkin mertebe def‘ eylemek sa‘y olunurdı. Eğer Devlet-i aliyye bilâ-sebeb üzerimize sefer iderse **(74a)** fe-bihâ biz dahi üzerimize lâzım olan ideriz” deyü cevâp virüp Kubat Çavuş kalîlü’l-eyyâmda Devlet-i aliyye’ye dâhil olduğı birle Venedik balyozı Yedikule nâm zindâna habs olunup sefer tedârükine vakt olunup deryâdan kapudan Piyâle Paşa ve karadan Mustafâ Paşa[488] ta‘yîn olunup karadan ve denizden Kıbrıs Adası’na gelince Venedik cumhûrı yetmiş pare çekdiri ve sâir kebîr ceng sefîneleri ile gelecek İşpanya ve sâir imdâdlara bekleyüp ama imdâdları vaktiyle gelüp irişmemekle Devlet-i aliyye askeri varup kara askerin adaya geçüp Famagusta[489] nâm kal‘ayı muhâsara idüp vâfir ceng ü cidâlden sonra yürüyüş ile alup bir günde kal‘a-ı mezbûrda esîr olanlardan gayrı yirmi bin kâfir kılıçdan geçüp bî-nihâye mâl-ı ganâ’im alınup yalnız bir sefîne-i kebîr intihâb olunmuş kız câriyeleri tahmûl olunup İstanbul’a nakl eylemek üzere iken esîrin biri kasden barut-ı siyâh cebehânesine ateş bıragup cümlesi ihrâk bi’n-nâr olmuşlardır. Ve’l-hâsıl iki senede bütün ada feth **(74b)** olunup Mustafâ Paşa hazretleri azîm bahâdırlık idüp ada-i mezbûrda olan kala‘ların fetihlerinde hezâr fend ve dilâverlik idüp târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın bin beş yüz yetmiş bir senesinde mâh-ı Ağustos eyyâmlarına değin ada-i mezbûrı feth-i teshîr ve kabza-i İslâmiyeye getürüp asker-i İslâmdan ada-i mezbûr kal‘alarına yirmi bin piyâde ve üç bin süvârî koyup kendüsi Âsitâne tarafına revâne olmuşdır. Kefere tevârîhlerinde tahrîr eyledikleri üzere iki sene içinde ada-i mezbûr kal‘alarının teshîrinde telef olan müslimân askerleri ve hastalıkdan fevt olup mecrûh olanlar altmış bin nefere bâliğ olmuşdur. Bundan sonra Venedik donanmasıyla İşpanya ve Rim Papa vesâir kefere donanmaları birlenüp rûy-ı deryâda Piyâle Paşa ile bir ceng-i azîm idüp tarafeynden niçe bin cân telef ve sefîneler istiğrâk olup iki tarafdan ferâgat olunup avdet olundukda İşpanya donanması varup Berberiyye tarafında Tunus Kal‘ası’n muhâsara idüp vilâyet-i mezbûrı zabt, lâkin gene Arab tarafından müceddeden bir şâh **(75a)** nasb idüp kral-ı mezbûra tâbi‘ olmak üzere kal‘asına kâfir muhâfazası koyup ama İşpanya donanması üzerine kapudan olan Don Yuhannez de Avusturya[490] itmâm-ı mesâlih ile Mesina[491] Adası’na İşpanya Kralı Filipo’ya gelüp dâhil ve sâbıkā olan Tunus hâkimin ma‘an nakl idüp Filipo Kral Tunus Kal‘ası’na niye kendi cinslerinden hâkim nasb eyledüğine ahsen görmeyüp belki mezbûr Don Yuhannez Tunus hâkimi olmak ve kefere muhâfazasıyla

[488] Lala Mustafa Paşa.
[489] Gazimagosa(Gazimağusa).
[490] Don Juan de Austria. Kanuni Sultan Süleyman’ın çağdaşı ve 1519-56 yılları arasında Kutsal Roma Cermen İmparatoru olarak hüküm süren V. Karl(Şarlken, Carlos)’ın gayrı meşru oğludur. İnebahtı Deniz Muharebesi’nde haçlı donanmasının komutanlığını yapmıştır.
[491] Messina(Sicilya’da).

zabt idüp vilâyet-i mezbûrı külliyen ile küfristân eylemek murâd eylemiş idi ama burayı İşpanya kralı ahsen görmeyüp bu fikirde iken İstanbul tarafında haberler şayi‘ olmuşdur. İşpanya kralının donanma kapudanı olan Don Yuhannez Avusturya, Tunus vilâyetinin zabt idüp Tunus kralı olmuşdur. Bu husûsda Sultân Selîm hazretlerinin Kıbrıs tarafında vâkı‘ gazâları ve gazâ-ı tekmîlliği bu mugāyir haber ile muzmahil olup der-akab donanmayı kesîre tedârik olup Mağrib tarafına irsâl varup ol vilâyeti kefere elinden **(75b)** (halâs)[492] idüp kal‘ayı mezbûrı muhâsara ve içinde olan muhâfazayı katl ve esîr idüp kefereye tâbi‘ olan Arablar dahi ehl-i İslâmın tegallübün görince anlar dahi bir tarafdan İşpanya kefereleri katl [u] gāret eylemek nusret eylemişlerdir. Bu vechle Tunus Kal‘ası’yla ol vilâyet kabza-i İslâma mukarrer olmuşdur. Bundan sonra Sultân Selîm hazretleri Âsitâne-i sa‘âdet’den ba‘zı bahâne ile nev‘an devlet tarafından küçük elçilik ile bir âkil Yahûdî bâzergânın Venedik cumhûrı tarafına gönderüp cumhûrı mezbûr çünki bir iki seneden berü ba‘zı gûne sulha razı olmağla bu fursat ile Venedik cumhûrını İşpanya kralı ile olan ittifâkdan ferâgat itdürmek murâd idüp eğer bu taleb hâsıl olursa Venedik cumhûrı ile sulh idüp Venedik donanmasından emîn olup murâdı İspanya tarafına sefer eylemek idi ama Frenk cumhûrı bir alay melâin şeytân fikirlü, Devlet-i aliyye’nin zâhirinde ne olduğun bilüp bu fursat ile İşpanya tarafına varup gālib olacak olursa giderek birer birer Kristiyan vilâyetlerin kendüye tahsîs **(76a)** eylemek murâd ider deyü bu minvâlden ihtirâz idüp Yahûdî’ye cevâb virüp gitmişdir Bu esnâlarda târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın bin beş yüz yetmiş beş senesinde Sultân Selîm Han sekiz sene hükûmetinden sonra kırk sekizinci yaşında İstanbulda vefât idüp mahall-i mezbûrda defn olunmuşdur. Kefere tevârîhleri merhûmun evsâfın takrîr eyledikleri üzere merhûmun tâbî‘atları seyyâre-i seb‘adan zühreye meyl idüp merîh yıldızıyla hiç âlakası olmayup ya‘ni dâim sarây-ı âlîlerinde zenân ile zevk ü safâ ve ıyş [ü] îşret üzere olup cenge meyl olmayup eşribe ile vakt güzâr idüp âkıbet emraza mübtelâ ve humma hastalığı ile dünyâdan intikāl eylemişdir. Sultân Selîm’den sonra kendünin kebîr oğlı Murâd-ı sâlis târih-i Îsâ’nın bin beş yüz yetmiş beş senesinde taht-ı âlî-bahta cülûs idüp Âl-i Osmân pâdişâhlarının on altıncı pâdişâhı idi. Millet-i Nasârâ’nın adû-yı ekberi olup bu pâdişâhın kadd ü kāmetleri büyük değil idi. Gözleri büyük idi **(76b)** burnı çekme idi ve dudakları kıyıra idi, levnleri sarıya meyl balgamî tabî‘atde bu sıfat ve tabî‘atde olan kimesnelerin ömri kalîl oldığı müşâhede olunmuşdur. Tîz tabî‘at tehevvüre mâyil husûmet güdücü zamâna rağbet iderdi. İşbu pâdişâhın hâsekî sultânı bir Frenk kızı idi,

[492] Bir önceki sayfanın altında reddade olarak gösterilmiş ve fakat diğer sayfada cümle başında unutulmuş olup, tarafımızdan eklenmiştir.

Paud nâm kimesnenin[493] kızı Korfu[494] karîbinde sabâveti hâlinde esîr olup sâhib-i cemâl olmağla sarâya alınup hâseki sultân olmuşdur. Ve pâdişâhın dahi mezbûreye ziyâde muhabbeti olup lâkin vâlide sultân hased idüp pâdişâha bir gayrı kız dahi virmek murâd idince bir Macar nesli rakkās ve çengî ve hüsndâr bir câriyeyi virmek murâd etmekle mezbûre bundan âgâh olup bir takrîb ile ba'zı Yahûdî âvratları ile sihir ile bâ-husûs pâdişâhı bend idüp kendüden gayrı birine varmaya deyü sihir eylemek murâd idüp bu kaziyye'i vâlide sultân duyup pâdişâha ifâde etmekle bu husûsda pâdişâh zevcesi üzerine husûmet, bir dahi firâşına almayup ammâ beni bend itmeye deyü tecribe içün bir iki sâir kızlara varup cimâ etmekle hevesine **(77a)** gelüp varup ol zevke mübtelâ olup kendi vücûduna emrâz-ı kesîre isâbet idüp kalîl eyyâm ile ömri az olmuşdur. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin beş yüz yetmiş altı senesinde Çasar Maksimilyanus Nehr-i Tuna üzerinde olan meşhûr Regenşburg nâm şehirde cumhûr-ı cem'iyyet olup çasar-ı mezbûrun kebîr oğlı Rudolfus ikinci bu isimde Beç herseği cumhûr krallarının ittifâkıyla Nemçe krallığına nasb olunup Roma krallığına cülûs eylemişdir. Sene-i mezbûrda Maksimilyanus mâh-ı Saferin on ikinci güni şehr-i mezbûrda mürd olup sebeb-i mevti burun oynaması ile sancı olmuşdur. Çasar mûmâ-ileyh on üç sene on mâh on dokuz gün hükûmet eylemişdir. Çasar-ı müşârün-ileyh zevcesi Mariyya, Karolus beşinci bu isimde İşpanya kralının kızı idi. On beş evlâdı olmuşdur. Zikr olunan on beş evlâdından kemâle gelen üç kız evlâdır. İbtidâ ki kızı Anna'yı, İşpanya Kralı Filibos ikinci tezvîc eylemişdir. İkinci kızı Elizabet, Karolus dokuzıncı bu isimde **(77b)** Fransız kralı alup nikâh eylemişdir. Üçünci kızı Margarete manastıra gidüp terk-i dünyâ olmuşdur. Altı oğul evlâdı dahi olmuşdur. Rudolfus ikinci bu isimde Roma çasarı mevlûdleri bin beş yüz elli iki târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın Temmuzusunun on sekizinci gününde Beç Kal'ası'nda vâkı' olmuşdur. Sene bin beş yüz yetmiş iki mâh-ı Muharremin yirmi beşinci güni Macar krallığına cülûs idüp yine sene bin beş yüz yetmiş beş mâh-ı Muharremin ikinci gün Çeh krallığına tâc giyüp oturmuşdur. Sene bin beş yüz yetmiş altı mâh-ı Saferde Regenşburg nâm mahalde Roma krallığına cülûs eylemişdir İşbu Rudolfus ehl-i ma'rifete rağbet idüp kendi dahi pür-ma'rifetli idi[495]. Kral-ı mezbûr ibtidâ hükûmetlerinde karındaşı Matyas[496] Kral ile ittifâken Devlet-i Osmâniye ile Macarlık'da vâfir ceng ü cidâller idüp İstoni-Belgrad[497] altında bir ceng-i

[493] III. Mehmed'in hasekisi Safiye Sultan'ın babasından bahsedilmektedir.
[494] Diğer bir adı ise Korkira'dır.
[495] Astroloji ve Simya ilmi ile ilgilenmiştir.
[496] Mathias(d.1552-1619).
[497] İstolni-Belgrad(Beyaz kale, beyaz başşehir anlamındadır. Latince Alba Regia, Belgrad-ı Üngürüs, Almanca Stuhlweissenburg.

azîm olup kal‘a-i mezbûrı ve Ustergon[498] Kal‘ası’n Devlet-i Osmâniyeden alup zabt eylemişlerdi[499]. **(78a)** Ammâ Sinân Paşa[500] serdâr-ı ekrem hazretleri Acem seferinden mansûr u muzaffer dönüp Âsitâne-i sa‘âdet’e gelüp dâhil olduklarında Nemçe elçisin getürüp dimişdir ki “senin çasarın Macarlıkdan ötüri bunca senedir vire geldüği beher sene otuzar bin altunı göndermeyüp bâkī kalmışdır, deynidir**.** Çasarına yaz ki mâl-ı mezbûrı bir gün evvel Âsitâne-i sa‘âdet’e irsâl idüp teslîm ide. Eğer muhâlefet iderse asker-i bisyâr ile Beç altında bizi mevcûd bileler” deyü cevâb virüp elçi-i mezbûr dahi Beç tarafına yazup i‘lâm eylemişdir. Vakt-i mezbûrda sâir elçileri getürüp her birine birer başka teklîfler idüp millet-i Nasârâlar beyninde azîm gā’ileye bâ‘is olmuşdur. Ba‘zı taraflardan elçiler hedâyâlar ile gelmeğe mübâşeret idüp Leh elçisi, samur kürkler ile Moskov elçisi, kezâlik Portakal elçisi gelüp dört elçi birden her biri bir gûne recâ ve minnet ile gelüp Devlet-i Osmânî-i âlem-penâh tesmiye olunduğı vech var imiş. Ancak **(78b)** Devlet-i aliyye bu makūle işlerde hezâr tefekkür ve mülâhaza ile kendilere bir mugāyir olacak iş olmadıkca her birin birer cevâb ile girü gönderirler. Bin beş yüz seksen târîhinde Portakal Kralı Handarikus[501] bilâ-vâris mürd olup Portakal krallığı Filipos ikinci bu isimde İşpanya kralına mîrâs düşüp bu husûsda Don Antoni[502] Portakal krallığına sâhib çıkup ammâ İşpanya kralından ve sâirlerinden emin olmayup Devlet-i aliyye’[ye] elçi gönderüp getürdiği nâmesinde ve gelen elçinin cevâbında “Portakal krallığı ırs ile Don Antoni ya‘ni mürd olan kralın emmüsine kalmak lâzım iken Filipos ikinci İşpanya kralı Portakal dahi zabt eylemek murâd idüp kendisi bunca krallıklara mâlik olup tasarrufunda iken âhar krallıklara sâhib çıkup yedinde olan ba‘zı vilâyetleri redd eylemek iktizâsı var iken ziyâde tama‘-ı hâmdan âhar kralların dest-dırâzlık idenin mikdârın bildirmek lâzımdır. Eğer Devlet-i aliyye murâd ider ise Don Anton ile ittifâk idüp ol bir tarafdan Devlet-i aliyye askerleri donanma ile bir tarafdan **(79a)** yürüdükde, İşpanya kralına mikdârı bildirilüp hem Devlet-i aliyye İşpanya’da mahsûr kalan Müslîmânlara imdâd ve İşpanya’nın vâfir yerlerine mâlik olmak mümkin olup hem Don Anton murâd [u] maksûdına nâ’il olup dâimâ Devlet-i aliyye’nin dostı olacaklarında iştibâh olunmaya” deyü elçi-i mezbûr cevâb virüp Devlet-i aliyye dahi bu husûsda vâfir mülâhaza idüp elçi iktizâsı üzere cevâb virmişlerdir. Bu esnâda Filibos kırk elli bin süvârî ve piyâde askeri ile Portakal tarafına sefere yürüyüp vâfir donanma dahi deryâdan yürüdüp Portakal hudûdlarına karîb geldikde Portakal krallığına cülûs iden

[498] Estergon.
[499] 2 Eylül 1595 tarihinde Estergon, 20 Eylül 1601 tarihinde de İstolni-Belgrad düşmüştür.
[500] Koca Sinan Paşa.
[501] I.Henrique (d.1512-80).
[502] Henry’nin kuzeni I.Antonio (d.1531-1595)/(Slt.1580-80). Sadece 20 gün hüküm sürmüştür.

Don Anton der-akab İngiltere ve Fransız tarafından imdâdlar ile elli bin asker süvârî ve piyâde cem‘ idüp ve denizde dahi vâfir donanma tedârük idüp Filipo’ya karşu mukāvemet eylemek üzere karşu gelüp ammâ bî-emri’llâhi te‘âlâ Portakal ordusunda vebâ hastalığı zuhûr idüp elli bin askerden ancak nısfı kalmayup her vechile za‘f olmağla bu ahvâli Filibos tecessüs idüp fursatı ganîmet bilüp çünki Devlet-i aliyye tarafından imdâd irişmeyüp bu esnâda yürüyüp Portakal askeri ile münâsib **(79b)** yerde mukābil olup cenge mübâşeret olunduğı gibi Portakal askerleri inhizâma yüz tutup kralları olan Anton dahi boğazından mızrâk ile yaralanup perâkende vü perîşân olmağla tekrar Don Anton perâkende olan askerlerin cem‘ idüp bir def‘a dahi cenge kasd idüp ammâ Filip göz açdırmayup üzerine hücûm ve ikinci def‘a dahi bozdı. Bunca zâbitleri ve neferâtları kimi katl ve kimi esîr olup Don Anton kendi tevâbi‘î ve bir mikdâr süvârîleri ile Fransız tarafına firâr idüp gidende Flibos askeri ile bilâ-mani‘ Portakal tahtı olan Lizubon[503] nâm meşhûr şehre doğrı yürüyüp bu esnâda İşpanya donanmasıyla Portakal donanması mukābil olunca Portakal sefîneleri aslâ mukāvemet etmeyüp birbirlerine karîb geldikleri gibi Portakal tâifesi beyâz bayrak diküp amân taleb idüp virilmekle düşmanı mezbûrlar deryâdan ve Filibos askeri ile karadan Lizubon şehrine azîm ihtişâm ile dâhil olup ahâlî-i vilâyet dahi bî-hasebi’l-iktizâ karşu gelüp istikbâl idüp derûn-ı şehre getürdikleri birle Filibos **(80a)** harb-i dest ile tah[t]a cülûs idüp[504] kendi tarafına muhâlif olanlara amân ve afv eylemek üzere nidâ itdürdüp kabâhatlerinden geçüp her birine istimâlet ve lütuflar izhâr idüp â‘yân-ı vilâyeti kendüye cezb idüp ba‘zı nizâm [u] intizâm görüp Portakal’ı külliyet ile teshîr eylemişdir. Bu tarafda Don Anton Fransız kralı vâsıtasıyla tekrâr bir elçi düzüp üç yüz kîselik hedâyâ ile üçinci elçisi Devlet-i aliyye’ye irsâl olunup elçi-i mezbûr dahi Âsitâne-i sa‘âdet’e gelüp kānûn-ı kadîm üzere hedâyâlar ile huzur-ı hümâyûna çıkup nâmeleri teslîm ve hedâyâları kabûl olunup ri‘âyet olundukdan sonra gelen elçilerin cevâbında ve nâmelerin mefhûmunda yazılan vech üzere İşpanya Kralı Filipos Portakal krallığına sâhib çıkup tegallub ile gelüp zabt ve vilâyet-i mezbûrı tasarruf etmekle kral-ı mezbûr be-gāyet kuvvet ve kemâl bulup, giderek gurûriyet bulup eğer mezbûrun tedârüki görilüp te’dîb olunmazsa yoluna gelince Devlet-i aliyye’ye vire geldikleri âdedi ma‘lûm hazîne virmek değil belki Devlet-i aliyye’den taleb iderler. İmdi vakt fevt olmazdan mukaddem kral-ı merkūmun tedârüki **(80b)** görüllmek iktizâdır. Bir fidan henüz köklenmeyüp tıfl iken yerinden çıkarmak mümkindir. Köklenüp şecer-i azîm

[503] Lizbon(Lizboa, Olizipo, Lizbona, Lizbova).
[504] II. Filip 16 Nisan 1581 tarihinde Tomar’da resmi olarak Portekiz tacını giyerek cümle vilayeti kendi mülküne katmıştır.

oldukda cidd u cehd olunursa yerinden çıkarmak imkân yokdur deyü bu gûne hezâr elzem kelâmları ile hem ikdâm hem minnet yüzünden niçe vâ‘deler idüp ikrârlar olunmuşdur. Bu husûsda Devlet-i aliyye’de niçe def‘a dîvân olunup müşâvereler olundukdan sonra tedbîr olunmuşdur ki bir orta elçi gene Fransız tarafına gönderüp Fransız kralı tarafından İşpanya kralına iktizâ iden kelâmlar her ne ile yazılup mahsûs elçi ile irsâl olunur deyü tedârük olunup irsâl olunmuşdur. Bu esnâda Acem şahı tarafından dahi elçi gelüp vâfir hedâyâlar getürüp Devlet-i aliyye’de teslîm ve ba‘zı vech üzere sulha tâlib ü râgıb olmağla ama Sultân Murâd Han hazretleri taleb üzere sulhı kabûl etmeyüp elçisin girü irsâl eylemişdir. Bu esnâda Sultân Murâd Han, oğlı Sultân Mehmed’i sünnet eylemek üzere sûr-ı hümâyûna mübâşeret olunup âdet [ü] kânûn üzere â‘yân-ı devlet ve vüzerâ ve beğlerbeğiler sûr-ı hümâyûna da‘vet olunup bunlardan gayrı **(81a)** Nemçe çasarına ve Fransız kralına ve Leh kralına ve Venedik hersekine nâmeler gidüp dostlığa binâ’en sûr-ı hümâyûna da‘vet olunup kral-ı mezbûrların tarafından her birinden mahsûs elçiler gelüp azîm hedâyâlar ile gelüp sûr-ı hümâyûn tehniyesin teblîğ idüp her biri bir gûne tâ‘zîm ve takdîm idüp edâ-yı risâlet eylemişlerdir. Bin beş yüz seksen üç senesinde Leh kral[ı] mürd olup Leh cumhûrı mâbeynlerinde âdetleri üzere cumhûr müşâvereleri ile kimi kral intihâb iderler deyü nizâ’da iken ekseri Beç herseklerinden Maksimilyan nâm herseği intihâb eylemek murâd idüp husûs-ı mezbûrda Sultân Murâd Han hazretleri biribir ardınca iki dîvân çavuşları Leh cumhûrına gönderüp yazmışlardır ki “zinhâr Leh cumhûrı, Beç herseğin krallığa kabûl etmeyüp Leh tarafına uğratmayalar yohsa idecek olurlarsa üzerlerine sefer olacağından iştibâh yokdur” deyü ve ol esnâlarda Leh tarafına avdet iden Leh elçisi esnâ-i râhda ba‘zı bahâne ile cümlesi katl olunup gerek elçi ve yanında olan adamları biri selâmet bulmayup haşr olmuşlardır. Bu mâddeyi tecessüs idüp bulundığı üzere Sultân Murâd hazretleri bunı Lehlüye kasden itdürmişlerdir **(81b)** deyü haberi alınup gerek husûs-ı mezbûr içün ve devlet tarafından matlûb olunan kral husûsı içün Leh cumhûrı tarafından mahsûs elçi ta‘yîn olunup Âsitâne-i sa‘âdet tarafına gelmişdir. Bin beş yüz seksen beş târîhinde İşpanya kralı Filipos Fransız tarafına elçi gönderüp teşekkî eylemişdi ki Fransız devleti, Devlet-i Âl-i Osmân ile ziyâde dostluk üzere olup bu sebeb ile memâlik-i İşpanya taraflarına bâ-husûs derya kıyılarında olan ahâlî-i vilâyete bî-nihâye mazarrat isâbet idüp hristiyan beynlerinde bu işler olmak lâyık değil idi deyü bu takrîb ile teşekkîden sonra bari İşpanya kralın Devlet-i aliyye ile uzlaşdırmak sa‘y eyleye deyü taleb idüp ama Fransız tâifesi Devlet-i aliyye’nin dostluğı sebep ile memâlik-i İslâmiyenin kendin fâ’idelerin çeküp mukayyed olurlar. Sâir krallar

dahi sulh ve dostluk üzere olundukda anlar dahi intifâ‘ iderler deyü Fransız kralı fehm etmeyüp özr[ü] bahâne idüp İşpanya kralı bu ahvâli müşâhede idince mülâhaza eylediği üzere “zamânda temürden top ve kılıçdan **(82a)** keskün nedir? Sim u zerdir” deyü vâfir altun ve zî-kıymet tefâruklar ile iki elçi birden Devlet-i aliyye’ye gönderüp gelüp dâhil olduklarında nakl eyledikleri azîm hedâyâları teslîm idüp cümle erbâb-ı devleti gözlerin boyayup bâ-husûs Harem-i hümâyûn’a vâlide sultâna vesâir taraflara ziyâde hedâyâlar virilüp matlûbları olan sulh ihdâsı içün sa‘y-i vakt eylediklerinde Âsitâne-i sa‘âdet tarafında mukīm olan Françe elçisi ve İngiliz elçisi erbâb-ı devlete feryâd idüp İşpanya kralı taleb eyledüği sulh ve dostluk gerek Devlet-i aliyye’ye ve kendülerine mazarrat-ı firâvân olacağından iştibâh yokdur deyü men‘ ü def‘ eylemeğe sa‘y idüp ammâ alınan hedâyâyı azîm redd mümkin olmayup elçi-i mezbûrlar ya‘ni Fransız ile İngiliz bir ol kadar hedâyâ dahi Devlet-i aliyye’ye virüp men‘ olsun deyü sa‘y etmekle Devlet-i aliyye ile tarafdan dahi hedâyâyı bî-nihâyeleri alup vâfir dîvân ve müşâvereler idüp âkıbet, iki taraf dahi yapup dilediği üzere mukayyed olup sulh eylemişdir. Yine bin beş yüz **(82b)** seksen beş târihinde Nemçe çasarı Rudolfus ikinci bu isimde nâm çasar tarafından bir elçisi Sunfon[505] nâm kimesne İşitiriya vilâyetinden olan Beç herseklerinin nedîmi olup kırk beş bin altun ve niçe dürlü sim u zer hedâyâ ile gelüp Âsitâne-i sa‘âdet’de edâ-yı hizmet eylemişdir. Bin beş yüz seksen sekiz Târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*da Âcem elçisi Devlet-i aliyye’ye gelüp akd-ı sulh olduğı birle Vezîr Sinân Paşa der-akab Malta bahânesiyle İşpanya ve Dominik ve Mans hâkimi ile nakz-ı ahd eylemek murâd idüp yine ba‘zı elçiler ve vâsıtalar ara yere girüp hediyye-i kesîre ile men‘ olunmasına sa‘y olunup âkıbet mezbûrlardan ferâgat ve Macaristân tarafına sefer eylemek kasd eylemişlerdir. Zîrâ Devlet-i aliyye’ye göre Macarlık taraflarına sefer eylemek ahsen-i âsân görinüp târîh-i mezbûrda Eflak voyvodası olan Mihal nâm voyvoda İslâm ile müşerref olup ya‘ni voyvoda-î mezbûrun âhir zamân peygamberi Muhammedü’l-Mustafâ sallallahû te‘âlâ aleyhi ve’s-sellem hazretleri gelüp İslâmı arz etmekle ol dahi kabûl idüp bu sebeb ile zâhiren İslâmı kabûl idüp şeref-i **(83a)** İslâm ile müşerref olup bu husûsda Sultân Murâd Han hazretleri ziyâde mahzûz olup üzerinde olan kaftânları ve belinde olan mücevher kemerin voyvoda-î mezbûra hediye eylemişdir. Ama bu husûsda kefere tevârîhleri dimek isterler ki voyvoda-i mezbûr gāyet mâldâr kimesne olmağla bunda olan mâl-ı erzâkın Devlet-i aliyye’ye bir takrîb ile alup kabz etmesün deyü havfından müslimân olmuşdur. Ekseriyâ mezbûrlar bunun gibi kerâmet ve mu‘cizeleri inkâr ide gelmişlerdir. Buna dahi bir haşiyye bağlamışlardır.

[505] İsmin orijinali tesbit edilememiştir. “Sunfun, Sonfon” veya “Sonfun” şeklinde de okunabilir.

Hidâyet-i ilâhi olmayınca mümkin değildir. Bin beş yüz doksan târîhinde Erdel voyvodası olan Istefanos Batori kefere beyninde bir pehlivân ve asâkirî ahvâlin bilüp işgüzâr kimesne olmağla istiklâlen Erdel voyvodalığın ırs ile zabt eylemek murâd idüp ne Nemçe çasarı tarafına ve ne Devlet-i Osmân tarafına tâbi‘ olmak murâdı olup bundan gayrı Devlet-i aliyye hudûdları tarafından azîm çeteler ile Macarlık tarafların hasâret eylemek mübâşeret olunup her vechile ba‘zı sebebler zâhir olur ki nakz-i ahd oluna deyü hattâ Çasar Rudolfus ikinci tarafından **(83b)** beher sene Devlet-i aliyye’ye nakl idecek irsâliye ile Beç’den Komran nâm mahalle gelmiş iken girü döndürüp Prag nâm mahalle getürmişdir. Ama İstanbul’da olan Nemçe elçisi Feriderikus Gurdiyus hezâr intizâr ile bekleyüp mübâdele oluna deyü bu kerre gelecek elçinin[506] girü avdet eylediği Âsitâne-i sa‘âdet tarafında sâhib-i devlet hazretleri âgâh olup der-akab Nemçe elçisin getürüp dimişdir ki “Sen beni niçün aldatdın. Âdet üzere elçiniz çıkup hudûd-ı İslâmiyeye dâhil olmak üzeredir deyü haber virmiş iken ben dahi şevketlü efendime ifâde idüp şimdi elçiniz girü dönüp Âl-i Osmân pâdişâhı gebî bir mülûkı aldayup anlar ile lub eylemek olur mı?” deyü sitem sözler ile baş tercümanın alıkoyup ahz eylemişdîr. Mezbur size düşmanca hareket lâzımdır deyü hitâb eylemişdir. Bu ahvâli görünce sair tercümanlar hokkalarından devlet-i aliyyenin haz etmediği söze cesaret idemeyüp basiret üzerelerdi ve elçinin oturdığı konağı Yeniçeri neferâtıyla hıfz olunup Yeniçeri ağası tarafından tenbîh olunduğı üzere hiç kimesne yanlarına komayup bir fesâd olmaya deyü hıfz iderken **(84a)** elçi-i mezbûrun kethüdâsı ba‘zı sebep ile firar idüp varup sâhip-i devlet huzûrunda İslâm ile müşerref olup ve Nemçe’nin ısrara müteallik ba‘zı sözlerin ve eline giren mektubların getürüp bil-cümle takrîr ve tercüme olunup Devlet-i aliyye ba‘zı ısrarlara vukuf tahsil eyledikde mukaddemâ Bosna Paşası Hasan Paşa hazretleri tarafından Hırvat tarafına tecavüz ve büyük çeteler gönderüp husûsı mezbûrda paşa-yı müşarünileyh tarafından vâkı‘ olan vaz‘ hareketleri Devlet-i aliyye’ye bildirüp sulh u sâlaha rağbet olmayan zabitleri hudûdlarda komayup kaldırmak talep olmuş iken bu defa‘ kaldırmak değil kendüsine tenbih olunduğı üzere Rum ilinden ve Bosna askerinden on iki bin asâkir-i İslâm ile paşa-yı mûmâ-ileyh iki bin beldar ile on pare top ve sâir cebehâne ile kalkup hudûd-ı çasariye olan Hırvat vilâyetinden Nehr-i Sava karîbinde vâkı‘ Sisek[507] nâm kal‘a karîbinde nehr-i mezbûrı mürûr idüp Sisek Kal‘ası’n muhâsara eylemişdir. Kal‘a-ı mezbûrda ancak yüz nefer Nemçe muhâfazasıyla üç dört yüz Hırvat asâkiri mevcud olup **(84b)** henüz kal‘a muhâsara olundukda ol havâlîlerde

[506] Kesin olmamakla beraber, bahsi geçen haracı taşımakla görevli olan elçi Baron Poppel de Lobkowitz(Lubkoviç) olmalıdır.
[507] Hırvatistanda’dır. Osmanlı tarihlerinde, “Kulpa” ve “Kupa” şeklinde de geçer.

olan Nemçe ve Hırvat asâkirleri cem‘ olup kal‘a-i mezbûr imdâdına gelürken Hasan Paşa hazretleri düşmanın geldüğin agâh olup bir mikdâr asâkiri muhâsarada kal‘a altında alıkoyup küsûr asâkir ile düşmanın mukābiline varup alayların bağlayup ceng tedârikin görüp birbirleriyle mukābil oldukda tarafeynden azîm ceng olup meydanda atlar ve insan leşlerinden geçmek mümkin olmayup düşman askeri inhizâma yüz tutup karârı firâra tebdil etmiş iken gene zâbitleri gayret virüp bir kere dahi dönüşüp hücûm olundukda asker-i İslâmdan kimi şehidlerin kaldırup, kimi mecrûhların ordıya götürüp, kimi düşman leşlerinden mâl-ı ganîmet ardına düşüp gâfil bulunmağla düşman gelüp zafer bulup asâkir-i İslâmı yerinden idüp Hasan Paşa hazretleri tekrar cidd ü cehd idüp hilâfın çevürmek kasd idüp mümkin olmayup oldahi asâkirinin ardınca Cisr-i Sava’ya düşüp kesret insan ve havya[n]dan cisr-i mezbûrun üzerinde olan halk kimi Nehr-i Sava’ya düşüp birbirini atup **(85a)** giderken cisr dahi bozılup vâfir insân Nehr-i Sava’ya düşüp istiğrâk olup Hasan Paşa[508] ile Hersek Paşası Mehmed Paşa[509] ikisi dahi gark olmuşlardır[510]. İmdi nakz-ı ahd ile işbu şikeste vâkı‘ olmuşdur. Ammâ Devlet-i aliyye’den âşikâr fermânlar ile Hasan Paşa hazretlerine tenbîh olunmayup gûyâ ol işi Bosna paşası kendi havâsına uyup eylemişdir. Ve Nemçe cenerallerine dahi çasarı tarafından sulhe mugāyir hareket eylemek tenbîh olunmayup hemen hudûd taraflarına tecâvüz iden çeteleri def‘ eylemek emr olunmış idi deyü çünki böyledir. Gereği gibi nakz-i ahdı iki tarafdan dahi taleb etmeyüp lâkin Nemçe’nin bu kadar zaferi Devlet-i Osmâniye üzerine bulmak ümidinde değil iken ele girdiğinden mesrûrluğundan ne ideceğin bilmeyüp taraf taraf zafer-nâmeler gönderüp kefere beğlerine ve krallarına gurûrlanmışdır. Bu ahvâl Devlet-i aliyye’de ber vechile tahammül olunmayup Vezîr-i a‘zam Sinân Paşa hazretleri bunun intikāmı bir ceng-i azîm ile alınur deyü Sultân Murâd’a tesellî-i hatır idüp eğer bu nâmus kılmak iktizâ iderse bunca zamândan berü Devlet-i aliyye’nin şân **(85b)** [u] şöhreti tenzîli varmak iktizâ ider deyü İstanbul’da ve Budin Kal‘ası’nda Nemçe üzerine sefer olmak üzere nidâ olunup Sinân Paşa hazretlerine asker-i İslâmın hükûmeti sipâriş olunup Nemçe elçisi[511] tavâ’ifleri ile kayd u bend ile Yedikule’ye nakl ve ahz ve habs olunduklarından mâ‘ada bazıların küreğe virmişlerdir. Târîh-i Îsâ *aleyhissealam*ın bin beş yüz doksan iki senesinde[512] Vezîr Sinân Paşa kırk bin asker ile Edirne’den kalkup Belgrad ve Budin tarafına azîmet idüp

[508] Telli Hasan Paşa (d.1530-93).
[509] Rüstem Paşa ve Mihrimah Sultan’nın torunu Sultanzade Mehmed Paşa.
[510] 22 Haziran 1593 Kulpa(Sisek) Bozgunu. Ayrıca bu savaş, Avusturya ile girşilen ve Zitvatarok Antlaşması ile sona eren uzun savaşlar döneminin(1593-1606) fitili olmuştur.
[511] Söz konusu olan elçi Friedrich von Kreckwitz’dir.
[512] Serdar Sinan Paşa’nın ordu ile Macaristan’a hareket ediş tarihi 29 Temmuz 1593’dür.

asâkir-i mezbûrdan on beş bin Yeniçeri vesâir asâkir ile vezîrin oğlı önce serhad askerleri ile çarkacı[513] olup Nemçe elçisin dahi kayd-ı bend ile Budin nâm mahalle varınca getürüp mahall-i mezbûrda telef eylemişdirler. Nemçe cenerâli olan Koza nâm ceneral Nemçe asâkirlerine gayret ve istimâlet virüp "göreyim sizi yoldaşlarım cân [u] dilden vatan-ı asliyyeniz içün ve âyîniniz içün düşmanlarımız ile niçe ceng idersiz. Eğer cüz'i tekâsül üzere olursanız inhizâma bâ'is olursuz. Münhezim olmak lâzım gelürse Beç Kal'ası'ndan ve vilâyet-i Avusturya'dan el yumak lâzım gelür. **(86a)** Beç Kal'ası giderse çasarın pây-i tahtı gider ve hem bütün Nemçe vilâyetine yol açılup cümle Nemçe diyârların zabt ider. Nemçe vilâyeti giderse Osmânlı bütün dünyâya mâlik olur" deyü azîm gayretler virüp askerîlerin uyandırmışdır. Asker-i İslâmın cümlesi cem' oldukda mülâzımları ile tîmâr sipâhileri ile yüz bin kadar âdem olup amma Vezîr-i a'zam Sinân Paşa[514] ibtidâ Hasan Paşa'nın intikāmın almak içün Sisek Kal'ası altına varup fi'l-hâl kal'a-i mezbûrı feth idüp içinde olanların cezâsın virüp andan kalkup Besprin[515] Kal'ası'na varup[516] kal'a-i mezbûrı ve Polata[517] ve Papaya[518] Kal'ası'n alup zabt idüp ba'dehû babası ordusuna ilhâk olmuşlardır. Nemçe askerleri müctemi' olup üzerlerine tâ'yîn olınan serâskerleri ve cenerallari evvelâ Tafenpoh[519] nâm ceneral ve Zirin[520] nâm ceneral ve Hortek[521] ve Palgi[522] nâm cenerallar vâfir Nemçe askerleri ve Macar askerleri ile İstoni-Belgrad tarafında durup kal'a-i mezbûrı muhâsara idüp ama vezîr tarafından fermân olup Budun paşası[523] on bin **(86b)** kadar asker-i İslâm ile İstoni Belgrad imdâdına tâ'yîn ve irsâl olup paşa-i mûmâ-ileyh askeri ile İstoni-Belgrad'a karîb gelince Nemçe ve Macar askerleri tertib üzere alayların kurup cenge mübâşeret olunup iki sa'ât mikdârı iki tarafdan bir mertebe ceng olunmuşdur[524]. Top, tüfeng, kılıç bâzârından sonra yaka yakaya varınca ceng olup âkıbet İslâm askerine şikest vâkı' olup kalan askerler girü dönüp meydân düşmanda kalmışdır. Bozulmanın sebebi bu vechile olmuşdur ki cenge mübâşeret olunacak vakitlerde kalın duman rûy-ı semâdan yer

[513] Osmanlı ordusunda öncü süvari birliğinde görevli asker demektir. Bu öncü birliğin bütününe çarhacı, başlarındaki komutana ise çarhacıbaşı denir. Osmanlı tevarihlerinde "çerhacı" şeklinde de ifade edildiği olur.
[514] **[Derkenar: nın oğlı yanında olan askeriyle]**
[515] Vesprem/Veszprem/Pesprim. Osmanlı kaynaklarında ise Besprem diye zikredilir.
[516] Metinde kelime tekrarlanmıştır.
[517] Palota. Kimi Osmanlı kaynaklarında "Bulota" olarak geçer.
[518] Papa kalesi olmalı.
[519] Töfenbah
[520] Zirinyi(Zerrini). Naima ve Selaniki'de "Ziruncuk-oğlu/Zirin-oğlu" şeklinde geçer.
[521] Ferdinand von Hardegk. İmparatorun damadıdır. Sonra idam edilmiştir.
[522] Nikolas Palffy(Pafi). Metinde "Palfi" ve "Palgi" olarak da okunabilmektedir. Araştırma eserlerinde, ansiklopedilerde ve Naima(orijinal nüsha)'da Palgi olarak zikredildiği için orijinale sadık kalmak adına "Palgi" ismi kabul edilip kullanılmıştır.
[523] Bahsi geçen paşa Budin muhafızı Vezir Hasan Paşa'dır. Dönemin Vezir-i azamı Koca Sinan Paşa'nın oğlu Vezir Hasan Paşa'dır. *Peçuylu Tarihi*'nde ise bu şahıs Vezir-i azam Mehmed Paşa oğlu Vezir Hasan Paşa olarak zikredilmektedir. Bkz; *Peçuylu*, c.II, s. 137; *Selaniki*, c.I, s. 339; *Naima*, c.I, s. 65.
[524] Târîh-i Peçevî'de kuşatma ve muharebe tarihi olarak, 9 Safer 1002/M. 4.11.1593 kaydı verilmektedir.

yüzine çökmişdir ki beş on adım yerden kişi kimesne-i fark etmek mümkin olmamışdır[525]. Nemçe ise pîşîn alayların kurup hâzır [u] müheyyâ olmağla ol dumanlu vakitde ceng-i hile vü hud'aların icrâ idüp bâlâda zikr olunan minvâl ceng-i azîmden sonra müslimân askerinde ferhaşlık zuhûr idüp dumanlu havada kendülerin çeküp çevirmek imkândan olmayup inhizâm vâkı' olmuşdur. Nemçe herseği **(87a)** Matyas[526] bir kaç bin Nemçe askerleri ile dahi irişüp Macaristân tarafında olan asker üzerine serasker olup ve Ceneral Balgi[527] ânın ardınca ikinci serasker olup hersek-i mezbûr askeriyle varup Novigrad[528] nâm kal'a-i vire ile alup[529] ve Zırinoğlı bir tarafdan ba'zı patikaları alup[530] asker-i İslâma gûn-â-gûn keder göstermek murâd idüp mecmû'-ı kefere askerleri seksen bin kadar hisâbı olunurmuş. Cümlesi gene müctemi' olup hersek-i mezbûr Ustrugon[531] Kal'ası'n muhâsara idüp gereği üzere top tabyaları düzüp kal'a-i mezbûrı döğüp almak murâd eylemişlerdir. Hattâ yürüyüş içün açılan gedikleri gözedüp kal'aya birkaç yürüyüş olunup lâkin içinde olan Kara Ali Beğ[532] ziyâde merdâne hareket idüp vâkı' olan yürüyüşler bir bir def' ü ref' olunmuşdur. Nemçe askeri Macarıyla seksen bin kadar asker olmağla İslâm askerine niyet eyledikleri işlerine keder virmek sa'y iderlerdi. Yürüyüş yerinde mezbûr Kara Ali Beğ nâm meşhûr gāzî tüfeng dânesiyle urulup şehîden fevt **(87b)** olmuşdur. Ahvâl-i kal'a bu husûsda ziyâde nâ-saff üzere olup ama der-akab beş yüz yeniçeri Nehr-i Tuna ile gelüp kal'aya imdâd girmekle Nemçe'nin sefîneleri imdâd-ı mezbûra mâni' olamayup girmişlerdir. Sinân Paşa hazretleri dahi yanında olan asker-i İslâm ile Ustrugon imdâdına ta'cîlen gelmek üzere olup Hersek Matyas bî-hasebi'l-iktizâ muhâsara-ı mezbûrı hezâr zarar u ziyân ile bıragup gitmek lâzım gelmişdir. Hersek-i mezbûr yanında olan askeriyle yine Komran[533] tarafına çekilüp gitmişdir. Sinân Paşa hazretleri Ustrugon Kal'ası'na geldikde Nemçe askerinin dayanamayup gitdüğin görünce ziyâde gayrete gelüp mahall-i mezbûrda dahi durmayup Tata nâm kal'a üzerine varup üç güne değin kal'a-i mezbûrı alup zabt idüp içine muhâfız vaz' eyledikden sonra asker-i İslâm ile Ruub ya'ni Yanık nâm kal'a-i metini varup muhâsara eylemek kasd idüp bu haberi hersek-i Matyas istihâm idince yanında olan askeri ile kalkup Komran Adası'na gidüp ada-î mezbûrun

[525] Hammerde, mufassal ve diğer Osmanlı tarihlerinde bu hadiseye dair bir kayıt yok. Müellif tarafgir davranmış olabilir.
[526] Çasarın kardeşidir. Kaynaklarda hem "Matyaş" hem de "Manyaş" şeklinde zikredilmektedir.
[527] Palgi.
[528] Neograd/Macarca Nograd/Slovakça Novohrad.
[529] Metinde "olup" şeklinde yazılıdır. Tarafımızdan anlam bütünlüğü gözetilerek "alup" şeklinde düzeltilmiştir.
[530] Metinde "olup" şeklinde yazılıdır.
[531] Metinde bu ve bundan sonraki "Estergon" ismi "Ustrugon" şeklinde yazılmıştır.
[532] III. Mehmed'in lalalığını yapmış ve aynı zamanda 19-29 Kasım 1595 tarihleri arasında Osmanlı sadrazamı olan Tekeli Lala Mehmed Paşa'nın akarabasıdır. Bosnavî Şah-oğlu silsilesindendir Bkz; Naima, c.I., s. 97.
[533] Komaron.

(88a) bir ucı Yanık Kal‘ası’na karşu vâkı‘ olmağla hersek-i mezbûr kal‘a-i mezbûrun yanına Nehr-i Tuna aşurı ordusun kurup hîn-i iktizâda imdâda mümkin ola deyü tedbîr idüp mahall-i mezbûrda Nehr-i Tuna’nın nısfı cereyân idüp Sinân Paşa hazretleri asker-i İslâm ile gelüp kal‘a-i mezbûrı muhâsara idüp Nemçe askeri ile İslâm askerleri karşu karşu durup iki tarafdan ceng-i azîmler vâkı‘ olup ancak bahtı berâber değil idi. Sinân Paşa hazretleri mülâhaza eylediği üzere şehr-i Nemçe askerleri kal‘a karşusında dururken derûn-ı kal‘ada olanlara kalîl kuvvet ve her vechile gayret üzere oldıkların müşâhede etmekle münâsib gördiği üzere Nehr-i Tuna üzerine bir cisr binâ idüp ve ada-i mezbûrı kendi zabt eylemek kasd idüp ve ada-i mezbûrda meteris ve şançlar içine tahassun iden Nemçe askerin üzerine hücûm eylemek murâd idüp vech-i meşrûh üzere asker-i İslâmın hareketin hersek-i Matyas görüp tahassun eylediği meterislerinde dahi dayanmayup ordılarına ateş koyup bilâ-tertîb askerleri **(88b)** yürüyüp birbirlerine mukayyed olmayup İslâm askerinin gözi önünde bu mertebe havf ve perîşânlık izhâr idince külliyen ile inhizâma ne kaldı. Bu fursatı Sinân Paşa görince cisr-i mezbûrı ale’l-acel hazırlayup asker-i İslâmın çarkacısı Nemçe askerin girüden yetişüp firâr iden Nemçe askerlerin pârekende vü perîşân idüp bir mikdâr dayanup mukāvemet eylemek üzere olanlara girüden asker yetişüp göz açdırmayup külliyet ile bozup bi’l-cümle top ve cebehâne ve âlet-i mühimmâtların zabt idüp hazîne ve defterhâne üzerine ta‘yîn olınan dört bin Nemçe’den bir ayak halâs bulmayup cümlesi kılıçdan geçüp pâre pâre olmuşlardır. Hersek-i Matyas güç belâ ile Oltenburg[534] Kal‘ası’na kurtulup bura bir mikdâr âdemler ile gene birlenüp Purut(Puruvet)[535] nâm mahalle gitmişdir. Çünki Nemçe’nin büyük askeri bu vechile bozılup helâk oldukların derûn-ı kal‘ada olan Nemçe cenerali Guruf Hortek[536] müşâhede idüp bir dürlü müzâyakası yoğiken gerek zâhire ve cebehâne ve derûn-ı kal‘ada sâkin olanlardan gayrı sekiz bin Nemçe askeri muhâfazada **(89a)** mevcûd ve böyle metîn kal‘anın henüz hendek ve tabyaları zabt olunmamış iken bilâ-nizâ‘ kal‘ayı Sinân Paşa’ya teslîm eylemek kābil olup paşa-yı mûmâ-ileyh dahi şöyle metîn kal‘ayı âsân-ı vechile zabt eylemek fursatı ganîmet görüp ceneral-i mezbûr taleb eylediği üzere istimân virüp vire mâddeleri üzere kal‘adan Nemçe askerlerin ihrâc ve kendi kal‘aya girüp derûn-ı kal‘ada yüz âded top ve bî-nihâye cebehâne ve mühimmât bulunup ahz u kabz olunmuşdur. Kumandan-ı mezbûr kal‘a-i mezbûrdan çıkup teslîm-i kal‘anın muhâsebesin virmek içün hersek-i Matyas tarafına

[534] Oldenburg. Lakin Oldenburg(Hollanda’nın biraz üstünde) şehri Yanıkkale’ye oldukça uzaktır. Bu sebeple muhtemelen farklı bir yerden bahsediliyor olunmalıdır.
[535] Kaynaklarda “Purut” ve “Pırut” şeklinde de zikredilir.
[536] Hardek.

varup ammâ hersek-i mezbûr ceneral-i mezbûrı yanına getürmeyüp yüzine bakmayup Beç tarafına göndermişdir. Mahall-i mezbûrda sefer dîvânında kal‘a-i mezbûrun teslîmi içün âdetleri üzere tûrvîn olunup hükm eyledikleri üzere Hortek nâm cenerali Beç şehrinde alâ mele’i’n-nâs siyâset meydânında boynı urulup katl olunmuşdur[537]. Eğer bu gûne kimesnelere kabâhatleri afv olunmayup bunun gibi cezâsı virilse niçe kal‘aların teslîminden bu gûne olmayup **(89b)** mümkin mertebe ceng ü cidâl idüp olur olmaz zarûretsiz kal‘a’i virmezlerdi. Târîh-i mezbûrda ki mevlûdı Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın bin beş yüz doksan dördünci senesinde Raaba Kal‘ası’n yahud Yanık Kal‘ası’n Sinân Paşa hazretleri alup zabt idüp içine lâzım olan muhâfaza askerlerin vesâir levâzimâtın müstevfâ koyup kendisi Komran Kal‘ası altına varup kal‘a-i mezbûrı muhâsara idüp lâkin Kal‘a-i Komran Nehr-i Tuna ile Vag Nehri beyninde ve kara tarafı kat kat vâsi‘ hendekler ve su ile memlû yataklar vesâir tabyaları ile istihkâm virilmiş ve içinde ziyâde muhâfazası olup bundan kât‘-ı nazır-ı vakt-i şitâ duhûl etmekle muhâsarâ-yı mezbûrı uzatmak mümkün olmayup muhâsaradan ferâgat ve tarafeyninn askerleri kışlalara girüp perâkende olmuşlardır ve lâkin Nemçe soldadları kışlalarında ahâlî-i vilâyete azîm zulm [u] ta‘addî idüp asker-i İslâmdan gördükleri mazarrat husûsı içün kışlalarında hâne sâhiblerine hezâr eziyet idüp düşmanlarından alamadıkları intikāmı Macarludan almak murâd idüp bunca katl-i nüfus ve vakar sâhibi olanlar **(90a)** “sizin ve vilâyetiniz içün müslimânlar ile ceng idüp telef olmak üzerelerdir” deyü hitâb idüp atlarına insân yiyeceği buğday ve çavdarı atlarına yedirüp kalanın döküp telef idüp ve beğendikleri eşyaları sirka idüp fürûht ve büyû‘ı içün kal‘anın Beç tarafına getürüp fürûht eyledikleri eclden ahâlî-i vilâyet feryâd u figân idüp çasara ve sâir vükelâlarına daim teşekkî idüp “bu zulmi müslimân askeri bize etmeyüp kendi âyîndaşımız ve çasarımızın kendi hâs askerleri eylemek lâyık-ı insâf mıdır?” deyü teşekkîleri hâlî olmayup Çasar Rudolf bu ahvâli görünce cân başına sıçrayup Leh kralına elçi gönderüp imdâd taleb idüp ammâ Leh cumhûrı Sultân Murâd-ı sâlis hazretlerinin niyetlerin bilüp eğer Leh cumhûrı Nemçe’ye ve Macarluya imdâd idecek olursa sonra Devlet-i aliyye’yi müceddeden kendilerine adüvv edinüp üzerlerine müstevlî oldukdan Nemçe’den imdâd gelince Leh vilâyetleri gerek Tatar askerinden ve gerek Devlet-i aliyye askerlerinden çınlanup harâba müşrif olacağına iştibâhları olmayup bu mülâhaza ile Nemçe’ye **(90b)** imdâd virmeyüp ba‘zı i‘tirâz ile elçisin def‘ eylemişdir. Çünki Rudolf Çasar Leh tarafından imdâd alamayup vakt-i mezbûrda Erdel voyvodası olan Sigismundus Batori Rim Papa âyîninde bir hezâr fend ve sâhib-i tedbîr ve müslimân düşmanı kefere olmağla

[537] Viyana Am Hof Meydanı’nda idam edilmişlerdir.

Çasar Rudolfus mezbûra bir elçi gönderüp kendüsiyle birlik olup Devlet-i aliyye üzerine sefer ideler deyü iltimâs etmekle voyvoda-yı mezbûr dahi bu fursat ile kendi fevâ'idi olan ba'zı mâddeler ile tarafından İstefan Poçkayi[538] nâm Macar beğzâdesin elçilik ile Çasar Rufolfus'a gönderüp vâfir teklifler idüp çasar ile birlik olmak içün çasar neslinden kız taleB idüp ve Eflak ve Boğdan vilâyetlerin taleb idüp ve Erdel vilâyetini ve Erdel'e tâbi' Macarlıkdan her ne kadar vilâyetler var ise ırs ile kendüye kalmak üzere ve Nemçe askerleri bu İslâmdan alacak vilâyetler Macarluya kalup Erdel voyvodası zabt idecek yerler kendüye kalmak üzere ve Çasar Rudolf kendüye İşpanya kralından ba'zı mülûk herseklere virdiği altun zincir[539] virilmek **(91a)** taleb idüp ve eğer asker-i İslâm Erdel voyvodasına gālib gelüp harb-i dest ile vilâyetin elinden almak iktizâ iderse Çasar Rodolfus Sigismundu Batori nâm voyvodaya Erdel'e ma'nen bir gayrı vilâyet virmek üzere ve dâ'im Nemçe askerleri ile imdâd eylemek üzere taleb olunup Çasar Rudolfus dahi her vechile Batori Voyvoda'ya müsâ'ade idüp vakt-i kalîlde mesfûr Batori kırk bin kadar asker peydâh idüp ve ehl-i İslâm üzerine âdavet üzere hareket idüp Nehr-i Tisa kenârında vâkı' Sonluk nâm mahalde cem' olan Tatar askeri üzerine gelüp bir takrîb ile Tatar askeri kaçırup bir mikdâr zarar göstermekle yüz bulup asker-i İslâm Macar vilâyetinde kışlalara ve kal'alara taksîm olunup Sinân Paşa bunca esîr ve mâl-ı ganâ'im ile İstanbul'a revâne olmuş iken mel'ûn mezbûr Batori Voyvoda, Eflak ve Boğdan beğlerin idlâl ve kendüye tâbi' etmekle mezbûrlar ile birlenüp bir mahalde Sinân Paşa'nın önüne çıkup tarafeynin beyninde azîm ceng ü cidâl ve harb [u] kıtâl olunup iki tarafdan dahi bî-nihâye insan telef **(91b)** olup nev'an Sinân Paşa tarafında şikest vâkı' oldı deyü kefere târîhlerinde yazmışlar ama hilâfdır**.** İki tarafdan ziyâde muhârebe ve mukātele olup iki taraf dahi dönüp gitmişlerdir. Sinân Paşa hazretleri İstanbul'a geldikde yolda vâkı' olan kaziyye'i bir gûne hüsn-i ta'bîr ile tefrîk eylemişdir ki Erdel voyvodası Batori kendinin üzerine geldiğine pişmân olmuşdur. Ammâ Ferhâd Paşa kendinin zıddı olmağla Devlet-i aliyye'de gayrı dürlü tefrîk idüp Sinân Paşa hazretlerinin kelâmların aksi söylemişdir. Bundan sonra Sinân Paşa hazretleri Sultân Murâd hazretlerine gûn-â-gûn arzlar yapup Devlet-i aliyye ile sulh üzere olan kefere kralları ve cumhûr beğleri Nemçe çasarına i'ânet idüp birlik oldukların tefehhüm idüp bâ-husûs Venedik cumhûrı Nemçe ile yek-dil olup bazı askerleri Nemçeliyle bile olduğın bildirüp Âsitâne tarafında olan balyoslararına vâfir sitem olunup her vechile Devlet-i aliyye ile bozuşdurmak sa'y idüp hattâ Sultân Murâd'ı tahrîk idüp kendüsin

[538] Boçkayi.
[539] Altın zincir, bahşedilen nişan ve namlar arasında ki en büyük ihsandır.

dahi sefere götürmek **(92a)** kasd idüp ama Sultân Murâd'ın meşreblerince ba'zı nedîmleri münâsib görmeyüp "seferde olan derd-i meşakketleri çeküp ve İstanbul'da olan zevku safâları terk etmek neden iktizâdır. Pâdişâhımın hezâr bendeleri vardı ki seraskerlik ile varup düşmanlarınıza cevâb virebilür" deyü ilzâm idüp kendi gitmeden ferâgat idüp vezîre cevâb eyledikde Sinân Paşa hazretleri dahi dimişdi ki "Çünki pâdişâhım sefere gitmek ve gazâ zahmetlerin irtikâb etmezler. Bari oğlunuz Sultân Mehmed'i ma'an gönderin. Hem seferde düşman ile vuruşmak nice olur görüp itmân ider" deyü ibrâm eyledikde bu husûsda dahi nüdemâları cevâz göstermeyüp, "pâdişâhım eğer Sultân Mehmed oğlunuz asker-i İslâm ile sefere gidecek olursa bile ki askerlüye kendin sevdirüp ve bir gûne muzaffer olursa dönüp vakitsiz sizden tahtı taleb idüp almak ihtimâli vardır." Böyle oldukda Sultân Murâd oğluna ata binüp av avladmağa gitmeği men' idüp sarâydan taşra çıkmak ruhsat virmemişlerdir. Ama bu esnâda **(92b)** Çasar Rudolf, Sultân Murâd'ın tedbîr ve hareketlerin fehm idüp Venedik tarafına sû'-i kasdleri olduğın bildikde Venedik cumhûrına bir elçi gönderüp Devlet-i aliyye üzere olan tedârükleri bildirüp kendüsiyle ittifâk üzere olmak talep idüp ba'zı müşkilâtları cumhûr-ı merkūmlara tahrîr ve i'lâm eylemişdir. "Hâlâ Devlet-i aliyye kasd eyledüği Venedik Körfesi üzerine rûy-ı deryâdan ve Bosna tarafından karadan yürüdükde yalnız Venedik cumhûrı men' ü def'e kādir olurlar mı? Olmadıkları zâhir ü bâhirdir. Asker-i İslâm Dalmaçya taraflarını bütün zabt idüp giderek Feryaval vilâyetin dahi zabt ider. Zâhir olan tâ'ûn gibi bir vilâyetden birine te'sîr idüp birer birer zîr-i hükûmetine getüreceği muhakkakdır. İmdi birbirimize mu'âveniyat ider isek iş gayrı yüzden olurdı. Eğer fehm etmeyüp müsâmaha olunursa âkıbeti nedâmet olacağından iştibâh yokdur" deyü hezâr elzem kelâmları ile cumhûr-ı mezbûrı tahrîk eylemek sa'y idüp mûmâ-ileyh-i cumhûrun ekseri bu husûsda ahsen gördükleri Nemçe çasarından ayrılmayup ittifâken Devlet-i aliyye üzerine **(93a)** sefer ideler deyü kābil olmuşlar iken cumhûr-ı mezbûr vükelâları bir defa' dahi duka[540] huzûrunda seyr müşâveresi idüp tedârüki ne ise görmek kasdında iken müşâvere-i mezbûrda Leyon Hornos Donanos nâm vekil bir vechile rızâ virmeyüp "Nemçe'ye uyup Devlet-i aliyye yakamıza yapışmadan zinhâr hilâf-ı sulh bir hareket olunmaya. Eğer Nemçe'nin başı sıkılup kimesneden imdâd bulamaz ise nice iderse itsün biz kendi kaydımızı görelüm" deyü cevâb virüp "bâ-husûs Nemçe'nin Mesina tarafında olan Uskok müfsidlerine gizlü ruhsat virilüp rûy-ı deryâda ve karada fesâdları zâhir olup bunı kimdir iden deyü tecessüs olundukda Venedik cumhûrunundur deyü şâyi' iderlermiş. Ve ahz u haps olunan Uskokları kasden biz Venedik cumhûrı

[540] Duka'nın yönettiği memeleketin payitahtına ise ''Dukatus'' denilir.

zabtinda olanlardanız deyü hilâf-ı inhâ ile Devlet-i aliyye'yi üzerimize müstevli eylemek taleb idenler Nemçe değil midir? Mülâhaza olunursa ma'lum olur" deyü Nemçe ile ittifâkı men' eylemişdir. Bu esnâda Sultân Murâd Han kendi bâkire kızından bir sultânı **(93b)** Ali Paşa nâm vezîrine tezvîc eylemek murâd idüp azîm pâdişâh düğünleri olup târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin beş yüz doksan dört senesinde düğün şenlüği yasumuğa tahvil idüp Sultân Murâd Han işbu fânîyi koyup dâr-ı bekāya rıhlet idüp firâvân hazîne ile taht-ı âlî-bahtı oğlı Sultân Mehmed'e koyup, Sultân Mehmed üçünci bu isimde yirmi yedi yaşında cülûs idüp tahtına oturmuşdur. Sultân Mehmed hazretleri henüz umur-ı saltanatında ve tedbîr-i bilâdda vukūfiyeti olmaduğundan kendünün vâlideleri sultân[541] amî'-i umur-ı saltanata mukayyed olup vükelâ-yı devlet ile müttefik olup icrâ olunurdı. Venedik tarafına bir elçi irsâl olunup götürdiği nâmenin mazmūnunda "Devlet-i aliyye'nin pâdişâhı Sultân Murâd Han rahmetu'llâhi aleyh vefât idüp yerine kebîr oğlı Sultân Mehmed cülûs idüp saâdet ile efser-i pâdişâhî nâ'il oldukları eclden Venedik cumhûrı ile olan dostluk kemâ-fi'il-evvel ri'âyet olunur" deyü dostluk tarafın izhâr eylediklerinde **(94a)** cumhûr-ı mezbûr tarafından dahi bir elçi hedâyâları ile Devlet-i aliyye'ye irsâl olunup alay-ı tehniyeden sonra Sinân Paşa elçi-i mezbûrı getürüp Girid Adası'nda[542] ve Kefalonya Adası'nda olan kal'aları hedm idüp rûy-ı deryâda olan Uskok keferelerin def' ü ref' eylemeleri ve Nemçe tâ'ifesine Venedik cumhûrı imdâd virmemeleri içün ziyâde söz söyleyüp elçiye vâfir sıklet olunmuşdur. Elçi-i mezbûr dahi hezâr gûne minnet ve rıfk ile Devlet-i aliyye'den sulhı tecdîd eylemek müyesser olup sad hezâr sürûr ile Venedik tarafına vardıkda cumhûr-ı mezbûr ile müşâvere eyledikleri üzere rûy-ı deryâda gezen Uskoklar içün mahsûs sefâinler ta'yîn olunup bir takrîb ile yüz kadar mezbûr Uskokları ele getürüp kayd-ı bend ile Venedik şehrine nakl ve cümlesinin başları siyâset meydânında kat' olunmuşlardır. Bu husûsda Nemçe Çasarı Rudolfus ile Venedik cumhûrı beyninde adâvet ve burûdet hâsıl olup çasar-ı müşârün-ileyh İşpanya kralına yazup İşpanya kralı tarafından mahsûs elçi gelüp Venedik cumhûrına dimişdir ki "eğer **(94b)** Venedik cumhûrı, Çasar Rudolfus ile âdaveti terk etmezse İşpanya kralı dahi Çasar Rudolfus ile ittifâken Venedik cumhûrı üzerine sefer ideceklerinde iştibâh yokdur" dimişdir. Ammâ Sultân Mehmed-i sâlis etrâfında olan düşmanları ile uzlaşmak nice mümkindir tefekkür idüp ba'zı ukalâlarının rey [ü] tedbîr ile Erdel voyvodasın Nemçe çasarı tarafından ayırmak nice olur deyü ba'zı mekâtîb ile çavuşân-ı dîvândan ba'zıları Erdel'e irsâl olunup gerek Voyvoda

[541] Safiye Sultan.
[542] Kıritya Adası.

Batori nâm beğe ve gerek Erdel a‘yânlarına işâret olunup Erdel voyvodaları ve ahâlî-i vilâyetleri Devlet-i aliyye’den hezâr lütflar görüp nâ’il-i meram olmuşlardır. Eğer Batori Voyvoda Nemçe ile ittifâkı terk iderse kendüye Macar krallığı mukadder olup ve Erdel vilâyetinden cizyeyi mu‘âf yâhûd tahfîf ider deyü ikrârlar olunup ammâ mel‘ûn-ı mezbûr Batori Nemçe ile ahd [ü] peymân idüp sözünde sâbit olmak üzere gelen âdemlere rağbet etmeyüp teh-i dest girü gönderdikde, Sultân Mehmed hazretleri bu ahvâli görüp Erdel voyvodası tayyib-i hâtır ile ele girmek mümkin olmayup **(95a)** harb-i dest ile yola getürmek murâd idüp vâfir asker ile Ferhâd Paşa’yı Eflak ve Erdel tarafına gönderüp paşa-yı mûmâ-ileyh asker-i İslâm ile Niğbolı nâm mahalle geldikde Nehr-i Tuna üzere bir cisr-i kavî binâ idüp Eflak tarafına geçmek üzere olduğın Batori mel‘ûn agâh olup bütün Erdel temeşlerin ya‘ni sipâhîlerin ayaklandırup ve Nadasti nâm Macar cenerali askeri ile imdâd irişüp vâfir kefere cem‘ olup Ferhâd Paşa’nın mukābiline yürüyüp bir münâsib mahalde asker-i menhûsların tertîb üzere düzüp mukābil olduklarında ceng-i azîm vâkı‘ oldukdan sonra kefere târîhlerinde tahrîr olunduğı üzere meydân keferede kalup Ferhâd Paşa’ya şikest vâkı‘ olmuşdur. Bu sebeb ile Ferhâd Paşa mühürden azl olunup Sinân Paşa’ya tekrâr mühr ve serdarlık virilmişdir. Devlet-i Osmâniye’de her ne kadar vezîrler azl olursa ol vakt askerinde nifâk ve tedbîrlerinde ta‘zîrat vâkı‘ olmuşdur. Çasar Rudolfus Nemçe askerinin seraskerliğin Guruf Monsflet[543] nâm cenerale virüp **(95b)** sonra Prag nâm mahalde ceneral-i mezbûra çasar tarafından Fürştlük[544] ihsân olunmuşdur. Ceneral-i mezbûr memâlik-i çasariyeden Beç eyâletinde ve Çeh ve Eşlez ve Morava nâm vilâyetlerden elli bin Nemçe askeri cem‘ idüp ve Macar askerleri üzerine Ceneral Palgi serdâr olup çasar emrine ihtizârda olup vakt-i mezbûr Rim papası olan Klement[545] sekizinci Rim papası Macar vilâyetinde olan katl [u] kıtâl ve ehl-i İslâmın galebe etdüğine tahammül idemeyüp kemâl-i adâvetinden kendi mâlından on iki bin asker ve ol mikdâr askerin mu‘âvenetleri kendi yanından olmak üzere virüp ve mesfûrun ikdâmıyla Malta vesâir kefere krallarından imdâd taleb idüp çasara yardım virdirmişdir. Bu husûsda Rim papanın müsâ‘ade eylediği budur ki her vilâyetde Rim Papa’ya mahsûb olan ruhbânlar ve baş papaslar vardır. Anlardan papanın faydası vardır. Ol vilâyetleri ki ehl-i İslâm zabtına gider, papaslara bir iş kalmaz. Ol sebeb ile vilâyetler elde kalmak üzere sa‘y olunup ittifâk olunmuşdur. **(96a)** Frengistân herseklerinden Mandova[546] herseği ve Florançe herseği dörder beşer bin

[543] Prens Karl Mansfled.
[544] **[Derkenar: “vezâret”].**
[545] VIII. Clemens Octavus. Asıl adı Ippolito Aldobrandini’dir.
[546] Mantova(Mantua).

asker ile çasar imdâdına gelüp bin beş yüz doksan beş senesinde târîh-i Îsâ'da bâlâda zikr olınan Monsflet nâm ceneral ictimâ' eyledüği askerler ile Pojon tarafından Komran Adası'na mürûr idüp andan Kal'a-i Komran'dan Nehr-i Tuna üzerinde bir cisr-i azîm binâ idüp ansızın Ustrugon Kal'ası altına gelüp kal'a-i mezbûrı muhâsara idüp evvelâ etrâflarına taşrâdan meterisler ve handaklar kazup itmâm bulunca altı günden sonra kal'a tarafına meterisler alınup top tabyaları yapup topları vaz' ve kal'a-i döğmeğe mübâşeret olunup Budun tarafından ehl-i İslâm askerinden birer mikdâr asker gelüp kal'aya imdâd komak cidd ü cehd idüp zîrâ kefere askeri ansızın gelüp kal'a-i mezbûrı muhâsara ideceğini bilinmeyüp muhâfaza askerleri şey-i kalîl idi. Ve'l-hâsıl defa'âtile tecribe idüp Nemçe ordusı içinden kal'aya yol bulmak mümkin olmayup Nehr-i Tuna üzerinde ba'zı sefâyinler ile bir mikdâr piyâde müslimân askeri **(96b)** Budin cânibinden yukaru gelüp kal'aya imdâd komak murâd etmeleriyle ama ceneral-i mesfûr nehr-i mezbûr cânibinde Nemçe ve Macar askerinin güzîdesinden vâfir asker toplar ile koyup hıfz iderken nâgehânî sefâyin-i mezbûrlar gelüp Nemçe ve Macar üzerine yürüyüp topları yakamayup vâfir katl-i kıtâlden sonra Nemçe ve Macar askerinden beş yüz kadar fi'l-hâl meydânda kalup ehl-i İslâm yalın kılıçları ile Nemçe ordusı anurı kal'aya yol yapup girmişlerdir ve derûn-ı kal'ada azîm şenlik ve şâdmânlık eylemişlerdir. Ama taşradan düşman topları lâ-yenkatî ruz [u] şeb kal'a divârlarına döğüp divâr hedm olunup yürüyüş idecek mertebe gedik zâhir oldıkda Nemçe tarafından yürüyüşe mübâşeret olunup evvelki yürüyüş derûn-ı kal'adan bir mertebe def' eylemişlerdi ki yürüyüşe giden askerin nısfı girü gelmeyüp yürüyüşde kalmışlardır. İkinci ve üçinci gün vâkı' olan yürüyüşlerde iki tarafdan ziyâde âdem telef olup yürüyüşleri def' eylemişlerdir. Derûn-ı kal'adan top ve tüfeng ve taş ve katrân kaynar zift ile bunca kâfir ihrâk olanlardan gayrı gene beş yüz kadar meydânda kalmışdır. **(97a)** Bundan gayrı Budin Vâlîsi Hasan Paşa hazretleri tiz elden Budin muhâfazasında olan askerlerden ve etrâfda olan kal'a muhâfazacılardan yirmi bin asker cem' idüp Ustrugon Kal'ası'na imdâd komak ve Nemçe askerine rahat virmek üzere geldiği ceneral Monsflet haberdâr olup taşra handakların ziyâde istihkâm virüp askerinde ceng tedârüki görmüşdür. Muhâsaranın sekizinci günü müşârün-ileyh Hasan Paşa askeriyle karîb geldiği ma'lûm olup lâkin ol gice bir azîm tûfân zuhûr idüp ra'd [u] bark ve sâ'ika ile bârân-ı kesîrede ehl-i İslâm tarafından bir mikdâr asker gelüp Nemçe ordusuna şebhûn ve şaşkınlık virmek murâd idüp fi'l-vâkı' ol tûfân vaktinde bir gûne şaşkınlık vâkı' olmuşdur. Nemçe'nin tertîbi bozulup ordu içinde herc ü merc olup âkıbet Monsflet Ceneral kendi yanında olan asker ile meterislere gelüp askerine gayret virüp gücle bir tertîbe

komuşdur. Eğer vakt-i mezbûrda Hasan Paşa kendi dahi cümle askeriyle mevcûd bulunmuş olsa belki bütün Nemçe askerin bir kal‘a komak mümkin olurdı. Ol gice şâfî vakitlerinde ale’s-seher Hasan Paşa **(97b)** hazretleri yanında olan askeri ile dört beş tarafdan Nemçe meterislerine yürüyüp bir mertebe hücûm eylemişlerdi ki bir şey kıyâs olunmaz. Lâkin ceneral-i mezbûr tedârük eylediği üzere her tarafa imdâd askerleri iriştirüp hücûm idenleri def‘ eylemişlerdir. Tarafeynden bi-hâdd insân telef olup kal‘aya imdâd idememişlerdir. İrtesi gün iki bin serdengeçdi yeniçeri askerleri gelüp seher vakitlerinde tekrâr meterisler üzerine yürüyüp bir gûne hücûm eylemişlerdir ki top, tüfeng ve ateş hezeyâna bakmayup yalın kılıç ile handaklara dolup meterislere çıkup Nemçe saflarına urup bir mertebe ceng eylemişlerdi ki meydânda düşüp kalanlar ekseri kılıç ve şiş zahmetinden telef olmuşlardır. İmdi evvelki gün tamâm beş sâ‘at ceng ve ikinci gün üç sâ‘at ceng olup hezâr meşakkat ile İslâm askerlerin girü döndürmüşlerdir. İkinci ceng dahi murâd üzere olmayup İslâm askerleri iki sâ‘at yerde ordıların kurup dururken Ceneral Monsflet ve İşvarçenburg[547] ittifâk idüp yetmiş bin kadar asker-i küffrârı muhâsarada koyup kendüsi kırk bin kadar süvârî ve piyâde askeriyle taşra çıkup Budin yolunda **(98a)** İslâm askeri üzerine yürüyüp Hasan Paşa hazretleri dahi alayların tertîb idüp ceng tedâriükin görüp evvelki hamlede de İslâm askeri Nemçe’nin alayların söküp bir mertebe hücûm eylemişlerdir ki hemân sağ ve sol kolda olanlar bozulmak yüz tutup bî-nihâye insân telef olmuş idi. Ammâ girüki alay ile Ceneral Monsflet tekrâr karşu gelüp azîm cengler vâkı‘ oldukdan sonra asker-i İslâmda za‘f zâhir olup üç gün pey-â-pey cengde bunca şehîd ve mecrûh atların ve kendilerin bîtâb kalup Nemçe keferesinin çokluğı sebep ile inhizâma yüz tutup Budun tarafına çekilüp gitmişlerdir. Bu cengde Ceneral Monsflet ziyâde zahmet u meşakkât çeküp ziyâde harâreti halinde susuzlukdan ba‘zı meyveler yiyüp füc’eten mürd olmuşdur deyü kefere târîhlerinde işâret olunmuşdır. Belki ceng-i mezbûrlarda ödi patlayup mürd olduğı sahîhdir. Ceneral-i mezbûrı bütün Nemçe ordusı yas u mâtemin idüp der-akab ceneral-i mezbûrun yerine serasker olmak üzere bir mikdâr dinc asker ile Beç herseği Matyas gelüp o[r]duyya[548] dâhil olmuşdur. Ama derûn-ı kal‘ada olan **(98b)** Ustrugon Beği Ali Beğ hîn-i muhâsarada cengde şehîd olup ahâlî-i kal‘aya azîm keder vâkı‘ olup ve bunca yürüyüşlerde ve yevm-i cenglerde vâfir âdem telef olup ve mecrûh olmağla za‘f vâkı‘ olup ve taşradan hersek-i Matyas dahi kal‘a-i bîrûna yürüyüş idüp vâfir cengden sonra kal‘a-i bîrûna alup zabt ve ahâlî’i muhâsarada enderûn kal‘aya girüp birkaç gün dahi

[547] Muhtemelen Şvarvenberg.
[548] Metinde “oduyya” şeklindedir.

dayanup nâçâr kaldıkları eclden kal‘ayı vire ile teslîm eylemek iktizâ idüp derûn-ı kal‘ada olanlar bi’l-cümle ehl [ü] iyâlleri ve mâl [u] erzâkları ve bütün eşyaları ile Nehr-i Tuna ile Vişegrad nâm mahalle varınca nakl olunmak kavl olunup vech-i meşrûh üzere istimân ile ehl-i İslâm kal‘adan çıkup gitmişlerdir. Kal‘a-i mezbûrun zabt olunduğı Çasar Rudolfu’ya i‘lâm olundukda gerek çasar-ı mezbûr ve bütün Macaristân ve Frengistân ve Rim Papası şenlik idüp âyîn-i keferelerin icrâ eylemişlerdir. Kal‘a-i mezbûr Sultân Süleymân Han rahmetu’llahi aleyh hazretleri feth idüp İşpanya askerinden yirmi beş sene mukaddem almışlardı. Bundan sonra Nemçe keferesi kal‘a-i mezbûrı alup zabt idüp eyledikden sonra askerine bir mikdâr nizâm virüp ba‘dehû kalkup kal‘a-i mezbûrdan aşağı altı sâ‘at yerde **(99a)** Nehr-i Tuna kurbunda vâkı‘ Vişegrad nâm hisârı gelüp muhâsara idüp gereği gibi top ve tüfeng ile döğülmeğe mübâşeret olundukdan sonra anın gibi bir hisâr bunca düşmana karşu durmak mümkin olmayup anı dahi istimân ile virmişlerdir. İşbu hisâr dahi alınup zabt olundukdan sonra hersek-i Matyas askeriyle dönüp Beç tarafına gitmişdir. Târîh-i mezbûrda Erdel Belgradı’nda Sigismundus nâm Batori Voyvoda ile Beç herseği kızı Kristina nâm hersek kızın tezvîc ve cem‘ olmaları vâkı‘ olmuşdur. Mukaddemâ Ferhâd Paşa’nın Erdel voyvodasıyla olan mâcerâları sebeb ile serdârlığı zâyi‘ idüp eğer Vâlide Sultân olmasa belki dahi ölürlerdi. Sinân Paşa tekrâr serdâr olup sâbıkā Acem diyârında ve Macaristân tarafında eylediği pehlivânlık iştihârda olup paşa-yı mûmâ-ileyh İstanbul’dan çıkup Nehr-i Tuna’ya gelince etrâf paşalarıyla vesâir askerler ile seksen bin kadar asker cem‘ idüp Eflak tarafına mürûr eyledikde Eflak voyvodası olan Mihal Voyvoda ehlin ve evlâdın Erdel tarafına kaçırup kendisi üç bin kadar askeriyle Sinân Paşa’nın öninden kaçup Erdel ile **(99b)** Eflak beyninde vâkı‘ olan derbendlere ve kûhi dağlara kaçup Sinân Paşa hazretleri gelüp Bükreş’i[549] zabt idüp ve andan voyvodaların makarr-ı hükûmeti olan Targovişte[550] nâm mahalli zabt idüp mahal-i mezbûrda bir mikdâr asker koyup ve kendi Bükreş nâm mahalde ordusıyla oturup ammâ mezbûr Mihal[551] voyvoda Erdel tarafına Sigismundu Batori nâm voyvodaya imdâd içün elçi gönderüp taleb etmekle voyvoda-i mezbûr Sinân Paşa’nın kendüye karîb geldiğin haz etmeyüp der-akab Erdel’de bulunan Nemçe askerleri ve Erdel askerlerin yoklayup yirmi iki bin süvârî ve otuz iki bin piyâde ve on bin Eflak askerleri ile altmış dört bin asker olup der-akab kalkup Sinân Paşa tarafına tevcîh idüp ammâ Sinân Paşa’nın ba‘zı

[549] Bukarest.
[550] Tirgovişte(Targoviste).
[551] Mihail.

mülâhazasıyla kâfir askerin beklemeyüp Yergöği[552] nâm mahalle varup mahall-i mezbûrda Nehr-i Tuna üzere cisr binâ idüp[553] karşu mürûr iderken küffâr askerleri girüden irişüp, bunda dahi bir mikdâr alçaklık vâkı‘ olmuşdur. Küffâr askerleri Yergöği nâm mahalli zabt idüp girüde bulunan esîrleri ve ağırlığı alup cisr-i mezbûrı **(100a)** ihrâk idüp vâfir keder virmişdir[554]. Sinân Paşa bu husûsda ziyâde hatâlı olup bu vakı‘ aybı nice setretmek kābildir deyü tefekkür idüp ve’l-hâsıl ba‘zı i‘tizâr ile Devlet-i aliyye tarafına yazup ve kendi dahi vardıkda “el-özr-i makbul” fehvâsıyla Vâlide Sultân tarafından şefâ‘at ile yine kurb-ı sultâna varup “bu cüz’î keder ref‘ kabil ve eshel şey, eğer şevketlü pâdişâh-ı âlem-penâh efendimiz hazretleri devlet[ü] sa‘âdet ile kendileri ordu-yı hümâyûn ile sefere gider, iş başka olur. Zabt u rabt ve hükm-i hükemât müesser olup cem‘î işler gayrı yüz olurdı” deyü Vâlide Sultân ile pâdişâhı sefere tergîb idüp ama Sultân Mehmed bir vechile sefer zahmetin irtikâb eylemek kasd etmeyüp men‘ ü def‘ iderdi. Vâlide Sultân tarafından ziyâde takayyüd olunmağla men‘i kābil olmayup bî-hasebi’l-iktizâ sefer tedârükleri görülmek fermân olunup târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın bin beş yüz doksan altı senesinde Sultân Mehmed Han hazretleri Eğre Kal‘ası üzerine varmak kasdıyla İstanbul’dan yirmi beş bin kadar **(100b)** güzîde askeri ile alay idüp bir mertebe ihtişâm ile alay olmuşdur. Misli sebkat etmiş değildir. Eğer at don ile ve cebe vü cevşen ile vesâir yüzden piyâade ve süvârîleri ale’t-tertîb alay eylemişlerdi ki gözler görmüş değildir. Pâdişâh bi’l-cümle dâiresiyle şâhînleri ve saksonları ile ma‘an çıkup Edirne tarafına ve andan Belgrad tarafına varup ama Fransız elçisi ile İngiliz elçisi pâdişâh ile ma‘an sefere gidüp İngiliz elçisi dâim çasar-ı pâdişâhın mâbeynin görmek üzere sa‘y iderdi. Lâkin bir iş görmek imkândan olmayup beyhûde zahmet çekerdi. Beç herseği Matyas bu hareketi istimâ‘ idüp vâkıf olmağla bi’l-cümle Tarşiyon[555] nâm cenerali Eğre Kal‘ası’na gönderüp iktizâsı üzere kifâyet mikdârı asker ve mühimmât ve sâir levâzımât kal‘a-i mezbûra gönderüp vaz‘ etmekle ba husûs kal‘a-i mezbûr, zâtında metîn ve müstahkem bir kal‘a olmağla Macar diyârınd[a] misli nâdirdir. İmdi kal‘a-i mezbûr Macaristan’ın vasâtında **(101a)** vâkı‘ olmağla gerek Erdel ve Edirne Macar ve her tarafa yol üsti olup eğer ehl-i İslâm zabt iderse cevânib-i erba‘âya zararı irişmek mukarrerdir deyü Beç herseği her tarafdan imdâd taleb idüp gerek Erdel voyvodası ve sâir civârında olan krallardan imdâd taleb idüp asker-i İslâmı câsuslamak içün gönderilen âdemler varup asker bütün gözden geçirüp gelüp virdiği haberlerde “Sultân

[552] Yergöğü(Giurgiu).
[553] İnşa edilen köprü Yergöğü Köprüsü, diğer adıyla İskender Köprüsü’dür.
[554] Akıncı Ocağı’nın büyük kayıplar verererek son bulduğu savaştır.
[555] Wilhelm dö Treçka olabilir.

Mehmed Han hazretleri bir gûne asker ve top cebehâne ile gelür ki ancak Sultân Süleymân zamânında bu kadar asker ve mühimmât görülmüş değildir." Konuşan ordı Burdin'e[556] göre ber-vech-i tahmin iki yüz bin asker olmak gerekdür. Ancak içinde seksen bin güzîde asker küsûrı at oğlanı[557] hükkâm ve sâir tevâbi'lerdür deyü tahmîn olunmuşdur. Vech-i meşrûh üzere Sultân Mehmed Han hazretleri asker-i İslâm ile Eğre Kal'ası altına gelüp dört yerden meterisler alınup kebîr tabyalara toplar vaz' olunup dört aded ziyâde kebîr toplar olmağla gerek kal'a-i birûnı **(101b)** gerek enderûnı yerden döğüp fi'l-hâl yürüyüş gediği yıkup kal'a-i birûna yürüyüş idüp derûn-ı kal'ada olan kefere muhâfızı ki beş bin mikdârı her gûne askerlerden olup yürüyüş-i evveli def' idüp tarafeynden vâfir âdem düşüp telef olmuşdur. Derûn-ı kal'ada olan küffâr hem kal'a-i birûnı hem enderûnı korumak mümkin olmayup, imdâd geleceği dahi iştibâh üzere olduklarından kal'a-i birûnı ihrâk idüp kal'a-i enderûna gidüp taşrasın terk eylemişlerdir. Ehl-i İslâm kal'a-i birûnı zabt eyledikde kal'a-i enderûna bir mertebe müstevlî olunmuşdur ki lâ-yenkatî cevânib-i erba'âsından top-ı kal'a-kûb toplar ile leyl ü nehâr döğüp enderûn kal'asının burc [u] bâruların yürüyüş içün bir vâfir dîvârı yıkup gedik açılmışdır. Der-akab yeniçeri ve serdengeçdi bayrakları yürüyüş idüp ancak bunda dahi yürüyüş-i evvel def' olup tarafeynden ziyâde insân telef olmuşdur ve derûn-ı kal'adan ba'zı lağımlar atılup ammâ hâzırsız vâkı' olmuşdur. Maksimilyanus Macar kralı askeriyle takayyüd idüp Eğre Kal'ası'nın imdâdına sa'y idüp lâkin her tedârükleri tekâsül **(102a)** üzere olup gereği gibi vakitli bir iş görülmeyüp münâsib gö[r]dükleri üzere Bulyos Kazarem ve Leşter ve Zolrad nâm cenerallerin sekiz bin Nemçe ve Macar askeri intihâb olunup "Eğre imdâdına irsâl ve bir takrîb ile derûn-ı kal'aya asker koyalar" deyü tenbîh olunup lâkin muhâsara-î mezbûrda ehl-i İslâm küffâra göz açdırmayup yürüyüşler birbiri ardınca vâkı' olmağla küffârın tâkâti kat' olunup nâçâr kalup taşradan imdâdları dört sâ'at bir mahalle geldiklerinde Kal'a-i Eğre istimân ile virildiğin haberleri olup girü avdet eylemişlerdir. Kal'a-i mezbûr târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin beş yüz doksan altı mâh-ı Oktoberin on yedinci gününde kabza-i İslâma girüp feth olunmuşdur. Keferenin kendi tevârîhlerinde işâret eylemişlerdir ki Eğri Kal'ası'nda olan muhâfaza askerleri kimi Nemçe ve kimi Lehlü ve Macar karışık askerler olup hîn-i cengde kumandan başında birlenüp Nemçe ve Lehlü ve Macar neferâtı kalkup zâbitleri üzerine gulûvv idüp "kal'a virilsün" deyü ayak basup içlerinden bir Macar gedik yerinden taşra gelüp kal'a viresin söyletüp kal'ayı **(102b)** teslîm

[556] Bahsi geçen kişi muhtemelen Eğri Seferi'nde Padişahın maiyetinde bulunmuş olan İngiliz elçisi Burton olmalıdır.
[557] Sarayda atlara bakan uşak.

eylemişlerdir. On yedi gün muhâsaradan sonra fethi müyesser olmuşdur. Kal‘a-i Eğre’den mâ‘ada etrafında olan hisâr ve kebîr hisârlar ve kasteller bi’l-cümle kabza-i İslâma girüp itâ‘at etmişlerdir. Maksimilyanus bu haber gelüp irişdikde ziyâde müte’ellim olup ammâ çâre ne der-akab Erdel Voyvodası Sigismundus nâm voyvodaya ulaklar gönderüp “tiz erişe” deyü taleb idüp voyvoda-i mesfûr dahi otuz iki bin süvârî ve yirmi sekiz bin piyâde askeri ile gelüp Macar Kralı Maksimilyanus askeriyle mülâkī olup ikisi dahi askerleriyle Eğre Kal‘ası’na doğru yürüyüp Erdel voyvodası askeriyle ilerü yürüyüp Eğre Kal‘ası’na karîb bir mahalle gelince bir batak kenârında bir mikdâr ehl-i İslâm askeri durup gelen küffâr ile ceng üzere olup der-akab küffâr tarafından toplar irişüp asker-i İslâma top ile vâfir zarar isâbet etmekle bir mikdâr girü çekilüp Nemçe cenerallerindan İşvarçenburg nâm ceneral Nemçe’nin ve Macar’ın ve Lehlü’nün güzîde askerlerin alup bir mikdâr şâhî **(103a)** toplar ile batağı karşu geçüp cem‘ olup ceng üzere olan asker-i İslâm ile bir vâfir muhârebe ve ceng idüp bin beş yüz kadar şehîd İslâm askerinden meydânda düşüp girü çekilmek lâzım gelmişdir ve mahall-i mezbûrda asker-i İslâmdan on beş yirmi pâre top kalup kefere tarafından zabt olunmağla bu cengin ibtidâsı böyle olunca encâmı dahi buna göre ümmîd olunur deyü kefere beynlerinde tegāfül olunup ve bu sebeb ile küffâr askerinin cenge ziyâde iştâhları olup ertesi gün ale’s-seher Erdel Kralı Sigismundus askeriyle batak aşurı geçüp Nemçe’den taleb eylediği budur ki hîn-i iktizâda girüden hâzır olsun deyü kendüsi cenge rağbet idüp gitdikde ammâ Beç herseği Matyas ile Macar Kralı Maksimilyanus ve sâir ceneralleri ceng müşâveresi idüp ma‘kûl ve münâsib gördükleri üzere Erdel voyvodası askeriyle girü gelmek iktizâ görüp batağı mezbûrun berü tarafında cümle kefere askerleri bir yerde olup ittifâk üzere olalar deyü taleb olunup ve asker ile durdukları **(103b)** mahal otsuz ve susuz bir mahal olmağla Kerestezü[558] nâm mahalle varup ordularıyla konuşup yevm-i mezbûrda nısf’ün-nehâr vakitlerde asker-i İslâm tecessüs içün gönderilen mahsûs ceneral askeriyle gelüp orduya dâhil olup haber virmişdir ki ‘‘Sultân Mehmed Han cümle asker-i İslâm ile küffâr askerinin ardınca gelüp karîben zuhûr ideceğinde iştibâh yokdur’’ deyü takrîr eyledikden sonra şey’-i kalîl vakit mürûr idince Kalga Sultân[559] Tatar askeri ile ve ba‘zı çarkacı askerleri zâhir

[558] Kerestes ya da Kerestiş(Haçova). Bugün Macaristan’ın kuzeyinde yer alan küçük bir kasabadır.

[559] Kalgay(veliaht) Fetih(Feth/Fethi) Giray. Eğri Seferi’ne ve Haçova Meydan Muharebesi’ne o dönemin Kırım Hanı olan Bora Gazi Giray bizzat katılmamış, katılmadığı gibi de yerine talep edilenden daha az bir miktarda askerle kardeşi Kalgay Fetih Giray’ı göndermiştir. Gerek Gazi Giray’ın bu tutumu gerekse de Fetih Giray’ın Eğri Seferi’ndeki başarıları sonucu Gazi Giray azledilmiş ve hanlık makamına Fetih Giray geçirilmiştir. Dolayısıyla burada yani metinde zikredilirken Fetih Giray henüz han değil, sadece hanlığa veliahttır. Muhtemelen sonraki yıllarda hanlığına binaen ‘Sultan’ lakabı kullanılmış olmalıdır. Öyle ki bazı Osmanlı tarihlerinde de saltanatı öncesi için sultan tabiri kullanılmaktadır. Bkz: Hammer, *Kırım Hanlığı Tarihi*, s. 65; *Selaniki*, c.2, s. 637.

olup batak aşurı geçüp ordının etrâfına hücûm idüp lâkin küffâr askerinden dahi karşulanup bir mikdâr ceng vâkı‘ oldukdan sonra asker-i İslâmdan üç pâre top meydânda kalup girü dönmüşlerdir. Sultân Mehmed Han rahmetu’llâhi aleyh gazâ-yı mücâhidîn ile kapukulı ve sâir kendinin hâs askeri ile Macar Kralı Maksimilyan üzerine doğrı yürüyüp Nemçe askerleri üç alay olup İşvarçenburg ve Tafenpoh [560] nâm cenerallere batak geçdi muhâfazasına ta‘yîn olunup işbu **(104a)** iki kol üzere ziyâde şâh-mât ile İslâm askeri hücûm idüp Nemçe alayların söküp girmek üzere cehd idüp bir ceng-i azîm vâkı‘ olmuşdur. Ama üç bin kadar şehîd meydânda kalup gene girü çekilmişlerdir ve yine batak aşurı ordılarına gidüp ceng-i mezbûrda Anatol Paşası şehîd olmuşdur. Nemçe tarafından dahi meşhûr zâbitlerinden birkaç zâbit ile bin iki yüz kefere katl olunmuşdur. İki tarafın zâbitleri dahi kendi askerlerine istimâlet ve gayret virüp her biri fûrsat ve nusret ümmîdinde olup asker-i İslâmın paşaları ve sâir zâbitleri alayları önünde gezüp “kardaşlar yoldaşlar dîn-i mübîn yolunda ve şevketlü pâdişâhımızın uğrunda dün doğduk bugün ölelim ve ölenlerimiz şehîd kalanlarımız gāzî. Gayret kuşağın kuşanup işbu adû-yı dîn-i mübîn olan küffâra, seleflerimiz Sultân Süleymân rahmetu’llâhi aleyh hazretleri ile olan gazavât-ı azîmler ve nusret-i kesîreler gibi inşa’a’llâhu te’âlâ mu‘cizât-ı Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi vesellem ve himmet-i cem-i evliyâ vü enbiyâ ile nusret **(104b)** emânet-i Muhammedinizdir. Sizinle şirânî ceng idelim ki dillerde destân ola. Göreyim sizi. Pârelenüp mecrûh olanlara şevketlü pâdişâhımızın in‘âm ü ihsânları olsa gerekdür” deyü bu gûne hezâr tesellî ile askerleri cenge kazandırup ve Nemçe tarafından dahi ceneralleri kendi soldadlarına gayret virüp “korkup üşenmeniz bu Osmânlı askeridir ki bunları Erdel voyvodası yalnız kaç def‘a bozup ordıların zabt eylemişdir. Dünki gün dahi ve bugün ilerü gelüp ceng idenleri girü sürmüşlerdir. İmdi küsûr kalanları dahi öyle olmak ümmîd vardır. Hemân merdâne ceng eyleyesiz” deyü istimâlet virüp vech-i meşrûh üzere iki tarafdan ziyâde takayyüd olunup ammâ giderek asker-i İslâm düşman üzerine yürüyüp yaklaşdıkdan sonra Beç herseği Matyas ve Maksimilyan Kral tertîb üzere durup işâret eyledikde İşvarçenburg yanında olan askeriyle hücûm eyleye deyü tenbîh olunup “eğer asker-i İslâmdan girü sürilüp yerinden itmek kābil olursa zinhâr batağı karşu geçmeyüp batak kenârında karâr idesin” **(105a)** deyü muhkem tenbîh idüp Erdel voyvodasıyla Ceneral Tafenpoh orta kolda toplar olduğı yerde hükm idüp vech-i meşrûh üzere cenge mübâşeret olunduğı gibi İşvarçenburg üzerine gelen asker top püskürmeler atılup azîm ceng oldukdan sonra Osmânlı askeri şedît ateşden girü batak aşurı geçüp meydân-ı cengde vâfir insân kalup

[560] Töfenbah.

şehîd olmuşlardır ve ol mahalde kırk pâre şâhî top kalup ve birkaç araba balta ve kazma iki yüz nefer Yeniçeri mühimmât muhâfazasıçün alınup ol Yeniçeri neferâtı cümlesi katl olunup şehîd olmuşlardır. Bu kadar fursatı Macar Kralı Maksimilyanus görünce mesrûr olur ama ihtiyâten tenbîh eylemişdir. Askerlerinden hiç ferd-i vâhid batak aşurı geçmek müslimânların ardlarınca gitmeyeler ve dahi âfitâb gurûba meyl etmekle lâkin Erdel voyvodasıyla Palgi Ceneral ve Frenk cenerali dimişlerdir ki "bu fursata bu kadar tağlîb olunmuş iken müslimân askerleri beynlerinde karışıklık ve ürkündi varken üzerine yürüyüp külliyen ile bozmak eshel-i şey iktizâ **(105b)** ider" deyü ikdâm etmeleriyle Beç herseği Matyas dahi asker-i İslâmın inhizâmın taleb idüp askerleri ile batağ-ı mezbûrı ordu-yı hümâyûn tarafına geçüp alayların bağlayup yürümek murâd idince Çığalı Paşa[561] Sultân Mehmed'e ahvâli ifhâm idince ol gice Sultân Mehmed Han yanında olan sipâhî ve sancağ-ı şerîf ile bütün gice yürüyüp Solnok nâm mahalle[562] İngiliz ve Fransız elçileri ma'an kimi şark tarafına kimi Eğre Kal'ası'na perâkende olup küffâr askerleri bu hâl görince birkaç bin çarkacı ve sâir askerlerden tertîbsiz ve zâbitlerine itâ'atsiz herkes mâl-ı ganîmet sa'yında olup ve zafer sa'yında olmayup şikâr açlığı düşman kanın içmek susuzluğun giderir idi. Vech-i meşrûh üzere küffâr askeri tertîbsiz İslâm ordısına girüp gerek Nemçe ve Macar ve Lehlü züğürd tâ'ifeler ki muvakkat şikâr içün cân ve baş virir. Aslâ zâbit sözin istimâ' etmeyüp karma karışık birbirinin elinden aldığı gāreti gene gāret idüp ve'l-hâsıl birbirinin istimâ' eylemeden kalup zâbitleri gözleri görmeyüp **(106a)** herkes bildiği üzere idüp kendi beynlerinde karışıklık olmağla bu gûne gāretci askerler Sultân Mehmed otaklarına varınca gāret idüp gelince meğer otak-ı mezbûr etrafında ba'zı şâhî toplar saçma toplar mevcûd olup ve Yeniçeri askerinden bir mikdâr asker durup gelen küffârın üzerine yerden âteş saçup düşman rûy-ı zemîne beraber sürüp düşmana ziyâde şaşkınlık vâkı' olınca ehl-i İslâm bu hâli görince gayret idüp yalın kılıçlar ile girüden kıtâle başlayup kaçan düşman askerleri çadır tanaklarının aşurı tekerlenüp düşenleri kalkmak mümkin olmayup ardlarından kılıç ile işlerin bitirüp ordı içinde olan küffâr askerleri yanıltmaç bağçesi gibi taşra çıkmağa yol bulamayup cümlesi ol minvâl üzere ordı içinde olanlar cümlesi katl olunup bâ-husûs Çığalı Paşa altı bin sipâhî ile irüşü katl [ü] kıtâl ziyâde olup bi-emri'llâhi te'âlâ küffâr askeri beyninde şöyle şaşkınlık olmuşdur. Kendileri kendi hayvânlarınca katl olunup **(106b)** düşmüşlerdir. Böyle oldukda küffârın bütün piyâdesi katl olunup gidince küffârların ahvâli diğer gûn olup bu esnâda bunca zâbitânlar ve der-

[561] Çığalazade Sinan Paşa. Asıl adı Scipione'dur.
[562] Zikredildiği gibi Sultan Mehmed savaş meydanından ayrılmamıştır. Bkz: Naima, Peçuylu ve Hasanbeğzade tarihleri.

kemend askerleri bütün telef olup anların içinde Guruf Pizokulalard ve Guruf Bulyos, Eştero Roldo? ve bunlardan gayrı kırk dört baş zâbit ve iki nefer Holen Etskay? hersekleri ve bütün top ve cebehâne ve mühimmât ve ağırlık Beç herseği Matyas gücile Kaşa Kal‘ası’na firâr idüp ve Erdel voyvodası Tokay Kal‘ası’na firâr eylemişler. İmdi küffârın cengâverliği ân-ı vâhidde şaşkınlığa tebdîl olup mağlûb gālib olup gasb [u] gāret içün sa‘y[563] idüp tertîb terk idenler muzafferliği şikâr ile mübeddel kâfirler şikâr derdinde müslimânlar zafer derdinde olup keferenin kitâb-ı tevârîhlerinde yazdıkları üzere eğer kristiyanların tertîblerin terk etmeyüp şikâra boyatmamış olsalar yalnız bu cengin kazandığı bütün Macaristân’ın mukayyed olan husûslarda belki cümle Macarlığı hilâfları **(107a)** olanlardan halâs eylemek mümkin olurdı. Bu def‘a ehl-i İslâma işbu zafer ol kadar fâ’ide eylemişdir ki bütün Macarlığı feth etmiş gibi kuvvet bulmuşdur. Gerçi yirmi bin kadar askerleri küsûr olduysa da meydân anlarda olunca cümle ferâmûş olunur. Sultân Mehmed Han hazretleri bu cenglerin itmâmında inâyet-i Hakk ile nusreti istimâ‘ idince Bârî te‘âlâya hezâr şükrlerden sonra sebeb-i nusret olan Çığalı Paşa’ya niçe inâm u ihsânlardan sonra kendi başından sorgucın çıkarup paşa-yı mûmâ-ileyhe hîbe etmişdir. Ve çünki sadr-ı âlî olan İbrâhîm Paşa Vâlide Sultân himmetiyle mühri alup vezîr olmuşidi. Bu def‘a mezbûr İbrâhîm Paşa’dan mühri alup Çığalı Paşa’ya virmişdir ve hünkârın kendüye ziyâde rağbeti olup mesrûren İstanbul tarafına avdet olunmuşdur. Çığalı Paşa’nın aslı sû’al olunursa babası Ceneviz keferelerinden bir bâzirgân yâhûd deryâda korsanlık eden kimesnelerden olup bir vakitde **(107b)** Bahr-ı Sefid’de korsanlık iderken bir mahalde bir hasta müslimân avrâtı tutup esîr idüp vilâyete nakl idüp âkıbet kendüye nikâh idüp almışdır. Ve merkūmeden işbu oğlı vesâir evlâdları dahi Çeçilya nâm mahalde dünyâya gelmişdir ve bu oğlı henüz tıfliyyet hâlinde babasıyla korsanlıkda gezerken bir mahalde müslimân korsanlarına esîr olup babası sonra halâs olup ancak oğlı hüsndâr her gûne kabiliyetlü genc oğlan olmağla alınup pâdişâh sarâyına virilüp perverde olup çırâğ olmuşdur. Gayrı kâfirlerin düşmanı idi ve hem tedebbür ve tedârik sâhibi bir âkil paşa idi. Sultân Mehmed Han hazretleri kendinin re’y [ü] tedbîrin beklenüp, hilâfında bir iş itdirmezdi. Ama Vâlide Sultân bu ahvâli görüp hasedinden ne ideceğin bilemeyüp eğer böyle giderse bütün hükûmet Çığalı Paşa’nın elinde olup kendüye bir mürâca‘at ve bir iş kalmaz deyü oğlı Sultân Mehmed’i hezâr gûne kelâmlar ile ilzâm eylemeğe sa‘y idüp kendilerinin çırağı olan **(108a)** İbrâhîm Paşa’yı gene vezîr idüp Çığalı Paşa’yı eski pâyesine komak sa‘y

[563] Kelime tekrarlanmıştır.

eylemişlerdir[564]. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin altıyüz senesinde asker-i İslâm gelüp Yanık Kal'ası'n tekrâr muhâsara idüp Nemçe askerleri dahi gelüp Budin Kal'ası'n muhâsara eylemişlerdir. Ammâ muhâsara-i mezbûrlar vâfir eyyâm sürüp gitmekle şitâ eyyâmları duhûl idüp gerek ehl-i İslâm askerleri Yanık'dan ve Nemçe askerleri Budin muhâsarasından ferâgat idüp muhâsarayı kaldırup avdet eylemişlerdir. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin altı yüz bir senesinde Sadr-ı a'zam İbrâhîm Paşa asker-i İslâm ile kalkup meşhûr olan Kanice Kal'ası'n muhâsara idüp rûz [u] şeb cevanib-i erba'asından dönerken Nemçe'nin seraskeri olan Lotring Herseği Prens Merküri[565] nâm hersek Nemçe ve Macar ve Hırvat askeriyle gelüp iki üç def'a asker-i İslâm ile ceng idüp ammâ bir dürlü yerinden ayırmak imkândan olmayup her bâr vâfir zarar u ziyân ile girü kaçup gitmişdir. Âkıbet derûn-ı kal'ada **(108b)** olan kumandan Görk Paradisus[566] nâm müşrik bin dört yüz Macar askeri ile bin üç yüz Nemçe piyâdesi ve dört yüz süvârî ve yüz Hırvat neferâtıyla kapanup iktidârlarına göre ceng idüp ama bir takrîb ile cebehâneleri tutuşup ihrâk olup gerek cebehâne ve zâhire ile müzâyakaları olmağla çünki taşradan imdâdları girmek mümkin olmayup ve askeri İslâmı yerinden ayırmak kābil olmadı. Kal'ayı istimân ile virüp sene-i mezbûrda mâh-ı Oktober on yedinci gününde kabza-i İslâma girüp bilâd-ı İslâmiye'den olmuşdur. Kumandan-ı mesfûr kal'adan mâl ve erzāk ile Nehr-i Mûr kenârına değin nakl olunup karşuya Çakofça tarafına Zerin Kal'ası'na gitmişdir. Kumandan-ı mezbûr Beç tarafına ihzâr olunup Kaniçe Kal'ası ol kadar muhâsarada ehl-i İslâma teslîm olmak iktizâsı yoğdı deyü Çasar Rudolfus emriyle kumandan-ı mezbûrun başı siyâset meydânında urulup katl olunmuşdur. Ve'l-hâsıl işbu kal'a kabza-i İslâma girmekle gerek Nemçe'nin ve bütün Frengistân'ın derûnlarına derd-i azîm olup zîrâ kal'a-i mezbûrdan İşitiriya ve Karnar ve Karain ve bütün Frengistân taraflarına **(109a)** kapu itdüği cümle keferenin ma'lûmları olup bunun bir ilâcı görülmezse encâmı müşkil olacağından iştibâh yokdur deyü çasar tarafından Kardinal Tedrih İştain elçilik ile Rim Papası Klement nâm papaya irsâl olunup ehl-i İslâm kara tarafından gerek Nemçe'nin ve bütün Frengistân'ın kapusın zabt idüp eğer bir tedârüki görülmezse millet-i Nasârâ beğleri cümlesi emîn olmayup zararların görürler deyü sad gûne kelâmlar ile Rim papayı tahrîk idüp elçi-i mezbûr Roma şehrinden Fransız ve İspanya tarafına dahi ve Venedik cumhûrına varup cümleye lâzım gelen ne ise teblîğ idüp her birinden imdâd taleb idüp hattâ "Kanice Kal'ası'n

[564] **[Derkenar: 1598 târîh-i Îsâ'da Guruf Rudolf De İşvarçenburg ba'zu ceng-i hîle vü hida'sıyla Yanık Kal'ası'n tekrâr zabt eylemişdir.]**
[565] Philippe Emmanuel Mercoeur(Filip Emanuel Merkür).
[566] Geörk Paradeiser(Jorj Paradeyzer).

Frenk beğleri zabt iderlerse kendileri zabt eylesünler" deyü ikrâr idüp imdi millet-i Nasârâlar kralları kimi ba'zı i'tizâr ile kimi imdâd virüp Nemçe çasarı işbu sene üç yerde askerler cem' idüp bir askeri ile Lotring Herseği Prens Merküri ve ikinci askerleri Erdel'de ve üçinci askeri Frengistân beğleri ve Rim Papa askeri ile ittifâken Kanice Kal'ası'n muhâsara eylemek **(109b)** kasd idüp irtesi sene iki Beç hersekleri ya'ni Ferdinandus nâm hersek ile Frengistân hersekleri Nemçe ve Macar ve Hırvat ve Frenk askeri asker-i bisyâr ile dev top cebehâne ile gelüp Kanice Kal'ası'n muhâsara idüp ammâ derûn-ı kal'ada mahsûr olanların serdârı Tird? Hasan Paşa[567] dimekle ma'rûf bir gāzî ve işgüzâr paşa bulunup millet-i Nasârâ'nın ve Rim Papa'nın bu denlü cidd ü cehdiyle bunca mâl ve masârıf ve ecnâs-ı muhtelifeden askerler içtima' idüp ceng ahvâlin bilen ceneralleri ve mühendis mi'mârları gönderüp kal'a-i mezbûrı muhâsara idince derûn-ı kal'adan ol mertebe dîlîrâne dildâne ceng olunmuşdur ki küffâr-ı haksârın meterisleri ve her bir karış yerleri hezâr keferenin kanı ile yutup etrâf-ı kal'ada olan erzâklar kızıl kana boyanup paşa-yı mûmâ-ileyh hezâr ceng hilesiyle küffâra bin dürlü heder idüp ehl-i İslâm gālib gelüp taşradan kal'aya bir zafer bulmak imkândan olmayup ammâ Macarlık tarafında olan Nemçe askerleriyle Matyas hersek ve Ceneral Literborm İstoni Belgrad Kal'ası'n muhâsara idüp dönerken Budin tarafından asker-i İslâm **(110a)** vezîr-i a'zam imdâda gelüp ol mahallerde bir münâsib yerde Nemçe askeriyle mukābil olunup bir ceng-i azîm ve kıtâl-ı kesîr vâkı' olmuşdır ki vasfı imkândan değildir. Tarafeynden meydân-ı cengde olanların haddi hisâbı yokdur. Çünki emr-i Hâkk ile meydân küffârda kalup asker-i İslâm inhizâma vâkı' olmağla ol mahalde alınan bayrakları ve tuğn [ve] sancakları ve ba'zı kimesnelerin başların kesüp bi'l-kasd Kanice Kal'ası altında olan ordularına getürüp meterisleri önünde kal'aya karşu "bu falan paşanın başıdır, bu falanın başıdır" deyü aldıkları başları ve bayrak ve sancakları diküp etmişlerdir ki "işte vezîr-i a'zamınız olan paşa yanında olan askerleriyle İstoni Belgrad Kal'ası'na imdâda gelüp Nemçe askerleriyle ceng idüp bozılup ekseri katl olunup İstoni Belgrad Kal'ası dahi yürüyüş ile zabt olunup derun kal'ada olanlardan cümlesi katl olunup her vechle Çasar Rudolfus gālib gelüp işbu Kaniçe Kal'ası'na bir dürlü imdâd geleceğinden ümmîd olunmaya" deyü derûn-ı kal'aya haber ve işâretler gönderüp ama Hasan Paşa hazretleri bu şeylere hiç kulak virmeyüp top tüfeng ve taşra **(110b)** yürüyüş ile evvelkiden ziyâde hücûm idüp küffârın meterislerin söyündürüp yevmen fe-yevmen metânet izhâr idüp taşrada olan küffâr-ı hâksârın yevmiye askerleri ve hayvânları za'f bulup rûz-ı kāsım eyyâmları duhûl etmekle kar ile yağmurdan ve şitâdan rûz be-rûz

[567] Tiryaki Hasan Paşa(ö.1608).

hezâr âdemleri ve hayvânları telef olup bir gün Hasan Paşa hazretleri yanında olan guzât-ı müslimîn ile küffârın keyfiyet [ü] ahvâlinden vukūf tahsîl idüp mâbeynlerinde tefrîkāt ve muhâsaradan ferâgat eylemek murâdları olup lâkin top cebehâne altına ve mühimmât ve mecrûh ve hastaları altına lâzım olan hayvânât beygir ve öküzleri kalmayup ve ba‘zı nehir ve ırmakların tuğyânı sel ile gerek top ve cebehâneyi vesâir ağırlık arabaların nakl eylemek imkândan olmayup bir gün yağmur ile serçe başı kar yağarken asker-i İslâm kal‘adan çıkup kâfirin meterislerine yürüyüş idüp emr-i Hakk bütün meterisleri zabt ve içinde bulunan kâfirleri kılıçdan geçirüp ordıları tarafına yürüyüp bu ahvâl küffâr zâbitleri ve askerleri görünce kendi tertîblerin ferâmûş **(111a)** her biri kendi başın halâs eylemek üzere karârı firâra tebdîl idüp bütün ordıların ve top ve cebehâne ve mühimmâtların ve hayme ve ağırlıkların ve mecrûh ve hastaların ordı yerinde bıragup Nehr-i Mûr tarafına firâr etmeleriyle asker-i İslâm kal‘adan cümlesi çıkup küffârın ordusın zabt idüp bunca mâl-ı ganâim ele geçirmişdir ki haddi hisâbı mümkin değildir. Ve ordılarında vesâir geçidlerde katl olunan Nemçe ve Frenk ve sâir keferelerin hisâb-ı kabil değildir. Böyle bir fursat cenâb-ı hazret ümmet-i Muhammed’e ihsân idüp yevm-i mezbûrda gerek kal‘ada olan toplar ile ve gerek küffârdan alınan toplar ile şükrâne şenliği olmuşdur ki firâr iden küffârlar istimâ‘ idüp derûnlarına ziyâde havf [u] haşyet düşüp birbirlerini karârı firâr[a tebdîl] ideceklerin bilmemişlerdir. El-hamdüli’llâhi te‘âlâ işbu yüz aklığı İstoni Belgrad tarafında olan keder-i uzmâ unutdurup müşârün-ileyh Hasan Paşa hazretleri bu gazâ-yı uzmâ ale’t-tevkîl taraf-ı Devlet-i aliyye’ye yazup müjde etmekle Devlet-i aliyye’de ziyâde sürûrluklar olup hattâ İstanbul şehri üç gün üç gice donatup şenlikler eylemişlerdir. **(111b)** Bundan sonra Devlet-i aliyye’nin diyâr-ı Acem tarafında ahvâli diğer gûn olmağla Sinân Paşa hazretlerine inhizâm iktizâ etmekle seferler husûsı içün vâfir müşâvereler olunup bu esnâlarda Nemçe ile bir münâsebet olursa sulh eylemek evlâdır deyü Budin Muhâfızı Murâd Paşa hazretlerine ba‘zı mektûblar ve nâmeler yazılup serhad-ı mansûrede karîb olan ba‘zı cenerallere bir takrîb ile işâret idüp ama Devlet-i aliyye’nin bir vechile haberi ve âgâhı olmamak üzere iki tarafın istirâhatı içün mâbeyninde sulh olunsa evlâ olurdı deyüp münâsebet ile istihbâr ile tarafeynden âsûde hâl olmaklığın sa‘y eyleye deyü tenbîh olunmuşdur. Ve dahi Erdel voyvodası ve Orta Macar kralı olan Poçkayi nâm krala yazup dir ki ba‘de’l-yevm ol dahi Devlet-i aliyye ile ma‘an Nemçe tarafı ile sulh idüp Erdel’de oturup Devlet-i aliyye’ye â’id olan ne ise sene be-sene irsâl idüp âsude hâl üzere oturup rahat ide yohsa şimden sonra Devlet-i aliyye kendüye i‘ânet eylemek murâdı yokdur. Zîrâ Nemçe çasarı ile sulh eylemek murâd olunmuşdur deyü haberleşüp

kral-ı **(112a)** mezbûr dahi bu sulhun husûlüne sa‘y [u] dikkat eylemek lâzımetden olduğı tefhim eyleyeler. Bu esnâda Devlet-i aliyye tarafından sulh olmazdan mukaddem Ustrugon Kal‘ası’nı gene ele getürmek vakt idüp Mehmed Paşa hazretlerine serdârlık virilüp asker-i İslâm ile Ustrugon Kal‘ası üzerine gönderüp kal‘a-i mezbûrı gelüp muhâsara idüp derûn-ı kal‘ada olan üç dürlü muhâfaza Nemçe, Macar ve Lehlü ve ba‘zı Fransız zâbitleri üç dört bin kefere ve vâfir mühimmât ve cebehâne ile derûn-ı kalada kapanup vâfir ceng ü cidâl ve harb [u] kıtâl olunup taşradan Mehmed Paşa hazretleri evvelâ enderûn kal‘asın almak cehd idüp vâfir lağımlar atılup yürüyüş gedikleri küşâde olunup bir iki def‘a tecribe içün yürüyüşler olunup tarafeynden vâfir insân telef olup âkıbet bir münâsib vakt ile gereği gibi yürüyüş olundukda derûn-ı kal‘ada olan bin beş yüz Nemçe ve sâir ecnâs kefereleri bi’l-cümle kılıçdan geçüp enderûn kal‘ası zabt olunca kalan kefere askerleri zâbitleri ile kal‘a-i birûna kapanup birkaç gün ceng idüp ammâ ahvâl neye müncer olacağın müşâhede etmekle gerek Nemçe ve sâir kefere neferâtı **(112b)** cenge cesâret idemeyüp kal‘ayı Mehmed Paşa’ya teslîm eylemek taleb eylemişlerdir. Ammâ kefere zâbitânları cevâblarında “biz Nemçe çasarına hıyânet eylememek üzere ahd u ikrârlarımız var iken cümlemiz katl olunmadıkça kal‘ayı virmek bir vechile mümkin değildir” deyü cevâb virüp bu cevâbı derûn kal‘ada olan muhâfaza neferâtı istimâ‘ idince Nemçe tâ’ifesi beyninde olan ceng ahkâmı ve zabt u rabtı ve inkıyâdı ve külliyet ile terk idüp cümle ittifâk idüp kal‘ada olan kumandanın yâhûd serdârlarının elin ayağın bend idüp Budin Paşası Ali Paşa’yı derûn kal‘aya da‘vet idüp kal‘ayı teslîm eylemek üzere vire-nâmeler yâhûd temessükleri yazılup târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın bin altı yüz beş senesinde kal‘a-i mezbûr istimân ile virilüp teslîm olunmuşdur. Mehmed Paşa hazretleri bu gûne vireyi istimâ‘ idince âsân-ı vechile kal‘ayı zabt eylemek efdâldir deyü derûn kal‘ada olanların matlûbları üzere istimân virüp hattâ teklîf eylemişlerdir ki eğer neferât-ı mezbûrlardan Devlet-i aliyye hizmetine rağbet idüp tâleb olursa derûn kal‘a muhâfazasında **(113a)** olmak üzere kalup gereği gibi mevâcibleri virilür deyü ikrâr olundukda iki yüz mikdârı aşağı zâbitleri ile ve bayrakları ile kal‘ada kalup küsûrı mâl ve erzâkları ve ehl ü ıyâlleri ile taşra çıkup teslîm-i kal‘a eylemişlerdir. Komran Kal‘ası’na varınca kara tarafından ve Nehr-i Tuna ile lâzım gelen sefâinler ile nakl olunmuşlardır. Kal‘a-i mezbûr kabza-i İslâma girince etrâfında olan kastel ve palankalar ve nevâhî bi’l-cümle zabt olunup Devlet-i aliyye’nin hükûmetine girdikde sulh ahvâli Erdel voyvodası tarafından zuhûra gelüp voyvoda-i mezbûr sulh-ı mezbûrı bir takrîb ile çasar tarafına tefehhüm idüp der-akab murahhas vekîller Komran Kal‘ası varoşunda ictimâ‘ olmak ve mükâleme olunmak ittifâk olunup

akd olunan mâddelerde hersek-i Matyas Macar kralı olmak üzere ve Poçkayi Erdel voyvodası olup Erdel'e tâbi' vilâyetler ile mezbûrun zabtında ve Devlet-i aliyye'nin himâyesinde olup Macaristân'dan şey'-i kalîl birle Nemçe'nin ve Macar'ın elinde kalup ekseri Devlet-i aliyye'nin zîr-i hükûmetine girüp ve'l-hâsıl akd-i sulh olunup Macar Kralı **(113b)** Matyas ve Çasar Rudolfus cânibinden bir elçi tedârük olunup târîh-i Îsâ *aleyhisselâm*ın bin [a]ltı yüz altı senesinde sulh yâhûd terk-i cidâl akd olunup Nemçe elçisi yüz elli bin guruşluk sîm tefârıklarından hedâyâlar ile yirmi beş bin altun on iki kîse içinde elçi Âsitâne-i sa'âdet'e getürüp Dîvân-ı hümâyûna çıkup teslîm eylemişlerdir. Ve elçi-i mezbûr Âsitâne-i sa'âdet tarafında Eğre Kal'ası'nın istirdâdı içün çasar tarafından recâ idüp ammâ Devlet-i aliyye'nin vükelâları bu recâya kulak virmeyüp fehm etmemişlerdir. Devlet-i aliyye'den dahi bir elçi nâme-i hümâyûn ile üç at ve ba'zı Acem halıları hediye getürüp Beç'de çasara teslîm eylemişdir. Vakt-i mezbûrda elçi-i mezbûr Beç'de ba'zı Nemçe ceneralleri ve vükelâları ile hem-meclis olup ba'zı ahvâllerden müzâkere olundukda "Devlet-i aliyye aldığı kal'alara istihkâm virmede fehm etmedüği ne acibdir" deyü sû'al eylediklerinde elçi-i mezbûr cevâbında "kal'a binâ eylemek ve istihkâm virmek za'îf mülûklerin işidir. Kuvvet ve kudreti olup meydânda düşmanla cenge kādir olanlar **(114a)** kal'a binâsına müzâyakaları yokdur. Meydân her kimin ise kal'a dahi ânın olur" deyü cevâb virmişdir. Çasar Rudolfus işbu sulh akdinden sonra birkaç sene istirâhat idüp târîh-i Îsâ'nın bin [a]ltı yüz on ikinci senesinde mâh-ı Sebtenbırın onıncı gününde Çeh diyârında Prag nâm şehirde ömri âhıra varup mürd olmuşdur ve meyti dahi anda defn olunmuşdur. Ernestos[568] nâm hersek, Maksimilyan'ın ikinci oğlı târîh-i Îsâ'nın bin beş yüz elli üç senesinde Beç nâm şehirde dünyâya gelmişdir. Nederlande vilâyetlerinin hâkimi olup bin beş yüz doksan beş târihinde Prussel [569] nâm şehirde mürd olup anda defn olunmuşdur. Matyas Maksimilyan'ın üçünci oğlı idi. Târîh-i Îsâ'nın bin beş yüz elli yedi senesinde Beç şehrinde dünyâya gelüp bin altı yüz on dokuz senesinde gene Beç şehrinde mürd olup müddet-i ömri altmış iki sene yirmi beş gün olmuşdur Maksimilyanus [570] , Maksimilyan'ın çasarın dördünci oğlı târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin beş yüz elli sekiz senesinde Eşlez vilâyetinde **(114b)** vâkı' Nais[571] nâm şehirde dünyâya gelüp Prusya vilâyetinin hâkimi iken vakt-i mezbûrda Leh kralı mûmâ-ileyh Maksimilyan herseği Leh krallığa vâris idüp cülûs etmiş iken Sigismundus üçünci bu isimde Leh kralı gelüp

[568] Arşidük Ernest(Almanca Ernst). Buradan itibaren II. Maksimilyan'ın diğer oğulları, yani II. Rudolf'un kardeşlerinden bahsedilmektedir.
[569] Brussels(Bürüksel, Beruksel, Buruksella).
[570] Aynı zamanda Töton Şövalyeleri'nin büyük ustadıdır.
[571] Wiener Neustadt(Yeni Şehir).

mezbûrı Leh tahtından sürüp ihrâc eylemişdir[572]. Kral-ı mezbûr Beç'e gelüp bin altı yüz yirmi senesinde Beç'de mürd olup meyyiti Tirol vilâyetine nakl olunup İnçpurg[573] nâm şehirde defn olunmuşdur Albertus, Maksimilyanus Çasar'ın beşinci oğlı bin beş yüz elli dokuz senesinde Eşlez vilâyetinde Nais nâm şehirde dünyâya gelüp sonra İşpanya vilâyetinde Toledo nâm şehirde baş piskopos olup ve İşpanya a'yânlarının ibtidâkisi olup ve Portakal krallığının kāymakāmı ve Niderlande vilâyetlerinin hâkimi idi. Bin altı yüz yirmi senesinde Niderlande nâm vilâyetde Prussel nâm şehirde mürd olup mezbûrun zevcesi Filip ikinci bu isimde İşpanya kralının kızı idi. Bençeslaus[574] Maksimilyan Çasar'ın altıncı oğlı bin beş yüz altmış bir târîhinde Nais nâm şehirde Eşlez vilâyetinde dünyâya gelüp **(115a)** Malta gavaliri[575] olmuş idi. Bin beş yüz yetmiş dokuz senesinde İşpanya tarafında Madrid nâm şehirde mürd olup anda defn olunmuşdur Karolus üçünci[576] çasar-ı mezbûr Ferideriko'nun oğlı bin beş yüz kırk târihinde Beç şehrinde dünyâya gelüp bin beş yüz doksan senesinde İşitiriya vilâyetinde Graç nâm şehirde mürd olup hersek-i mezbûrun zevcesi Mariyya[577], Albertus[578] nâm Payer Fürştün[579] kızı idi. Mezbûre ile on beş evlâd dünyâya getürüp beş kız bulûğa irişüp ibtidâki kızı Mariyya, Sigismundus nâm Leh kralına tezvîc olunmuş idi. İkinci kız Mariyya Kristina[580], Erdel Kralı Sigismundus Batori nâm beğe tezvîc olunmuş idi. Üçünci kızı Margareta, İşpanya Kralı Filibos[581] nâm krala nikâh olmuş idi. Dördünci kızı Maria Magdalena Florançe herseğine tezvîc olunmuş idi. Beşinci kızı Konstantin, Sigismundus üçünci bu isimde Leh kralına tezvîc olunmuş idi. Hersek-i mezbûrun dahi altı oğlı olmuş idi. Ferdinandus[582] ikinci bu isimde sonra Nemçe çasarı olmuşdur. **(115b)** ikinci oğlı Maksimilyanus ikinci bu isimde bin beş yüz seksen üç târîhinde İşitiriya vilâyetinde Graç nâm mahalde dünyâya gelüp bin altı yüz on altı senesinde Beç nâm şehirde mürd olup anda defn olunmuşdur Üçünci oğlı Liopoldus bin beş yüz seksen altı târîhinde Graç nâm şehirde dünyâya gelüp sonra Stradusburg[583] ve Pusav nâm şehir

[572] Bu mücadelede, 24 Ocak 1588'de Byczyna(Almanca Pitschen) savaşında Maksimilyan esir düşmüş, sonrasında Papa V. Sixtus'un arabuluculuğu ve yapılan Bytom-Bedzin(1589) Antlaşması ile Maksimilyan Leh tathtındaki iddalarından vazgeçerek serbest bırakılmıştır.
[573] Insburg(Innsbruck).
[574] Wenceslaus(Wenlez).
[575] Grand Prior(büyük üstad).
[576] Müellif, muhtemelen burada Şarlken'in kardeşi İmpărartor Ferdinand'ın oğlu II. Karolus(Arşidük Charles Francis)'dan bahsediyor olmalı. Zira verilen bilgiler II. Charles'e aittir. Üçünci tabirini yanlış koymuş ya da alıntı yaptığı tevarihlerde bilgi karışıklığı olmuş olmalıdır.
[577] Bavyeralı Maria Anna.
[578] Bavyera Dükü V. Albert.
[579] "Prens" demektir.
[580] Maria Christina(d.1574-1621).
[581] III. Philip.
[582] II. Ferdinand(Slt. 1619-37).
[583] Strasbourg.

ve vilâyetlerin baş piskopı idi. Mezbûrun zevcesi Florance herseğinin kızı idi. Mezbûreden dört evlâdı olup ikisi kız evlâd, evvelkisi Klara, Manduva[584] herseğine tezvîc olunmuşdur. İkinci kızı Maria Liopoldina[585] Ferdinandus üçünci bu isimde Nemçe çasarına tezvîc olunup Ferdinandus üçünci hala Nemçe çasarı olan Karolus altıncının babası Liopold Çasar'ın babası idi. Bâlâda zikr olunduğı üzere Çasar Rudolfus'un karındaşı Matyas nâm hersek ba'zı seferlerde hizmetlerde bulunup tedbîr-i bilâdda dikkat idüp karındaşı hayâtında dahi hükûmete muntazır olduğun Çasar Rudolfus bilüp hâl-i hayâtında hersek-i mezbûre Macar krallığı ile **(116a)** Beç hersekliğin virüp teslîm etmişidi. Târîh-i mezbûrda bin altı yüz on iki târîh-i Îsâ'da karındaşı Rudolfus mürd oldukda çasarlık dahi Matyas Kral'a intikāl etmişdir. İşbu çasarın hükûmeti vakitlerinde vilâyet-i Alaman'da gûn-a-gûn mücâdele ve muhârebeler zuhûr idüp âhir hükûmetlerine otuz yıllık seferler ve katl ü kıtâllar zuhûra gelmişdir. An-asl Nemçe tâifeleri beynlerinde mezheb gavgāları zuhûr idüp eylemişdir. Agusburg ahâlîlerin mezhebleri Luteran mezhebli yalnız Katolikan mezhebi âyînlerin âşikâre icrâ idüp bâkī mezâhib sâhibleri âyîn-i erkânların icrâ eylemek men' ü def' olunup icrâ eylememeleri tenbîh olunmuşidi. Ama cumhûr kralları ve beğleri ba'zıları Kalfin(Kalgin)[586] mezhebin ve sâir mezâhibe rağbet idüp kabûl etmeleri ile biri Kolçı Beği Kurfürşt ve biri Hessen Kassel[587] Beği Kalfin mezhebinden olup Çasar Matyas mülâhaza eyledüği üzere mezbûr beğlerin ve ehl-i mezheb sâhibleri mâbeynlerine tefrîka bıragup birbirlerini harb-i dest ile def' ü ref' **(116b)** idince tarafeynden vâfir âdem telef olup birbirlerini basdıkda ol vakitde çasar ile Rim Papa mezhebinde olan krallar ve beğler yekdil olup kalan hilâf mezhebleri yola getürmek âsân olur deyü mülâhazasıyla Saks herseğine ve ba'zı Luteran herseklerine her gûne tarîk gösterilüp ahsen-i vech olan tedbîrler işâret olunmuşdur. İmdi Nemçe cumhûrı beğleri beyninde ve etrâflarında olan beğler ile muhârebeye ve mücâdeleye vâkı' olan âkıbet âhar mezheb sâhibleri ahvâl ne yüzden olduğın fehm idüp kendi beynlerinde başka ittifâk ahd idüp Katolikān tâifelerinin maksadların duyup gayrı gûne harekete mübâşeret olunup bu esnâda Çeh re'âyaları ve ahâlî-i vilâyet ittifâken Çasar Matyas üzerine kalkup isyân eylemek kasd idüp Çasar Matyas Çeh vilâyetin kānûn [ve] kā'idelerin terk idüp ahâlî-i vilâyete zulm eylemek mübâşeret idüp Prag nâm şehirde Çeh tâifesinin cem'iyeti olup ahâlî-i vilâyet tarafından üç nefer kimesne **(117a)** vekîl olup cem' olunan halâyıka sarây

[584] Mantua.
[585] Maria Leopoldina(d.1632-49).
[586] Kalvinizm(Calvin/Kalvin) mezhebi.
[587] Almanya'nın orta kesiminin güneyinde yer alan ve Frankfurt, Fulda ve Kassel gibi önemli şehir ve bölgeleri kapsayan bugünkü Hessen eyaletidir.

gurfesinden cevâb virüp der-akab asker cem‘ olup Beç eyâletine varup vilâyet-i mezbûrı gasb [u] gārete başlayup bu cümle ceng ü cidâl Çeh tarafından zuhûr idüp bu esnâda Çasar Matyas mürd olup târîh-i Îsâ'nın bin [588] altı yüz on sekizinci senesinde Ferdinandus ikinci bu isimde çasarlık tahtına cülûs idüp Macar ve Çeh krallığın dahi zabt eylemek takayyüd idüp lâkin bu esnâda ba‘zı bahâne ve âlet ile Çeh a‘yânları Ferdinandus ikinciyi Çeh krallığına kabûl etmeyüp varup kendi tedbîrleri üzere gene Nemçe'nin akribâlarından olan Kolçı herseğin Çeh tahtına taleb idüp da‘vet eylediklerinde hersek-i mezbûr henüz sıbyâniyeti hâlinde kaziyenin ardın önün tefekkür etmeden bu fursat ile Çeh kralı olmak cehd idüp kendi havâsına ve fetret üzere olan Çehlülere uyup krallığı kabûl idüp Çeh vilâyetine varup Prag nâm mahalde oturup ve târîh-i mezbûrda dahi Âsitâne-i sa‘âdet'de Sultân Mustafa Han **(117b)** ansızın tahtdan inüp yerine Sultân Osmân-ı sânî cülûs idüp ol vakitlerde Devlet-i aliyye'nin emriyle Erdel Voyvodası Poçkayi kendi sır kâtibi ma‘rifetiyle zehirlenüp mürd olup yerine Betlen Gabor[589] nâm beğ Âsitâne-i sa‘âdet'e istenüp kendüsin Erdel voyvoda ve Orta Macar kralı eylemek üzere mezbûr Betlen Gabor Devlet-i aliyye'ye varup vükelâ-yı devlet ile görüşüp niçe istimâlet ve va‘dler olunup ol dahi kendüye dost? penâh olmak ba‘zı a‘yân-ı devleti dost idinüp kendüsi dahi zâtında bir bahâdır cengâver Macar beğzâdelerinden olduğın âlem bilüp ve'l-hâsıl Betlen Gabor Erdel voyvodalığı ile ve Orta Macar krallığı ile Devlet-i aliyye'den mu‘azzez ve mükerrem Erdel tarafına irsâl olunup varup dâhil oldukda cidd ü cehd idüp bütün Macar vilâyetin kabzaya getürmek sa‘y ide deyü tenbîh olunup ol dahi vâfir kebîr çeteler ve akınlar idüp Nemçe tarafına ızdırâb gösterüp Nemçe ile Devlet-i aliyye beyninde olan sulhı bir gûne bozmak bahâne **(118a)** idüp hattâ Macar ahâlîlerin ekserin ıdlâl idüp kendi tarafına bende eylemiş idi ve Nemçe vilâyetlerine ya‘ni Beç eyâletine dahi fetret virüp ba‘zı tarafları isyâna mübâşeret eylemişlerdi. Ferdinandus ikinci nâçâr kalup kangı tarafına evvel yetişe deyü mülâhaza idüp âkıbet târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin altı yüz yirminci senesinde Payer Fürşt imdâdıyla ve ba‘zı cumhûr beğlerinin imdâdlarıyla ictimâ‘ olunup Nemçe askerleriyle evvelâ Prag tarafına cedîd Çeh kralı[590] üzerine yürüyüp târîh-i mezbûrda Prag karîbinde Aktepe[591] dimekle ma‘rûf nâm mahalde iki askerler birbirleriyle mukābil olup bir ceng-i azîm vâkı‘ olmağla inhizâm Kolçı beği yâhûd yeni Çeh kralı tarafına vâkı‘ olup bu sebeb ile Ferdinandus Prag şehrini ve bütün Çeh vilâyetinin gene kabzaya

[588] Kelime tekrarlanmıştır.
[589] Betlen Gabor(Gabor Bethlen).
[590] Bahsi geçen Çeh kralı aynı zamanda kış kralı olarakda anılan Friedrick von der Pfalz'dır.
[591] 8 Kasım 1620 tarihinde Prag'da Bila Hora'da yapılan Beyaz Dağ Muharebesi (Almanca: Schlacht Weißen am Berg).

alup kendüye itâ‘at idüp bundan gayrı Marin yâhûd Moraviye[592] vilâyetinin ve Eşlez vilâyetinin âsân vechile ele getürüp kendüye bend eylemişdir. Ama mukaddemâ zikr olunan Çeh Kralı Ferdinandus kralın hilâf olduğun Erdel **(118b)** Voyvodası Betlen Gabor Devlet-i aliyye'ye bildirüp kral-ı mezbûrı bir takrîb ile Devlet-i aliyye tarafına meyl itdürmek münâsib görilüp imdi Devlet-i aliyye'den Yeniçeri ağalığından çıkan Mehmed Ağa'yı elçilik ile mezbûr Çeh kralına irsâl idüp elçi-i mezbûr Prag nâm mahalle vardıkda azîm ikrâm ile derûn-ı şehre alınup ve Çeh kralının ol vakitde başvekîl olan Guruf Turon[593] nâm vekîl elçiye ziyâde ta‘zîm ü ikrâm ve ziyâfetler ve hedâyâlar virüp Çeh kralı ile Devlet-i aliyye Nemçe kralı Ferdinandus üzerine birlik ve ittifâk üzere olmak akd olunup vakt-i mezbûrda Betlen Gabor Macar askerleri ile Beç eyâletinin vurup gāret ve ba‘zı yerlerin zabt idüp gelüp Beç Kal‘ası'n muhâsara idüp vâfir gün Beç Kal‘ası'n toplayup derûn-ı şehirde azîm kaht u galâ ve sıklet çekilüp firâvân âdem telef olmuşdur. Âkıbet bâlâda zikr olunduğı üzere Çeh vilâyeti gayrı gûne olup Ferdinandus yanında olan imdâd askerleri ile gelüp Betlen Gabor'ı dahi kovup Erdel tarafına **(119a)** sürmüş idi. Ammâ voyvoda-i mezbûr ceng hîlesinde mâhir olup bu ahvâli görünce Nemçe çasarı ile sulh eylemek üzere ba‘zı vekîller ta‘yîn idüp Kaşa nâm mahalde mükâleme olunup Betlen Gabor yalnız Erdel voyvodalığı ile kanâ‘at eylemek lâzım gelüp Orta Macar krallığından ferâgat idüp bir gûne sulh olmuşidi ki tarafeynin beyninde bunca zahmet ile yapılan sulh mâdde mümzâ ve memhûrlanup mübâdele olundukdan sonra henüz imzâların mürekkebi kurumadan Gabor Devlet-i aliyye'den imdâd askerleri taleb idüp derûnunda olan adâvetin licâmın zabt eylemek mümkin olmaduğundan tekrâr Nemçe üzerine sefer eylemek kasd idüp Devlet-i aliyye' de mezbûrun iltimâsına müsâ‘ade idüp on bin kadar serhad ve Tatar askerleri virüp voyvoda-i mezbûr dahi elli bin Macar askerleri ile Beç eyâletine ve Morava vilâyetine yürüyüp bunca gasb [u] gāret idüp ol vaktde Nemçe askerleri za‘f üzere olmağla voyvoda-i mezbûr ile meydân cengine girmek cesaret idemeyüp bir mahalde askerlerinin etrâfın **(119b)** handak ve meteris ile dâire idüp içine girüp muhâfaza üzere iken Betlen Gabor gelüp askerin muhâsara idüp vâfir gün aç susuz Nemçe'nin davarları ve kendileri helâk olup za'îf olan davarların cümle ekl eylemişlerdir. Sonra eyyâm-ı şitâ vakitleri duhûl etmekle ta‘yîn olunan serhad askeri ile Tatar askerleri voyvoda-i mezbûra cevâb virmişlerdir ki "rûz-ı kāsım mürûr ideli üç dört haftaya bâliğ olup bizim kânûnumuz bundan sonra haymeler ile askerde durmak yokdur. Beher-hâl kışlaya

[592] Moravya.
[593] "Turun" veya "Torun" şeklinde de okunabilir.

gitmek iktizâ ider. İmdi bundan böyle ordumız ile bilâd-ı İslâmiye tarafına gitmek niyetimiz vardır" deyü katî' kelâm eylediklerinde voyvoda-i mezbûr asker-i İslâmın beğlerine ve zâbitlerine çendân va'deler idüp "askeriniz henüz şimden sonra mâl-ı ganâ'ime olacağında iştibâh olmaya" deyü hezâr gûne ilzâm eylemek kasd idüp mümkin olmayup İslâm askerleri avdet etmekle voyvoda-i mezbûr dahi kendi askerin gene Macaristân tarafına çeküp gitdikde İslâm askeri bir boğaz yerlerine varup Nemçe tarafına tâbi' Eşterazi[594] nâm[595] **(120a)** ceneral bir gice şebihun idüp asker-i İslâma şikest vâkı' olduğundan voyvoda-i mezbûra ziyâde elem vâkı' olmuşdur. Ferdinandus Çasar dahi gayret idüp ba'zı cumhûr beğlerinden asker cem' idüp bir ün virmişdir ki hâlâ Nemçe'nin seraskeri olan Ceneral Tili[596] yanında olan askerleri ile Gabor üzerine yürüyüp gelmek üzeredir. Çünki voyvoda-i mezbûr bu haberi istimâ' idüp tekrâr Nemçeliyle sulh içün elçi ta'yîn idüp Kaşe nâm mahalde mükâleme olmak mübâşeret olunup vâfir eyyâm mücâdele olunup sulh-ı mezbûrdan bir şey vücûda gelmek mümkin olmayup hemân vakti fevt eyleme[me]k içün dek ü hud'a idüp bu esnâda Ferdinandus bir elçi ta'yîn idüp Devlet-i aliyye tarafına irsâl idüp dimişdir ki "hâlâ Devlet-i aliyye ile beynimizde sulh u salâh var iken hilâf-ı ahidnâme Erdel voyvodasına âşikâre müslîmân askerleri imdâd virilüp üzerimize gelüp âdavet üzere hareketleri zâhir olmuşdur." Ziyâde teşekkî olunmağla lâkin Devlet-i[597] **(120b)** aliyye'nin âdetleri üzere gûyâ husûs-ı mezbûrdan hiç haberleri olmayup kabâhati Tatar tâ'ifesi üzerlerine haml idüp tâ'ife-i mezbûrelere tenbîh olunur ki mezbûr ol minvâl üzere hilâf-ı dostluk harekete cesâret etmeyeler. Bu esnâda her tarafından ceng ü cidâl eksik değil iken Ferdinandus Çasar mürd olup târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin altı yüz otuz yedi senesinde mürd olan ikinci Ferdinand ki oğlı diğer Ferdinandus üçünci bu isimde yerine çasarlığa intihâb olunup oturmuşdur. Yirmi sene mikdârı çasarlık sürüp işbu çasarın zamânında Sultân Murâd-ı râbi'a ve Sultân İbrâhîm gelince vâkı' olmuşdur. Sultân Murâd Han merhûm şâh-ı İran ve Turan tarafına seferlere gidüp Revân seferi ve Bağdad seferleri ile meşgūl olmağla Nemçe ve Macar tarafına gitmeyüp ammâ eğer müddet-i saltanatı ziyâde olmak mukadder olmuş olsa Nemçe ve Macar vesâir kefere üzerlerine be-gāyet gazâ eylemek murâd-ı hümâyûnları olduğın Âsitâne-i sa'âdet'de mukīm cümle **(121a)** kefere elçileri ve kapu kethüdâları bilüp iz'ân eylemişler imiş. Merhûm ba'zı keyfe müte'allik husûslara meyl olmağla helâk-ı vücûd sebeb olduğı ma'lûm olup elçi-i mesfûrlar

[594] Esterhazy.
[595] Söz konusu kelime takip eden sayfanın başında tekrarlanmıştır.
[596] Tilly.
[597] Kelime sonraki sayfanın başında tekrarlanmıştır.

merhûmun vefâtın herkes kendi krallarına müjde tahrîr eyledikde dimişlerdi ki "Sultân Murâd'ın hristiyan vilâyetlerine olan sû'i kasdı kendüsiyle ma'an olup gitmişdir" deyü beynlerinde azîm sürûrluk olmuşdur. Sultân İbrâhîm Han hazretleri nisâ tâifesine meyl olup vaz' [u] hareketleri müşâhede olundukda merhûmdan ol kadar havf etmeyüp bir mikdâr cânları yerine gelmişdir. Bu esnâlarda Erdel voyvodası Devlet-i aliyye tarafından Rakoçi Görg[598] nâm voyvoda olup mesfûrun dâim-i dimâğı fesâd üzere olup gerçi Devlet-i aliyye'ye Erdel voyvodaları vire geldikleri on altı bin Macarî altunı sair hedâyâları ile beher sene birer elçileri gelüp Devlet-i aliyye'de teslîm idüp edâ-yı hizmet ile giderlerdi. Ancak gene Devlet-i aliyye'ye derûnî **(121b)** adâvet üzere olduğun bilirlerdi. Voyvoda-i mezbûr Nemçe tarafına dahi vâfir mazeret gösterüp Çeh vilâyetleri hudûdlarına varınca ba'zı mütâlebe ile Nemçe'ye izhâr-ı adâvet eylemişdir. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin altı yüz kırk iki senesinde Çasar Ferdinandus üçünci ile Sultân İbrâhîm beyninde ba'zı şurût yirmi seneye değin Macarlık tarafında sulh akdi olup sene-i mezbûrda Sultân Mehmed-i Rabi' sa'adet ile dünyâya gelüp azîm sürûrluk vâkı' olmuşdur. Çünki Devlet-i aliyye'nin dâim bir tarafa seferi eksik olmayup sene-i sâbıkda Silistre[599] paşasını Azak Kal'ası teshîr içün serdâr nasb idüp karadan ve denizden vâfir asker ile varup kal'a-i mezbûrı muhâsara idüp lâkin derûn-ı kal'ada olan Kazak kefereleri bir mertebe ceng ü cidâl eylemişlerdi ki fethi mümkin olmayup muhâsarayı kaldırup vakt-i âhire değin şöyle kalmışdır. Bâlâda zikr olunan bin altı yüz kırk iki senesinde vezîr-i a'zam deryâ tarafından donanma ile ve kara tarafından asker-i **(122a)** İslâm ile Silistre paşası ile Mısır vâlîsi ta'yîn ve serdârlık Mısır paşasına sipâriş olunup Eflak ve B[o]ğdan ve Tatar ve sâir askerler müctemî olup vâfir asker ile tekrâr Azak üzerine gitmek kasd olunduğun Kazak banı haber aldıkda Moskov çarından imdâd taleb idüp çar-ı mesfûr ba'zı özr bahâne idüp imdâd virmeyüp imdi Kazak kefereleri naçar kalup bî-hasebi'l-iktizâ Azak Kal'ası'n ihrâk bi'n-nâr idüp ba'zı yerlerin hedm çıkup firâr eylemişlerdir. Asker-i İslâm kal'a-i mezbûra gelüp dâhil olduklarında hayli bir harâbe yer bulup Devlet-i aliyye tarafına arz u i'lam eyledikde ta'mîr olunup içine muhâfaza koyulmak fermân olunmağla sâdır olan fermân mucebince kal'a-i mezbûr tâ'mîr olunup muhâfaza olunmuşdur. Târîh-i mezbûrda Azak Kal'ası Devlet-i aliyye'nin zabt [u] tasarrufuna girüp Karadeniz tarafından Kazak keferesinin çete tarîkıyle eyledikleri gāret ü hasâretlerin def'-i ref' olunup ol tarafdan bir elemleri olmayup bir iş açmak lâzımdır deyü ba'zı kimesnelerin **(122b)** re'y [ü] tedbîrleri ile

[598] György Rakoczi.
[599] Bulgaristan ile Romanya sınırında bir şehirdir. "Muhkem yer" anlamına gelen bir isme dayanır.

Budin ve ol serhad-i mansûrede olan hükkâm ve guzâta hafiyyeten emr olunup çünki Nemçe tarafından Yanık Kal‘ası hîle vü hud‘a ile alınup zabt olunmağla gene bir fend ile kal‘a-i mezbûrı işbu cedîd sulh eyyâmlarında ele getürmek mümkin olursa kemâl-i dikkat üzere sa‘y oluna deyü emr olunup imdi fermân olunduğı üzere ol havâlîlere karîb olan guzât-ı müslimînden bir mikdâr gāzîler Macar re‘âyâsı kisfelerine girüp tebdîl olup bir mikdâr arabaya piyâde neferâtından yedişer sekizer koyup giz idüp üzerlerine otluk örtüp gûyâ ol otluk Macar krallarından kal‘ada yem olunmak üzere nakl olunur. Arabalar kal‘a kapularından içerü girince arabacılar ve arabada olan gizlü piyâdeler çıkup kapularda olan kollukları ve karavulları dağıdup der-akab kal‘aya karîb bir alçakda pusuda hazır olan dört yüz kadar azablar içerü kendilerin imdâdına irişüp kapuları kurtardıkdan sonra akabince taşradan gelecek asker irişüp kal‘ayı zabt ideler deyü tedbir olunup vech-i meşruh üzere tedârük **(123a)** görilüp varıldıkda ammâ takdîr-i ilâhî olmadıkça mümkin değildir. واللهتقدير hikmet-i ilâhî bir sebeb halk olunup bu gûne atîk tedârükler görilüp zikr olunan dört yüz süvârî kal‘a karîbine gelüp pusulanup arabalar içerü yürümüş iken kal‘a-i mezbûr muhâfazasında olan Nemçe askerinin zâbitlerinden biri etrâfıyla taşra çıkup o ardınca yürürken nâgehân zikr olunan süvârîlerin kal‘aya karîb yanaşup pusulanduğun görüp bu asker bizden değildir deyü mülâhaza idüp dönüp kal‘aya gitmek cehd idüp arabalara dahi irişüp arbaların yükleri sâir vakitlerde olan otluk yüklerine müşabih olmayup sür‘aten kal‘aya varup kolluklarda olan soldadlara “hâzır olun” deyü tenbîh idüp varup kal‘a ceneraline keyfiyet-i ahvâli tefhîm idüp ceneral-i mesfûrun aklı başına gelüp fi’l-hâl bir mikdâr muhâfaza askeri ile içerü giren arabaların ardın alup çekme hasırları kaldırup arabaları tecessüs eyledikde fi’l-vâkı‘ yetmiş seksen kadar piyâde kimi arabacı sûretinde kimi gizlü kolunupdu bulup girüsi eşelemek kābil olmaduğundan içerü giren müslimânlar cümlesi **(123b)** ele girüp kimi katl ve kimi esîr olmuşdur. Taşra pusuda olanlar bu ahvâli görünce anlar dahi dönüp geldikleri yola girüp bi-hâsıl avdet eylemişlerdir. Bu ahvâl Yanık cenerali Beç tarafına Ferdinandus Çasar’a arz u i‘lâm idüp bildirdikde çasar-ı müşârün-ileyh bir elçi düzüp Devlet-i aliyye’ye göndermek kasd idüp “henüz beynimizde sulh-ı cedîd akd olunmuş iken ansızın bu gûne hilâf-ı sulh u salâh ve nakz-ı ahd eylemek neden iktizâ eyledi” deyü teşekkî ile devlete gelüp bundan ferâgat olunsun deyü taleb eyledikde Devlet-i aliyye’de çünki maksad hâsıl olmayup aralık yerde hicâb vâkı‘ olmağla gelen elçinin getürdiği kelâmlara kat‘â gûş tutmayup susmayup dimişlerdi ki “Nemçe çasarı tarafından Devlet-i aliyye’ye vireyle gelen beher sene yüz bin esedî guruşı Çasar Ferdinand niçün irsâl eylemezler. Eğer harâc nâmıyla virmek âr iderse hediye nâmıyla

göndersün" deyü taleb olunup Devlet-i aliyye'nin haberi vardığı vakt-i mezbûrda İşveç askerleri Nemçe vilâyetlerin istilâ idüp ceng ü cidâl üzere oldukları eclden bu fursatı fevt etmeyüp şimdi Nemçe çasarı **(124a)** Devlet-i aliyye ile dahi bozuşmak ihtimâli yokdur. Bu mütâlebe ile Yanık Kal'ası'n Nemçe'den alup tarafeynin beyni bulunur deyü mülâhaza idüp ammâ Çasar Ferdinandus bu gûne sulha ve Nasârâ kralları beyninde hicâb idüp taleb olunan mâl yâhûd Yanık Kal'ası'n virmeyüp her nice olursa olsun deyü gelecek belâya katlanup Sultân İbrâhîm hazretleri zevk ü safâdan ve ıyş u işretden gayri tefekkür etmeyüp sefer tedârüklerine mukayyed olmayup fehim eylememişlerdir. Bu esnâlarda Erdel voyvodası askeriyle Macarlığın içine tekrâr ceng ateşi bıragup fesâddan hâlî olmayup Çasar Ferdinandus Devlet-i aliyye'ye bir elçi gönderüp recâ eylemişdir ki mezbûr Erdel Voyvodası Rakoçi'yi Devlet-i Osmâniye zîr-i himâyelerine kabûl etmeyeler. Zîrâ mezbûr bir vechile âsûde-hâl olmak mümkin değildir. Mâdâm ki, mezbûr iki devletin beyninde Erdel'de ola. Bu iki devlet beyninde fesâd eksik olmaz deyü mütâlebe olunan husûslara çokluk fehm olunmayup belki hafiyyeten Rakoçi tarafına ziyâde himâye olunup kudreti oldukça Nemçe tarafına izhâr-ı adâvet eyleye deyü tenbîh **(124b)** olunur. Bu esnâlarda Devlet-i aliyye'den kızlarağalığından ma'zul ağa[600] ki Devlet-i aliyye'nin âdet-i kadîmleri üzre Mısır'a ve andan Beytu'llâh ve Medîne-i münevvere'de mukīm olmak üzere Bahr-ı Sefîd ile Mısır tarafına giderken Girid Adası'na karîb yerde Maltis(Maltas) kefereleri karşu gelüp vâfir cengden sonra kızlarağasın yanında bulunan hademeleri ile ve mezbûr ağanın yanında bir küçük oğlan ki, hem hünkârın makbûl hem kızlarağasının oğulluğı mu'azzez [ü] mükerrem pâk uşâk olduğundan şehzâdedir deyü kefere beyninde şâyi' olup cümlesin esîr ve Kandiye Adası'na, ba'dehû Malta Adası'na nakl olunmağla bu haber Sultân İbrâhîm Han hazretlerine söylenüp bir mertebe tehevvüre gelmişdir ki bütün elçileri gönderüp bu fesâd bi'l-cümle Venedik keferesinindir deyü "bu ırz noksânlığı bize göre çokdur tahammül mümkin değildir. Alınan sefîne ile âdemleremizi girü redd etmezlerse ne Malta'yı ve ne Venedik komayup müstehak oldukları üzere haklarından gelmek sa'y olunur" deyü elçilere tenbîh olunup ve der-akab Girid Adası'nın ve kal'asının tedârükine mübâşeret olunup muhâsara-i müstavile lâzım olan mühimmât **(125a)** görilüp ammâ Venedik balyosı feryâd idüp "bu husûsda Venedik cumhûrının bir dürlü kabâhati ve hilâf-ı ahd hareketi olmayup Malta korsanları eyledikleri gāret ile Girid Adası'nın bir açık yerdeki kal'ası ve kastel ve muhâfazası olmayan yere yanaşup sulanup çıkup gitmişlerdir. Mezbûr korsanlar Rodos Cezîresi kurbünde temür bıragup

[600] Sümbül(Sünbül) Ağa.

Devlet-i aliyye'nin kal'ası önünde yatarlar. Kimesneden pervâları olmayup öyle olan korsanlara açık yerlerde kim mani' olsa gerekdür" deyü her gûne ilzâm kelâmları ile Devlet-i aliyye'nin vükelâsını ilzâm eylemek cehd idüp bu cevâblar Sultân İbrâhîm Han hazretlerine telhîs olundukda bir mikdâr tehevvüri teskîn olup seferden ferâgat eylemek derûnuna hâtûr idüp lâkin ba'zı vükelâları bâ-husûs kendinin kadîmden olan hâceleri efendi hazretlerinin kelâmları pâdişâh indinde redd olunmayup müşârü'n-ileyh efendi hazretleri ahvâl-i âleme vâkıf ve kefere taraflarına câsusları varup gelüp her husûsda dikkat-i tâmmı olup Venedik üzerine seferi evlâ görüp ve âsân vechile vücûda geleceği kolay semd ve tarîkler gösterüp ve'l-hâsıl pâdişâhı ilzâm **(125b)** idüp Girid Kal'ası üzerine sefer eylemek kasd itdürdüp Malta'ya sefer var deyü bir senede donanma mühimmâtı görilüp bu esnâda Venedik cumhûrı Devlet-i aliyye'nin işbu tedârüklerinden ve bilâ-cürm Venedik üzerine sefer eylemeği istimâ' idüp cumhûr-ı mezbûrdan husûs-ı mezbûrda cem' olup buna ne çare deyü beynlerinde azîm müşâvereler olunup ba'zı vükelâları dimişdir ki "Devlet-i aliyye'nin bunda murâdı Venedik cumhûrıyla nakz-ı ahd eylemek değildir. Belki bu fursat zuhûr etmekle bir mikdâr tehevvüre gelüp Venedik cumhûrına bayrak gösterüp bir mikdâr mâl almak ister. Bir iki bin kîse mâl verilse Sultân İbrâhîm bu sevdâdan ferâgat idüp sulh bozmazdı" deyüp cumhûr-ı mezbûrda olanlar ba'zıları dimişdir ki "bu re'y makbûl değildir. Zîrâ henüz nakz-ı ahd olmayup sulh var iken sulhun gölgesi içün Devlet-i aliyye'ye bunca mâl virüp gölgeyi iştirâ idersek anlar hem bu mâla alışup zevklenürler ve hem Venedik korkusundan bu mâlı virüp bir gayrı iş peydâh idüp bey' eyledikleri şey'i ma'nen girü alurlar. Hemân evlâ olan budur ki ceng tedârüki içün lâzım olan mühimmât görilüp Âsitâne-i sa'âdet'de olan **(126a)** Venedik balyosına yazılup Devlet-i aliyye'nin hareketine mukayyed olup cumhûr tarafına tefhîm eylemek üzere basîret üzere olalar."Hattâ balyos sâhib-i devlet huzûrına çıkup ba'zı kelâm teblîğ eylemek kasd eyledikde balyosı dört beş sâ'at bekledüp buluşdurmayup erbâb-ı dîvân olanlar dimişlerdir ki "var konağına gidesin sâhib-i devlet hazretlerine buluşamazsın" deyü cevâb virüp bî-i'tibâr dönüp konağına gitmişdir. Ama taraf-ı Devlet-i aliyye'den ziyâde takdîr üzere Mora ve Eğribos[601] ve Selanik ve sâir taraflardan eski sefâ'inleri ve peksimat ve sâir sefer mühimmâtı getürilüp gelüp İstanbul'a dâhil oldukları birle Silahdâr Paşa[602] serasker ta'yîn olup seksen bir çekdiri ile ve Cezâyir sefîneleri ile bir kebîr kalyon-ı sultâne ve İskenderiye sefînelerinden ve üç yüz şayka ki derûnunda asker

[601] Eğriboz.
[602] Silahdarlıktan ikinci vezirliğe yükselen Damat Yusuf Paşa(d.1604-46).

ve mühimmât memlû cümlesi tersâne-i âmireden çıkup Sarâyburnı önünden açık denize dolaşup alay düzüp Sultân İbrâhîm dahi bir kebîr çekdiriye süvâr olup varup donanma kapudanlarına ve zâbitlere **(126b)** vedâ‘ eylemek üzere karîb varup serasker paşa kapudanları ile gelüp dest-bûs idüp du‘â vü senâ olundukdan sonra pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri cümleye hitâben bir azîm nasîhat ve gayret-i dîniyye virüp “göreyim sizi, küffâr-ı hakesârdan intikām almak ve dîn-i mübînde uğur-ı pâdişâhîde nice hizmet idersiz ki dünyâda ve âhiretde yüzleriniz ak olup her birinize mükâfât-ı kesîre ihsân oluna.” Bu gûne kelâmlardan sonra gidilen sefere lâzım olan asker ve mühimmât zahîre ve cebehâne ve hazîne yedi seneye değin kifayet mikdârı görilüp ma‘an irsâl olunmak üzere himmet olunmuşdur. Bir şey ile müzâyaka çekilmez deyü ithâm-ı kelâm ve alkış ile ve du‘â eyledikde sefâinler bâdbânların küşâ idüp cümlesi bir yaylım top ve tüfeng boşaldup hünkârı selâmlayup Boğazhisârları’na doğrı revâne olmuşlar. Târîh-i Îsâ’nın bin altı yüz kırk beş senesinin mâh-ı Mayısın üçünci gününde sefere râhî olmuşlardır. Âsitâne-i sa‘âdet’de olan balyos gerçi şityede olup lâkin bir hoş sıhhatin bilmeyüp zîrâ bâlâda zikr olunan hünkâr hâcesi efendi yalusuna birkaç efendiler ile **(127a)** bir gün balyosa buluşup sefer musâhabetin açup işbu tedârük olunan sefer mühimmâtı ancak Malta cumhûrı içündür. Venedik cumhûrıyla şevketlü pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri bir dürlü adâveti yokdur deyü ba‘zı te’vîl ile yemîn dahi idüp balyosı inandırmışlardır ki balyos tedârük içün Ka[n]diye[603] Kal‘ası’na tahrîr etmeye deyü ve lâkin balyos Âsitâne’de donanmanın kalkup rûy-ı deryâya gidenlerin görüp Ka[n]diye’de olan cenerallerine yazmışdır ki “Devlet-i aliyye’nin donanmaları ol taraflara râhî olup gitmişlerdir. Niyetçe haber almak mümkin olmadı. Ancak donanma kapudânı olan paşanın ba‘zı alâmetlerinden Venedik cumhûrı üzerine adâveti olduğun nev‘an görinür. Hâlâ gāfîl olmayasız ve hem hedef üzere dahi olmaya. Eğer donanma-yı hümâyûn ol taraflara karîb gelüp birden adâvetlerin izhâr etmeyüp dostluk yüzünden yanaşup sizlerden zâhir ve sâir şey taleb iderlerse direnç etmeyüp ama külliyet ile i‘timâd etmeyüp ziyâde ruhsat virmeyesiz âkilâne hareket eyleyesiz” deyü minvâl-i meşrûd üzere mektûb tahrîr idüp tescîlen Ka[n]diye irsâl **(127b)** eylemişdir. Devlet-i aliyye donanması Mora taraflarına varup ol havâlîlerde müctemi‘ olup gûyâ Malta tarafına gitmek gibi semt gösterüp mâh **……** yirmi üçünci güni bütün donanma ile Kapospada didikleri mahalde Girid Adası’na bilâ-mani‘ yanaşup kara çıkdığın Devlet-i aliyye tarafına i‘lâm idüp tescîlen menzil gelüp irişdiği birle Venedik balyosı ahz ve habs olunup ol gün ve ol sâ‘at fermânlar yazılup Mora taraflarına ol havâlîlerde olan

[603] Metinde “Kadiye” şeklinde yazılmıştır.

Venediklü her kim bulunursa karada ve denizde ahz ve habs katl ve astırmak oluna deyü takayyüd ve agâh olunup Venedik üzerine adâvetlerin henüz âşikâre eylemişlerdir. Bu husûsda ehl-i İslâmda keferenin üzerine galebe etmek içün hilâf-ı kelâm söylemek cevâz gösterilmişdir. Venedik cumhûrı takdîr yakalarına yapışmadıkça kendülere ne zuhûr eyledi bilemeyüp gereği gibi tedârük eylemek mümkin olmamışdır. Frenk tâ'ifesi Devlet-i aliyye'nin bu hareketin görünce cân başa sıçrayup kefere krallarından imdâd içün feryâdcılar ve elçiler irsâl **(128a)** idüp lâkin ba'zı i'tırāz ile her biri bahâne idüp birden imdâd virmeyüp lâkin Rim Papa ile Malta cumhûrı imdâd virüp Venedik donanması ile kapudan Morozino[604] nâm kapudanı ziyâde takdîr idüp Kandiye Kal'ası'na imdâd koyup Bahr-ı Sefîd'de arkurlanup İstanbul tarafından sefâyin ile mühimmât ve imdâd gelememek üzere donanmasıyla Boğazhisârları'na varınca gezüp yürüyüp ba'zı yerlerde Devlet-i aliyye sefâyinlerine râst gelüp ceng ü cidâl idüp gâh alup gâh virüp bu vech üzere gerek karada ve denizde Girid muhâsarası uzatup ceng ü cidâl izdiyâd olup asker-i İslâm Girid'in ba'zı yerlerin zabt idüp Ka[n]diye Kal'ası altında meterisler ve ordı ile kışlamak iktizâ etmekle lâzım gelen evler ve kulübeler binâ olunup rûz [u] şeb katl [ü] kıtâl eksik olmayup bu vechile yirmi yedi seneye değin muhâsara ahvâli uzatup âkıbet Sultân Mehmed Han günlerinde Vezîr Köprili Ahmed Paşa'ya fethi müesser olup gerek Fransız ve sâir kefere kralları imdâd virüp takdîr-i cehd eyledilerse de mümkin olmayup kabza-i **(128b)** İslâma girmek mukadder olmuşdur. Târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin altı yüz elli yedi senesinde Çasar Ferdinandus üçünci mürd olup yerine oğlı Lioboldus[605] birinci cumhûr kralları ma'rifetiyle çasarlığa yâhûd Nemçe krallığa nasb olunup oturmuşdur. Nemçe vilâyetleri mukaddemâ Beskol(Biskul)? tarafında akd olunan cumhûr sulhı târîhinden berü bir mikdâr âsûde hâl üzere olup lâkin cülûs-ı mezbûrdan sonra iki sene ya'ni altı yüz elli dokuz târîhinde Çasar Lioldus Prandebur ile Danimarka kralı için İşveç kralı[606] ile muhârebe ve mukāteleye düşüp Pomeriye[607] tarafında ba'zı cengler olup mâbeynde vâfir kıtâl olmuşdur. Ba'dehû Olyaf(Olifa)[608] ? nâm mahalde vâkı' olan sulh mükâlemelerinde ceng ahvâli bertaraf olup tarafeynin beyni bulunup sulh vâkı' olmuşdur[609]. Ama bin altı yüz altmış senesinde Nemçe çasar ile Devlet-i aliyye

[604] Morosini.
[605] I. Leopold/Lipot (Slt.1657-1705).
[606] X. Karl(Slt.1654-60).
[607] Pomeraniye(Nemçe'dedir.)
[608] Oliva(Oliwa/Oliwski).
[609] 3 Mayıs 1660 Olivia Antlaşması.

beyninde nakz-ı ahde ve ceng ü cidâle sebep olan Erdel Voyvodası Rakoçi Görg[610] ki dâim tabî‘ati fesâd üzere olup mâbeynde ihtilâle sa‘y iderdi. Târîh-i mezbûra gelince Leh cumhûrı ile Moskov **(129a)** beyninde vâfir zamân berüden ve katl [ü] kıtâla Kazak keferesinin fetreti bâ‘is olup ol sebeb ile Leh vilâyetleri haraba yüz tutup Leh Kralı Kazmir[611] nâçâr kalup bî-hasebi’l-iktizâ imdâda muhtâc olup çünki Erdel vilâyeti Leh’e karîb konşu olmağla ve ol vakt Rakoçi’nin tuğyanı ve kuvveti ma‘lûm olmağla Leh kralı murâd idüp Leh cumhûrının büyük reîsi olan Albertus Pradamorsek nâm boyarın elçilik ile Rakoçi oğluna gönderüp dimişdir ki “eğer Rakoçi bu def‘a bize imdâd idüp düşmanlarımızı bir hal eylemek murâd iderse Kazmir Kral müddet-i ömri âhir olunca Rakoçi’nin oğlunı Leh krallığı tahtına cülûs eylemek üzere vasiyyet ve cumhûr ile murâd ideriz” deyü tahrîren ve lisânen ikrâr idüp Rakoçi dahi bu haberi istimâ‘ ve iz‘ân etmekle kendüye bir gurûr gelüp tahtım küşâdır. Neslim krallık tâcına nail olup güzîde-i cihân olmak her vechile sa‘y ü cehd idüp bu husûsda gelen Leh elçisi ile vâfir müşâvere ve mükâleme idüp ba‘zı şurûtlar binâ olunmuşdur ki Rakoçi diledüği üzere olsun deyü kıyâs idüp ammâ elçi-i mezbûr binâ olunan mâdde ile Leh tarafına **(129b)** vardıkdan Leh cumhûrının ahvâlleri ma‘lûm içlerinden birisi bu re’y [ü] tedbîr ahsen görmeyüp kabûl etmeyecek olursa cümle işleri hebâya gider. İşbu kavl dahi cumhûrun ba‘zılarına muhâlif görinüp kabûl etmemekle çekilen zahmet beyhûde olmuşdur. Rakoçi Görg bu ahvâle vukūf olunca ziyâde bî-huzûr olup Leh kralı oldum der iken yine ümmîd mu’âttal olmak gücüne gelüp Lehlüler beni aldayup hımârl gibi yularından öte berü çeküp yedmek ben anlara mikdârın bildireyim deyü fi’l-hâl bir elçi hafiyyeten düzüp İşveç kralına gönderüp Leh tarafına adâveti olan İşveçlüyi Leh üzerine tahrîk idüp kendi dahi bir tarafdan askeriyle kalkup Leh içine yürüyüp iki tarafdan Leh vilâyetlerine azîm rahne virüp ihrâk bi’n-nâr ve gasb [u] gāret eylemek üzere olduğın Devlet-i aliyye’de istimâ‘ olunup Erdel voyvodası Devlet-i aliyye’ye itâ‘at üzere olmak lâzım iken bu dahi varup İşveç kralı ile müttefik olup Leh vilâyetlerin harâb ve İşveç gibi koyı düşmanı getürüp Devlet-i aliyye hudûdlarına karîb-i hem-civâr eylemek neden iktizâ iderdi deyü ba‘zı vech ile **(130a)** mülâhazalar ve müşâvereler olunup der-akab Devlet-i aliyye’den fermânlar tahrîr olunup Erdel Voyvodası Rakoçi tarafına isti‘calen âdem irsâl olunup tenbîh olunmuşdur ki “fermân-ı âlîşân sâdır oldukda bir an tevakkuf etmeyüp Leh vilâyetinden çıkup yerine gelesin ve mezbûr İşveç ile ittifâkı terk ve Leh hudûdlarına kat‘an tecâvüz etmeyesin. Eğer mütenebbih olmayup serkeşlik idersen Erdel’den

[610] II. György Rakoczi (Slt.1648-60).
[611] II. Jan Kazimierz Waza/Johann Kasimir.

hudûdlarına karîb olan paşalara ve Tatar Han'a fermânlar tahrîr olunup irsâl olunmuşdur ki işâret olunduğı gibi askerleriyle varup Erdel'i ve kendüsi olduğı yerlere varup adâvet üzere hareket eyleye" deyü emr olunup işbu fermân ile tenbîh mektûbları Rakoçi'ye gelüp dâhil oldukda Leh tâcı hâtırından gitmeyüp murâdıma vâsıl olurum deyü fermânları istimâ' eylemede kulakları sağır olup istimâ' etmeyüp Rakoçi Görg askeriyle Podolya[612] vilâyetleri aşurı Moskov tarafına varınca varup yakup yıkup harâb idüp Pırisperi Kal'ası'n alup ba'dehû İşveç askeriyle mülâkī olup ittifâken varup Krokav[613] nâm şehr-i azîmi kal'asıyla zabt idüp vilâyet-i **(130b)** mezbûrda ziyâde ziyân ve gāret eylemişlerdir. Nemçe çasarı tarafından mahsûs elçi ta'yîn olunup Devlet-i aliyye'ye irsâl ve Rakoçi oğlı Görg Erdel voyvodası eylediği fesâddan ziyâde teşekkî olunup bu esnâlarda Çasar Liopoldus Leh cumhûrı tarafına vâfir asker imdâd gönderüp evvelâ varup Leh vilâyetinde meşhûr Torun[614] şehrini ki İşveç askeri zabt eylemişdir. İmdi tekrâr zabt-ı rabt ve harb [u] kıtâl idüp andan Leh askerleriyle mülâkî olup Krokav nâm şehra varup mahall-i mezbûrda İşveç askeriyle bir âlî meydân cengi olup tarafeynden azîm katl [u] kıtâl vâkı' oldukdan sonra meydân Lehlü tarafında kalup ceng-i mezbûrda on beş bin İşveç askeri mahalde kılıçdan geçüp bütün top cebehâneleri ve ordu ağırlığı ile Lehlüye kalup Rakoçi oğlı bu ahvâli görünce aklı gidüp askeri ile Macar hudûdları tarafına gidüp ammâ Lehlü askerleri mübîn fesâdı komayup ardına düşüp Marmoris[615] dağları eteğinde bulup üzerine hücûm idüp Macar ve Eflak ve Boğdan askerleri cümlesi bozılup vâfiri **(131a)** katl ve ekseri dağlara firâr ve açlıkdan ve mecrûhen telef olmuşlardır. Rakoçi Görg'i bir yere sıkışdırup amân dedirdüp Leh cumhûrıyla bir gûne sulh eylemişdir ki misli sebkat etmiş değildir. Rakoçi Leh cumhûrına vâfir mâl virmek üzere sulhı ister eylemişdir. Güç belâ ile Leh cumhûrı Rakoçi'ye izn virüp Orta Macar tarafına gitmek yol virmişlerdir. Bu tarafda Devlet-i aliyye'den emr olunup çünki Rakoçi fermân-ı pâdişâhîye itâ'at etmeyüp Leh tarafından el çekmedi Tatar Han'a izn olup varup Erdel vilâyetin çapsun deyü vech-i meşrûh üzere Tatar Han hazretleri vâfir Tatar askeri ile ansızın Erdel'e yürüyüp içine girüp vâfir şehir ve kasabât ve kralları gāret ve istirkāk ve ihrâkı bi'n-nâr idüp Erdel voyvodası kaymakāmı olan Kemeni[616] def'ine kādir olmayup Erdel ahâlîleri azîm zarar gördükden sonra tekrâr Devlet-i aliyye'den bir fermân ile mahsûs çavuş Erdel boyarlarına irsâl olunup mazmûn-ı

[612] Merkezi Kamaniçe'dir ve Osmanlı tarihlerinde ağırlıklı olarak bu isimle zikredilir.
[613] Krakow(Almanca: Krakau).
[614] Türkçe: Torun(Almanca: Thorn). Polonya'da bir şehirdir. Bazı kaynaklarda Polonya'nın bütününü nitelemek içinde kullanılır.
[615] Marmoros.
[616] Aynı zamanda Rakoçi'nin seraskeridir.

fermân-ı hümâyûnda "Rakoçi Görg fermân-ı pâdişâhîden rûy gerdân **(131b)** idüp sâhib-i fesâd olmağla Erdel voyvadalığından azl olunup Erdel boyarları ve cumhûrı cem' olup beynlerinde münâsib olan Erdel voyvodalığına nasb olmak üzere taraf-ı Devlet-i aliyye'ye arz ve i'lâm eyleyeler" deyü fermân olunup sâdır olan fermân mûcebince a'yân-ı Erdel cem' olup bi hasebi'l-iktizâ münâsib gördükleri üzere Radayi[617] nâm boyarı Erdel voyvodalığına nasb olunmak üzere devlete arz olunup ancak Rakoçi'nin dahi cürmi afv olunmak üzere bir arzıhâl yazılup Devlet-i aliyye'ye irsâl olunmuşdur. Bu esnâda Rakoçi krallık tâcın ararken Erdel voyvodalığı dahi elinden gidüp medyûn-ı müstağruk Orta Macar'da olan Menkaç(Minkaç)? Kal'ası'na varup Erdel ahâlîlerine gizlüce mekâtîb yazup recâdan gayrı çâresi kalmayup ve'l-hâsıl Erdel voyvadalığı dahi elinden gitdüğine ziyâde müte'ellim olup bir dahi ele getürmek mülâhazasıyla rûz [u] şeb tefekkür idüp Devlet-i aliyye tarafından ümmîdi kat' olunup gayrı çâre bulmayup varup Nemçe çasarına Liopoldus Kral'a ser-fürû' idüp hem cürmi afv olunmak recâ ve hem Erdel voyvodalığı ile kendi **(132a)** çırağları olmak Devlet-i Osmâniye'ye mu'avenet üzere olmadan kendi hânesi ve âyîndâşı olanlar mu'în olmak evlâdır deyü hezâr gûne tazarru' u niyâz ile elçi gönderüp Çasar Liopoldus dahi Erdel vovodasın kendüye tâbi' idüp Macarlığın nısfın zabt etmiş gibi olur deyü mülâhazasıyla voyvoda-i mezbûrun recâsın kabûl idüp Rakoçi tarafına imdâd-ı kesîre virmek ikrâr idüp Rakoçi tarafından çasara gelen elçisi Erdel Reîsi Mihal Müsheps nâm boyarı bu haber ile Rakoçi tarafına geldikde mesfûr ziyâde mesrûr olup dikkat-i tâmm idüp asker cem'ine sülûk idüp vâfir asker cem' idüp Erdel cânibine revân olup mukaddemâ Devlet-i aliyye tarafından Erdel'e nasb olunan Voyvoda Rakoçi'nin sözünden ihtirâz idüp voyvodalıkdan rücû' idüp Rakoçi tarafına istifa Leh'e gelüp hezâr i'tizâr ile afv-ı recâ idüp zîrâ evvel dahi kendüsi işbu pâyeye talîb ü râgıb olmayup Erdel **(132b)** a'yânları Devlet-i aliyye havfından kendüsin intihâb idüp vilâyet harâb olmasun deyü mazarratı def' eylemek içün bir maslahat olmuş idi. Yohsa hakīkaten Erdel voyvadalığı kendüye müstehak olmaduğı ilme'l-yakīn ve ayne'l-yakīn ma'lûm olup bu husûsda kabâhat kendüde olmaduğın Rakoçi'ye arz idüp cürmi afv olunmuş idi. Voyvoda-i mezbûr Nemçe imdâdıyla tekrâr Erdel'e dâhil oldukda Devlet-i aliyye tarafından Budin muhâfızı olan Mehmed Paşa hazretlerine fermân olunup ol havâlîlerde olan serhad askerleri ile Temeşvar vâlîsi ile müttefikan Erdel tarafına Rakoçi üzerine yürüyüp tuğyân üzere olan voyvodanın hakkından gelmek tenbîh ve fermân olunup paşa-yı müşârün-ileyh Budin ve ol etrâf askerleri ile Erdel üzerine yürüyüp bu tarafdan

[617] Franz Rhedey (Slt.1657-58).

Temeşvar paşası dahi yürümek üzere olup Rakoçi Görg dahi ceng ilminde mahir geçinüp mülâkī olacak müslimân askerleri birlenmeden Budin paşası üzerine yürüyüp **(133a)** mukābil olduklarında tarafeynin beyninde azîm ceng olup ama bir takrîb ile meydân Rakoçi'de kalup Mehmed Paşa'ya şikeste iktizâ etmekle üç bin mikdârı şehîd ve yaralı asker-i İslâmda vâkı' olup paşa-i mûmâ-ileyh avdet eylemişdir. Ammâ bu müjde Erdel ahâlîlerine hoş gelmeyüp zîrâ evvel-baharda Devlet-i aliyye'den sadr-ı a'zam olan Köprülizâde vâfir asker-i İslâm ile Tatar askerleri, Eflak ve Boğdan ve serhad askerleri ile Temeşvar sahrasında cem' olup kifâyet mikdârı top ve cebehâne ile ve mühimmât ile kalkup Yanve[618] Kal'ası'n muhâsara idüp ve her ne tarafına asker irsâl eylediyse yedlerinde tîğ ve harb-i dest ile kal'a ve şehir ve kasabât feth[ü] teshîr idüp ba'zı yerleri ihrâkı bi'n-nâr idüp Erdel a'yânları bu ahvâli müşâhede idince neye uğradıkların fehm idüp işbu zâhir olan tûfân-ı Nuh'ı nice def' eylemek mümkin ola deyü mâbeynlerinde hezâr müşâvereler olunup bunda ne Çasar Liopoldus tarafından ve ne Rakoçi tarafından merd olmaz. Erdel vilâyeti **(133b)** külliyen ile harâb ve elden gitmeden bir ilâc bulmak haber ve cehd olunup ahsen gördükleri üzere Erdel boyarlarından üç nefer bellü kimesneler intihâb olunup serdâr-ı ekrem vezîr-i a'zam hazretlerine elçilik ile irsâl olunmak lâzım gelüp imdi intihâb olunan elçilerden biri Françe Danyel(Daniyel) ikincisi Yuhan Leves üçüncüsi Açapeyum? Barçali nâm kimesneler vâfir hedâyâ ile ve tazarru'-nâmeler ile gelüp sâhib-i devlet hazretlerinin huzûr-ı âlîlerine çıkup gerek tahrîren ve lisânen hâk-i pâylerine yüzlerin sürüp hezâr tazarru' u niyâz ile recâları bu vechile olmuşdur. "Devletlü inayetlü merhametlü sultânım hazretleri hâlîya vilâyet-i Erdel ki harâba yüz tutup ahâlî-i vilâyetinin işbu fetret ve tuğyânlara bir vechile rızâları olmayup Devlet-i aliyye'nin emr-i şerîflerinden taşra bir dürlü hareketleri olmaduğı ma'lûmı devletleri olmak gerekdür. Lâkin harb-i dest ile üzerimize müstevlî olan Rakoçi Görg işbu fesâda bâ'isdir. Merâhim-i aliyyelerinden niyâz olunur ki harâba müşrif olan Erdel vilâyetinin fukarâlarına merhamet idüp **(134a)** cürmlerin afv ve kemâ-fi'l-evvel Devlet-i aliyye'nin zîr-i himâye-i aliyyelerinde olunmak bâbında emr-i âlîleri buyurulmak recâsına yüzler süreriz" deyü elçi-i mesfûrlar serdâr-ı ekremin ayağına düşüp sahîh bükâ ile yalvarmağla sâhib-i devlet hazretleri recâların kabûl ve cürmlerin afv idüp lâkin edâsı lâzım gelen virgülerin tezayüd idüp harc-ı seferiyye deyü iki bin kîse mâl taleb idüp ve Barçalayi[619] nâm Erdel boyarın vilâyet-i mezbûra voyvoda nasb idüp ba'de'l-yevm

[618] Yanova(Jenoe). Kosova'dadır.
[619] Akos Barcsay/Ahatius Barcsai/Barcazy Acatiu (Slt.1658-61).

fetret üzere olmalarından ziyâde ihtirâz ideler deyü azîm tenbîh idüp târîh-i Îsâ aleyhi's-selâmın bin altı yüz altmış bir senesinde Yanve Kal'ası'yla Şebeş[620] ve Lugoş[621] ve Jedvar Kal'ası'yla Kaçat ve sâirler feth ü teshîr ve kabza-i İslâma girüp mahall-i mezbûrlarda kifâyet mikdârı muhâfız koyup kalan askerler ile serdâr-ı ekrem İstanbul tarafına rücû' idüp Macarlık'da bir iş kalmadı deyü avdet eylemişlerdir. Erdel diyârına nasb olınan voyvoda-i cedîd Barçalayi nâm voyvoda Erdel hükûmetine oturdukdan Rakoçi **(134b)** ma'iyetlerin def' eylemek sa'y idüp iki sene mikdârı Erdel râhat üzere durup ama Rakoçi Görg tehî-dest oturmak gayret-i câhiliyyesiyle kendüye münâsib görmeyüp bâri Erdel elimizde kalmış olurdı deyü hezâr dâm [u] tevzîr düzüp Nemçe imdâdına vesâir hem-civârları yardımına mağrûren tekrâr asker cem' idüp varup Erdel içine girüp Devlet-i aliyye tarafından nasb olunan Barçalayi nâm voyvodayı Erdel hükûmetinden ihrâc idüp kendüsi voyvodalık eylemek kasd idüp ahvâl bu gûne vâkı' olmağla ihrâc olunan voyvoda Barçalayi Devlet-i aliyye tarafına varup Âsitâne-i sa'âdet'de Rakoçi'nin tuğyânın ve Devlet-i aliyye'ye olan sû-i kasdın tefhîm ve kendüye eylediği ta'addi ve yaramazlığın bi'l-cümle ayân ve beyân eyledikde taraf-ı Devlet-i aliyye'de Barçalayi Voyvoda'ya müsâ'ade ve himâye olunup voyvodalığın ibkā ve mukarrer idüp Temeşvar Muhâfızı Seyyidî Ahmed Paşa[622] ve Köse Ali Paşa'ya fermân olunup "serhad askerleriyle varup Erdel'de olan Rakoçi'nin mikdârın **(135a)** bildire" deyü emr olunmağla Seyyidi Ahmed Paşa kendi levendâtları ile ve kapu halkı ile ve Temeşvar'ın ve ol havâlîlere karîb olan kılâ'ların zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve süvârîlerin alup on iki bin mikdârı piyâde ve süvârî asker ile Şebeş tarafından Temürkapu[623] içinden Hınçak tarafına Erdel'e gidüp Rakoçi Voyvoda'nın cem'iyetin taleb iderek Erdel Belgradı tarafından Kalojvar Kal'ası'na gelüp kal'a-i mezbûrun karîbinde iki bâlâ tepeler arasında buçuk sâ'atde vâkı' vâsi'a sahrâda ordısıyla konuşup oturmuş iken kal'a-i mezbûr kenârında cereyân iden ırmak suyundan asker sollanup kal'a dîvârına değin haymeler kurılup derûn-ı kal'ada olanlar üç nefer ma'lûm kimesneler taşra gönderüp itâ'at yüzin izhâr eylemişlerdir. Mezbûr rehîneleri paşa-yı mûmâ-ileyh hıfz itdürdüp kendi Rakoçi'nin gelüp ceng etmesine intizârda iken gelen câsûsların haberlerinde kal'a-î mezbûrun üsti yanında dört sâ'at yerde Rakoçi Görg yirmi beş bin süvârî ve on beş bin **(135b)** piyâde Macar askerleriyle ve top cebehânesiyle bir münâsib yerde ceng tedârikinde olup iken mesfûrun câsusları kendüye

[620] Sebes(Romanya'da).
[621] Logosch(Lögoş). Romanya'dadır.
[622] Nâm-ı diğer Demir Ayak Gazi Seydi Ahmed Paşa.
[623] Demir Kapı.

virdiği haberde Seyyidî Ahmed Paşa, Ali Paşa'yı beklemeyüp on iki bin asker ile Kolojvar Kal'ası kurbüne gelüp ordusıyla oturup ceng etmek kasdında olduğın söyleyüp imdi Rakoçi Voyvoda ayne'l-yakīn asker-i İslâmı gözden geçürmek ve duruşları ne yüzdendir tahmîn idip gözine kestürürse yürüyecek tarafları gözedüp görmek üzere seksen mikdârı güzîde süvârî kıt'asıyla sabah karanlığında Kal'a-i Kolojvar'a dağ tarafından gelüp derûn-ı kal'aya girüp kal'a burclarına çıkup asker-i İslâmı gereği gibi görüp gözden geçürüp sabahdan vakt-i asra değin kal'ada meks idüp her ne tahmîn eylediyse ve ahâlî-i kal'a ile müşâveresi ne oldıysa görüp vakt-i asra süvârîleri ile kal'adan çıkup kal'anın taşrasında vâkı' âsiyâblarda ve ol suda su alan müslimânlardan üç dört nefer müslimânı nagehân kapup kayd u bend ile enlerine alup ma'an **(136a)** sür'atle ordularına nakl ve söyledüp haber almağla İslâm ordusında bu haber şayi' olunca der-akab ardınca süvârîler ta'yîn olunup ammâ irişmek imkândan olmayup Seyyidî Paşa kal'a-i mezbûrdan taşrada olan rehîneleri kayd u bend ile hıfz idüp eğer fursat ve nusret müyesser olursa mezbûrların kaydların görmek murâd eylemişdir. Ve'l-hâsıl Rakoçi Voyvoda gelüp orduyı keşf idüp ceng etmek üzere yürüyeceği müşâhede olunmağla ertesi gün paşa-yı mûmâ-ileyh askerlerin tertîb idüp buçuk sâ'at mikdârı birbirinden ba'id olan bâlâ[sı] çıplak dağların ardına bin beşer yüz mikdârı süvârîleri pusuya koyup tenbîh eylemişdir ki "mâ'dâmki küffâr askeri ordı üzerine hücûm etmedikçe pusudan hareket etmeyeler" deyü emr idüp ol sahrâda alayların kurup orta kolda piyâde ile toplar ve sağ ve sol kolda süvârîler ve kendi sekbânları durup zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr sancakları dümdâr olmak üzere kendüsi yüz mikdârı âhen-pûş iç ağalarıyla kendi bir kır ata süvâr olmuş elinde yalın kattâresîyla boynunda himayeli bir kâğıda **(136b)** feth-i şerif yazılmış her tarafa mukayyed olup alayların düzüp zâbitlere istimâlet ve gayret virüp iki bin kadar süvârîler askerin küffâr süvârîlerine karşu bir sâ'at mikdârı gönderüp zâbitlerine tenbîh eylemişdir ki "Macar katanaları sizi görüp üzerinize müstevli olunca bir mikdâr ceng idüp ba'dehû firâr ider gibi piyâde üzerine gelindikde iki saf olup nısf-ı sağ kola ve nısf-ı sol kola durup pusudan süvâriler hücûm idince cümle süvârîler düşman üzerine yürümek tedbîr olunup" vech-i meşrûh üzere iki bin süvârî küffâr ordusuna karşu yürüyüp bir yüksek yere gelince karşudan Macar süvârîleri alay alay bayrakları ceng sazların urup cinnü ve şeyâtin misâli gelüp ammâ piyâdeleri ol mahalde bir münâsib yerde toplar ile durup Rakoçi kendüsi piyâde ve toplar yanında durup işgüzâr cenerallerin süvârîleriyle ilerü gönderüp tarafeynden birbirlerin müşâhede eyledikde Macar katanaları durmayup hücûm etmekle başlayup bir mikdâr alışdıkdan sonra **(137a)** tarafeynden birkaç âdem düşüp mecrûh olunca fermân

olunduğı üzere İslâm askerinden irsâl olunan süvârîler firâr ider gibi ordı tarafına dönüp yürümekle Macar katanaları bu ahvâli görüp Osmânluyı yerinden kopardık deyü gayret-i câhiliyyeleri ardlarına düşüp asker-i İslâm ordısına alaylar üzerine varınca sürüp getürdükden bâlâda zikr olunduğı üzere süvârîler iki saf olup nısf-ı sağ ve nısf-ı sol kola karışup Macar askeri piyâde üzerine gelince toplara ateş virilüp piyâde askerleri birer ikişer nöbet tüfeng başaldup sehl müddet mürûr idince pusudan iki tarafdan İslâm süvârîleri bayrakları ile küffârın ardların alup cevânib-i erba‘adan İslâm askeri küffâr üzerine birden kılıç koyup aç kurdlar koyun sürülerine girer gibi her tarafdan gülbeng-i Muhammedî sadâları eflâke çeküp bir ceng-i azîm mübâşeret olunup ama mukaddemâ iki bin süvârîlerimiz girü dönüp firâr ider gibi oldukda Macar ceneralleri Rakoçi’ye müjde idüp “Osmânlı süvârîlerin bozdun, sürüp gideriz. Siz dahi irişüp piyâdesinin işin **(137b)** göresiz” deyü haber geldikden ziyâde sürûrundan ata süvâr olup yanında olan Macar beğzadeleri ile cenge irişüp girdikde bir dahi dönmek kābil olmayup her tarafdan asker-i İslâmın dilîrâne hücûmuna Macar süvârîleri tâkat getüremeyüp ne tarafa teveccüh ideceklerin bilemeyüp biri birin itdik mâbeynlerinde şaşkınlık vâkı‘ olup bir sâ‘at mikdârı cenge mukāvemet idemeyüp karârı firâra meyl idüp bütün küffâr süvârîleri arka virüp kaçmak üzere olduklarında asker-i İslâmın süvârîleri küffârı kılıç altına alup piyâde Macar askeri üzerine uğradup Macar piyâdelerin kendileri bakamayup kimi at ayağı altında kalup kimi durdığı yerde taş misâli durup ne tarafa gideceklerin bilmeyüp ve alay toplarına âteş idüp bir tüfeng boşaldmadan süvârîleri firâr idebilen firâr idüp piyâdeleri bi’l-cümle bayrakları ve topları ve sâir ordusıyla mühimmâtı ve arabaları, haymeleri meydânda kalup asker-i İslâmın süvârîleri ve piyâdeleri gelüp küffâra ol kadar kılıç komuşdur ki ta‘bîr mümkin değildir[624]. Seyyidî Paşa merhûm elinde **(138a)** kattâresi üzerinde olan tonları ve kır atı al kanlara boyanup bir gûne gazâ-yı ekber vâkı‘ olmuşdur ki takrîr-i sezâdır. Küffâr askeri külliyet ile inhizâm olup orduları ve top cebehâneleri zabt oldukda paşa-yı mûmâ-ileyh hazretleri ol ceng yerinde seyrân kurdurup geçüp ku‘ûd eylemişdir ve hazînesinden elli bin safi esedî guruşı önüne döküp kelle getürene on guruş bahşiş virüp ve diri getürene seyrân önünde getüren ile boynun urdurup ana dahi onar guruş ihsân idüp kılıcı kırılan ve atı düşen gāzîlere her birine on beş yirmi ve otuzar kadar guruş virüp yaralulara kezâlik kifâyet mikdârı akçe virüp, katl olunup nakl olunan kellelerden ol seyrân önünde bir azîm püşte tepe olup hâlâ ilâ yevmi hâzâ görinüp durur. Rakoçi ol cengde nice oldı bilinmeyüp Temeşvar sipâhîlerinden Ali Sipâhî ile bir bölükbaşı bilâ-kasd niyet idüp kendüleri

[624] 22 Mayıs 1660 Gilau Muharebesi.

serhad kisfesiyle Macar katanalarına müşabiğ olmağla ba‘de’l-gazâ ve şehâdet ikisi yürüyüp firâr iden Macar askerlerine karışup bir vâfir yer **(138b)** ma‘an görünce yüz mikdârı süvârîler ile Rakoçi firâr ve Varad Kal‘ası’n ârzû idüp giderken zikr olunan iki nefer gāzîler ittifâken yanaşup evvelâ Ali Sipâhî kılıcın çeküp voyvoda-i mezbûrı ardından omuz başından arkasına varınca bir hizâ-yı kılıç urup iki karış mikdârı yara açup etrâfında olan küffâr askeri bu hâli görünce bu ne hâldir deyü her biri âlet-i harb çeküp ol iki gāzîleri şehîd idince Rakoçi Görg dört kebîr zahm urılup ve küffârdan bir kaçı mürd ve yaralanup ol iki gāzîler dîn-i mübîn yolunda zahm-ze[d]e gibi pâre pâre olmuşlardır. Rakoçi dahi at üzerinde oturmak mümkin olmayup araba yahud tezkere ile atlar arasında Varad Kal‘ası’na nakl olunup geldikde cerrahlar ve hekîmler yaraların tîmâr eylemek kasdında iken mümkin olmayup ol mahalde mürd olmuşdur. Mürdesin mahall-i mezbûrdan kaldırup Açervar? Kal‘ası’na nakl eylemişlerdir. Bu tarafda Seyyidî Ahmed Paşa hazretleri lütf-ı Hâkk ile işbu ferâset ve zafer mukarrer olup Erdel vilâyeti müceddeden itâ‘at üzere olup ama Kolojvar Kal‘ası’ndan taşrada **(139a)** olan rehîneleri huzûrına getürüp kal‘aya karşu üç dane kazık alaca boya ile boyayup “Siz niçün hıyânet idüp asker-i İslâm kal‘a karîbinde iken itâ‘ati kabûl etmiş iken tekrâr Rakoçi’yi seksen süvârî ile içerü alup ordumuzı câsûslayup kal‘a kurbünde üç dört müslimânı esîr itdürmek nice cesâret eylediniz. Şimdi sizi ve derûn-ı kal‘ada olan başlarınızı işbu mahalde birbirinize karşu be karşu kazıklayup cezânızı viresim gerek” deyü tercemân ile söyledikde “Amân Alaman devletlü sultânım bu husûsda bizim cürmümüz yokdur. Eğer var ise dahi afv buyurulmak bâbında hâk-i pâye yüz yere urup” hezâr tazarru‘ u niyâzlardan sonra derûn-ı kal‘adan kezâlik minnet ve recâlar ile elli bin esedî guruşı pîşîn ve niçe hedâyâlar getürüp niçe zahmet ü meşakkat ile kazıkdan halâs bulmuşlardır. Guzât-ı müslimin bu cengde azîm mâl-ı ganâimler ile müfettih olup Seyyidî Ahmed Paşa askeri ile Rakoçi’nin ardına düşüp Varad Kal‘ası’na geldikde mürdesi Açervar’a nakl olunduğın haber alup varup, Açervar **(139b)** Kal‘ası altına varup ancak yanında piyâde ve top ve mühimmât olmayup Açervar Kal‘ası ki bir azîm batak içinde bir metîn kal‘a olmağla kalîlü’l-zamânda fethi mümkin olmayup meterislere ve piyâde askerlerine vesâir mühimmâta muhtâc olduğı eclden Seyyidî Ahmed Paşa kal‘a altında oturup derûn-ı kal‘ada olan küffâr muhâfazası sû’al idüp “Murâdın nedir? Bu minvâl üzere kal‘a altında oturmak neden iktizâ eyledi” deyü cevâb taleb idince paşa-yı müşârün-ileyh hazretleri dimişdir ki “benim düşmanım mürdesi buraya kurtulup gelmişdir. Anı almadıkça yâhûd derûn-ı kal‘ada olan ne mikdâr müslimân esîrleri dilerise bi’l-cümle ıtlâk olmadıkca bundan ayrılmak muhâldir” deyü

cevâb virüp nizâ‘da iken bunun altında olan Köse Ali Paşa cânibinden bir Dîvân-ı âli çavûşı fermân-ı âli ile Seyyidî Ahmed Paşa’ya irişüp mazmûn-ı ve emr-i hümâyûnda Ali Paşa serasker olup Seyyidî Ahmed Paşa yanında olan askeriyle Ali Paşa ile mülâkī olup sâdır olan **(140a)** fermân mucebince varup Varad Kal‘ası’n muhâsara ideler deyü emr olunmağla, Seyyidî Ahmed Paşa dahi bî-hasebi’l-iktizâ emr-i pâdişâhîye imtisâlen varup Ali Paşa ile mülâkī olup târîh-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*ın bin altı yüz altmış bir senesinin mâh-ı Temmuz’da Varad Kal‘ası altına gelüp kal‘a-yı mezbûrı gereği gibi muhâsara ve meterislere mübâşeret olunup der-akab toplar koyılup iki tarafdan on üç gün döğülüp yürüyüş gedikleri yakalayup defa‘atle yürüyüş olunup âkıbet derûn-ı kal‘ada cebehâne ihrâk olup bir câriye kal‘a handakının suyunı ne tarafdan boşaltmak mümkindür beyân idüp, handak suyun boşaldup yürüyüşlere başlandukda, derûn-ı kal‘ada muhâfazada olan küffâr askeri nâçâr kalup kal‘ayı mâh-ı Temmuzun on birinci güni vire ile teslîm idüp içinde olan melâ‘în âleti harbleri ile ehl[ü] iyâlleri ile çıkup istedikleri tarafa alup yürümüşlerdir. Lâkin vire akdi içün derûn-ı kal‘ada olan kefereler Ali Paşa’nın viresine i‘timâd etmezüz deyü mutlak bir kal‘ayı Seyyidî Ahmed Paşa hazretlerine virüp anın bundan temessük **(140b)** olmadıkça kal‘ayı virmek ihtimâlimiz yokdur deyü vire mâddeleri içün Seyyidî Ahmed Paşa’yı derûn-ı kal‘aya, içerü talep idüp Ali Paşa dahi paşa-yı mûmâ-ileyhe havâle idüp “Dilerse varsun varmasun” deyü cevâb idüp paşa-yı mûmâ-ileyh bilâ-tevakkuf ve pervâ üç dört âdemi ile Varad Kal‘ası’na gidüp derûn-ı kal‘ada kal‘anın her tarafın gezüp bî-pervâ keferelere teklîm idüp mezbûrlara taleb eyledikleri vire temessükün virüp kal‘ayı kabz idüp kendi bayrakları ile gönderi irsâl eylemişdir. Merhûm ve mağfûr Macar ve Nemçe tâ’ifesi içinde bir mertebe nâm u şân sâhibi olmuş idi ki ne tarafa teveccüh eylese küffâr-ı hâksâr havf[u] haşyetlerinden mukāvimet eylemek cesâretleri yoğidi. Ammâ mezbûra dahi dünyâ bâkī kalmayup ba‘zı vechile taraf-ı Devlet-i aliyye’de süri hâline ikdâm idüp katl olunması içün fermân sâdır olup Temeşvar Kal‘ası’nda katl olunup Horos Kapusı taşrasında kendi binâ eylediği câmi‘-i şerîf karîbinde türbesinde defn olunup yatar**.** Rahmetu’llâhi aleyh sulh esnâlarında Macar kefereleri Temeşvar’a geldiklerinde türbesin **(141a)** ziyâret idüp tahsîn bahâdırlıkların yâd iderlerdi. Ve’l-hâsıl gerek Macar tâ’ifesi ve gerek Nemçe, paşa-yı mûmâ-ileyhin vefâtından mesrûr olup böyle bir kahramân misüllü serdârı hased yönünden telef eylemek ahsen olmaduğun fehm idüp lâkin Devlet-i Osmâniyye’nin bu gûne nice işleri vardır ki akl-ı beşer mütehayyer kalur. Devlet-i aliyye Varad Kal‘ası’n alup zabt ve ol havâlîlerde vâkı‘ palanka ve kasabât ve kurâlara elleri irdikçe dest-[u] râzlık idüp kimin zabt idüp içine muhafaza ve kimine

cizye ve maktû‘ bağlayup Macarlıkda meşhur olan Dobreçin şehrini ve Orta Macara varınca şehir ve kasabât kezâlik maktû‘ sened-i mâl bağlanup vakt-i mu‘ayyenesinde maktû‘ların edâ ve teslîm eylemede muhalefet idenler basılup gāret ü hasâret olmadan havf idüp Macarlığın ekseri ol serhad-ı cedîdlerin hükûmetde olmak lâzım gelüp bu husûsda Beç tarafında Macarlığa müte‘allik olan ba‘zı a‘yânları beyninde vâfir güft ü gû olmağla bu haberi mugāyir Zirinoğlı ki, Hırvatlık tarafında vâfir vilâyet zabt idüp **(141b)** çasar tarafından ol serhadlerin seraskeri olup ve Devlet-i aliyye’nin kadîm-î adûsı olup Varad Kal‘ası’nın ve Macaristân’ın ahvâlin istimâ‘ idüp kemâl-i adâvetinden sabra iktidârı olmayup ol esnâlarda Kaniçe Kal‘ası’nda cebehâne ihrâkı sebeb ile kal‘ada olan evler ve binâlar cümle ihrâk bi’n-nâr olup derûn-ı kal‘ada bir mikdâr karışıklık olduğun mesfûr Zırinoğlı[625] ki Kaniçe’ye sekizer sâ‘at yerde Çakofca nâm kal‘asında olup keyfiyet-i ahvâle vâkıf olmağla bu fursatı fevt eylemek ihtimâli yokdur deyü der-akab vâfir asker cem‘ idüp nâgehân varup Kaniçe Kal‘ası’n muhâsara idüp cenge mübâşeret eyledikden sonra Nemçe çasarı tarafından dahi imdâd ve mühimmât içün menzil ile Beç tarafına tahrîr idüp bu fursat ile bâri Kaniçe Kal‘ası’n ele getürmek mümkin olur deyü çasar tarafına ikdâm etmekle bu haber Beç tarafına gelüp vakıf olduklarında Macar a‘yânları Çasar Liopoldus tarafından imdâd içün sa‘y idüp çasar-ı müşârün-ileyh dahi taleb olunan imdâd ve mühimmât ve zâhire getürmek murâd eyledikde sefer dîvânının müşâvirleri **(142a)** ve a‘yân-ı evvelleri beynlerinde vâfir müşâvere idüp “eğer bu husûsat müsâ‘ade olunup Kaniçe Kal‘ası’na Nemçe askerleri ve mühimmât irsâl olunursa Devlet-i aliyye ile nakz-ı ahd olunmuş olur. Encâmında zuhûr idecek nedir henüz ma‘lâm olmayup Devlet-i aliyye ile nakz-ı ahd eylemek Nemçe cumhûrı krallarının ma‘lûmları olup rızâları olmadıkça mümkin değildir. Bu husûslarda ziyâde mülâhazaya muhtâc ve cumhûr krallarından haber gelmek lâzımdır” deyü Çasar Liopoldus’a hezâr hüsn-i kubh izhâr idüp bu sevdâdan ferâgat itdürdüp Zirinoğlu’na imdâd virmeyüp cevâb irsâl ve muhâsaradan ferâgat olunmak tahrîr olunup bu haber Zirinoğlu’na Kaniçe altına irişüp ma‘lumı olmağla kemâl-i tehevvüründen ve dîn-i İslâma olan adâvetinden kılıcın ve başında kara kalpağın zemîne urup hezâr feryâd ile muhâsaradan ferâgat idüp tenbîh olunduğı üzere yine Mur Nehri aşurı Çakofça nâm mahalle gidüp ba‘de gamur ve teşvîş kendi umûrına mukayyed olmuşdur. Ama dâim İslâm tarafından intikām almak üzere hezâr tefekkürler idüp hattâ bu esnâlarda ki Erdel ahâlîleri intikām üzere olmayup **(142b)** beynlerinde tefrîka vâkı‘ olup Devlet-i aliyye

[625] General Zrinyi. Osmanlı tarihlerinde “Zırin-oğlu”, “Zirincik/Ziruncuk oğlu” ya da “Bakan-oğlu” diye de zikredilir.

tarafından nasb olunan Voyvoda Barçalayi nâm kimesneyi azl idüp Rakoçi'nin seraskeri olan Kemeni Yanoş[626] nâm boyarı Erdel voyvodalığına kabûl idüp imdâd talebi içün Beç tarafına Çasar Liopoldus'a gönderüp voyvoda-ı mezbûr Beç'e geldikde çasara buluşup matlûbı her ne ise arz idüp kemal-i istikāmet izhâr etmekle çasar-ı müşârün-ileyhin dahi Erdel vilâyeti hâtırından gitmeyüp niçe mâlik olsam deyü tefekkür iderken bu münâsib fursat fevt etmeyüp voyvoda-i mezbûra i'ânet eylemek ba'zı şurût üzere ikrâr idüp Erdel ahâlîleri sözlerinde ve krallarında sabit-kadem olmamağla mukaddemâ ba'zı yerlere Nemçe muhâfızları konmak üzere söz olunup hattâ Orta Macar tarafına karîb olan mahallere Nemçe askerleri muhâfazaya irsâl olunup ve Kemeni Yanoş dahi Erdel tarafına irsâl olunmuşdur. Bu esnâ Zirinoğlı Devlet-i aliyye ile nakz-ı ahd olunur deyü mülâhazasıyla kemal-i hile vü hud'a ile Nehr-i Mur kenârında Kaniçe Kal'ası'na karîb iki sâ'at yerde müslimân yakasında bir ağıllık yer dostluğa binâ'en taleb ider. Hayvânları ağılda olmak üzere iltimâs etmekle kal'a-i **(143a)** mezbûr muhâfızı olan paşa vilâyet a'yânları ile müşâvere idüp nehr-i mezbûr kurbünde bir koyun ağılı ne olsa gerek deyü dostluğa binâ'en izin virüp mesfûr dahi mahall-i mezbûrda vâfirce yerini tiken ile dâ'iren-mâ-dâr çevirüp nehr-i mezbûr tarafından ancak bir kapu alıkoyup leyl ü nehâr hafiyyeten ziyâde acele üzere bir kal'a binâ idüp içine top cebehâne ve muhâfız koyup bura etrâfında olan ba'zı teknelere ot koyup ihrâk eyledikde Zerinvar ismiyle müsemmâ bir kal'a zâhir oldukda[627] Kaniçe ahâlîleri müşâhede eylediklerinde neye uğradıkların bilüp ziyâde havfa düşüp ama son pişmanlık fâide etmez. Bu haber Devlet-i aliyye'ye varup sâhib-i devlet hazretlerinin ma'lûmı olmağla be-gāyet müte'ellim olup Kaniçe paşasının başına âdem gidüp katl olundığından mâ'adâ yerlü ağalarından kırk nefer ağaları Âsitâne-i sa'âdet'e ihzârdır deyü fermân sâdır olup mûcebince ihzâr olunup Belgrad'a dâhil olduklarında cümlesi mahall-i mezbûrda katl olunmuşlardır. Yerlerine gayrı zâbitler nasb olunup vezîr-i a'zam tarafından çasar tarafına teşekkî olunup "hilâf-ı ahdnâme-i hümâyûn hareketler vâkı' olup evvelâ Erdel vilâyetine Nemçe askerleri **(143b)** irsâl ve Kemeni Yanoş nâm fetret sâhib olana i'ânet olunup ve Zirinoğlı hudûd-ı İslâmiyye'de hîle ile kal'a binâ eylemek cümlesi hilâf-ı sulhdur" deyü bu gûne haberler ile Beç tarafına âdem gönderüp Beç tarafından gelen cevâblarda "Kemen Yanoş nâm voyvodayı ahâlî-i vilâyet nasb idüp voyvoda intihâb etmekle Erdel voyvodaları tarafından bir mikdâr adam taleb eyler ise millet-i Nasârâ kralları beynlerinde birbirlerine birer mikdâr asker ve sâir yüzden imdâd eylemek hilâf-ı ahd

[626] Johann Kemeny/Kemeny Janos (Slt. 1661-62). Rakoçi'nin müdür-i umurudur. Osmanlı tarihlerinde "Kimyanoş", "Kimi Yanoş" ve "Kilyanoş" diye zikredilir.
[627] Zerinvar Kalesi'nin zuhurudur.

değildir. Zirinoğlı Guruf hudûd-ı İslâmiyye'de müceddeden kal'a binâ eyledüğin haberimiz yokdur. Husûs-ı mezbûrda tarafımızdan mahsûs mübâşir ta'yîn olunup irsâl olunur ki eğer fi'l-vâkı' sulha mugāyir bir iş ise def' ü ref' olunur" deyü haber irsâl eylemişdir. Bu esnâda Devlet-i aliyye dahi gaflet üzere olamayup tekrâr Erdel ahâlîlerine âdem gidüp hilâf-ı fermân-ı hümâyûn Kemen Yanoş'ı Erdel voyvodası nasb idüp Nemçe tarafından imdâd ve Erdel'e muhâfız ta'yîn olunmak hilâf-ı fermân zuhûr idüp Ali Paşa hazretlerine fermân olunup serhad askerleriyle ve Tatar askeriyle gerek Erdel ve sâir itâ'at üzere olmayan Macarlığı ihrâk-ı bi'n-nâr ve gāret **(144a)** eyleye deyü ve Erdel voyvodalığına müstahâk olanı voyvoda nasb eyleyeler deyü emr olunup ahâlî-i Erdel bu kaziye-i fehm idüp encâmı nice olacakdır beynlerinde müşâvere olunup Kemen Yanoş Nemçe askerleriyle birlenüp vâfir asker cem' olmuş iken fâ'ide etmeyüp Erdel a'yânları, Tatar ve Osmânlı askerlerinin gāretinden havf idüp kendi beynlerinde ahsen-i vech olan ne ise işlemek münâsib görilüp getürüp Apafi[628] nâm boyarı Erdel voyvodalığına kabûl idüp voyvoda-i mezbûr henüz sabavet hâlinde ancak bir âkil ve kâmil kimesne olmağla Erdel a'yânların birer takrîb ile cezb ve kendüye itâ'at itdürdüp bu takrîb ile Kemen Yanoş askeri ve ma'iyetleri kendüden yüz çevirüp, Nemçe ve Kemen Yanoş ordusunda şaşkınlık zuhûr idüp bu tarafdan Osmânlı askeriyle Apafi Voyvoda yürüyüp târîh-i Îsâ'nın bin altı yüz altmış bir senesinde Kolojvar tarafında bir azîm ceng olup inhizâm Macar ve Nemçe tarafında olup elli bin mikdârı kâfir kimi tu'me-i şemşîr ve kimi esîr olup bütün ordıları yağma ve gāret olup Kemen Yanoş yine **(144b)** Macarlığ'a firâr eylemişdir. Ama voyvoda-i mezbûr Kemeni kalîl rahat üzere olmayup tekrâr Erdel tarafına kasd idüp Beç tarafında çasar baş vekil olan Mandekukuli[629] nâm ceneralden Nemçe askeri imdâd taleb idüp kendi yanında olan askerleriyle birlenüp Apafi'yi Erdel'den sürmek kasdıyla sa'y vakt idüp ceneral-i mezbûr dahi taleb eylediği imdâdı virüp Macar askerleriyle birlenüp Osmânlı askeri üzerine yürümek murâd eyledikde Pojon Kal'ası'na karîb iki askerle mukābil olup bir ceng-i azîm olmuşdur ki vâsfı mümkin değil. Gerek askeri İslâm tarafından ve gerek Nemçe ve Macar tarafından bir mertebe metanet üzere katl [ü] kıtâl olmuşdur. Her biri palat? divar gibi yerinden teprenmeyüp durup ceng idüp kangi taraf gālib ve mağlup olur belli olmayup âkıbet Kemeni askeriyle Nemçe münhezim olup bu kadar cengden sonra Kemeni karârı firâra tebdîl idince mesfûrun kendi adamları voyvodaların yâhûd kralların teslîm-i galiz ile teslîm iderek atından yıkup ayakları ile çinleyüp rüsva-yı

[628] Mihail(Mihal/Mihaly) Apafi(Apaffy) (Slt.1661-90).
[629] Montecuccoli(Montecuculi). Avusturya'nın İtalyan asıllı meşhur komutanıdır.

âlem-i ebed nâm kılmışlardır. Bu sebep ile **(145a)** Apafi'nin hilâfları dahi gelüp kendüye serfürû eylemişlerdir. Bu esnâda Koç Köprüli Vezîr vefât idüp yerine oğlı Ahmed Paşa vezarete geçüp vâfir zuhûrat vâkı' olup târîh-i Îsâ *aleyhi's-selâm*ın bin altı yüz altmış iki senesinde vezîr-i a'zam, Nemçe kapu kethüdâsın getürüp demişdir ki "hilâf-ı ahd Kaniçe tarafından ihdâs olunan Zerinvar üç mâha değin hedm olunup def' olmazsa ve Kemen Yanoş tarafın tutup Erdel cânibinden el çekmezseniz üzerinize sefer olacağı mukarrerdir" deyü tefhîm idüp ba'dehû vüzerâyı izâm ile yeniçeri ağası ve sâir kul zâbitleri cem' olunup bir galebe dîvân olup sefer ahvâli müzâkere olmağla evvel-bahârda sefere azîmet olunmak ittifâk olunup tarafeynden serhad paşalarından sefer mühimmâtı içün ziyâde takrîr olunup ancak Devlet-i aliyye'de seferimiz Frenk üzerine Kutuzzadere? üzerinedir deyü nâs beyninde sâyi' olunup fi'l-vâki evvel-baharda Ali Paşa hazretlerine fermân olunduğı üzere Erdel tarafında itâ'at üzere olmayan ba'zı şehirler ve nevâhîleri itâ'at itdürmek üzere **(145b)** paşa-yı mûmâ-ileyh hazretleri askerleriyle Erdel'in ortasına gidüp fermân olunduğı üzere hareket idüp Apafi Voyvoda gerçi Devlet-i aliyye tarafından voyvoda nasb olunup ancak Ali Paşa'ya şu şey şöyle olunsa dimek kādir olmayup paşayı mûmâ-ileyh Erdel'de murâdı üzere atup tutup isyân üzere olanları ehl[ü] iyâllerin mâl ve erzâkların sâir keferelerin ve -Erdel ahâlîlerinin muvâcehesinde kayd-ı bend ile bey' ü şirâ itdirdüp Erdel ahâlîlerine ve voyvodasına azîm keder hâsıl olup ne ideceklerin bilmeyüp voyvoda-i mezbûr bir hâle varup Devlet-i aliyye tarafına âid olan maktâ'ların edâ eylemek iktidârları kalmayup voyvoda-i mezbûrla kralına vesâir kefere krallarına teşekkîye mübâşeret idüp ama hiç biri sâhib çıkmayup âkıbet Âsitâne-i sa'âdet tarafında olan İngiliz elçisine mektûb yazup sâhib-i devlet hazretlerine hitâben arzuhâl gönderüp ahvâlin arz eylemişdir. Ama Devlet-i aliyye'de vâkı' olan mesâlihlerin keyfiyet-i ahvâli âleme ma'lûm olup [ber-] muktezâ-i şer' [ü] kānûn her hususa faysal virilüp kimine murâdınca olur ve kimi gönlünce olmaz. Voyvoda-ı mezbûra dahi **(146a)** gönli murâdı hâsıl olmayup vâfir keder çekmişdir. Mukaddemâ zikr olunan sefer ahvâli içün Devlet-i aliyye'de nakz-ı ahd olacak bir mâdde taleb olunup üzerine fetvâ olunmak mümkin ola deyü müceddeden binâ olunan Zerinvar Kal'ası'nı mâdde bulup lâkin Nemçe tarafından hedm olunur mı? Olmaz mı? deyü intihâ-i serhadde olan paşalardan vakt-i mezbûrda Temeşvar muhâfızı olan Ali Paşa'ya tenbîh olunup paşa-i mûmâ-ileyh kendi tarafından bir çavuş ta'yîn idüp mektûb ile Nemçe tarafına irsâl olunup Nemçe'nin Zerinvar hedminde cevabı nedir deyü nice kelâm bilmek murâd olunup ama çavuş-ı merkūm birkaç eyyâm meks itdürilüp.

EKLER

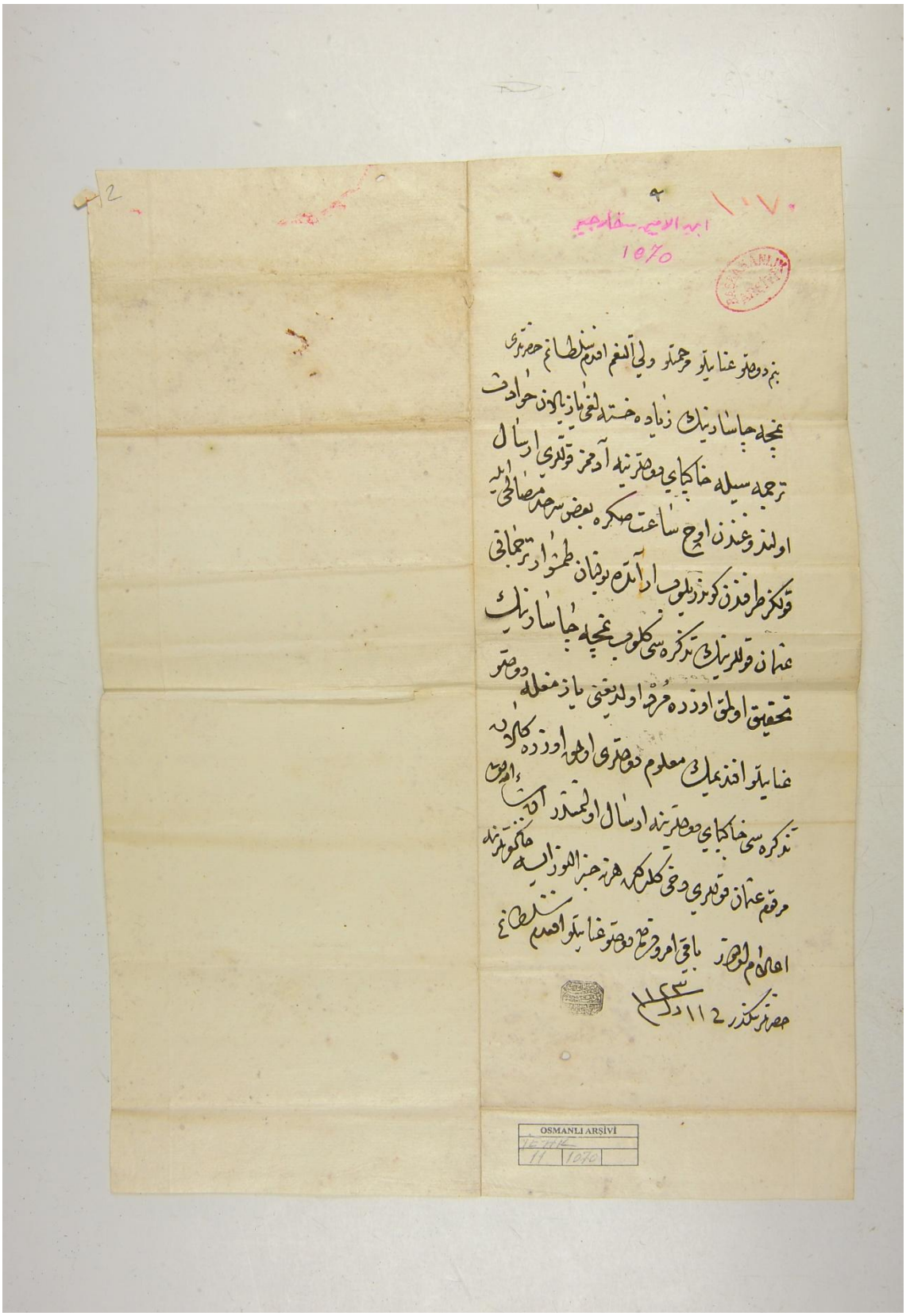

Ek I: Osman Ağa'nın, Tımışvar Divan Tercümanı olarak Nemçe çasarının vefatına binaen payitahta gönderdiği mektubun takdimine dair Mustafa adıyla mühürlü bir telhis. (Kaynak: BOA, İbnülemin Hariciye (İE.HR.), 11/1070.)

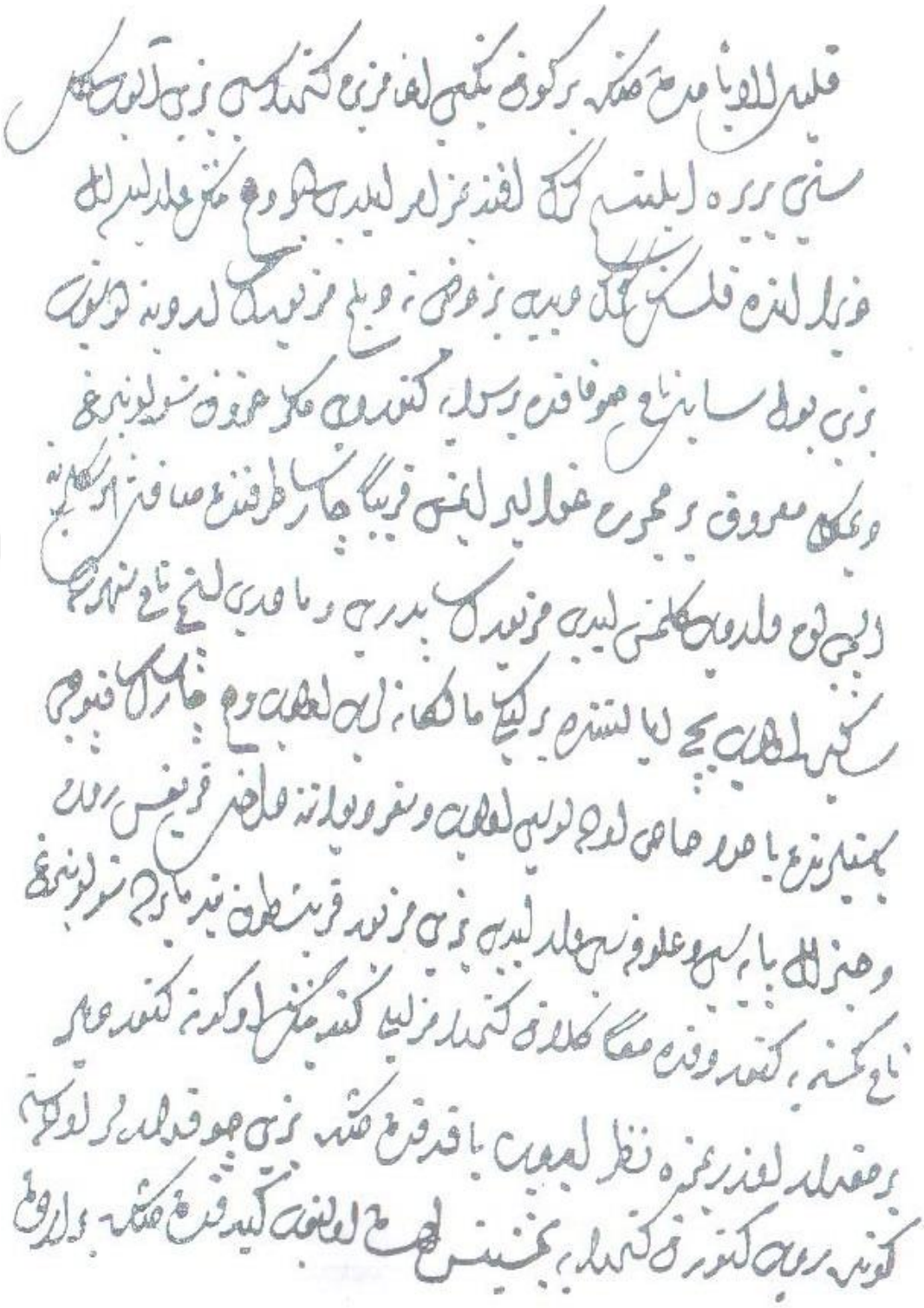

Ek II: Osman Ağa'nın British Museum Nr:MS Or. 3213'de bulunan el yazması hatıratının metin kısmından bir el yazısı örneği.

(Kaynak: F. Kreutel und O. Spies, *a.g.e.*, Giriş: IX.)

Ek III: Aynı yazmanın metin kısmından başka bir el yazısı örneği.

(Kaynak: Tolasa, *a.g.e.*, 2004, s. 277)

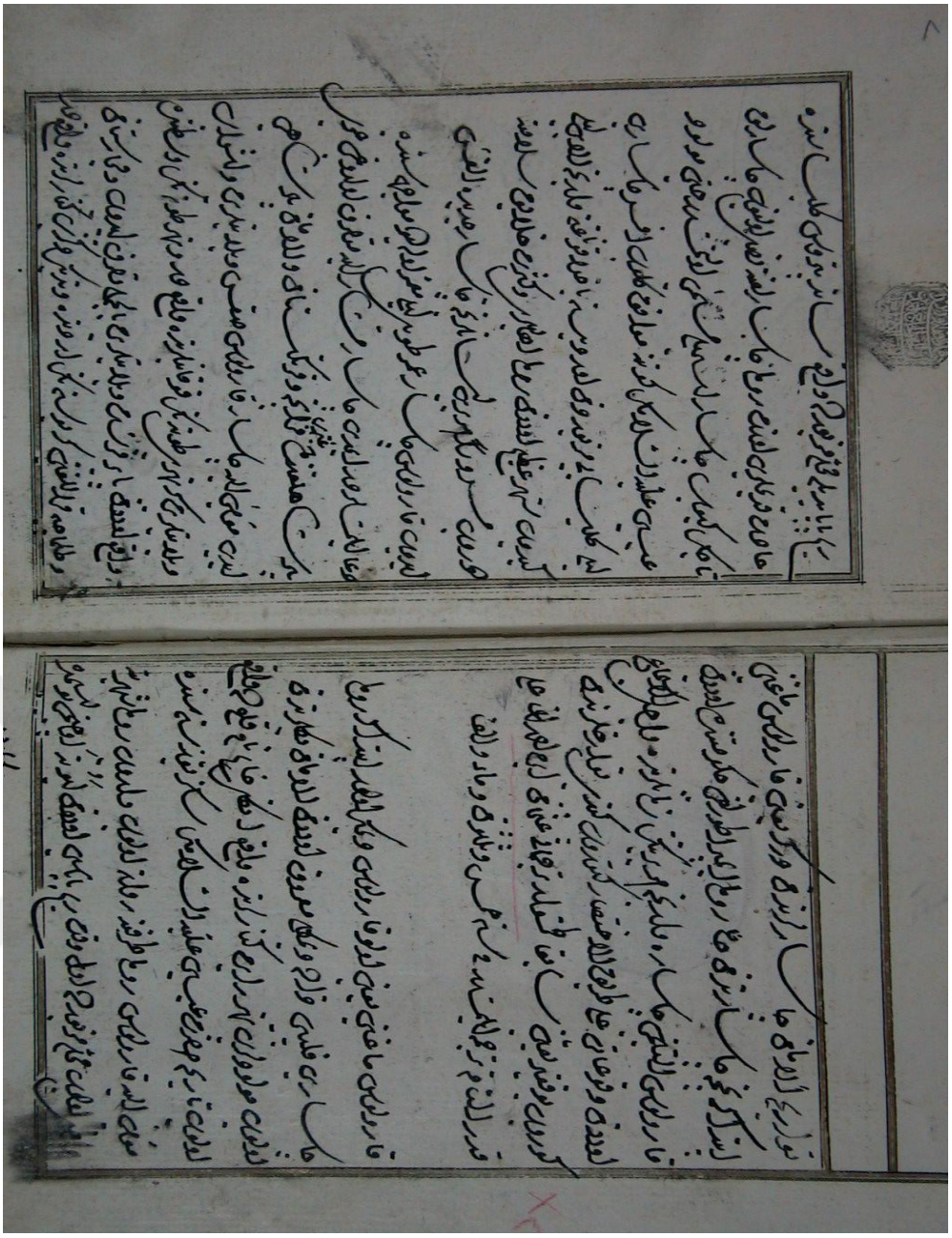

Ek IV: Târîh-i Nemçe'nin başında, müellifin kısa bir açıklamasının da bulunduğu başlangıç varağıdır(vr. 2a-2b).

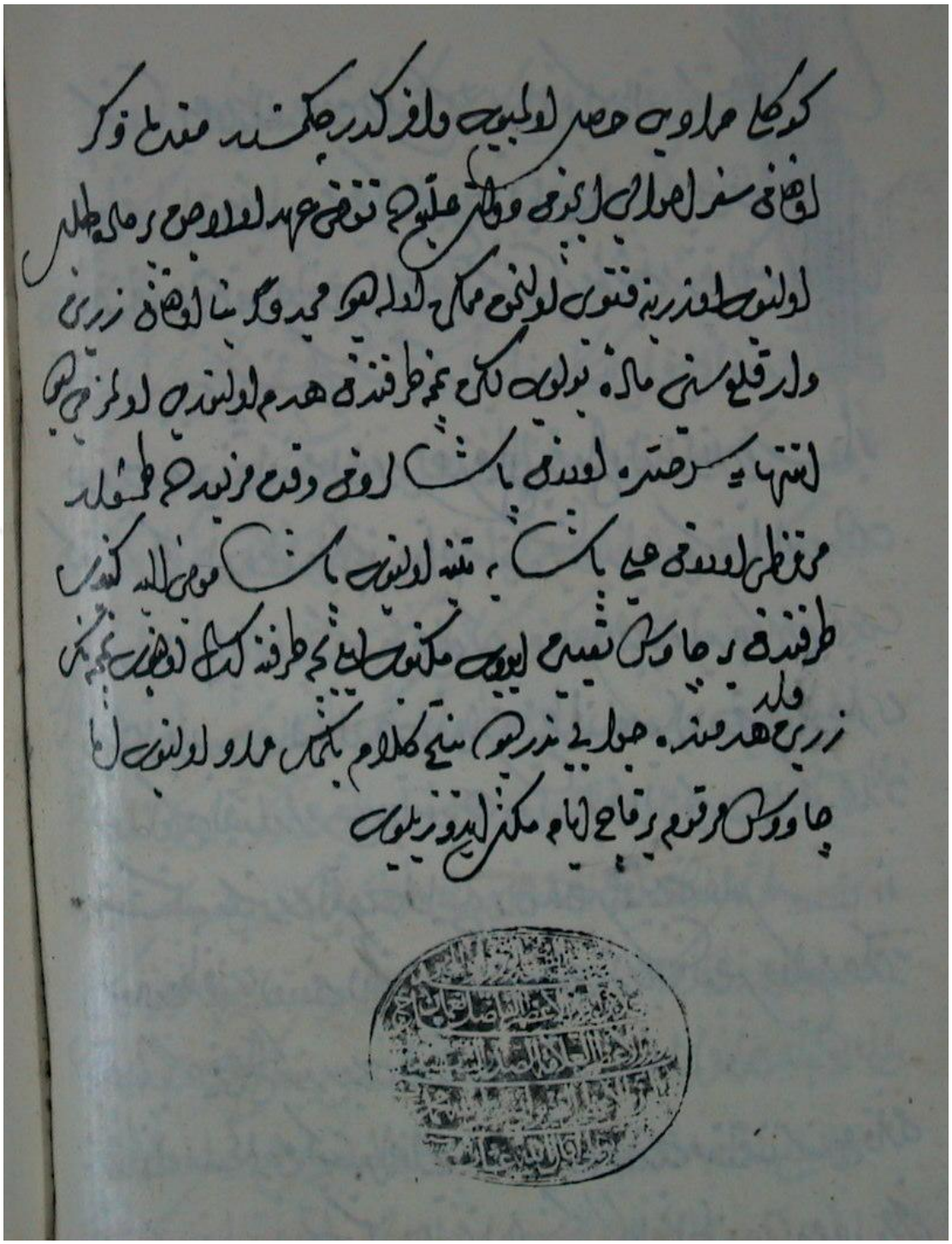

Ek V: Târîh-i Nemçe'nin sona erdiği bitiş varağıdır(vr. 146a)

ERDEL BEYLERİNİN KRONOLOJİK LİSTESİ

1540 - 1551 : Izabella

1551 - 1556 : I. Ferdinand (Kral)

1556 - 1559 : Izabella (ikinci kez)

1559 - 1571 : Janos Zsigmond

1571 - 1586 : Istvan Bathory

1576 - 1581 : Kristof Bathory

1581 - 1599 : Zsigmond Bathory

1599 - : Endre Bathory

1599 – 1603 : Zsigmond Bathory (ikinci kez)

1599 - 1604 : Rudolf (Kral)

1603 - 1604 : Mozes Szekely

1604 - 1606 : Istvan Bocskay

1607 - 1608 : Zsigmond Rakoczi

1608 - 1613 : Gabor Bathory

1613 - 1629 : Gabor Bethlen

1629 - 1630 : Katalin (Barandenburglu)

1630 - : Istvan Bethlen

1630 - 1648 : I. György Rakoczi

1648 - 1660 : II. György Rakoczi

1657 - 1658 : Ferenc Rhedey

1658 - 1661 : Akos Barcsay

1661 - 1662 : Janos Kemeny

1661 - 1690 : Mihaly Apaffy

1690 - 1704 : Tökeli İmre

1704 - 1711 : Ferenc Rakoczi*[630]

[630] F. Eckhart, *a.g.e.*, s. 266.; Y. Öztuna, *a.g.e.*, s. 125.

KUTSAL ROMA İMPARATORLARI VE ALMAN KRALLARININ LİSTESİ[631]

*Karolus Magnus (Charlemagne/Karl/Şarlman) **:** 800'de çasar oldu. 814'de Ahe(Aachen)'de öldü. 14 yıl hüküm sürdü.

Karulus Magnus **: 801'de14 yıl kayser oldu.

***Karolos Mağnos

*Ludovoyikum (Dindar I. Louis) **:** 815'de çasar oldu. 840'de öldü. 25 yıl sürdü.

Lurvikus **: 815'de kayser olup 25 yıl sürdü.

***Lodovikos Peyus(**Dindar**)

*Lotariyus (I. Lothair) **:** 840'da Kânûn-ı Sânînin vasatında çasar oldu. 822'den itibaren babası Dindar Louis'le eş iktidardı. Kendi rızasıyla tahttan çekildi(845**?**).

Lutaryus **: 841'de cülûs idüb 15/5(nsüha farkı) yıl kayser oldı.

***Lotaryos : İmparator oldu.

*Ludovoyikus (II. Louis) **:** 855'de çasar oldu. 876'da öldü. 21yıl sürdü.

Lurdvikus Sânî **: 855'de cülûs idub 11 yıl oldu.

***Lodovikos

---

[631] Tez konumuz *Târîh-i Nemçe* ve metnin mukayeseli değerlendirilmesinde kullanılan Katip Çelebi'nin eserlerinden, tarafımızca imparator ve kral listesi çıkatılarak karşılaştırmalı bir biçimde araştırmacılara sunulmuştur. Her üç eserde de cülus ve hüküm sürelerinde birbirleri arasında farklılıklar olduğu gibi kendi içlerinde de matemaktiksel ve ifadesel yanlışlıklar olduğu dikkat çeken bir hustur. Buradaki esas amaç ise bu yanlışkları düzeltmek olmayıp, eserlerdeki verileri ve iafedeleri aynen naklederek eleştirel yönden araştırmacıların incelemelerine sunmak olmuştur. (Bkz; Tercüman Osman ibn Ahmed Ağa, *Târîh-i Nemçe*; Katip Çelebi, *Târîh-i Frengi Tercümesi*, s. 100-189-217; K. Çelebi, *İrşâdü'l-Hayârâ ilâ Târîhi'l-Yûnân ve'r-Rûm ve'n-Nasârâ*, s. 70-72)

Not: Eserlerde çasar/kayser/imparator tabirleri çokça geçmekte olup esasen iki farklı çasar tabiri vardır. Birincisi Alman çasarı, ikincisi ise Roma(kutsal) çasarıdır. Önce Alman tacı giyilerek Alman/Nemçe çasarı olunur, akabinde papa elinden ya da onun görevlendirdiği kardinal ya da piskopos tarafından Roma tacı giyilerek Kutsal Roma İmparatoru olunurdu. Bu iki taç giyme işlemi art arda olduğu gibi uzun yıllar sonra da gerçekleşebilmektedir. Cülus tarihi ve hüküm sürelerindeki farklılıkların temel sebeplerinden biri de işte bu Alman ya da Roma çasarı olma tarihlerinin başlangıç kabul edilmesinden kaynaklanmakla birlikte, karşılaştırmada kullanılan eserlerin Avrupa Tarihi kaynaklarına dayalı olmalarına rağmen aralarındaki bilgi ve tarih farklılıkları dikkat çekicidir.

Not: Nemçe/Alman çasarı olup fakat Roma İmapratoru olamayanlar, başlarında (**X**) işareti ile belirtilmişlerdir. Parantez içerisindeki bilgiler ise metinlerin aslında olmayıp karşılaştırmayı kolaylaştırmak adına sonradan eklenmiştir.

* *Târîh-i Nemçe*'den, tarafımızca oluşturulan listedir(metnin aslında yoktur).

** K. Çelebi'nin *İrşâdü'l-Hayârâ*'sında, metinde var olan listedir. (Nüshaları arasında farklılıklar vardır.)

*** Çelebi'nin *Târîh-i Frengi Tercümesi*'nden, tarafımızca oluşturulan listedir.

*Karolus Kalfus (Dazlak Karl/II. Charles) **:** 876'da çasar oldu. 882'de Mantua'da zehirlenerek öldü. 6 sene sürdü(mutlak otorite 2 sene).

Karulus Sânî **: 876'da cülûs idub 6 yıl kayser oldı.

***Karolos Kalvos **:** Galya padişahı oldu.

*Karolus (III. Charles) **:** 882'de çasar oldu. 12 sene 5 ay hüküm sürdü.

Karulus Sâlîs **: 882'de kayser olub 12 yıl sürdi.

***Karolos Krassos

*Arnulyus (Arnulf) **:** 894'de çasar oldu. 896'da Regensburg'da öldü. Kabiliyetli bir hükümdardı.

Arnulfus **: 894'de kayser olub 12 yıl sürdi.

***Arnolfos

*Ludovoyikus (III. Louis) **:** 897'de çasar oldu. 7 sene hüküm sürüp Regensburg'da öldü. Roma'da taç giyemedi.

Lurdvikus Sâlîs **: 906'da cülûs idub 6 yıl kayser oldı.

***Üçüncü Lodovikos **:** 903'de imparator oldu . 10 sene hüküm sürdü. Papa elinden taç giymedi.

X *Konratus[632] **:** 913'de çasar oldu. 7 sene hüküm sürüp Fulda'da öldü. Fransız neslinden bir kraldı.

X ***Konrados **:** 912'de Alman kayseri oldu. 7 sene hüküm sürdü. Papa ona taç giydirmedi.

Berenigaryus **: 913'de kayser olub 4 yıl sürdi. **(İtalyan Roma İmp.)**

***Brengariyos **:** Forocolyum beyi İtalya'da imparatorluk davası güttü.

[632] Metinde, Arnulyus çasardan sonra imparatorluk topraklarının taksim edildiği, Roma ve Frengistan ahalilerinin çasarlığı Nemçe neslinden almak isteyip bu amaçla kendi içlerinden mahsus bir çasarlar seçtikleri ve bu durumun I. Otto'ya(962) kadar devam ettiği ifade edilmektedir. III. Lousden itibaren I. Otto'ya kadar muhtemelen bu çasarlık mücadelesinden kaynaklanan bir şecere uyuşmazlığı görülmektedir. Çelebi'nin İrşâdü'l-Hayârâ'sında İtalyan Roma İmparatorlarından bahsedilirken, Frengi tarihi tercümesinde kısmen değinilmiştir. (Bkz; Metin, vr. 10a; İrşâdü'l-Hayârâ, s. 70.

Berenigaryus Sânî **: 917'de cülus idub 4 sene kayser oldı.**(İtlyn. İmp.)**

X *Handrikus (Henry) **:** 920'de çasar oldu. 18 sene hüküm sürdü. Frank kralı ve Nemçe çasarıdır fakat Roma İmparatoru olarak taç giymemiştir.

X ***Harikos-ı Evvel **:** 920'de kayser oldu. 17 sene hüküm sürdü. Papa onu kabul etmeyip taç giydirmedi. Lakabı Övsepes(**avcı, kuş avcısı**). Onun zamanında iki kişi İtalya'da imparatorluk davası gütmekteydi.

Ugu[633] **: 921'de cülus idub 10 yıl kayser oldı. **(Roma İmparatoru)**

Lutaryus **: 933'de kayser olub 2 yıl oldı

** Berenigaryus **:** 935'de kayser olub 11 yıl sürdi

*** Brengariyus **:** Koroculiyum beyidir. İmparatorluk davası güttü.

X *Otto **:** 937'de Nemçe çasarı oldu. 962'de? öldü**.** Roma tacı giymedi. Yukarıdaki Henry'in oğludur. (Metinde birinci Otto olarak anılır)

***Otu-ı Evvel **:** 938'de imparator(**Nemçe çasarı**) oldu. 36 sene hüküm sürdü.

*Otto (Büyük Otto) **:** 961'de Nemçe çasarı ve Roma imparatoru(**962**) oldu. Saks neslinden Otto Hanedanlığı'nın başlangıcıdır. (Metinde ikinci Otto olarak anılır fakat şeçerelerde I. Otto olarak gösterilir)

Uttu Sânî **: 962'de kayser olub 12 yıl sürdi[634].

Uttu Salis **: 975'de cülus idub 17 yıl kayser oldı.

***İkinci Otu **:** 874'de(**974!**) padişah oldu. 10 sene hüküm sürdü.

*III. Otto **:** Metinde üçüncü olarak zikredilmiş. Bahsedilen siyasi olaylar ve çasar atama usulünü ihdası hakkındaki bilgiler ve ölüm tarihi(1002) III. Otto'ya uymaktadır. Fakat bundan önceki Otto'lar bütünüyle karıştırılmıştır. Roma tacı giymeyip yani Roma İmparatoru olmayanlardan da bahsedilmesi mevcut durumun işin içinden çıkılmaz bir hal almasına sebep olmuştur.

[633] Târîh-i Nemçe'de, Henry ve oğullarından bahsedilirken, bir cümleyle araya sıkıştırılmış "*Vakt-i mezbûrda Frengistân[633] tarafında Hugo nâm çasar hükûmet iderdi.*" ifadesi ile bu çasara atıf yapılmaktadır. Bkz; Metin, vr. 12a.

[634] Aslında I. Otto olmalı. Çelebi karıştırıp yanlış nakletmiş olmalı. Esasen eserde bu yanlışlıklar oldukça fazladır.

Utu Râbi‘ **: 987’de kayser olub 18 sene sürdi[635].

***Üçüncü Otu **:** 983’de padişah oldu. 19 sene hüküm sürdü.

*Handirikus (II. Henry) **:** 1002’de Nemçe çasarı oldu. 1013’de imparator oldu. 1024’de Bamberg’de öldü. 22 sene birkaç ay hüküm sürdü.

Harikus **: 1004’de cülus idub 19 yıl kayser oldı.

***Harikos Kılavdos yani Topal **:** 1003’de imprator oldu. Elektör beğlerinin seçimi ile atanan kayserlerin ilkidir. Sonraları Roma’da VIII. Benedict eliden taç giydi.

*Konradus (II. Conrad) **:** 1024’de Nemçe çasarı, 1026’da on üçüncü Roma İmparatoru oldu. 1039’da Utrecht’de öldü. 15 sene hüküm sürdü.

Kunkradus **: 1024’de kayser olub 15 yıl sürdü.

***İkinci Konradus **:** 1025’de kayser seçildi. 15 sene hüküm sürdü.

*Handriku (III. Henry) **:** 1039’da on altıncı Nemçe çasarı, (**1046’da ise on dördüncü kayser oldu**). 1056’da öldü. 17 sene 7 ay hüküm sürdü. (**I. Haçlı Seferi’nden bahsedilir**)

** Herikus Sânî **:** 1039’da cülus idub 17 yıl sürdü.

***Üçüncü Harikos **:** Lakabı Nicre? yani karadır. 1040’da imparator olup 17 sene hüküm sürdü.

*Handric (IV. Henry) **:** 1054’de babası(III. Henry) henüz hayattayken Roma imparatoru, 1056’da ise Nemçe çasarı oldu(çocuk yaşta). 50 sene hüküm sürdü.

Herikus Sâlîs **: 1057’de kayser olub 48 yıl sürdi.

*** Dördüncü Harikos **:** 15 yaşında babası tarafından kayser seçtirilip taç giydirildi. 1057’de imparator oldu. 50 sene hüküm sürdü.

*Handrikus (V. Henry) **:** 1107’de çasar oldu. 1125’de öldü. 20 sene hüküm sürdü. Varisi yoktur. Otto hanedanlığı onunla birlikte sona erer.

[635] III. Otto olması gerekirdi.

Harikus Râbi‘ **: 1100’de cülus idub 20 yıl kayser oldı.

***Beşinci Harikos **:** 1107’de padişah oldu. 20 sene hüküm sürdü.

*Lotariyus (II. Lothair) **:** 1128’de çasar seçiliyor. 1141’de Roma tacı giydi. 1138’de öldü. 11 sene hüküm sürdü.

Lunaryus Sâlîs **: 1128’de kayser olub 11/10(nüsha farkı) yıl sürdi.

***Lotaryos Sakso **:** 1228’de kayser seçildi. 1140’da öldü. 13 sene hüküm sürdü.

X *Konradus (III. Conrad) **:** V. Henry’nin yeğenidir. 1138’de çasar seçildi. 5 sene hüküm sürdü. 1153’de öldü. İntihab tarihinden bahsedilirken 5, ölüm tarihi verilirken 15 sene hüküm sürdüğü ifade edilmiş. Roma tacını giyemediği için imparator değildir. Sadece Alman kralıdır yani Nemçe çasarıdır. (**II. Haçlı Seferi’nden bahsedilir**)

*Kunkradus Sânî **:** 1139’da cülus idub 15 yıl kayser oldı.

***Konrados Süvevös **:** 1140’da imparator oldu. Lork şehrinde öldü. 14 sene hüküm sürdü. Papadan tâc giydiği tarihde mestur değildir.

*Feriderikus Barbaroza (I. Frederick Barbarossa) **:** 1153’de çasar oldu. 37 sene hüküm sürdü. Aklını kaybedip öldü ve Kıbrıs’a defnedildi.

Feriderikus Evvel **: 1153’de kayser olub 37 yıl sürdi.

***Friderikos Barbarosa yani Kızıl Sakal **:** 1152’de imparator olup 37 sene hüküm sürdü. 1189’da boğularak öldü.

*Handrikus (VI. Henry) **:** 1190’da çasar oldu. **(1091’de Roma tacını giydi, 1197’de öldü.)** 10 sene hüküm sürdü.

Harikus Hamis **: 1190’da cülus idub 10 sene oldı.

***Altıncı Harikos **:** 1190’a babasını yerine geçti. 7 sene hüküm sürdü.

X *Filip (Philip) **:** 1200’de Alaman çasarı seçildi. 1208’de Bamberg’de öldü. 9 sene hüküm sürdü.

***Flebbos **:** 1198'de imparator seçildi. Banberga'da başı kesilerek öldürüldü. 10 sene hüküm sürdü. Altıncı Harikos'un kardeşi, Barbarosa'nın oğludur. Papayla çekişmeliydi.

*Otto (IV) **:** Filip'in damadıdır. 1208'de Alaman çasarı oldu. 1209'da Roma tacını takıp imaparator oldu. 4 sene hüküm sürdü.

Uttu Hâmis **: 1209'da kayser olub 3 yıl sürdi.

***Dördüncü Otu **:** 1290'da Flebbos'dan sonra kayser oldu. 4 sene sürdü

*Feriderikus (II. Frederick) **:** 1196'da Nemçe cumhur krallığına intihab olundu. Çocuk yaşta kral oluyor lakin hüküm dönemi çok sonraları olmuşdur. Yukarıda bahsi geçen Filip ve Otto ile mücadele halindedir. (**VI. Haçlı Seferi'ne katılıyor)**

Feriderikus Sânî **: 1212'de 33 yıl kayser oldı.

***İkinci Feriderikos **:** 1213'de kayser nasb olundu. 1220'de Papa elinden taç giydi. 1250'de öldü. 37 sene hüküm sürdü.

X *Konradus (IV. Conrad) **:** II. Frederick'in oğludur. Alman kralıdır.

X ***Konrados Râbi' **:** 1250'de padişah oldu.

X *Bilhelmus **:** 1256'da öldü. 7 sene hüküm sürdü.

X ***Üvevil Helmos **:** 1254'de imparator seçildi. 1256'da öldü. Helmos'un vevatından sonra 17 yıl kadar kaysersiz kalındı.

FETRET DEVRİ - (18 SENE ALAMAN VİLAYETİ ÇASARSIZ)

X *Rudolfus Guruf Hapsburg (I. Rudolf) **:** 1274 senesi Kânûn-ı Sânînin altıncı günü Alaman çasarı oldu. 1290'da Griesheim'de öldü. Papa elinden Roma tacı giymedi. 17 sene 9 ay 4 gün hüküm sürdü.

X **Dudulgus Evvel **:** 1278/1272'de 19 yıl kayser oldı.

X ***Rodolfos **:** 1273'de Cermenya kayseri olup 1292'de öldü. 19 sene hüküm sürdü.

X **Dudulgus Sânî **:** 1292'de kayser olub 6 sene sürdi.

X ***Adolfos **:** 1292'de kayser seçildi. 6 yıl sürdü.

X * Albertus (I. Albert) **:** 23 Temmuz 1298'de çasar oldu. 1308'de öldürüldü. 9 sene 10 ay 7 gün hüküm sürdü.

X **Albertus **:** 1298'de cülus idub 10 yıl kayser oldı. Redulgus'un oğludur[636].

X ****Albertos **:** 1298'de Cermenya kayseri/padişahı oldu. 10 sene sürdü.

Harikus Sâdis **: 1309'da kayser olub 5 yıl 8 ay.

****Yedinci Harikos **:** 1309'da imparator seçildi ve 6 sene hüküm sürdü.

X *Feriderikus (III.) **:** 1314'de seçlip 1315'de Nemçe çasarlığına cülus etti. 13 sene hüküm sürdü.

Lurdvikus Râbi' (IV. Louis) **: 1315'de cülus idub 32 yıl kayser oldı.

***Lodovikos Bavaros **:** 1314'de seçildi. 1348'de öldü. 33 sene hüküm sürdü.

Karolus Râbi' (IV. Charles) **: 1347'de kayser olub 32 yıl sürdi.

***Dördüncü Karolos **:** Daha erken tarihde kayser olmasına rağmen gerçek hükmü 1350'de Gonteros'un ölümüyle başladı. 28 sene imparator oldu.

X ****Gonteros **:** 1350'de kayser seçildi. Aynı yıl zehirlenerek öldü ve bahsi geçen Karolus tek geçerli kayser olmaya devam etti.

X **Aneseslaus (Wenceslaus) **:** 1379'da cülus idub 19 yıl kayser sürdi.

X ***Üvevniseslaos/Ovevniseslaos **:** Dördüncü Karalos'un oğludur. 1370'de babası tarafından kayser seçtirildi. 1378'de babasının ölümüyle imparator oldu. 22 sene hüküm sürdü.

X **Rubertus (Rupert) **:** 1401'de cülus idub 19 yıl kayser oldı.

[636] Redulgus(Rudolf/Rudolfus) aynı müellif tarafından öncesinde Dudulgus olarak nakledilmiş.

X ***Ropertos **:** 1400'de kayser seçildi. 1410'da öldü ve 10 sene hüküm sürdü.

Sehmendus (Sigismund) **: 1411'de cülus idub 27 yıl oldı.

***Sicismondos **:** 1410'da imparator oldu. 27 sene sürdü.

X *Albertus (II. Albert) **:** 1438'de Nemçe tacını giydi. 1440'da öldü. 1 sene 7 ay 8 gün hüküm sürdü.

X **Albertus Sânî **:** 1438'de cülus idub 2 sene sürdi.

X ***İkinci Albertos **:** Sicismondos damadır. 1438'de kayser oldu. 2 sene sürdü.

*Feriderikus (III. Frederick) **:** 1440'da seçildi, 1442'de Alaman tacını taktı, 1452'de Roma tacını giydi. 1493'de Linz'de öldü. 53 sene 4 ay 22 gün hüküm sürdü.

Feriderikus Sâlîs **: 1440'da 33 yıl kayser oldı.

***Üçüncü Friderikos **:** 1340'da kayser oldu. 1490'da Liyenit şehrinde öldü. 53 sene hüküm sürdü.

*Maksimilyanus (I. Maximilian) **:** 1486'da babasının inisiyatifiyle Nemçe çasarı tacı giymiş, 1493'de ise Roma çasarı yani imparator olmuştur. 1519 Kânûn-ı Sânînin on ikinci günü öldü. 32 sene 9 ay 14 gün hüküm sürdü.

Maksimilyanus **: 1473'de kayser olub 33 yıl sürdi.

***Maksimilyanos **:** 10 Abril(Nisan) 1486'da kayser seçilip taç giydi. 1494'de müstakil imparator olup 25 sene hüküm sürdü.

*Karolus (V. Charles) **:** 1519'da Roma çasarlığına seçilidi. **(1530'da taç giydi.)**

Karulus Hâmis **: 1519 târîhinde cülûs idub.

***Beşinci Karalos **:** 1520'de Akosgranom(Ahe/Aachen)'de taç giyip kayser oldu. 22 Şubat 1530'da papa elinden taç giydi. 1558'de saltanatı kardeşi I. Ferdiand'a ve oğlu Filip'e devretti.

*Ferdinandus (I. Ferdinand) **:** 11 Mart 1503'de Madrid'de doğdu. 1558'de Kânûn-ı Sânînin beşinci günü Roma tacı giyerek imparator oldu. 25 Temmuz 1564'de Beç(Viyana)'da öldü. 33 sene 6 ay 12 gün hüküm sürdü.

Ferinyaberus Evvel **: Karulus'un karındâşıdır.

***Ferdinandos **:** 1530-31'de Macaristan ve Bohemya padişahı, Avusturya Arşidükü ve İtalya padişahı seçlip taç giydi. 1558'de Kayser Ogustos oldu. İmparator 7 sene hüküm sürdü ve 1565'de öldü.

*Maksimyan (II. Maximilian) **:** 1552'babası tarfından Roma ve Alman krallığına tayin edilip, 1562'de babasının feragatıyla çasar oldu. 12 Safer 1576'da Viyana'da öldü. 13 sene 10 ay 9 gün hüküm sürdü.

Maksimilyanus Sânî ibn Ferdiniyadus Evvel **: Fiziki özellikller[637]

***Maksimilyanos **:** 1565'de Ogustus payesiyle imparator oldu. 1575'öldü. 10 sene hüküm sürdü.

*Rudolfus (II. Rudolf) **:** Safer 1576'da Roma çasarı oldu. 10 Sebtenbır(**Eylül**) 1612 tarihinde Prag'da öldü.

Rudulgus Sânî **: ibn Ferdiniyadsu Evvel : Fiziki tanım.

***İkinci Rodolfus **:** 1575'de çasar oldu. 20 Kânûn-ı Sânî 1611'de Praga'da öldü. 35 sene üç ay hüküm sürdü

*Matyas (Matthias) **:** Rudolf'un kardeşidir. 1612'de kardeşinin yerine imparator oldu.

Matyas bin Rudulgus Sânî **: Fiziksel tanımlama

***Matyas **:** 13 Haziran 1611'de seçilip 24 Haziran'da taç giydi. 6 yıl 9 ay hüküm sürdü. 62 yaşında öldü.

*Ferdinandus (II. Ferdinand) **:** 1618'de Alman çasarı ve Roma imparatoru oldu. 1637'de öldü.

Ferdinanidu Sânî ibn Matyas **: Fiziksel tanımlama

[637] İrşâdü'l-Hayârâ'da, Maximilian ve sonrasındaki imparatorlar için cülus ve hüküm süreleri belirtilmeyip sadece fiziksel tanımlamalar yapılmıştır.

***İkinci Ferdinandos **:** 28 Ağustos'da imparator seçildi ve 9 Eylül'de taç giydi.

*Ferdinand (III. Ferdinand) **:** 1637'de babasının(II.) yerine çasar oldu. 1657'de öldü.

Ferdinanidu Sâlîs ibn Ferdinandus Sânî **: Fiziksel tanımlama

*Lioboldus (I. Leopold) **:** III. Ferdinand'ın oğludur. 1657'de çasar oldu.

****Leyopoldos

YER İSİMLERİNİN LİSTESİ[638]

Türkçe	Macarca	Almanca
Agusburg	Ágosta	Augsburg, Augschburg
Ahe	-	Aachen
Akdeniz(Bahr-ı Sefid)	Földközi	Mittelmeer
Aksu n.	Raba	Raab
Aktepe(Beyaz dağ)	Fehér Hegy	Weißen Berg,Weiss
Apalonya	Puglia	Bergen
Arad(t)	Arad	Apulien, Puglia
Avusturya, Österya, Österaziya	Ausztria	Österreich, Uvesterk
Braband	-	Brabant
Beç, Viyana	Bécs	Wien
Belgrad	Nandorfehervar, Belgrad	Beograd
Belz	-	Wels
Bohemya (Bohemiya, Çeh Çih)	Cshország	Böhmen
Boroslo, Boroslav	Boroszlo	Breslau
Bosna-Hersek	Bosznia-Hercegovina	Bosnien-Herzegowina
Budin, Budun	Buda, Budavar	Ofen
Bükreş	Bukarest	Bukarest
Ceneviz, Cenova	Genova	Genua
Cezayir	Algéria	Algerien
Çeçilya(Sicilya, Siciliya, Ceciliye)	Szicília	Sizilien
Dalmaçya	Dalmácia	Dalmatien
Danimarka	Dánia	Dänemark
Eflak, Evlah, Ulah	Havasalföld	Walachei
Eğri, Eğre	Eger	Erlau, Agria
Engelhaym, Engelhiem, İncelheym	-	İngelhiem, İngilinheim

[638] Eckhart, *a.g.e.*, s. 273-78; Târîh-i Nemçe; William Stubbs, *Germany In The Later Middle Ages 1200-1500*, Londra 1908.

Erdel(Transilvanya)	Erdel, Erdély	Siebenbürgen
Erdel Belgradı	Gyulafehervar	Karlsburg
Estergom (Estergun, Ostorgom, Estergon, Usturgon)	Esztergom	Gran
Filek, Fülek	Fülek	Fülek
Flander, Flanders, Filandirya	Flandria	Flandern
Floransa, Florançe	Firenze	Florenz
Frizya, Frisland	-	Friesisch(Frislant Friesland)
Girit(d), Kıritya	Kréta	Kreta
Haçova (Kerestezü, Kerestes, Kerestiş)	Mezőkeresztes	-
Hırvatistan, Hırvat	Horvátország	Kroatien
Hollanda, Hollandiya, Nederland(e), Felemenk	Hollandia	Holland (Niederlande)
İnçpurg	-	Insburg(Innsbruck)
İslankamen	Szalánkemén	Slankamen
İşpanya, İspaniya(Latespa)?	Spanyolország	Spanien
İstanbul	Isztambul	Istanbul
İşitiriya	Stájerország	Steiermark
İstolni Belgrad(İstoni, İstoyni, Üstolni Belgrat, Beyaz Kale)	Székesfehérvár	Stuhlweissenburg
İsviçre, İşveç	Svájc	Schweiz
Gradça, Graç	Györ	Graz
Kaburg	-	Kayburg
Kalabriya	Calanria?	Kalabrien
Kanije, Kaniçe	Nagy-kanizsa	Kanischa, Großkanischa
Karadeniz	-	Das Schwarze Meer
Kara Orman	-	Schwarzwald
Karin	Krajna	Krain
Karlofça	-	Karlowitz

Karnet, Karintiya, Karnat	Karintia	Kärnten
Kaşa, Kaşav	Kassa	Kaschau
Koblenç	-	Koblenz(Koblentez)
Kolçe(Kolçı)	-	Franken
Keçkemet	Kecskemét	-
Klevin	Kleve	Kleve
Krakov, Krokav	Krakow	Krakau
Kolojvar, Kalojvar	Kolozsvar	Klausenburg
Komran, Komaran	Komárom	Komorn
Kostanç	Konstanz	Konstanz
Koyne(Coucy)?		Cucy
Kutenstein	-	Gutenstein
Lehistan-Polonya(Leh, Lih)		
Linç(c)	-	Linz, Lints
Lipova, Lipva	Lippa	Lippa
Liytig	Liège?	Lüttich
Lizbon(Lizubon)	Lisszabon	Lissabon
Long(e)var, Longebar, Lombard, Lonbardiya	Lombard	Lombardischen
Lotring, Lotarinciya	-	Lothringen
Lugoş, Lögoş, Logos	Lugos	Lugosch
Malta, Maltis, Maltas	Málta	Malta
Mayenç, Mogonsiya(Mayence)	-	Maints, Mainz, Meintz
Mısır	Egyiptom	Ägypten
Milano, Mayiland, Milan	Milánó	Mailand
Morava (Moravya, Moraviye)	-	Mähren
Mur n.	Müra, Möra	Mur
Münster	-	Mönster
Naiburg(Neuberg)	(Neuberk)	Neuberg
Nayiştot Uyhel, Yeni Şehir	Becsujhely	Wiener Neustadt
Niğbolu, Niğbol	Nikápoly	-

Nirenberg, Nirinberg	-	Nürnberg
Novigrad	Nógrád	Neograd
Northausen	-	Nordhausen
Oltenburg	-	Oldenburg, Ollnborg
Osek, Ösek	Ezsék	Esseg(k)
Pamberg, Bamberga	-	Bamberg, Babenberg
Papa	Pápa	Papa
Payer (Bayer, Bayeriye, Bavyera, Bavariya, Bavores)	Bayern	Freistaat Bayern
Pesprim, Besprin, Vesprim	Veszprém	Vespriniu
Podolya(Kamaniçe)	Podólia?	Podolien
Pojega	Pozsega	-
Pojon	Pozsony	Pressburg
Polata Palota(Bulota)	Vár-Palota	-
Portakal(Portekiz)	Portugália	Portugal
Prag, Pıraga	Prága	Prag
Prandenburg, Bırandenburg	Brandenburg	Brandenburg
Preymin, Briman	-	Prüm
Priksen(Briksen)	-	Brixen
Purgav(Purgau)	-	Burgau
Purgond, Burgonya, Burgundiya	Burgundok, Burgundia	Burgond(Burgund)
Purssel, Burussel, Brüksel	Brüsszel	Brüssel
Rikenşpurk, Renginişburk, Recensburk, Regenşburg	-	Regensburg
Ren, Reyn n.	Rajna, Rénszarvas	Rhein, Rin
Rim, Roma	Róma	Rom
Sakmar, Satmar	Szatmár	Sathmar
Saks, Saksonya	Szászország	(Nieder)Sachsen
Sava n.	Száva	Save
Savoy	-	Savoyen
Segedin	Szeged	Szegedin
Sente	Zenta	Zenta

Sibin	Nagyszeben, Szeben	Hermannstadt
Sigetvar, Zigetvar	Szigetvár	Siheth
Silez, Silezya, Silaziya	Szilézia	Schlesien
Silistre	Szilisztra	Silistra
Sirem	Szerem	Srijem
Sisek(Sisak,Kulpa, Kupa)	Sziszek	Sissek
Solnok, Sonlok, Sonluk	Szolnok	Zolnack
Strospurk (Stradusburg, Strazburg)	-	Strassburg
Şanpanya, Kampaniya(Campania)	-	Kampanien
Şebeş, Sebeş, Sebes	Szászsebes	Mühlbach
Temeş n.	Temes	-
Temeşvar (Timişvar, Tamışvar)	Temesvar	Banat (Temeshburg, Temeschwar)
Targovişte, Tirgoviste	Tergovistye	Tergowisch
Tata	Tata	Dotis, Totis, Thedota
Tiringen, Türingiya, Turinciya	-	Thüringen
Tirir	-	Trier
Tiryenet(Tirol)?		Tirol
Tisa, Tise n.	Tisza	Theiss (Theiß)
Tokay	Tokaj	-
Tornak	-	Tournai?
Torun	Toruń	Thorn
Tuna n.	Duna	Donau
Tirol	-	Tirol
Ulum,Ulm	-	Ulm
Utrih, Utrekt	-	Utrceht, Utreht
Vag n.	Vag	-
Varad, Varat	Nagy-Varad	Grosswardein
Varadin, Varadinçe	Ujvidek	Neusatz
Varna	Varna	-

Vaşvar	Vasvar	Eisenburg
Venedik	-	Venedig
Vişegrad	Visegrád	Plitenburg
Yanık, Yanıkkale	Györ	Raab
Yanova, Yanve	Borosjenő	-
Yarkofça	Jarkovac	Jarkovac
Yeni Kale	Zerinvar, Zrinyivár	Neu Serinwar
Yerköki, Yergöği(ü)	Gyurgyevó	Giurgiu
Zoloto?	Toledo	Toledo

BİBLİYOGRAFYA

I- YAZMA ESERLER VE ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İbnülemin Harciye (İE.HR.), 11/1070.

REİSÜ'L-KÜTTÂP TAVUKÇU MUSTAFA EFENDİ, *Istılâh-ı Nemçe (Nemçe Târihi Risalesi) + İmperyu dükalarından Çasar olan Toskana dükasının ahvali*, İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Ali Emiri Tasnifi, No:595.

TIMIŞVARLI TERCEMÂN OSMÂN İBN AHMED AĞA, *Târîh-i Nemçe*, İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Hacı Ahmed Paşa Koleksiyonu, No: 220.

II- KAYNAK ESERLER

Hasan Esîrî'nin Mi'yârü'd-düvel ve Misbârü'l-milel İsimli Tarih Ve Coğrafya Eseri(İnceleme-Transkripsyon), haz. Göker İnan, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2017.

Kâtib Çelebi'nin, Yunan Roma ve Hristiyan Tarihi Hakkında Risalesi (*İrşâdü'l-Hayârâ ilâ Târîhi'l-Yûnân ve'r-Rûm ve'n-Nasârâ)*, haz. Bilal Yurtoğlu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2012.

KÂTİB ÇELEBİ, *Levâmi'u'n-Nûr Fî Zulmet-i Atlas Minor*, haz. Ahmet Üsütüner, İstanbul Üniversitesi Soyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2017.

KÂTİB ÇELEBİ, *Târîh-i Frengî Tercümesi*, haz. İbrahim Solak, Palet Yayınları, Konya 2010.

MEHMED RAŞİD EFENDİ, *Tarih-i Raşid*, c. II, Matbaa-ı Amire, İstanbul 1282.

MEHMED SÜREYYA BEY, *Sicill-i Osmani*, c.I, Matbaa-ı Amire, İstanbul 1308(Tıpkı Basım 1971).

MUSTAFA NAİMÂ EFENDİ, *Târih-i Na'îmâ*, haz. Mehmet İpşirli, c. I, TTK Yayınları, Ankara 2007.

SELÂNİKÎ MUSTAFA EFENDİ, *Tarih-i Selânikî*, haz. Mehmet İpşirli, c. 1-2, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1989.

PEÇUYLU İBRAHİM EFENDİ, *Târih-i Peçevî*, c. I-II, İstanbul Matbah-ı Amire, 1283.

SİLAHDAR FINDIKLILI MEHMED AĞA, *Silahdar Tarihi*, neşr. Ahmet Refik, c.2. Târîh-i Osmânî Encümeni (Türk Tarih Külliyatı), İstanbul Orhaniye Matbaası 1928.

Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa ''Nusretname(Tahlil-Metin) 1695-1721'', haz. Mehmet Topal, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler ve Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2001.

ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kamus-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2009.

III- ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLERİ

AFYONCU, Erhan, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010.

_____, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Târihi Araştırma Rehberi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2013.

AYDÜZ, Salim, "Lale Devri'nde Yapılan İlmi Faaliyetler", *Dîvân Dergisi*, 1997/1, s.143-170.

BABİNGER, Franz, *Osmanlı Târih Yazarları ve Eserleri*, çev. Çoşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Mersin 1992.

BALCI, Sezai, *Osmanlı Devleti'nde Tercümanlık ve Bab-ı Ali Tercüme Odası*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2006.

BEYDİLLİ, Kemal, "Avusturya(Tarih)", *DİA*, c. 4., 1991.

BİLGE, Sadık Müfit, *Osmanlı'nın Macaristanı*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2010.

BURY, John B., *The Cambridge Medieval History "Germany And The Western Empire(Almanya ve Batı İmparatorluğu)"*, V. III., Cambridge(University Press) 1957.

CEZAR, Mustafa, SERTOĞLU, Midhat, *Mufassal Osmanlı Târihi*, c. 2-4, TTK Yayınları, Ankara 2011.

DURMAZ, Sayime, "Yüksek Ortaçağ'da Papa-İmparator Çatışması: Kılıç ile Âsâ'nın Çatışması", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Soyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2010), s.93-120.

Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, çev. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016.

ECKHART, Ferench, *Macaristan Târihi*, çev. İbrahim Kafesoğlu, TTK Basımevi, Ankara 2010.

EINHARD, *Orta Çağın İlk Laik Biyografisi "Vita Karoli Magni"*, Çev. Özlem Genç, Gece Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2016.

EMECEN, Feridun, "Semiz Ahmed Paşa", *DİA*, c. 36., 2009.

FULBROOK, Mary, *Almanaya'nın Kısa Târihi*, çev. Sabri Gürses, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2014.

GENÇ, Özlem, *Birleşik Avrupa'nın Mimarı Şarlman ve Karolenj Rönesansı*, Lotus Yayınevi, İstanbul 2013.

GÖKSU, Erkan, "Haçlıların Anadolu'daki İlk Faaliyetleri ve Kırgeçit(Drakon) Savaşı (1069)", *EKEV Akademi Dergisi*, 39/2009(Bahar), s. 363-70.

GÖRGÜN, Hilal, "Richard Franz Kreutel", *DİA*, c. 26, 2002.

HAMMER, Joseph Von, *Kırım Hanlığı Târihi*, çev. Seyfi Say, İnsan Yayınları, İstanbul 2013.

Irving, Thomas B., "Kastilya", *DİA*, c 25, 2002.

İNALCIK, Halil, *Devlet-i 'Aliyye I*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

_____, *Rönesans Avrupası Türkiyenin Batı Medeniyeti ile Özdeşleşme Süreci*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013(4. Basım).

KREUTEL, Richard F. ve SPİES, Otto, *Lebun und Abenteuer des Dolmetschers Osman Aga: Eine Türkische Autobiographie aus der Zeit der grossen Kriege gegen Osterreich,* Bonn, 1954.

_____*, Der Gefangene Der Giauren: Die abenteuerlichen Schicksale des Dolmetschers 'Osman Ağa aus Temeschwar',* (Graz, Wien, Köln, 1962).

KREUTEL, *Die Autobiographie des Dolmetschers 'Osman Aga aus Temescwar' (Temeşvarlı Osman Ağa'nın Hayatı ve Maceraları),* Cambridge 1980.

MAXIM, Mihai, "Tımışvar", *DİA*, c. 41., 2012.

MOLLAİBRAHİMOĞLU, Süleyman, *Yazma Eserler Termnilojisi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.

MURPHEY, Rhoads, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş (1500-1700)*, çev. M. Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul 2007.

Osmanlı Yer Adları: I RUMELİ EYALETİ(1514-1550), Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayınları, Ankara 2013.

ÖDEMİŞ, İsmail, *Mustafa Efendi'nin Viyana Sefareti ve Sefaretnamesi (Istılah-ı Nemçe) 1730*, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Çankırı 2013.

ÖZCAN, Abdülkadir, "Karlofça", *DİA*, c. 24, 2001.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Devletler ve Hanedanlar "Avrupa Devletleri"*, c. 4, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

ÖZTÜRK, Furkan, "Osmanlı Edebiyatında Birinci Ağızdan Anlatılar Çerçevesinde Temeşvarlu Osman Ağa'nın Otobiyografisi", *Cedrus Dergisi*, III (2015)., s. 329-336.

PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I-III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

ROTA, Giorgio, "Diplomatic Relations Between Safavid Persia and The Republic of Venice An Overview", *The Türks*, c. 2., 2002.

SAKİN, Orhan, ***Bir Osmanlı Askerinin Hatıratı*** *1688-1700 Esaretten Kaçış*, Bilgi Kültür Sanat Yay., İstanbul 2007.

SEZEN, Tahir, *Alfabetik Sırayla Osmanlı Yer Adları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayınları, Ankara 2006.

STUBBS, William, *Germany In The Later Middle Ages 1200-1500*, Longmans-Green And Co.(Pearson Plc.), Londra 1908.

ŞERMET, Sevim Karabela, "Alman Oryantalizminde Özel Bir İsim: Otto Spies ve Türkolojiye Hizmetleri", *Turkish Studies Academic Journal*, Volume 9/5, Spring 2014., s. 1189-1203.

TOLASA, Harun, *Kendi kalemiyle Temeşvarlı Osman Ağa : (Bir Osmanlı Türk Sipaihisinin Hayatı ve Esirlik Hatıraları)*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1986.

_____, *Kendi Kalemiyle* ***Temeşvarlı Osman Ağa***, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

ULUOCAK, Mustafa, *XVIII. Yüzyıl Sefaretnamelerinde Türetme ve İşletme Ekleri*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitürüs Doktora Tezi, Bursa 2007.

UNAT, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Tam. Bekir Sıtkı Baykal, TTK Yayınları, Ankara 1968.

UZUN, Mustafa, "Münşeat", *DİA*, c.32, 2006.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi,* c. 2-3/1., TTK Yayınları, Ankara 1949/1983.

VOLTAİRE (François Marie Arouet), *Essai Sur Les Moeurs Et L'esprit Des Nations*, De L'imprimerie De La Société Littéraire Typographique, Paris 1785.

YAZMAN, M. Şevki, *Viyana Muhâsarasından Sonra Avusturyalılara Esîr Düşen Osman Ağa'nın Hatıraları*, Tanyeri Yayınları, İstanbul 1961.

YILDIZ, Yusuf, *Osmanlı-Habsburg İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.